

Ba

Summi Pontificis
INNOCENTII
TERTII, DE SA-
CRO ALTARIS MY-
STERIO LIBRI

SEX, R-10.033

EX FIDE VETVSTI CODICIS
correcti, & testimonijs Conciliorum, Sancto-
rum patrum, atque D. Thomæ ornati.

*Quæ testimonia hoc signo * notantur.*

Cum indice locupletissimo.

*In del Collegio de
 Longo et S. S.*

SALMANTICÆ,

In ædibus Dominici à Portonarijs, C. M. Typographi.

1570

CVM PRIVILEGIO.

Esta cassado en dos Reales y medio.

Edición	1ª
Imprenta	ANA
Año	R
Esquema	85
Título	
Número	306

B^a

Summi Pontificis
INNOCENTII
TERTII, DE SA-
CRO ALTARIS MY-
STERIO LIBRI

SEX, R-10.033

EX FIDE VETVSTI CODICIS
correcti, & testimonijs Conciliorum, Sancto-
rum patrum, atque D. Thomæ ornati.

*Quæ testimonia hoc signo * notantur.*

Cum indice locupletissimo.

*In del Collegio de
Salamanca*

SALMANTICÆ

In ædibus Dominici à Portonarijs, C. M. Typographi.

1570

CVM PRIVILEGIO.

Esta rassa en dos Reales y medio.

EL REY.

OR quanto por parte de vos Alexo Garcia librero vezino de la ciudad de Salamanca, nos ha sido hecha relacion que vos tenia des vn libro, intitulado Innocencio tercio sobre los mysterios de la Miffa compuefto por Fray Iuan de la Peña, cathedratico de visperas de Theologia de la dicha ciudad, el qual era muy vtil y prouechoso, attento lo qual nos pedistis y supplicastes os diessemos licencia y facultad para lo imprimir y vender, e juntamente con la dicha licencia e priuilegio, para que por el tiempo que nuestra merced y voluntad fuesse, ninguna persona destos Reynos le pudiesse imprimir ni vender so graues penas, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la Prematica por nos agora nueuamente hecha dispone, fue acordado que deuamos mādar dar esta nuestra cedula en la dicha razon, e yo tuue lo por bién. Por la qual damos licencia y facultad, para que qualquier impresor destos nuestros Reynos pueda imprimir e imprima el dicho libro que de su so se haze mencion sin que por ello caya ni incurra en pena alguna, y para que por tiempo de diez años primeros siguientes, que corran y se cuenten desde el dia de la data desta nuestra cedula en adelante vos, o la persona que vuestro poder ouiere, podays imprimir y vender el dicho libro, y mandamos que persona ninguna sin vuestra licencia durante el dicho tiempo de los dichos diez años le pueda imprimir ni veder so pena de perder todos los libros que del ouiere imprimido, y mas veynte mil marauedis para la nuestra camara, y mandamos que despues de impresso no se pueda veder, ni venda sin que primero se trayga al consejo, juntamente con el original que en el fue visto, que va firmado y rubricado al fin del de Domingo de çauala nuestro escrivano de camara de los que re fiden en nuestro consejo, para que se vea si la dicha impressiõ esta conforme al original, y se tasse el precio porque se ouiere de vender cada volumen: so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha Prematica y leyes de nuestros Reynos. Y mandamos a los del nuestro consejo Presidete y Oydores de las nuestras audiencias,

audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra casa y corte y chancillerias, y a todos los Corregidores, Asistentes, Governadores, Alcaldes y otros juezes y justicias qualesquier de todas las ciudades, villas y lugares de los nuestros Reynos e señorios, e a cada vno e qualquier dellos, asia a los que agora soa como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden e cumplan esta nuestra cedula e merced que assi vos hazemos: y que contra el tenor y forma della no vayan ni passen, ni consentan yr ni passar por alguna manera, so pena de la nuestra merced y de cinquenta mil marauedis para la nuestra camara. Fecha en Barcelona a ocho dias del mes de Hebrero de mil y quientos y sesenta y quatro años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.
Francisco de Eraiso.

N la villa de Madrid a diez y siete dias del mes de Março, de mil y quinientos y sesenta y quatro, visto por los señores del Consejo de su Magestad esta cedula, y lo que por ella su Magestad manda, y el libro de que en ella se haze mencion, y el pedimiento hecho por parte del dicho Alexo Garcia librero, para que fuesse tassado el dicho libro, conforme a la dicha cedula tassaron el precio de cada cuerpo del dicho libro por enquadernar a dos Reales y medio y no mas, y mandarõ que esta cedula y tassacion y dos fojas que van en el dicho libro al fin del firmadas del Licenciado Mercado corrector de los dichos libros, vayan insertas en cada libro que assi se imprimiere. En fe de lo qual lo firme de mi nombre.

Domingo de çauala.

LICENCIA,

POR mandado del Consejo real de su Magestad, vⁱ estos feys libros del Papa Innocēcio, que tienen por titulo de Sacro altaris mysterio. Los quales en si tienen mucha erudicion y catholica doctrina, y las addiciones de mano coregi con el exemplar correcto de Colonia de 1552. y estan fielmente facadas. Digo que se puede imprimir sin escrúpulo, y conuicne se imprima. En sant Martin. 6. de O^tubre. 1563.

Fray Rodrigo de Vadillo,

NO S el Licenciado don Luys de Alcocer Prior y Canonigo en la sancta yglesia Cathedral de Salamanca, gouernador general en todo el Obispado de Salamanca, por el Illustrissimo y Reuerendissimo señor. don Pero Gonçalez de Mendoza, Obispo de la dicha ciudad del consejo de la real Magestad &c. Damos licencia para que vos Alexo Garcia librero vezino de Salamanca, o a quien vuestro poder ouiere, podades imprimir è imprimays este libro de suso escripto, con las enmiendas y partes que estan en el puestas por el Reuerendo padre fray Iuan de la Peña, frayle del monesterio de Santistheuan desta ciudad, y cathedratico de Visperas en Theologia, el qual por el esta visto y examinado: por lo qual vos damos licencia, sin que incurrays en pena alguna. Fecho en Salamanca, a diez y siete de Agosto, de 1563. años.

El Licenciado Alcocer Prior.

Por mandado del dicho señor Gouernador.

Iuan Baptista Polanco,

SERENISSIMO PRINCIPI AC

D. D. FERDINANDO REGI

Romanorum Vngariæq; ac Bohemiæ, &c.

Archiduci Austriæ, Infanti Hispaniæ,

Duci Burgundiæ, &c. domi-
no suo clementissimo

Ioânes Cochleus.

S. P. D.

Nuictissime princeps, Rex gloriosissime, ac Domine clementissime, pietas tua & immobilis in fide catholica contra quasslibet hæresum nouitates animi constantia atque etiam paterna & auita in eruditos ac studiosos homines liberalitas publicè omnibus nota & cõfessa, Regia insuper erga paruitatem meã (licet indignam & immeritam) munificentia, iam pridem incitauerunt animum meum, vt egregio aliquo ad posteros monumento meritis virtutibusque tuistestimonium post me relinquerem. Non defuit quidem bona voluntas, nec tepida intra me fuit cordis affectio, benefactorumque memoria, & animi gratitudo. Verùm ingenioli mei vires mecum perpendens ac remetiens, comperi eas longè inferiores, quàm vt tanto Principi aliquid ex proprijs

A 3 lucu-

EPISTOLA.

lucubratiōibus dignè offerre queam. Nunc ve-
rò quando Lutherus iam olim publicè terque
quaterq; damnatus hæreticus, nouo libro sum-
ma cum impietate sacratissima religionis my-
steria ad rudem populum germanicè traduce-
re, irridere, calumniari ac detestari apostatica
perfidia nō veretur, excutit mihi sua improbi-
tate verecundiam, vt ausim tandem vrgente ne-
cessitate obuiandi tam graui scandalo, contra
tam impias & falsas illius insanias, Maiestati
tuæ suppliciter offerre, & in publicum exhibe-
re insigne ac eruditum quoddam opusculum
Innocētij Papæ tertij, quod ante C C C. annos
ab eo scriptum, & mihi nuper à R. D. Episco-
po Misnensi, Domino & patrono meo beni-
gnissimo commodato datum, malè renouatos
hoc tempore veterum Albigensium, Pighardo-
rum, Albanensium, Dulcinistarum: V valden-
sium, V viclephistarum, Taboritarum, & id ge-
nus aliarū barbaricæ fecis pestiū errores, plano
quidē dicēdi stylo, sed plena ex scripturis sacris
eruditione & acutis rationibus cōfutat. Nō ar-
bitror mihi ad maiestatem tuā scribenti vel deco-
rū vel necessariū fore, exquisitis declarare argu-
mētis, quāto iustius securusq; credendū sit tā-
pio ac erudito Pontifici, quā desperato & in re-
probū sensum dato apostatæ, cuius amarulen-
tia, furor, inconstantia, fastus animi, & excæca-
tæ mentis malitia, iam pridem vario rerum tra-

cta-

EPISTOLA.

statuumq; experimento Maiestati tuæ probe
cognita sunt. Nec dignum existimo aut ratio-
nabile, vt tam insanus, infamis & impius Dia-
boli satelles vlla ex parte vel doctrinæ vel vir-
tutis cum tanto Pontifice conferatur, aut in cō-
parationem vllam admittatur, cum in eo ne-
mica quidem vllius virtutis aut sanæ doctrinæ
amplius sit reliqua. Operæ pretium tamen fue-
rit paucis commemorare ad profectum & ædi-
ficationem lectoris qualis quantusque fuerit
Pontifex iste.

Etenim cum esset genere nobilis, ex illustri Vita Inno-
centij.
familia Comitum Anagninæ oriundus ac pro-
gnatus, literarum studio vitæq; probitate lon-
gè nobilior illustriorque factus, Celestino Pa-
pa Tertio in numerum Cardinalium ascitus
est, dictus proprio nomine Lotharius, factus-
que ita Cardinalis, scripsit opusculum de mise-
ria conditionis humanæ, sapientissimum in
hoc imitatus Ecclesiasten, vt mentes homi-
num à superbia & à vanitatibus huius mundi
detereretur, atque futura diligentius conside-
randa pelliceret. Mortuo autem Celestino
hic licet inter Cardinales iunior esset, mox
omnium consensu in demortui locum sus-
fectus est. Factus ergo Papa, viuax & versati-
le ingenium suum sic ad omnia vtriusque vitæ,
actiue in quā & contemplatiue, munia inten-
dit, vt quocunq; verteret illud, quā maximè va-

A 4 leret

EPISTOLA.

leret perinde ac si illi vni rei fuerit intentus.

Quantū ergo ad bella attinet, à quibus tempora sui Pontificatus quam turbulētissima fuerunt, tam longè lateq; animi curas extendit, vt nihil aliud præter bellorum negotia curasse videri queat. Quantū enim laborum sumptuq; impendit bello Asiatico, pro recuperanda terra sancta? Quantum pro pellendo ex Hispanis maximo Saracenorum exercitu, qui duce Hil milino ex Africa traiecerat, atque omnem Hispaniam peruagatus incendijs populacionibusq; ac cædibus Arelatum vsq; & Auenionem peruenerat? Nec modicū curæ & laboris impendit tuendo Sicilia regno, quod Henricus sextus Imperator eius fidei cōmiserat morturus, vt Frederico. II. adhuc puero filio suo Pontificis ope & autoritate cōseruaretur. Quā tum verò molestiarum pertulorūt idem iste Pōtifex in diuturnis Germanorum bellis, dum schismate in Imperio exorto, pars Philippum Henrici Imperatoris fratrem Ducem Sueuiæ & Hetruriæ, pars Othonem Quartum Saxonix Ducem in Regem Germaniæ & Romanorum Imperatorem elegerat, longum esset referre, extat in decretalibus eius epistolis ea de re capitulum bene longum, sub titulo De electione & electi potestate, cui initium est, Venerabilē. Interempto autē Philippo, ipse Otho quem Papa fouerat ac prætulera, beneficiorū imme-

ANNO.
M. CC.

EPISTOLA.

immemor, non leues & Patrimonio Sancti Petri & regno Sicilia vexatiōes intulit. Vnde nouum in Imperio schisma enatum fuit. Excommunicato enim Othone & Imperij dignitate priuato, pars principum elegit Fredericum secundum adhuc adolescentem, qui in Germaniam profectus multum bellorum cōtra Othonem gessit, donec eo deuicto & mortuo solus imperaret. Deniq; cum lōga & graui fuissent inter reges Franciæ & Angliæ bella, Papa iste restituta inter eos pace, sic Anglos eo merito sibi deuinxit, vt ei quotannis ex Anglia & Hibernia vestigal penderetur. Et tamen interim in ipsa quoque Italia varijs bellorum motibus angebatur eius animus, dum Veneti cōtra Dalmatas, Pisani contra Genuenses, & Cisalpinæ Galliæ ciuitates inter sese confligerent ac belligerarentur. Quæ igitur mentis trāquillitas pro literarū studio sanctisq; contemplationibus in tantis bellorū tumultibus terroribusq; reliqua esse potuisset, nisi excelsus eius animus spei suæ anchoram in Deo firmiter & vnicè figens, cuncta terrena prospera & aduersa equanimiter tulisset: Quid dicam de perpetuo Ecclesiastici fori strepitu, & inquietis causarū fluctibus, ac infinitis ex vniuerso orbe allatis dubitantium Episcoporum quæstionibus? quibus pia mens eius quotidie in tam diuersas curas distrahebatur, vt verissimè dicere potuerit cum Apostolo: In

EPISTOLA.

labore & ærumna, in vigilijs multis, præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quoties enim scripsit in prolixis epistolis decretalibus, de rebus magnis & difficilibus interrogatus, Consultationi tuæ taliter respondemus? Certè quisquis Iuris Canonici quinque libros Decretalium vel semel perlegerit, facilè comperiet plura ibi esse rescripta vnius huius Innocentij quàm omnium aliorum Põtificum in vnum. Et ea quidem tam cautè, doctè ac luculenter posita, vt omnium Iuriscõsultorum iudicio nihil possit discerni vel iuri & æquitati conformius, vel rectæ rationi & honestati magis consentaneum. Quod si addas ad hæc omnia latissimæ administrationis curas quas necessario impendit, & gubernandæ vrbis Romæ & dispensando Sancti Petri patrimonio totque regendis populis, & prouincijs sedi Apostolicæ subiectis, haud immerito satis fuisse grauatus vel solis ijs occupationibus videretur. Adde in super curas & impensas ædificationum, quantas nimirum hodie vix vllus Põtificum perferre posset. Ipse enim hospitale sancti spiritus nõ ad eò longe à Basilica Sancti Petri in Saxia (vt ait Blondus) à fundamentis extruxit, tantisque prouentibus in perpetuũ adauxit, vnde alatur peregrini, egroti, ac vulgo cõcepti orphani, vt adhuc hodie tã opulentũ ac bene institutũ, omnibusque

nibusque

EPISTOLA.

nibusque necessarijs ad ægrotantiũ curam instructum Xenodochiũ aut Nosocomium non facilè in toto orbe terrarum reperias. Ipse altissimam erexit pro familia sua munitionem, quæ in præsentem vsque diem Turris comitum appellatur in Vrbe. Ipse altare Basilicæ Sancti Petri opere vermiculato insigniter exornauit, id quod eius imago & literæ in fornice ipso scriptæ adhuc hodie testantur. Ipse beati Sixti ecclesiam in Auentino vetustate collapsam magnificè restituit. Ipse vniuersis Romanæ vrbis ecclesijs libram argenti singulis dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Ipse denique in pauperes ciues: qui honestè domi viuentes, in publico mendicare aut stipem accipere erubescerent, largas in occulto elemosynas fecit. Cumque Tyberis inundatione multis maxima illata fuissent damna, ipse pius pater pauperum larga manu illis subueniens dedit & frumētum in panes & pecuniam in reparationes domorũ. Fuit igitur & eiusmodi causis & operibus pietatis quàm maximè occupatus & sollicitus. Accessit & alia sollicitudo nec leuis nec breuis, vt pote labor in extirpandis hæresibus. Eius namque auspicijs damnati sunt nominatim, errores, tum Almerici Episcopi Parisijs, tum Ioachim Abbatis in Calabria. Et generaliter contra omnes hæreses maximũ indixit & Romæ celebravit Concilium Lateranense, in quo

EPISTOLA.

in quo sanè ipsomet præsidente personaliter adfuerunt. II. Patriarchæ : Constantinopolitanus & Hierosolymitanus Archiepiscopi. LXX. Episcopi. CCC. Abbates duodecim. Priores conuenticales. DCCC. Duorum Imperatorum Romani scilicet & Constantinopolitani legati , ac Regis Hierusalem , Franciæ , Hispaniæ , Angliæ , &c. Oratores. Cuius sanè Concilij constitutiones aliquot passim recitantur in libris Decretalium. Aliud quoque præsidium ecclesiæ contra hæreticorum machinationes feliciter instituit, sanctos inquam ordines religiosæ conuersationis fratrum mendicantium , in quibus viri plurimi vita & eruditione probati & populum rectè docerent, & hæreticorum peruersitatibus resisterent. Ipse enim sanctissimos viros, Dominicum Calaguritanū ex Hispania, & Frãcisçū Assisiatem ex Umbria Italiæ prouincia ad se Romã veniētes in sancto proposito cõfirmavit. Ipsius auspicijs alij quoque instituti sunt ordines, vti fratres Sãcti Augustini Eremitæ, fratres Sãctæ Mariæ Carmelitæ, fratres Crucigeri, fratres Guilielmi tæ, quorum ordines sub hoc Pontifice aut à nouo instituti, aut in melius restituti sunt. Vnde ait Sabellicus præclar⁹ nostris tēporibus historiarū scriptor , in sexto Nonæ Enneadis libro: Prouidentia euenit (vt credere æquū est) nō casu, quòd Innocentio Tertio sedēte multum sit innocen-

EPISTOLA.

innocentiæ virtus illustrata multa : multum & religio innocentiæ mater. Nam & Carmelitana religio per id tempus vel orta est, vel tum demum in lucem ædita. Et duo Christianæ pietatis lumina terris affulsere, quibus multo maxima parte orthodoxa creuit fides, autores incrementi huius, Dominicus & Franciscus. Hi æquales tempore, sanctitate clari, & yterque alterum vidit. Hæc ille. Cõstat igitur hunc Innocentium admodum insignem fuisse virtutibus Pontificem, labore strenuum, curis per uigilem, consultationibus cautum, iuris prudentia instructum, rerum administratione amplum, opibus florentem, honore præcipuum, dignitate maximum, sacrarum literarum cognitione eminentem, pietatis operibus præfulgentem, vt non immeritò decantari possit de eo ecclesiasticum illud responsorium: Iustum deduxit domin⁹ per vias rectas, & cætera. Cum que tantus esset vir iste & coram Deo & corã hominibus, ipse tamen egregia humilitate par uulus erat in oculis suis, vti scripta eius vbique indicant, maximè verò Prologus & Conclusio huius de Missa tractatus. Cum igitur vir iste dicat apertè, quòd inter omnia sacramenta cõstet illud esse præcipuum, quod in officio Missæ supra mensam altaris sacratissimè celebratur, idque sex libris pulcherrimè declarat, nullus profectò vir mentis compos iudicare poterit mi-

EPISTOLA.

rit minus credendum esse huic tanto Pontifici, quàm Luthero apostatae, qui ut omnium virtutum osor, & omnium carnis voluptatum im- purus assertor est, ita nihil sapit eorum quae sunt spiritus Dei. Proinde nihil ei credendum est in ijs quae contra Ecclesiam deblaterat, quum ex professo nunc tandem scribat & ingenue fateatur à diabolo sibi suggesta esse illa, quae contra Missam nuper effutituit argumenta. Hos itaque Innocentij libros Serenissime Rex. M. T. supplici voto à mente nuncupatos, serena obsecro fronte ac placido vultu suscipe, propter Missae assertionem & veritatis patrocinium, è situ vetustatis in lucem restitutos. Quod si Deus alia quoque huius Pontificis opuscula & sermonum eius volumina in manus meas dederit, sub nullius profecto potius quàm sub T. M. auspicijs in orbem diuulgabuntur. Quis enim regum, principum, &c. aut liberalius fouet studiosos, aut clementius alloquitur eruditos? Quis magnatum promptius aut elegatius in offenso perpetuae orationis sermone loquitur latinè? Quis in cōsultationibus aut rectum iudicium deprehendit acutius, aut consiliariorum vota recitat memoriter ex tempore atque expendit exactius? Vno Cæsar. August. Carolo. V. fratre tuo germano potentia minor es, vnus in cæteris bonis illi par. Nemo in terris te nobilitate aut sterminate superat, nullus principum

EPISTOLA.

pum te maiorum claritate vincit, nullus laborum tolerantior, nullus in periculis presentiori animo, nullus coniugij fide integrior, nullus coniugis foecunditate felicior, nullus in liberorum educatione diligentior, nullus iustitiae studiosior. Breuiter nullus mortalium optimis quibusque ornamentis & virtutibus, quae bonum regem aut principem decent, te vno per Dei gratiam & benignitatem ornatior, auctior, aut cumulator existit. Deus optimus maximus Rex regum, & Dominus dominantium, haec virtutum tuarum bona tibi perpetuo cum incremento feliciter conseruet, atque etiam in liberostuos prosperiori successu transfundat. Bene vale. S. domine rex optim. ac clem. princeps. Dresdae ad Albim, sexto Calendas Martij. Anno domini. M. D. XXXIII.

TRACTATUS

De sacro Altaris My-

sterio, conditus à domi-
no Innocentio Pa-
pa Tertio.

BRIA sunt, in quibus præcipue diuina lex consistit: mandata, promissa, & sacramenta. In mandatis, est meritum, in promissis est præmium, in sacramentis est adiutorium. Sacramentis enim ad vtrunq; iuuamur, ad exequendum mandatum, & ad obtinendum promissum. Verum inter omnia sacramenta, illud constat esse præcipuum, quod in officio missæ supra mensam altaris sacratissime celebratur: illud ecclesiæ representans conuiuium, in quo filio reuertenti pater occidit vitulum saginatum, panem vitæ proponens, & vinum quod miscuit sapientia. Hoc autem officium ipse Christus instituit, cum hæredibus suis nouum cõdidit testamentum, disponens eis regnum, sicut pater suus sibi disposuit, vt super mensam eius edant & bibant in regno suo quod ecclesia cõsecrauit. Cœnantibus enim il-

Lex diuina in tribus cõsistit.

*D. Tho. 3. p. q. 65. ar. 3. Lucæ. 15. Ioan. 6. Prouerb. 3.

*D. Tho. 3. p. q. 73. ar. 5. Institutio Missæ. Lucæ. 22. Matth. 26.

B lis ac-

Marci. 14. **lis** accepit Iesus panem, & gratias agens, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis dicens. **Accipite & comedite**, Hoc est corpus meū quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Hac igitur institutione formati cœperunt apostoli sacrosanctum mysteriū frequētare, eam, quā Christus expresserat, & formam seruantes in verbis, & materiam tenentes in rebus. Sicut Apostolus Corinthiis protestaf. Ego (inquit) accepi à domino, quod & tradidi vobis: quoniā dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & benedixit, &c. **Primus** ergo beatus Petrus Apostolus Missam Antiochiæ dicitur celebrasse, in qua tres tantum orationes in primordio nascentis ecclesiæ dicebantur. Cætera verò diuersis temporibus, & à diuersis personis leguntur adiecta, prout Christianæ religionis cultu crescente, visa sunt decentius cōuenire. Hoc enim officium tam prouida reperitur ordinatione esse dispositum, vt quæ per Christū gesta sunt & in Ch̄m, ex magna parte contineat, ex quo Christus de cœlo descendit, vsque dum ascendit in cœlum: & eam tam verbis quàm signis admirabili quadam specie repræsentet. Ipsum autem officium cōstitit in quatuor, in personis, operibus, verbis, & rebus. Tres enim sunt ordines personarum, celebrantes, ministrantes, & circūstantes. Tres operum species, gestus, actus, & motus. Tres diuersitates

Optimè dispositū missæ officium.
 *D. Tho. 3. p. q. 83. artic. 4.
 Missa consistit in quatuor.

itates verborum, orationes, modulationes, lectiones. Tres rerū materies, ornamenta, instrumenta, & elemēta. Hæc omnia diuinis sunt plena mysterijs, ac singula cœlesti dulcedine redundantia. Si tamen diligentem habeant inspectorem, qui norit fugere mel de petra: oleniq; de saxo durissimo. Quis autem nouit ordinē cœli, & ponit rationes eius in terra? **puteus** enim altus est, & in quo hauriam aquam vas non habeo, nisi portigar ille qui dat omnibus affluenter, & non improperat: vt inter medium montium transeuntem hauriam aquam, in gaudio de fontibus Saluatoris. Pulsans ergo pulsabo, si forte clavis Dauid aperire dignetur, vt introducat me rex in cellam vinariam, in qua mihi supernum demonstret exēplar, quod Moyli fuit in monte mōstratum, quatenus sacrosanctum altaris officium eo valeam reuelante disserere, qui linguas infantium facit esse disertas, cuius spiritus vbi vult spirat, diuidens singulis prout vult: ad laudē & gloriam trinitatis, ad profectum & utilitatem legentium, ad morū veniā & indulgentiam peccatorum. Si quid ergo dignum in hoc reperietur opusculo, diuinæ gratiæ penitus ascribatur. Nam omne datum optimum, & omne donum perfectū: desursum est descendens à patre luminum, si quid indignum, insufficientiæ deputeretur humanæ, nam corpus quod corrumpitur aggrauat animam,

Omnia quæ in missa hæc mysterijs plena sunt. Deuter. 32. Iob. 38. Ioan. 4. Iacobi. 1. Psal. 103. Esai. 12. Inuocatio. Apoc. 3. Cant. 1. Exod. 25. Sapien. 10. Ioan. 3. 1. Corint. 11.

Humilis & pia protestatio. Iacob. 1.

Sapient. 9. & deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Consuetudinem autem apostolicæ sedis, non illam quam olim legitur habuisse, sed eam quam nunc habere dinoscitur, prosequendam disposui, quæ disponente domino, cæterarum ecclesiarum mater est & magistra.

CAPITVLA.

LIBRI PRIMII.

- 1 De sex ordinibus clericorum, quos Romanus pontifex habet secum in missa, ubi senarium mysterium explicatur.
- 2 De primicerijs & cantoribus, ubi conijcitur, quare primicerius in ecclesia medius inter cantores existit.
- 3 De acolythis, ubi quod sit eorum ministerium, & unde processerit assignatur.
- 4 De subdiaconibus, ubi traditur quod ipsi legem continentie debent obseruare.
- 5 De diaconibus, ubi traditur quid eorum spectet officium, unde leuitarum ordo tam in nouo quam in veteri testamento processerit, quare diaconus supra sinistrum humerum fert orarium, & quare diaconi cardinales semper ducunt Papam Romanum Pontificem.
- 6 De maioribus & minoribus sacerdotibus, quorum differentia tam in nouo quam in veteri legitur in testamento.

- 7 De significatione nominum episcopi & presbyteri.
- 8 De primatu Romani pontificis, ubi patenter ostenditur, quod Christus & ante passionem, & circa passionem, & post passionem, Petro commisit ecclesiam principatum.
- 9 De conuenientia & differentia potestatum inter episcopos & presbyteros, ubi forma sacerdotalis ordinationis exprimitur, & ostenditur qualis debet esse sacerdos.
- 10 De communibus & specialibus indumentis pontificis & sacerdotum, ubi etiam quæ fuerint ostenduntur, & numeri mysterium assignatur.
- 11 De legalibus indumentis secundum Historiam, ubi quot & qualia fuerint explicatur, ponuntur etiam diuersa nomina secundum diuersitates linguarum.
- 12 De typo legalium indumentorum secundum allegoriam.
- 13 De vestimentis legalibus secundum prophetiam, ubi agitur de femoralibus.
- 14 De linea.
- 15 De zona.
- 16 De tunica.
- 17 De malogranatis & tintinnabulis aureis.
- 18 De superhumerali.
- 19 De duabus oris.
- 20 De duobus onychinis.
- 21 De duodecim nominibus filiorum Israel.
- 22 De duabus catenulis.
- 23 De duobus vincinis.

- 24 De rationali.
- 25 De quadratura rationali & duplicitate.
- 26 De quatuor ordinibus lapidum.
- 27 De duodecim lapidibus.
- 28 De cydari.
- 29 De lamina aurea.
- 30 De nomine domini Tetragrammaton.
- 31 De varietate operis.
- 32 De quatuor coloribus, purpura, cocco, bysso, hyacintho.
- 33 De vestibus evangelici sacerdotis.
- 34 De pontificalibus indumentis secundum quod Christo conveniunt, ubi agitur de caligis, sandalijs, de ligulis quoque, quibus sandalia pedibus colligantur.
- 35 De amictu, ubi redditur ratio, cur idem in Christo per calceamentum pedis & per amictum capitis designatur.
- 36 De alba.
- 37 De cingulo & succinctorio.
- 38 De stola.
- 39 De tunica.
- 40 De dalmatica.
- 41 De chirothecis.
- 42 De planeta, ubi agitur de anteriori & posteriori parte planetae.
- 43 De manipulo.
- 44 De mitra.
- 45 De baculo.

46 De

- 46 De annula.
- 47 De quinque psalmis dicendis dum pontifex preparatur.
- 48 Item de pontificalibus indumentis secundum quod membris conveniunt, ubi agitur de caligis & sandalijs, ubi quoque forma sandaliorum exponitur.
- 49 De ablutione manuum.
- 50 De amictu, ubi agitur de duobus vasculis, quibus amictus ante pectus ligatur.
- 51 Quare Romanus pontifex post Albam orale, & post orale crucem assumat.
- 52 De alba.
- 53 De stola.
- 54 De tunica.
- 55 De dalmatica.
- 56 De chirothecis.
- 57 De planeta.
- 58 De manipulo.
- 59 De mitra.
- 60 De Annulo.
- 61 De Baculo, ubi traditur, quare summus Pontifex pastorali virga non vitur.
- 62 De pallio, ubi materia & forma secundum mysterium exponuntur.
- 63 De Armatura virtutum.
- 64 De quatuor coloribus principalibus, quibus secundum proprietates dierum vestes suis distinguende.

B 4 LIBER

INNOCENTII PP.
LIBER PRIMVS
De sex ordinibus Clericorum.

CAPVT PRIMVM.

QUOD VVM Apostolicae sedis Antistes celebriter agit missarum solennia, sex habet secum ordines Clericorum, id est, Episcopos, Presbyteros, Diacones, Subdiacones, Acolytos, & Cantores, ipso numeri sacramento perfectione huius officij manifestans. Senarius enim numerus est perfectus, eo quod redditur ex suis partibus aggregatis. Vnde sexto die perfecit Deus caelum & terram, & omnem ornatum eorum, & quum in plenitudine temporis sexta venisset aetate, sexta quoque die, sub hora sexta, genus redemit humanum. Sed & sex ordines ministrorum legimus in veteri testamento, Pontifices, Sacerdotes, Leuitas, Nathinneos, Ianitores, & Psaltes, quos ex maiori parte distinxit Artaxerxes in epistola quam Esdræ scribæ direxit. Notum (inquit) facimus de vniuersis sacerdotibus, Leuitis, Cantoribus, & Ianitoribus, Nathinneis, ministris domus Dei, vt eis vestigal & tributum & annona nullatenus imponatur.

¶ De

*D. Tho. 3.
p. 9. 83. arti.
5. ad. 12.

Senarius numerus perfectus est.

Gene. 1.

Galat. 4.

Sex ordines ministrorum veteris testamenti.
1. Esdr. 8.

¶ De primicerijs, & cantoribus.

CAPVT. II.

DAVID prophetarum eximius, volens cultum Dei solennius ampliare, cantores instituit, qui coram arca foederis domini musicis instrumentis & modulatis vocibus decantarent, inter quos praecipui fuerunt Heman, cuius vicem nunc in ecclesia obtinet primicerius, qui cantoribus est praelatus, vnde legitur in Paralipomenon, isti sunt quos constituit Dauid super cantores domus Domini, stantes iuxta ordinem suum in ministerio, de filiis Gaath, Heman cantor filius Iuel, & a dextris eius, Asaph filius Barachia, ad sinistram autem Ethan filius Chusi. Debent ergo cantores consonis vocibus & suavi modulatione concinere, quatenus animos audientium ad deuotionem Dei valeant excitare.

¶ De acolytis, quod sit eorum ministerium.

CAPVT. III.

ACOLYTI vero, qui latine Ceroferarij nuncupantur, ab Aaron & filiis eius ministerij sumere possunt exemplum. Scriptum est enim in Exodo. Praecepte filiis Aaron, vt offerant oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloq; contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij, & collocabunt eam Aaron & filij eius, & vsque mane luceat coram domino. Quod ergo tunc sacerdo-

Institutio Canticorum per Dauid.

1. Paral. 6.

Heman.
Asaph.
Ethan.

*De muneribus cuiusque ordinis.
4. sent. distinct. 24.

Exodi. 27.

tes agebant, hoc nunc acolytificant in ministerio lucernarum. Multa quippe non solum in nouo, sed & in veteri testamento legi Moysi superaddita legimus & mutata. Vnde Dauid in libro Paralipomenon dixisse narratur. Non erit officij Leuitarum, vt vltra portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministrandū. Acolyti careos ferunt accensos, dum legitur Euangelium. Non vt tenebras aëris illuminent, sed vt proximis opera lucis ostendant. Hoc officium dominus testatur se habere, cum dicit Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

De subdiaconibus. C A P. III.

Subdiacones Nathinneorum vitam in ecclesia representant. De quibus in Esdra legitur, quod Dauid dederat Nathinneos ad ministeria Leuitarum. Vnde græcè dicuntur, hypodiacones, ex quorum ordine fuit ille Nathanaël, quē dñs in Euangelio cōmendauit. Ecce verè Israëlita, in quo dolus nō est. Nathinnei verò dicuntur. i. in humilitate dño seruientes. De quibus rectè patribus placuit, vt qui sacra mysteria contractāt, legē cōtinentiæ debeāt obseruare. Sicut scriptū est in propheta, Mundamini qui fertis vasa dñi. Horum officio dñs vt dignatus est, quando facta cum discipulis cœna, mittens aquā in peluim, lauit pedes discipulorum, & linteo quo erat præcinctus, extersit.

De

De diaconibus. C A P. V. T. V.

Ordo diaconorū à tribu Leui sumpsit exordiū. Vnde dñs ad Moysen locutus est, dicens: Applica tribum Leui, & fac stare in cōspectu Aaron sacerdotis, vt ministrēt ei & excubent, & obseruent quicquid ad cultū pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonij, & custodiāt vasa tabernaculi in ministerio seruientes. A vigintiquinque annis & supra, iusi sunt in tabernaculo seruire, tanquā opera portāda robusti, qui possint arcam foederis, mensam propositionis, & vasa tabernaculi deportare. Quod, & in nouo testamento recolitur, quum diaconibus supra sinistrum humerū stola imponitur. Et in diebus ieiunij supra eūdem humerum casula complicatur. Quia quicquid laboris in hac vita sufferimus, tanquam in sinistra portamus, donec à sinistra transeamus in dexterā, in qua requiē habeamus. Hinc etiam Diaconi Cardinales mensam Lateranensis altaris supra humeros suos in die cœnæ deportāt, & reportant in sabbato. Semper ipsi summum pontificem velut arcā foederis Leuitæ portātes. Cæterū in nouo testamento sumpsit initium ab apostolis, qui septem viros boni testimonij, pleinos spiritu sancto, diacones elegerunt, oratione præmissa, per impositionem manuum ordinantes. Hi sunt in Apocalypsi septem angeli tubæ canentes. Hi septem candelabra aurea, hi voces

toni-

Multa g. tē.
pus superad
dita, aut mu
tata sunt.
v. Paral. 23.

Ioan. 8.

1. Esdr. 8.

Ioan. 1.
Nathinnei.

Esai. 51.

Ioan. 13.

Num. 3.
Leuitæ.

box
Diacones.

vij. Diaconi.
Actuū. 7.

Apocaly. 8.

tonitruorum, qui pacem annunciant, prædicat
 Evangelium, mensam componunt, offerunt Eu-
 charistiam &c. Quæ licet humiliter, tamen ex-
 cellenter ad eorum spectant ministerium. Hoc
 officium Christus exercuit, quando post cor-
 nam sacramenta confecta proprijs manibus di-
 spensavit, & cum dormientes excitavit. Apo-
 stolos ad orandum, Vigilate, inquit, & orate,
 vt non intretis in tentationem.

De minoribus & maioribus sacerdotibus.

CAPVT. VI.

Sacerdotalis ordinis institutio à veteri le-
 ge sumpsit originem, secundum quod le-
 gitur dominus Moyli præcepisse. Applica-
 ca, inquit, Aaron fratrem tuum ad te cum suis fi-
 lijs, de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fun-
 gantur mihi. Veruntamen ante legem sacerdo-
 tes fuisse leguntur. Vnde Melchisedech sacer-
 dos Dei altissimi legitur extitisse: cui decimas
 ex omnibus spolijs, tanquam sacerdoti Abra-
 ham persoluit. Erant autem multi minores sa-
 cerdotes, quos Nazareos communiter appella-
 bant. Vnus autem erat summus sacerdos, quæ
 vocabant specialiter Arabarchum. Porro Da-
 uid. 24. sacerdotes instituit. 16. de Eleazar, & 8.
 de Ythamar, quibus tamẽ omnibus vnum præ-
 fecit, quem statuit principem sacerdotum. Sin-
 gulis autem per sortes vicis suæ diuisit hebdo-
 madas, quarum octaua prouenit Abix, de cu-
 ius ge-

ius genere Zacharias pater Ioannis Baptistæ de-
 scendit. Verum in nouo testamento Christus
 ipse maiores & minores sacerdotes instituit, sci-
 licet. 12. Apostolos, & 72. discipulos, quos præ-
 mittebat binos in omnem ciuitatem & locum
 quod erat ipse venturus. Sicut enim pontifices
 summos Moyses regendis populis in lege præ-
 fecit, sed ad eorum societatis & operis adiuto-
 ritium, sequentis ordinis viros, & secundæ digni-
 tatis elegit. Nam in Eleazaro & Ythamar filijs
 Aaron: paternæ transfudit plenitudinis abun-
 dantiam: vt ad hostias salutare & frequentio-
 ris officij sacramenta, ministerium sufficeret sa-
 cerdotum. Et in eremo per. 70. virorum prudẽ-
 tium mentes Moyli spiritum propagauit. Qui
 bus ille vsus in populo, innumerabiles multitu-
 dines gubernaret. Sic Christus apostolis suis di-
 scipulos addidit, quibus illi suis prædicationi-
 bus totum orbem impleuerunt. Apostolorum
 itaq; vices, maiores obtinent sacerdotes, id est,
 episcopi. Discipulorum vero minores, id est,
 presbyteri.

De significatione nominum episcopi, &
 presbyteri. CAP. VII.

Nomen episcopi plus sonat oneris, quàm ho-
 noris. Episcopus græcè superintendens
 interpretatur latinè, speculatoris gerens
 officium. Iuxta quod dominus inquit prophe-
 tæ, Fili hominis, speculatorem dedi te domui
 Israël,

Matth. 26.
 Luc. 22.

Exod. 28.

Genes. 14.
 Hebr. 7.

Nazarei.

1. Paral. 24.

Luc. 2.
 Matth. 10.
 Luc. 10.

Sacerdotij
 distinctio.

Numer. 11.

Episcopus
 * 4. sent. di.
 24. lit. L. &
 d. 1. c. Cle-
 ros.

sicut in se, cetera vero membra partem recipiunt plenitudinis: ita ceteri sacerdotes vocati sunt in partem sollicitudinis, sed summus Pontifex assumptus est in plenitudinem potestatis. Hinc est, quod non sine magno mysterii sacramento; cum Christus uniuersos interrogasset apostolos: Vos autem quem me esse dicitis: solus Petrus, qualis primus & potior respondit pro omnibus. Tu es Christus filius Dei uiui. Cumque timore periculi cuncti simul exterreretur apostoli, solus Petrus descendit intrepidus, ut super undas ad dominum aambularet. Et cum multi discipulorum abiissent retro, dicentes: Durus est hic sermo, dixit Iesus ad duodecim: Nunquid & vos uultis abire? Respondit Simon Petrus. Domine, ad quem ibimus? uerba uitae aeternae habes, & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Cuius Iesus respexisset discipulos, ait Simoni Petro: Si in te peccauerit frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum. &c. Cum Petrus dixisset: Domine, quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? usque septies? Respondit illi Iesus. Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies: & cum omnes apostoli fugati arripent, solus Petrus educens gladium percussit feruum Pontificis, & dextram eius abscidit auriculam. Cumque post resurrectionem alij discipuli nauigio uenissent ad Dominum, Petrus succin-

succingens se misit in mare, ut inter undas ad ipsum accederet. Quapropter & Christus, cum surrexisset a mortuis, prius se Petro quam ceteris ostendit apostolis: quia secundum apostolum uisus est Cepha, post hoc undecim. Deinde uisus est plus quam quingentis fratribus simul.

1. Corint. 15.

De conuenientia & differentia potestatum inter episcopos & presbyteros.

CAPVT. IX.

Differt autem inter episcopos & presbyteros, quod omnes sacerdotes communiter pertinet catechizare, baptizare, praedicare, coficere, soluere & ligare. Sed specialiter ad pontifices spectat, clericos ordinare, uirgines benedicere, pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, degradandos deponere, synodos celebrare, christiana coficere, & uasa consecrare. Vnguntur autem manus presbyteris ab episcopo, ut cognoscant hoc sacramento se per Spiritum sanctum suscipere gratiam consecrati. Vnde cum eas ungit episcopus, dicit: Consecrare & sanctificare digneris domine manus istas, per istam unctionem & nostram benedictionem: ut quaecumque consecrauerint, consecrentur: & quaecumque benedixerint, benedicantur in nomine domini. Vnguntur etiam manus presbyteris, ut opera misericordiae pro uiribus ad omnes debeant exercere. Per manus enim opera,

*D. Thom. 2. 2. q. 184. arti. 6. ad 1. VValden. 1. Tom. lib. 2. arti. 3. c. 60. Turrecre. li bro. 1. c. 79. 4. sent. dist. 24. lit. 1. Vnctio manuu.

Lucæ. 10. per oleū misericordia designatur. Vnde Samaritanus, approprians vulnerato, vinum sperinfudit & oleum. Veruntamen maiores & minores communiter in quibusdam vices gerūt summi pōtificis, id est, Christi, dum pro peccatis obsecrant, & peccatores per poenitentiam reconciliant. Vnde dixit Apostolus: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortāte per nos. Obsecramus ergo vos pro Christo, reconciliamini Deo Mediatores enim sunt sacerdotes inter Deum & homines, dum præcepta Dei deferunt prædicando, & vota populi Deo porrigunt supplicando. Quocirca tales debent existere sacerdotes, vt & Deo sint grati, & hominibus sint accepti. Nam vt inquit Apostolus, Mediator non est vnus. Discordes enim reconciliare non potest, qui simul vtriq; societatis & amicitij vinculo nō est concors. Si enim is qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Hi post inuocationem sancti spiritus super vtrunq; humerum stolā accipiunt, vt ex hoc intelligant, se per arma iustitiæ à dextris & à sinistris esse munitos.

2. Corint. 6. Quatenus nec aduersis frangantur, nec prosperis eleuentur. Vnde cum stolam accipiūt, dicit illis episcopus. Accipite iugum domini, iugum enim eius suauē est, & onus eius leuē. Suauē in

Matth. 11.

prosperis, leuē in aduersis. Accipiūt quoq; calicem & patenam de manu Pontificis, quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant, placabiles hostias offerēdi. Vnde cū hæc Episcopus tribuit. Accipite, inquit, potestatem offerendi sacrificium Deo, missamq; celebrāditam, p̄ viuis quā̄m pro defonctis in nomine domini. Officio sacerdotis vsus est dominus Iesus Christus, quando post cœnam panē & vinū in corpus & sanguinē suum diuina virtute cōuertit. Accipite, inquit, & comedite, hoc est corpus meum, hoc facite in meam cōmemorationem. Excellētius enim vsus est hoc officio, cum pro peccatis humani generis seipsum in ara crucis obtulit, idem ipse sacerdos & hostia.

De communibus & specialibus indumentis Pontificum & sacerdotum.

CAP. X.

HÆc autem communitas & specialitas potestatum inter episcopos & presbyteros, ipso numero communium & specialium vestium designatur. Sex enim sunt indumenta communia presbyteris & episcopis, videlicet Amictus, Alba, Cingulus, Stola, Manipulus, & Planeta. Quia nimirum sex sunt quibus cōmunis presbyterorum & Episcoporum potestas cōsistit, videlicet catechizare, baptizare, prædicare, conficere, soluere & ligare. Nouem autem sunt ornamenta Pontificum specialia, videlicet Caligæ, Nouem ornamenta & Saut-

officia specialia Pontificum.

Sandalia, Succinctorium, Tunica, Dalmatica, Mitra, & Chirothecæ, Annulus, & Baculus. Quia munia nouem sūt in quibus specialis Episcoporum potestas consistit, videlicet Clericos ordinare, Virgines benedicere, Pontifices consecrare, Manus imponere, Basilicas dedicare, degradādos deponere, synodos celebrare, Christa cōficere, Vestes & vasa cōsecrare. Pallium autem, quod Metropolitanorum & Primatū & Patriarcharum est propriū, vt scilicet per illud à cæteris episcopis discernantur, & priuilegiatam obtineāt dignitatem. Hoc ergo tam in nouo quàm in veteri testamento legitur cōstitutum, vt pōtiffices præter communes vestes habeant speciales. Sed ibi erant quatuor communes, & quatuor speciales, hic autem sex sunt cōmunes, Nouem autem speciales. Id enim mystica ratio postulabat. Nam illa data sunt carnalibus & mundanis: hæc autem data sunt spiritualibus & perfectis. Quaternarius enim conuenit carni propter quatuor humores, & mūdo propter quatuor elementa. Senarius autem perfectis, quia numerus est perfectus, qui redditur suis partibus aggregatis. Vnde sexto die perfectit Deus cœlum & terram & omnem ornatum eorum. Nouenarius spiritualibus, quia nouem sunt ordines angelorum, qui secundum prophetam per nouem species lapidum designantur XV. ergo sunt ornamenta Pontificis. X V. gradus

Differentia inter. 4. 6. & 9.

Genes. 2.

Ezech. 28.

us virtutum ipso numero designantia, quos per XV. cantica graduū Psalmista distinxit. Vestes enim sacerdotis virtutes significant, quibus debent sacerdotes ornari secundum illud propheticum: Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent. Psal. 232.

De legalibus indumentis secundum Historiam. CAPVT. XI.

Quatuor erant indumenta legalia, tam minoribus sacerdotibus quàm principis sacerdotum communia. Primum dicebatur Manathasim, hebraicè, græcè, & latinè femoralia dici potest, de bysso retorta contextum. Secundum Cathemone, quod nos lineam siue subuculam: sed Moyses Abanec appellauit, Hebræi verò discentes à Babilonijs, Emisane vocauerunt, eratque byssinum & duplex. Tertium Baltheus, id est, zonalis cingulus, latus quasi digitis quatuor, sic reticulatus, vt quasi*pellis videretur, contextum de bysso, cocco, purpura & Hyacintho. Quartum Thyara, quod Hebræi Manephei, nos autem insulam appellamus, à Cydari, id est, mitra Pontificali plurimum differens, quasi formam rotundæ cassidis representās. Super hæc, quatuor proprijs indumentis Pontifex utebatur. Primum erat tunica Hyacinthina, quam Hebræus dixit Nathir, græcè dicitur Poderis, latinè Talaris. Habebat autem pro fimbrijs ma

Vide Exod. 28. p. torū. Quatuor indumenta sacerdotalia.

Lego* pelles vipereæ. Diuinet alij meli* sic habet exēplā vt vides. Quatuor pōtifficalia.

lagranata cum octoginta tintinnabulis aureis, intercalari modo disposita, ut audiretur sonus quum Pontifex ingrederetur sanctuarium, ne forte moreretur. Secundum erat Ephot, id est, superhumeralis de quatuor predictis coloribus auroq; contextum, sine manicis, ad modum Colobij, habens aperturam in pectore quadram, ad magnitudinem palmi. In qua Logion eiusdem mensuræ inferebatur. In cuius parte superiori, videlicet super humeros, infibulati erant auro duo lapides Onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israel erant insculpta, sex in uno, & sex in altero, quo autem Samuel & Dauid indui leguntur. Ephot aliud erat lineum, & proprie quidem Ephotar dicebatur. Tertium Hebraice dicebatur Heusen, Græcè Logion, Latine verò Rationale vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. Distum est autem rationale iudicij, quia ibi erat lapis, in cuius splendore Deū sibi esse propitium cognoscebant. Erat autem rationale quadrangulum &c. Quadrangulum, duplex de quatuor predictis coloribus auroq; contextum, habens duodecim lapides per ordines quatuor. In primo Sardium, Topasium & Smaragdum. In secundo Carbunculum, Saphirum & Iaspidē. In tertio Ligurum, Achatem, & Amethystum. In quarto Chrysolitum, Onychium & Berillum. In quibus erant scripta duodecim nomina filiorum Israel in singulis singula. Erant

la. Erant autem in eo scripta hæc duo nomina Purim & Tynim, id est, veritas & doctrina. Inferebatur autem Logion superhumerali, id est, superiori parte per duos annulos & duas catenulas aureas, immixtas duobus vncinis, qui sub duobus predictis Onychinis, in superhumerali continebant, infixi ab inferiori parte per duos annulos aureos cum duobus vittis Hyacinthinis colligabatur Ephot. Vltimum capitis ornamentum erat Cydaris, id est, mitra in acutum procedens, habens circulum aureum cum maligranatis & floribus. De qua super frontem pendebat aurea lamina, quam Petalum dicunt, ad modum lunæ dimidiæ. In qua scriptum erat *Ayoch Adonay, id est, sanctum nomen domini Tetragramaton, id est, quatuor literarum, He, Yoth, Het, Vau. Ne verò quum mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, colligabatur vitta Hyacinthina perspicua, quæ summitates posterius diffundeat. Noster autem Pontifex pro femoralibus habet sandalia, pro linea Albam, pro baltheo cinctum, pro podere tunicam, pro Ephot amictum de Dalmaticavelestolam, pro Logio pallium, pro Cydari Mitram, pro lamina crucem. Et quædam ex his diuersam habent formam ab illis secundum figuram eandem.

¶ De typo Legalium indumentorum secundum Allegoriam. CAPVT. XII.

His vestibus ornatus Pontifex totius orbis præferebat imaginem, femoralia namque Byssina congruè terram figurabāt, quia byssin de terra procedit. Baltheus cum vitris & vasculis circunvolutionem Oceani designabāt. Tunica Hyacinthina ipso colore aërea præferebat. Per tintinnabula sonitus tonitruorum. Per malagranata coruscationes & fulgura figurabantur. Quatuor minoris sacerdotis & quatuor Sūmi Pōtificis indumēta, quatuor Microcosmi & quatuor Megacosmi partes ipso numero designabāt, id est, quatuor humores & quatuor elemēta. Ephod sui varietate cœlū sydereū ostēdebat. Quod autē erat aurū in textū coloribus, figurabat, quod color vitalis penetrat vniuersa. Duo lapides Onychini, solē & lunā vel duo Hemisphæria denotabāt. XII. gemæ pectorales. XII. signa in zodiaco præferebāt. Rationale, quod erat in medio, quia ratione plena sunt vniuersa, quæ terrena cœlestibus hærent. Imò ratio terrenorum & temporum, caloris & frigoris, & duplex inter utrunq; temperies de cœli cursu & ratione descendit. Per annulos, catenulas & vncinos elementorum, humorum & temporum colligamēta signantur. Cydaris cœlum Empyreū, Lamina superposita Deum signabat omnibus præsentem. Hanc allegoriā libri Sapientiæ confirmat autoritas dicens, In veste poderis quā habebat, totus erat orbis terrarum,

Fortè * ca.
lor.

Rationale.

Sapient. 10.

rarum, & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in Diademate capitis illius erat scripta.

¶ De vestibus Legalibus secundum Tropologiam. CAPVT. XIII.

His indumētis Legalibus sacerdos induebatur, hoc ordine. Lotus prius manibus & pedibus induebat Manathasim, id est, femoralia, figurans, quod sacerdos mundatis operibus & affectibus, lachrymis poenitentiae, debet assumere continentiam, ut offerat hostiam immaculatam, sanctam, Deo placentem. Noster autem Pontifex, qui iugem debet habere continentiam, non induit in sacrificio femoralia, sed sandalia. Ac si dicatur. Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet, & est mundus totus.

Exod. 29.

Rom. 12.

Ioan. 13.

¶ De veste Linea. CAP. XIII.

Secundo induebatur Cathemone, id est, linea veste: significans, quod sacerdos debet induere innocentiam. Ut quod sibi non vult fieri, alij ne faciat. Linum enim propter candorem significat innocentiam, secundum illud. Omni tempore vestimenta tua sint candida.

Matth. 7.

Eccles. 9.

¶ De zona. CAPVT. XV.

Tertio, cingebat se Baltheo, significans castitatem, qua circa lumbos debet accingi, ut restringat concupiscentiam. Vnde veritas ait, Sint lumbi vestri præcincti, & lucerna vestrae ardentes in manibus vestris.

Luc. 12.

C 5 ¶ De

De tunica. CAP. XVI.

Quarto, induebat tunicam poderē, id est, calareim. Significans, quod Pontifex debet induere perseuerantiam, quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Per talium enim propter extremitatem perseuerantia designatur, secundum illud: ipsa cōteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.

De Malagranatis & Tintinnabulis aureis.

CAP. XVII.

Dependebant ante pro simbrijs malagrana cum tintinnabulis aureis. Per malagranatum intelligitur operatio. Per tintinnabulū aureum prædicatio. Que duo debēt in sacerdote coniungi, ne sine illis ingrediens sanctuariū, moriaī. Cœpit enim Iesus facere & docere, Sacerdotibus relinquens exemplum, ut sequantur vestigia eius, qui peccatū non fecit, ut sit honestas in cōuersatione. Nec inuentus est dolus in ore eius, ut sit veritas in prædicatione.

De superhumerali. CAP. XVIII.

Quinto, induebat Ephod, id est, superhumurale, significans, quod Pontifex debet induere patientiam, ut in patientia sua possideat animam suam. Humeris enim supportamus, secundum illud. Supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tribus feruens.

De duabus Oris. CAP. XIX.

Habe-

Habebat autem duas oras coniunctas in vitroque latere summatum, significans, quod Pontifex debet habere arma iustitiæ à dextris & à sinistris, ut non erigatur prosperis, nec deprimatur aduersis.

De duobus Onychinis. CAP. XX.

Habebat & duos lapides Onychinos in ertis humeris. In quibus erat sculpta. XII. nomina filiorū Israël, Sex in vno, & sex in altero. Per duos Onychinos significatur veritas & sinceritas. Veritas per claritatem, sinceritas per soliditatem. Per filios Israel significantur sancta desyderia & sancta opera. Secundum illud: Maledictus homo qui non reliquerit semen in Israël. Per senarium significatur perfectio: pro eo quod Deus sexto die perfecit cœlum & terram & omnem ornatum eorum.

De XII. nominibus filiorum Israël.

CAP. XXI.

Quod autem sex nomina filiorum Israël sculpta erant in vno lapide, & sex in altero, significabant quod desyderia sacerdotis & opera perfici debent, non in fermento malitiæ & nequitie, sed in azymis sinceritatis & veritatis, ut sinceritas formet intentionem, & veritas finem.

De duabus catenulis. CAP. XXII.

Habebat

Matth. 19.

Genes. 3.

Actu. 1.
e. Pet. 2.

Lucæ. 21.

Genes. 49.

Exod. 28.
2. Corint. 6.

Exod. 28.

Deuter. 1.

1. Corint. 3.

Habebat & duas catenulas auri purissimi, sibi inuicem coherentes: quæ duobus inferebantur vncinis. Significans, quod Pontifex debet habere duos charitatis affectus, ad Deum scilicet, & ad proximum. De quibus præcipitur: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum sicut teipsum. Sicut enim aurum præminet vniuersis metallis, ita charitas extollitur vniuersis virtutibus. De qua dicit Apostolus. Horum maior est charitas.

Deuter. 6.
Matth. 22.

1. Corin. 13.

¶ De duobus Vncinis. CAP. XXIII.

Duo Vncini sunt intentio & finis, quibus Catenulae inferuntur, ut tam Deum quam proximum diligat. Deum propter seipsum, Proximum propter Deum: ex puro corde & conscientia bona, & fide non ficta.

1. Timot. 1.

¶ De Rationali. CAP. XXIII.

Sextò induebatur Logion, id est, Rationali, significans, quod pontifex debet induere discretionem, per quam discernat inter lucem & tenebras, inter dextram & sinistram.

2. Corin. 6.

Quia non est conuentio lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial.

¶ De quadratura Rationalis & duplicitate. CAP. XXV.

Erat autem Rationale quadrangulum, significans, quod Pontifex debet discernere inter quatuor. Inter verum & falsum, ne deuiet in credendis. Et inter bonum & malum,

lum, ne deuiet in agendis. Erat & duplex, Quia debet discernere pro duobus, pro se videlicet, & pro populo, Ne si cæcus cæcum duxerit,ambo in foueam cadant.

Matth. 18.

¶ De quatuor ordinibus lapidum.

CAP. XXVI.

Habebat & quatuor ordines lapidum, significans, quod Pontifex debet habere quatuor principales virtutes, iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam.

¶ De duodecim lapidibus.

CAP. XXVII.

In singulis ordinibus autem habebat tres lapides, significans, quod Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiam & mansuetudinem & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam & largitatem. In quarto vigilantiam, sollicitudinem, & longanimitatem, Per lapides enim figurantur virtutes, secundum illud. Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit.

1. Corin. 3.

¶ De Cydari. CAP. XXVIII.

Supremum capitis ornamentum erat Cydaris vel Thyara, quam vltimò pontifex assumebat, significans humilitatem, de qua dominus ait: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hanc autem

Lucæ. 18.

tem

tem gestabat in capite, significans quod pontifex debet gerere humilitatem in mente, exemplo capitis nostri sic dicentis: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Per caput enim mens intelligitur, secundum illud. Vnge caput tuum, & faciem tuam laua.

¶ De lamina aurea. CAP. XXIX.

DE Cydari dependebat à fronte lamina aurea, significans sapientiam: qua præcellere debet pontifex secundum illud: caput eius aurum optimum.

¶ De nomine Dñi tetragrammatō.

CAP. XXX.

IN qua quidem lamina erat scriptum nomen Domini tetragrammaton, id est, quatuor litterarum: He, loth, Het, Vau, id est, principium passionis vitæ iste: Ac si diceretur apertius: Ille cuius pōtifex iste gerit personam, scilicet Christi, est principium, id est, author vitæ passionis, id est, vitæ restauratæ per passionem, quia mortem nostram moriēdo destruxit, & vitam resurgendo reparauit. Nomē domini quod scribebatur in lamina aurea erat, Anathot, Adonay, id est, Sanctum nomen domini tetragrammaton, quod ineffabile dicitur: non quia effari nō potest, sed quia rem ineffabile significat.

¶ De varietate operis. CAP. XXXI.

ERant autē hæc indumenta pro maiori parte cōtexta opere polymito, id est, vario p-

Matth. 11.

Ibid. 6.

Canti. 5.

pter varietatem virtutum. De qua dicit Psalmographus. Assit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Psalm. 44.

¶ De quatuor coloribus. CAP. XXXII.

Coloribus: purpura, cocco, bysso, Hyacintho. Per purpuram regie dignitatis, significatur pōtificalis potestas, quæ via regia debet incedere, ne declinet ad dexteram vel deuiet ad sinistram: ne liget dignos: aut soluat indignos. Per coccum coloris ignei: qui & binctus fuisse narratur, significatur pontificalis doctrina, quæ sicut ignis lucere debet & vrere. Lucere debet per promissionem, vt: Omnis qui reliquerit domum aut patrem & matrē, &c. centuplū accipiet, & vitam æternā possidebit. Vrere debet per comminationem, vt, Omnis arbor quæ non facit fructum bonū excidetur, & in ignem mittetur. Per byssum candoris eximij, significatur præclaritas famæ, quæ debet esse retorta, vt pontifex habeat bonum testimonium, secundum Apostolum, & ab his qui sunt intus, & ab his qui sunt foris. Per hyacinthū coloris aerei signatur serenitas conscientiæ, quam intra se pontifex debet habere secundum quod dicit Apostolus: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Matth. 10.
Matth. 7.
1. Timo. 3.
1. Corint. 1.

¶ De vestibus euangelici sacerdotis.

CAP. XXXIII.

¶ Vestes

VEstes autem euāgelici sacerdotis, aliud designant in capite, aliud figurāt in mēbris. Nā & caput & membra sacerdotis nomine nūcupātur. Ad caput enim dicit **Psalm. 109.** mographus: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec. Ad membra verò dicit **1. Petr. 1.** Apostolus: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Prius enim exponenda sunt eorū mysteria, iuxta quod capiti cōgruūt, ac demum, secundum quod membris conueniunt.

¶ De pōtīficalibus indumentis. secūdum quod Christo conueniunt.

C A P. X X X I I I.

Pontifex ergo in altaris officio capitis sui Christi, cuius est membrum, representās personā: dum pedibus assūmit sandalia, illud incarnationis dominicę insinuat calciamentū, de quo domin⁹ inquit in psalmo: In Idumæā extendam calciamentū meū. i. in gētib⁹ nostram faciam incarnationē meā. Venit enim ad nos calciata diuinitas, ut pro nobis Dei filius sacerdotio fungeretur. Per ligulas, quibus ipsa pedibus sandalia constringuntur, illud idem accipimus, quod per corrigiam calciamenti Ioannes Baptista signauit, cum ait: Cuius nō sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Vnionem ergo ineffabilē copulamq; indissolubilē quib⁹ verbi diuinitas se carni nostrę coniunxit, per sandaliorū corrigias intelligimus. Mediātibus

verò

verò caligis pedes sandalijs coniunguntur. Quoniam anima mediante carni diuinitas est cōiuncta. Sicut enim pes corpus sustentat, ita diuinitas mūdū gubernat. Vnde ait **Psalm.** Adorate scabellum pedum eius, quoniā sanctum est.

¶ De amictu, * ubi reddi ratio, cur idē in Christo per calciamentum pedum, & per amictum capitis designatur.

C A P. X X X V.

Amicte autē, quo sacerdos caput obnubit, illud significat quod in apocalypsi describitur: Angelū Dei fortē, descēdisse de caelo, amictū nube. Et in **Isaia**: Ecce dominus ascēdet super nubē cādidam. Veniēs autem ad saluationem mundi Dei filius, magni consilij angelus, amictus est nube, dum deitatem abscondit in carne. Nam caput yri Christi, caput Christi Deus. Hoc ergo carnis latibulū amictus sacerdotis significat. Quod per illam syndonem expressius designatur, quia summus pōtīfex caput obducit. Et pulchrē quidē, quod per calciamentum pedum, hoc ipsum per amictum capitis designatur, quia diuinitas in carne latuit, & per carnem innotuit. Nam cum notus esset in Iudęa Deus, & in Israel magnum nomen eius, in Idumæam extendit calciamentum suum, & ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam.

De Alba. C A P. X X X V I.

D

Alba

Psalm 98.
* De vsu & significatio
ne vestium
sacerd.
conci. Rhem. c.
50. Burcar.
li. 2. & 3. ca.
97. VValdē.
Tom. de Sa
cramen. tit.
4. c. 29.

Apoca. 10.
Esai. 19.

1. Corin. 15.

Psalm. 75.

Psalm. 59.

Genes. 3.

Ephes. 4.

Matth. 17.

Esai. 35.

Apostolus.

Ephes. 3.

Esai. 11.

Psal. 50.

Psal. 144.

Alba lineum vestimentum, longissimè distans à tunicis pelliceis, quæ de mortuis animalibus sũt, quibus Adam vestit⁹ est post peccatum: nouitatem vitæ significat, quam Christus habuit, & docuit & tribuit in baptismo, de qua dicit Apostolus: Exuite veterè hominem cum actibus suis, & induite nouum hominem qui secundum Deũ creatus est. Nam & in transfiguratione respendit facies eius sicut sol, & vestimèta ei⁹ sunt facta alba sicut nix. Semper enim vestimenta Christi munda fuerũt & candida, quia peccatũ non fecit, nec inuenus est dolus in lingua eius.

De cingulo & succinctorio.

CAP. XXXVII.

Zona sacerdotis illud significat, quod Ioannes Apostolus ait: Conuersus vidi similem filio hominis, præinctum ad mammillas zona aurea. Per zonam auream perfecta Christi charitas designatur. Quam dicit Apostolus super eminentem scientiæ charitatem Christi, seruètem in corde, radiatè in opere. Cuius succinctoriũ illud significat, quod Esaias de Christo loquens, prædixit: Erit iustitia cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium renũ eius. Nã iustus dominus, & iustitias dilexit, & quitatem vidit vultus eius. Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanct⁹ in omnibus operibus suis. Dux summitates illius, dux sunt partes natura

lis

lis iustitiæ, quã Christus fecit, & docuit. Quod tibi nõ vis fieri alij ne feceris, sed quæcunq; vultis vt faciant vobis homines: & vos facite illis.

De stola. CAP. XXXVIII.

Stola, quæ super amictũ collo sacerdotis inscumbit, obediètiã & seruitutem significat, quam dominus omnium propter salutè suorũ subiuit. Nam cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Exinaniuit se ipsum, formam serui accipiẽs, factus est obediẽs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Causam quippe mortalitatis nec contraxit origine, nec commisit in opere: quia quod nõ rapuit, hoc exoluit. Dedit enim illi calicem pater: non iudex, amore, non ira: voluntate, nõ necessitate: gratia, non vindicta. Hic est ille Iacob, qui parens præcepto patris Isaac & consilio matris Rebecæ seruiuit Laban, vt Rachel & Lyam ducret in coniugium.

De tunica. CAP. XXXIX.

Tunica poderis, quæ Hyacinthini coloris erat in veteri sacerdotio, tintinnabulis & malis punicis ab inferiori parte præcedètib; vt pontifex totus vocalis incederet, cœlestem Christi doctrinam insinuat. Cuius notitiã habuerunt omnes, quibus Deus per prophetam ait: In montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion. Præcipuè tamen hanc habuit tunicam euangelicæ textrix doctrinæ, sapientia

D 2 Dei

Dei Iesus Christus, & dedit illam apostolis suis.

Ioan. 15.
Ioan. 19.

Omnia, inquit, quæcūque audiui à patre meo, nota feci vobis. Hanc ergo significauit illa tunica domini quam milites sciendere noluerūt, eò quòd esset inconsuetilis, desuper contexta per totum, damnatum fore maximum existimātes, si qui doctrinam euangelicam hæresibus sciendere moliantur.

De Dalmatica. CAP. XL.

Super hanc tunicam pontifex vestit Dalmaticam, quæ sui formam largam misericordiam Christi significat, quam ipse præ cæteris & docuit & impendit. Estote, inquit, misericordes, sicut & pater vester misericors est. Beati nāq; misericordes, quoniam ipsi misericordiā consequentur. Iudiciū verò sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiā, quia misericordia super exaltat iudiciū. Ergo dimittite, & dimittetur vobis, sicque, inquit, orabit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hic est ergo Samaritanus ille proximus noster, qui fecit nobiscum misericordiā, superinfundens vulneribus nostris vinum & oleum. Nam per viscera misericordie suæ visitauit nos oriēs ex alto. Qui nō ex operibus iustitiæ quæ facimus nos, sed secundum misericordiam suā saluos nos fecit. Qui pro peccatoribus venit, vt de peccatis veniā indulgeret. Misericordiā, inquit, volo & non sacrificium.

Lucæ. 6.
Matth. 5.

Iaco. 1.
Matth. 6.

Lucæ. 10.

Ibid. 1.
Titum. 3.

De chirothecis. CAP. XLI.

Chirothecæ sunt hœdorū pelliculæ, quas Jacob manibus Rebecca circūdedit, vt iosephæ manus maioris similitudinē exprimeret. Pellis hœdi similitudo peccati, quam Rebecca mater, id est, spiritus sancti gratia, manibus veri iacob operibus Christi circūdedit: & similitudinē maioris, id est, prioris Adæ Christus exprimeret. Christus enim similitudinem peccati sine peccato suscepit, vt incarnationis in yfse rium diabolo celaretur. Nam ad similitudinē peccatorū esuriit, sitiuit, doluit & expauit, dormiuit & laborauit. Vnde cū ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Accedens ad eum diabolus: eum ad similitudinē prioris Adæ tētauit. Sed qui primum vicerat, eisdem modis victus est à secundo.

Gene. 27.

Roma. 2.

Matth. 4.

De planeta, vbi etiam agitur de anteriori & posteriori parte planetæ.

CAP. XLII.

Casula magni sacerdotis est, vniuersalis ecclesia, de qua dicit Apostolus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Hęc est illud Aaron vestimentū, cuius in oram descendit vnguentum: sed à capite descendit in barbam, & à barba descendit in oram. Quoniā de plenitudine spiritus eius nos omnes accepimus, primū apostoli, postmodū cæteri. Quòd autem casula, cū vnica sit & integra, extensio

Gala. 3.

Psal. 131.

Ioan. 10. 107

ne manum in anteriorem & posteriorem partem quodammodo diuiditur, designat & antiquam ecclesiam, quæ passionē Christi præcessit, & uouam, quæ passionem Christi subsequitur. Nam & qui præibant & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Osanna filio Dauid, Benedictus qui uenit in nomine domini.

¶ De Manipulo. C A P. XLIII.

Quod sacerdos manipulum portat in leua, designat, quod Christus brauium obtinebat in uia. Per manipulum enim præmium designatur, iuxta quod legitur: Venientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos. Per læuam uita præfens accipitur, secundum quod scriptum est: Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Christus autem simul siuebatur & inerebatur. Fruebatur in patria, inerebatur in uia. Nam simul & brauiū cōprehendebat, & stadium præcurrebat: quia simul erat & in patria, & in uia. Nemo, inquit, ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo.

¶ De Mitra. C A P. XLIII.

Mitra Pontificis illud significat, quod propheta loquens de filio dicit ad patrem Gloria & honore coronasti cum domine, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Hoc est illud nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & in-

& infernorum. Nam & in aurea lamina Cydaris pontificalis sculptam erat nomen domini Tetragrammaton, cuius mysterium superius prælibauimus. Per Mitram ergo capitis Christi summam illam honorificentiam intelligimus, quæ propter diuinitatem debetur humanitati. Nam propter pedem adoratur scabellum: Adorate, inquit scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Psal. 98.

¶ De Baculo. C A P. XLV.

Virga pontificis, Christi potestatem significat. De qua dicit Psalmista. Virga recta est uirga regni tui, Quia dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea uinxit te Deus Deus tuus. Et alibi dicit: Reges eos in uirga ferrea. Duritia ferri rigorem significat æquitatis, quia Christus tanquam uas figuli confringet peccatores. Verum potestas Christi non solum uirga, sed & baculus est, quia non solum corripit, sed & sustentat. Unde Psalmista: Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Psal. 11.

¶ De Annulo. C A P. XLVI.

Annulus digiti donum spiritus sancti significat. Digitus enim articulatus atque distinctus spiritum sanctum in sinuat. Secundum illud: Digitus Dei est hic. Et alibi, Si ego in digito Dei eicio dæmonia, &c. Annulus aureus & rotundus perfectionem donorum eius significat, quam sine mensura Christus accepit, quoniam in eo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Nam

Ioan. 3.

qui de caelo venit, super oēs est. Cui Deus non dedit spiritum ad mensuram. Super quem uideris spiritum, inquit, sanctum descendentem & manentem, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Nā requiescit super eum spiritus sapientiae & intellectus, &c. Ipse uero de plenitudine sua differens donationes distribuit. Alij, secundū

Esai. II.

apostolum, dans sermonem scientiae, alij gratiam sanitatum, alij operationem virtutum, &c. Quod & uisibilis Pontifex imitatur, alios in ecclesia constituens sacerdotes, alios diacones, alios subdiacones, & huiusmodi.

1. Corin. 12.
Ephes. 4.

De quinque psalmis. CAP. XLVII.

Psal. 49.

Celebraturus Episcopus missarum solēnia; quosdam psalmos & orationes praemittit, secundum exhortationem Psalmistae dicentis: Praeoccupemus faciem eius in confessione; & in psalmis iubilemus ei. Dicit autem hos psalmos. Quam dilecta. Benedixisti. Inclina. Credi di. De profundis. Ut quicquid immundū quicquid sensuum transgressione commisit, quicquid psalmorum oratione detergat. Quaedam enim continentur in ipsis quae recte conueniunt celebraturis altaris mysterium, & Eucharistiae sacramentum. In primo: Concupiuit & defecit anima mea in atria domini. Altaria tua domine virtutum, rex meus & Deus meus. Domine Deus virtutum exaudi orationem meam, aures percipe Deus iacob. Protector noster aspice Deus,

Psal. 4. 84.
85. 115. &
129.

ce Deus, & respice in faciem Christi tui. In secundo: Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam a nobis. Nunquid aeternum irascēris nobis? Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Verū tamen propter timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra. In tertio: Auribus percipe domine orationē meam, & intende uoci deprecationis meae. Omnes gentes quascunque fecisti, uenient; & adorabunt coram te domine. Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in aeternum. In quarto: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Dirupisti domine uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen domini inuocabo. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusalem. In quinto: Fiant aures tuae intendentes in uocem deprecationis meae. Sustinuit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in domino. Quia apud dominū misericordia, & copiosa apud eū redēptio. Orationes uero quas addit, manifestē pertinent ad impetrandū cordis & corporis munditiam & munimen.

De pontificalibus indumentis, secundum quod membris conueniunt: ubi agitur de caligis & sandalijs. CAP. XLVIII.

D 5 Inter

INter hæc, pedes Pontificis in præparatione Euangelij & pacis, & caligis & sandalijs calciatur, quorū pulchritudinē admirabatur propheta cum diceret: Quam speciosi sunt pedes euāgelizantium bona. Sandalia verò de subtus integram habent solem, desuper autem coriū fenestratū: quia gressus prædicatoris debent & subtus esse muniti, ne polluantur terrenis: secū dum illud: Excutite puluerē de pedibus vestris. & sursum aperti: quatenus ad cognoscenda cœlestia reuelentur, secundum illud propheticū: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Quod autem sandalia quibusdā locis aperta, quibusdam clausa sunt, designat q̄ Euāgelica prædicatio nec omnibus debet reuelari, nec omnibus debet abscondi. Sicut scriptū est: Vobis datum est nosse mysteriū regni Dei, cæteris autem in parabolis. Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargatis ante porcos. Prius autem caligis induitur, vsque ad genua protensis ibique constrictis, quòd prædicator pedibus suis rectos facere gressus & genua debilia reparare debet. Nam qui fecerit & docuerit, hic magnus est in regno cœlorum.

De ablutione manuum.

CAP. XLIX.

DEinde corporaliter lauat manus, vt spiritualiter mundet actus, autoritate Psalmistæ dicentis: Lauabo inter innocentes manus meas,

meas, & circūdabo altare tuum domine. Non enim diuina sacramenta lutum manuum cōtaminat, sed si qs indignē māducat & bibit, iudiciū sibi māducat & bibit. Quia non lotis manibus manducare, non coinquinat hominē. Quæ verò procedunt de ore & de corde exeunt, ea coinquināt hoīem, cogitationes malæ, homicidia, furta, fornicationes, falsa testimonia, blasphemia. Hæc sunt quæ coinquinant hominē. Vnde sollicitē satagendū est, vt nō tam exteriora manuum quàm interiora mentium inquina menta purgentur.

¶ De amictu, vbi agitur de duobus vasculis, quibus amictus ante pectus ligatur. CAP. L.

Iotis itaque manibus assumit amictum, quī super humeros circumquaque diffunditur. Per quem operū fortitudo significatur. Humeri quippe fortes sunt ad opera peragenda, secūdū illud patriarchæ Iacob. Supponit humerū ad portandum, & factus tributis seruiens. Duo vasculi quibus amictus ante pectus ligatur, signant intentionem & finem, quibus informandum est opus, ne fiat in fermento malitiæ & nequitie, sed in azymis sinceritatis & veritatis. Sacerdos enim non debet otiosus existere, sed bonis operibus insistere & insudare, secundum illud quod Apostolus ait ad Timotheum: Labo ra sicut bonus miles Iesu Christi.

¶ De Alba. CAP. V. LI.

Alba

Isai. 52.

Matth. 10.

Psal. 118.

Lucæ. 8.
Matth. 13.
Ibidem. 7.

Ibidem. 5.

1. Cor. 11.
Matth. 15.

Gene. 48.

1. Corin. 5.

2. Tim. 2.

Alba membris corporis conuenienter apta nihil superfluū aut dissolutum in vita sacerdotis esse debere demonstrat. Hæc ob speciem candoris designat munditiā, secundū quod legitur: *Omni tempore vestimenta tua sint candida. Fit aut de bysso vel delino. Propter quod scriptum est, Bysinum sunt iustificationes sanctorū. Sicut enim byssus, vel linum cadorem, quem ex natura non habet, multis rursus sonibus attritum, per artem acquirit, Sic & hominis caro munditiā, quam nō obtinet per naturam, multis castigationibus macerata, fortitur per gratiam. Vnde sacerdos, secundum Apostolum, castigat corpus suum & in seruitutem redigit, ne forte quum alijs prædicet, ipse reprobus fiat. Hæc vestis in veteri sacerdotio stricta fuisse describitur propter spiritum seruitutis in timore. In nouo larga est, propter spiritum adoptionis in libertate. Quod autem Aurisfrigium habet, & gemmata est in diuersis locis, & varijs operibus ad decorem, illud inlinuat quod propheta dicit in Psalmo: *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Debet autem Alba circa lumbos zona præcingi, vt castitas sacerdotis nullis incentiuorum stimulis dissoluatur. Vnde. Sint lumbi vestri præincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et. Virtus eius, in lumbis: eius fortitudo illius, in vmbilico ventris eius. Debent ergo lumbi**

Eccles. 9.
Apoca. 19.
1. Corin. 1.
1. Corin. 3.
Psal. 44.
Luc. 12.
T. 1.
Job. 40.

lumbi præcingi per continentiam. Debent & subcingi per abstinētiā: quoniam hoc genus dæmonij non eijcitur nisi in oratione & ieiunio. Hinc etiam Apostolus ait: Stare succincti lumbos in veritate.

Math. 17.
Ephes. 6.

Quare Rom. Pontifex post Albam Orate, & post Orate crucem assumat.

CAPVT. LII.

Romanus autem Episcopus post albam & cingulum assumit Orate, quod circa caput inuoluit, & replicat super humeros, legalis Pontificis ordinem sequens, qui post lineam strictam & zonam induebat Ephor, id est, superhumeralē, cuius locum modo tenet amictus. Et quia signo crucis auri lamina, celsit, pro lamina, quam Pontifex ille gerebat in fronte, Pontifex iste crucem gerit in pectore. Nam mysterium, quod in quatuor literis aureis lamina continebat, in quatuor partibus forma crucis explicuit. Iuxta quod inquit Apostolus: *Vt comprehendatis cum omnibus sanctis que sit longitudo & latitudo & sublimitas & profundum. Ideoq; Rom. Pontifex crucem quandam insertam catenulis à collo suspendam, sibi statuit ante pectus, vt sacramētū, quod ille tunc præferebat in fronte, hic autem recondat in pectore: Cum corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

Ephes. 7.

De Stola. CAPVT. LIII.

Roma. 10. **P**ER Stolam, quæ alio modo vocatur Orariū. Super collum sibi sacerdos imponit, ut iugū domini se suscepisse significet, quæ à collo per anteriora descendens, dextrū & sinistrum latus adornat, quia per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, id est, prosperis & aduersis, sacerdos debet esse munitus. Stola quippe significat sapientiam vel patientiam, de qua scriptum habetur Patientia vobis necessaria est ut reportetis promissiones. Et iterum: In patientia vestra possidebitis animas vestras, Hinc est ergo, quod Stola cum zona nexibus quibusdā colligatur, quia virtutes virtutibus sociantur, ne aliquo tentationis moueantur impulsu. Debet autem sacerdos secundum decretum Bracharensis concilij de vno eodemque Orario ceruicem pariter & utrunque humerum præmens, signum crucis in pectore suo præparare. Si quis autē aliter egerit, excommunicationi debitæ subiacet. Nisi fortē quis dixerit hoc decretum per contrariam Ecclesiæ Romanæ consuetudinem abrogatum.

De tunica. C A P V T. L V.

DEinde Pontifex induit tunicam Poderim id est talarem, significantem perseverantiam. Vnde Ioseph inter fratres suos talarē tunicā habuisse describitur. Cū verò cæteræ virtutes currant in stadio, perseverantia tamen accipit brauiū: quoniam qui perseverauerit vsq; in fi-

1. Cor. 1.
Hebr. 10.
Lucæ. 21.

Exod. 3.
Concil. Bra-
charen.

Gene. 37.
Matth. 10.

in finē, hic saluus erit. Vnde præcipitur. Esto si delis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Habebat autem hæc vestis in veteri sacerdotio, pro fimbrijs mala punica cum tintinnabulis aureis, quorū supra mysteriū exposuimus.

De Dalmatica. C A P V T. L V.

SVper hæc tunicam Episcopus vestit Dalmaticam, sic dictam, eò quod in Dalmatia fuit reperta. Quæ sui forma figurat largitatem, quia largas habet manicas & protensas. Vnde secundum Apostolum: Oportet Episcopum nō esse turpis lucri cupidum, sed hospitem. Nō ergo manum habeat ad dandum collectam, & ad recipiendum portectam, sed illud efficiat, quod propheta suadet: Frāge esuriētī panem tuum, & egenos vagosq; duc in domū tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Ob hoc fortē specialiter vtūtur diaconi Dalmaticis, quod principaliter electi sunt ab apostolis, ut mēsis ex officio ministrarēt. Debet autem Dalmatica habere duas lineas cocci neas, hic inde, ante & retro, à summo vsq; deorsum. Ut Pōtifex habeat feruorem charitatis ad Deum & ad proximū, in prosperis & aduersis, iuxta veteris & noui Testamenti præceptum, quod est: Diliges dominū Deū tuum ex toto corde tuo, & proximū sicut teipsum. Vnde Ioānes: Charissimi, non nouum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio.

Apoca. 3.

1. Timo. 5.

Esaiæ. 38.

A. Actū. 6.

Deuter. 6.
Matth. 22.
1. Ioan. 1.

initio. Atq; iterum: Mādatur nouū scribo vobis, &c. In sinistro quoq; latere Dalmatica sabbrias habere solet. i. sollicitudines actiuaz vitz & frugnantes, quas Episcopus debet habere proditit. Iuxta, quod dicit Apostolus. Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum.

De chirothecis. CAP. LVII.

Quia verò pleriq; bonū opus quod faciūt, in ani fauore corripunt, statim episcopus manus operit chirothecis, vt neuiat in istra sua, quid faciat dextra sua: Per chirotheca ergo congruè cautela designatur, qua sic facit opus in publico, quod intentionem cōtinet in occulto. Nam & si domin⁹ dixerit, Lucea quæ vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum quō in cœlis est. Propter hoc chirotheca circum aureum desuper habet. Ipse tamē præcepit. Attēdite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem nō habebitis apud patrē vestrū qui in cœlis est.

De planeta. CAP. LVIII.

Postremò super omnes vestes induit casulā vel planetam, quæ significat charitatē. Charitas enim operit multitudinem peccatorū, de qua dicit Apostolus: Adhuc excellentiorē viā vobis demonstro, si linguis hominū loquar & angelorum, charitatem autem non habuero, factus

etis sum velut æsonans & cymbalū tinniens. Et hæc est vestis nuptialis, de qua loquitur domin⁹ in euāgelio: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialē? Quod autem amictus super os planetæ reuoluitur, innuit, quod omne opus bonum debet ad charitatē referri. Nam finis præcepti charitas est de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Quod autem extensione manū in anteriore & posteriori parte diuiditur, significat duo brachia charitatis, ad Deum scilicet & ad proximū. Diliges, inquit, dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & proximū tuum sicut teipsum. In his duobus mādatis pendet tota lex & prophetæ. Latitudo planetæ significat latitudinem charitatis, quæ vsq; ad inimicos extenditur. Vnde: Latum mandatum tuum nimis.

De Manipulo. CAP. LVIII.

CAeterum quia mētibus bene compositis & diuino cultui mancipatis sæpe subrepat acidia, quæ quodam torpore reddit animū dormientem, dicente Psalmita: Dormitauit anima mea præ tædio. In sinistra manu quædā apponitur mappula, quæ manipulus vel sudariū appellatur, qua sudorem mentis abstergat, & soporem cordis excutiat, vt depulso tædio vel torpore, bonis operibus diligēt inuigilet. Per manipulum ergo vigilantia designatur, de qua dominus ait: Vigilate, quia nescitis qua hora

Matth. 22.

1. Timot. 15.

Matth. 22.

Psal. 118.

Psal. 118.

Matth. 24.

E domi-

1. Corint. 11.

Matth. 6.

Ibidem. 5.

Matth. 6.

1. Petri 4.

1. Corint. 13.

dominus vester venturus sit. Vnde sponsa dicit in Canticis: Ego dormio, & cor meum vigilat.

De Mitra. CAPVT. LIX.

Mitra Pontificis scientiam vtriusque testamenti significat: nā duo cornua duo sunt testamenta, duæ fimbriæ, spiritus & litera. Circulus aureus, qui anteriorem & posteriorem partem cõplectitur, indicat quod omnis scriba doctus in regno cõlorum de thesauro suo noua profert & vetera. Caueat ergo diligens episcopus, ne prius velit esse magister, quam norit esse discipulus, ne si cæcus cæcū duxerit, ambo in foras eam cadant. Scriptum est enim in propheta: Quia tu scientiam repulisti, ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi.

De annulo. CAPVT. LX.

Annulus est fidei sacramentum, in quo Christus sponsam suam sanctam ecclesiā subarrauit, vt ipsa de se dicere valeat: Annulo suo subarrauit me dominus meus. i. Christus. Cuius custodes & pædagogi sunt episcopi & prelati, annulū pro signo ferentes in testimonium. De quibus sponsa dicit in Canticis: Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Hunc annulū dedit pater filio reuertenti, secundum illud: Date annulū in manum eius.

De baculo, & quare summus Pontifex pastorali virga non vtitur.

CAP. LXI.

Baculus correptionem significat pastoralem, propter quod à consecratore, dicitur consecratus: Accipe baculū pastoralitatis. Et de quod dicit Apostolus: In virga veniam ad vos. Quod autem est acutus in fine, rectus in medio, retortus in summo, designat quod Pontifex debet per eam punire pigros, fegere debiles, colligere vagos. Quod vno carmine versificator quidam expressit. Collige, sustenta, stimula vaga, moribida, lenta. Romanus autē Pontifex pastorali virga non vtitur, pro eo quod B. Petrus apostolus baculū suum misit Euchario primo episcopo Treuerorū, quē vnā cum Vacerio & Materno ad predicandum Euangelium genti Teuthonicæ destinauit, Cui successit in episcopatu Maternus, quo baculo sancti Petri de morte fuerat successitatus. Quem baculū vsq; hodie cum magna veneratione Treuerensis seruat ecclesia.

De pallio, vbi materia & forma secundum mysterium exponuntur.

CAP. LXII.

Pallium, quo maiores vtitur episcopi, significat disciplinam, que seipso & subditos Archiepiscopi debent regere. Per hanc acquiritur torques aurea, quā legitime certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in parabolis: Audi filium disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Fit enim pallium de candida lana cõ-

E 2 textum,

Baculus

Cantic. 5.

Matth. 13.

Ibid. 15.

Osee. 4.

Cantic. 5.

Lucæ. 15.

4. d. 1. M. 51.

1. Corint. 4.

Baculus sancti Petri apud Treuerenses.

Prouer. 1.

Forma pallij. textum, habens de super circulū humeros constringentem, & duas lineas ab utraq; parte dependentes. Quatuor autem cruces purpureas, ante & retro, & à dextris, & à sinistris: sed à sinistris est duplex, & simplex à dextris. Hæc omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacramētis. Nam vt scriptura testatur: in thesauris sapiētiae significatio discipline. In lana quippe notatur alperitas, in cādore benignitas designatur. Nam ecclesiastica disciplina cōtra rebelles & obstinatos seueritatem exercet, sed erga pœnitentes & humiles exhibet pietatē. Propter quod de lana nō cuiuslibet animalis, sed ouis tantum efficitur, quæ mansuetū est animal. Vnde Propheta: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus corā tondeute se obmutuit, & non aperuit os suū. Hinc est, q̄ illius semiuuii vulneribus, quæ Samaritanus duxit in stabulum, & vinum adhibetur & oleum, vt per vinum mordeātur vulnera, & per oleum foueantur, quatenus qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum seueritatis adhibeat, in oleo mollitiē pietatis. Hoc nimirum & per arcam tabernaculi designatur, in qua cū tabulis virga continetur & manna. Quoniam in mente rectoris cum scripturæ sciētia debet esse virga distractionis, & manna dulcedinis, vt seueritas immoderatē nō seruiat, & pietas plus q̄ expedit nō indulgeat. Circulus pallij, per quē humerū

humeri constringuntur, est timor domini, per quem opera coërcentur, ne vel ad illicita defluant, vel ad superflua relaxentur. Quoniā disciplina sinistra cohibet ab illicitis formidine pœnæ: dextrā verò temperat à superfluis amore iustitiæ. Beatus ergo vir qui semper est pavidus. Nam iuxta sentētiam Sapiētis. Timor domini peccatū repellit, qui verò sine timore existit, iustificari non poterit. Hinc est ergo, quod pallium & ante pectus & sup humeros frequenter aptat. Quatuor cruces purpureæ, sunt quatuor virtutes politicæ iustitia, fortitudo, prudentia, temperantia: quæ nisi crucis Christi sanguine purpurentur, frustra sibi virtutis nomē vsurpant, & ad veram beatitudinis gloriam nō perducunt. Vnde dñs inquit apostolis: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & phariseorum, non intrabitis in regnū cœlorū. Hæc est purpurea regis, tincta canalibus, quæ Salomon commemorat in Canticis canticorum. Is ergo qui gloria pallij decoratur, si cupit esse quod dicitur, in anteriori parte debet habere iustitiam, vt reddat vnicuiq; quod suum est. Prudentiam in posteriori, vt caueat quod vnicuiq; nocium est. Fortitudinem à sinistris, vt eū ad uersa non deprimant. Temperatiam à dextris vt eum prospera nō extollant. Duæ lineæ, quarum vna post dorsum, & altera progreditur ante pectus, actiuam & cōtemplatiuam vitā signi-

Prouer. 28.
Eccles. 1.

Matth. 5.

* Alias iuncta, aliàs vincta.
Canti. 72.

Vita actiua & contemplatiua.

Exodi. 24 & 34. ficat. Quas ita debet exercere prælatus, vt ex-
 plo Moyſi nunc in montē aſcendat, & ibi philoſophetur cum domino: nūc ad caſtra deſcendat, & ibi neceſſitatibus immineat populorū, prouiſurus attētius, vt cum ſepe ſe dederit alijs, interdum ſe ſibi reſtituat. Quatenus & cū Martha circa frequens ſatagat miniſterium, & cum Maria verbum audiat Saluatoris. Vtraq; tamē grauat inferius, quia corpus quod corrūpitur, grauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Quapropter & palliū duplex eſt in ſiniſtra, & ſimplex in dextra. Quia vita præſens, quæ pro ſiniſtra accipitur, multis eſt ſubiecta moleſtijs: ſed vita futura, quæ per dextram designatur, in vna ſemper collecta quiete eſt. Quod veritas ipſa designauit, cum intulit: Martha Martha, ſolicitae es, & turbaris erga plurima. Porrō vnum eſt neceſſarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea in æternū. Pallium duplex eſt in ſiniſtro, quatenus ad tolerandas vitæ præſentis moleſtias prælatus fortis exiſtat. Simplex in dextra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem, toto ſuſpiret affectu, iuxta verbum Pſalmiſta, dicentis: Vnam petij à domino, hæc requirā, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Tres autem acus, quæ pallio inſiguntur ante pectus ſuper humerum & poſt tergum, designant compaſſionem proximi,

mi, adminiſtrationem officij, diſtinctionemq; iudicij. Quarum prima pūgit animum per dolorem, ſecunda per laborem, tertia per terrorem. Prima pungebat Apoſtolum, cū dicebat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Secunda eſt, præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum. Tertia, ſi iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt: Super dextrum humerum nō inſigitur acus, quoniā in æterna quiete nullus eſt aſſiſtionis aculeus, nullus ſtimulus punſtionis. Abſterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & iam non erit amplius neq; luctus, neq; clamor: ſed necvllus dolor, quoniam priora transferunt. Acus eſt aurea, ſed inferius eſt acuta, & ſuperius rotunda, lapidem continens pretioſum, quia nimium bonus paſtor propter curam ouium in terris aſſigitur, ſed in cœlis æternaliter coronatur, vbi pretioſam illam margaritam habebit, De qua dominus ait in Euangelio: Simile eſt regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretioſa margarita, abiit & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Dicitur autem pallium plenitudo pontificalis officij, quoniam in ipſo, & cum ipſo cōfertur pontificalis officij plenitudo. Nam antequam Metropolitanus pallio decoretur, non debet cleri

2. Corin. 11.

1. Petr. 4.

Apoca. 21.

Matth. 13.

Vſus pallij.

cos ordinare, pontifices cōsecrare, vel ecclesias dedicare, nec Archiepiscopus appellari.

¶ De armatura virtutum. C A P. LXIII.

¶ **I**sta sunt arma quæ pontifex debet induere, cōtra spirituales nequitias pugnaturus. Nam, vt inquit Apostolus. Arma militiæ nostræ nō sunt carnalia, sed ad destructionem munitionū potētia Deo. De quibus idem Apostolus in alia dicit epistola: Induite vos armaturā Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparationem euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, quo positis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite: & gladium spiritus, quod est verbū Dei. Prouideat ergo diligenter episcopus, & attendat sacerdos studiosè, vt signum sine significato non ferat, ve vestem sine virtute non portet. Ne fortè simili sit sepulchro de foris dealbato, intus autem omni pleno spurcitia. Quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quanto venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pōtificalem itaque gloriam iam honor non commendat vestitium, sed splendor animarum. Quoniam illa quæ quondam carnalibus blandiebatur obtutibus, ea potius, quæ in ipsis erant intelligēda poscebāt. Vt quicquid illa velamina in fulgore

fulgore auri & in nitore gemmarum, & in multiformi operis varietate signabant, hoc iam in moribus actibusque clarescat. Quod & apud veteres venerantiam ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora sint experimenta rerum, quam ænigmata figurarum. Tunc enim valles abundant frumento, quum arietes ouium sunt induti.

¶ De quatuor coloribus principalibus, quibus secundum proprietates dierum vestes sunt distinguendæ.

CAP. LXV.

¶ **Q**uatuor autem sunt principales colores, quibus secundum proprietates dierum sacras vestes Ecclesia Romana distinguit, Albus, Rubeus, Niger, & Viridis. Nam & in legalibus indumentis quatuor colores fuisse leguntur: byssus & purpura, hyacinthus & coccus. Albis induitur vestimentis in festiuitatibus confessorum & virginum. Rubeis in solennitatibus apostolorum & martyrum. Hinc spōsa dicit in canticis: Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Candidus in confessoribus & virginibus, rubicundus in martyribus & apostolis, Hi & illi sunt flores rosarū & lilia conuallium. Albis indumentis igitur vtendum est in festiuitatibus confessorum & virginū propter integritatem & innocentiam. Nam candidi sunt facti. Nazaræ eius, & ambulāt semper

E 5 cum

2. Corin. 10.

Ephes. 6.

Salubris exhortatio.
Matth. 23.

Matth. 23.

Psal. 64.

Exod. 28.

Canti. 5.

Quibus festis vtendum est albis.

Apocal. 14. cum eo in albis. Virgines em sunt, & sequuntur
 agnum quocumque ierit. Propter eam cani uten-
 dum est albis in solennitatibus angelorum. De
 Job. 38. quorum nitore dominus ait ad luciferum. Vbi
 eras, cum me laudarent astra matutina? In nati-
 uitate Saluatoris & praecursoris, quomodo uterque
 natus est mundus, id est, carens originali pecca-
 to. Ascendit enim dominus super nubem leuem,
 id est, sumpsit carnem a peccatis immunem, &
 intrauit Aegyptum, id est, venit in mundum, iu-
 xta quod angelus ait ad virginem: Spiritus san-
 ctus superueniet in te, & virtus altissimi obum-
 brabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te, sanctum,
 vocabitur filius Dei. Ioannes autem & si fuit co-
 ceptus in peccato, fuit tamen sanctificatus in ute-
 ro, secundum illud propheticum: Antequam ex-
 ires de vulua, sanctificaui te. Nam & angelus ait
 ad Zachariam: Spiritu sancto replebitur adhuc
 ex utero matris suae. In Epiphania propter splen-
 dorem stellae, quae magos adduxit secundum il-
 lud propheticum: Et ambulabunt gentes in lu-
 mine tuo, & reges in splendore ortus tui. In Hy-
 popanti, propter puritatem Mariae, quae iuxta
 canticum Simeonis, obtulit lumina ad reuelatio-
 nem gentium & gloriam plebistuae Israel. In
 cena domini, propter confessionem Chrisma-
 tis, quod ad mundationem animae consecratur.
 Nam & Evangelica lectio munditiam principa-
 liter in illa solennitate commendat. Qui lotus
 est, in-

est, inquit, non indiget, nisi ut pedes lauet, & est
 mundus totus, Et iterum. Si non lauero te, non
 habebis partem mecum in resurrectione, pro-
 pter angelum testem & nuntium resurrectio-
 nis, qui apparuit stola candida coopertus, de
 quo dicit Matthaeus, quod erat aspectus eius si-
 cut fulgur, & vestimentum eius sicut nix. In
 Ascensione, propter nubem candidam in qua
 Christus ascendit. Nam & duo viri steterunt iu-
 xta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri
 Galilaei, quid statis aspicientes in caelum, &c.
 Illud autem non otiose notandum est, quod li-
 cet in consecratione pontificis talibus indumē-
 tis sit utendum, consecrantibus scilicet & mi-
 nistris (nam consecrandus semper albis utitur)
 qualis secundum proprietatem diei conueniunt.
 In dedicatione tamen ecclesiae semper utendum
 est albis, quocumque dierum dedicatio celebre
 tur. Quoniam in consecratione pontificis can-
 tatur missa diei, sed in dedicatione Basilicae de-
 dicationis missa cantatur. Nam & ecclesia vir-
 gineo nomine nuncupatur, secundum illud A-
 postoli: Despondi enim vos uni viro virginem
 castam exhibere Christo. De qua sponsus dicit
 in Cantico: Tota pulchra es amica mea, & ma-
 cula non est in te. Veni de Libano sponsa mea,
 veni de Libano, veni coronaberis. Rubeis au-
 tem utendum est indumentis in solennitatibus
 apostolorum & martyrum, propter sanguinem
 passionis,

Marc. 16.

Matth. 28.

Actuum. 1.

1. 2. 3. 4.

1. 2. 3. 4.

1. Corin. 13.

Canti. 4.

Apocal. 7. passionis, quem pro Christo fuderunt. Nam ipsi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. In festo Crucis, de qua Christus pro nobis sanguinem suum fudit. Vnde propheta: Quare rubrum est vestimentum tuum, sicut calcantium in torculari? Vel in festo crucis melius est albis utendum, quia non passionis, sed inuentionis, vel exaltationis est festum. In Pentecoste, propter sancti spiritus feruorem qui super apostolos in linguis igneis apparuit. Nam apparuerunt illis dispersæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum spiritus sanctus. Vnde propheta: Misit de cælo ignem in ossibus meis. Licet autem in apostolorum Petri & Pauli martyrio rubeis sit utendum, in conuersione tamen & Cathedra utendum est albis. Sicut licet in natiuitate Ioannis sit albis utendum, in decollatione tamen ipsius utendum est rubeis. Cum autem illius festiuitas celebrat, qui simul est martyr & virgo, martyrium alias, præfertur virginitati, quia signum est perfectissimæ charitatis, iuxta quod veritas ait: Maiorem charitatē nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Quapropter in commemoratione omnium sanctorum quidam rubeis utuntur indumentis: Alij verò, ut curia Romana candidis: quum non tantum in eadem, sed & de eadem solennitate dicat Ecclesia, quia sancti, secundum

Apoca-

Apocal. 7. Apocalypsin Ioannis, stabant in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.

Nigris autem indumentis utendum est in die afflictionis & abstinentiæ, pro peccatis & pro defunctis. Ab aduentu scilicet usque ad Natalis vigiliam, & à Septuagesima usque ad sabbatum paschæ. Spôsa quippe dicit in Canticis: Nigra sum, sed fermosa, filia Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pellis Salomonis, Nolite me confundere, quia fusca sum, quia decolorauit me sol. Innocentium autem die, quidam nigris, alij vero rubeis indumentis utendum esse contendunt. Illi propter tristitiam, quia vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari quia non sunt. Nam propter eandem causam cantica lætitiæ subtrahuntur, & non aurifrigio mitra defertur.

Isti propter martyrium, quod principaliter commemorans inquit Ecclesia: Sub throno Dei omnes sancti clamabant, vindica sanguinem nostrum qui effusus est Deus noster. Propter tristitiam ergo, quam & silentium innuit lætitiæ canticorum, mitra quæ defertur non est aurifrigio insignita, sed propter martyrium rubeis est indumentis utendum. Hodie utimur violaceis, sicut in Lætare Hierusalē, propter lætitiā, quā aurea rosa significat. Romanus Pontifex portat mitram aurifrigio insignitam, sed propter abstinentiam nigris imò violaceis utitur indumentis.

Restat

Virginitati præfertur martyrium.

Ioan. 15.

Apocal. 7.

Canti. 2.

Festum in nocetum.

Hiere. 31.

Marth. 28

Luca. 18. Apocal. 7.

Restat ergo, q̄ in diebus ferialibus & cōmunibus, viridibus sit indumentis vtendum. Quia viridis color medius est inter albedinē & nigredinē & ruborē. Hic color exprimitur, vbi dicitur: Cypricum Nardo, & Nardus cum Croco.

Ad hos quatuor ceteri referūtur. Ad rubeū colorem coccineus, ad nigrum violaceus, ad viridem croceus. Quauis nonnulli rosas ad martyres, Crocum ad confessores, Lilium ad virgines referant.

Canti. 4.

CAPITVLA.

LIBRI SECVNDI.

- 1 De accessu Pontificis ad altare.
- 2 De presbytero & diacono, qui deducunt hinc inde pontificem.
- 3 De subdiacono, qui prædit, clausum portans codicem Euangelij.
- 4 De pontifice qui peruenit ad altare, codicem osculatur apertum.
- 5 De processione Romani Pontificis à secretario ad altare, vbi agitur.
- 6 De duobus diaconis qui ducunt pontificem.
- 7 De mappula quatuor baculis colligata, qua super Pontificem portatur extensa.
- 8 De careis & incenso. (choro.)
- 9 De igne quem manipulo strappa Pōtifex apponit in

10 De

- 10 De primicerio qui pontificis præcedentis dextrum humerum osculatur.
- 11 De tribus sacerdotibus, qui coram altari reuenter inclinant os, & pectus pontificis osculantes.
- 12 De processione dispositione.
- 13 De confessione & pectoris tunctione, In qua tria notantur, actus, tactus, & sonus.
- 14 De incenso, quod sacerdos representat in capsula, & episcopus apponit Thuribulo.
- 15 De triplici osculo, videlicet oris, altaris, et pectoris.
- 16 De Thurificatione, qua pōtifex incensat altare, & sacerdos Episcopum.
- 17 De forma Thuribuli, & de duplici causa thurificandi, spirituali & literali.
- 18 De antiphona que dicitur ad introitum, & cur ipsa repetitur interposita gloria Trinitatis, & quis eam cantari constituit.
- 19 De Kyrie eleison, & quare novies decantatur, & quare sex verbis dicitur Kyrie eleison & tribus Chris-te eleison.
- 20 De Gloria in excelsis, & de triplici pace, & quis hymnum angelicum cantari ad missam constituit.
- 21 De candelabris & Cruce, qua super medio collocantur altaris.
- 22 De situ orandi, vbi agitur de mutatione sacerdotis ab vna parte altaris ab alteram.
- 23 De salutatione maioris & minoris ad populū, vbi agitur de reuelatione capitis cū oratur. Etiam ostenditur quotiens populus salutatur ad missam.

24 Virum

- 24 *Utrum sacerdos minus quam duobus presentibus debeat celebrare, ubi agitur q̄ in officio missæ angeli presentes existant.*
- 25 *De oratione, conclusione, & responsione, ubi docetur unde sit forma orationis, conclusionis, & responsionis assumpta.*
- 26 *Quare orationes dicuntur collectæ, & quot sunt in missa dicenda, ubi traditur qui fuerunt authores.*
- 27 *De extensione manuum sacerdotis in missa, ubi traditur quare ministri sustentant hinc inde manus pontificis, & quare sacerdos tenet coram eo librum sacramentorum.*
- 28 *De epistola quæ præmittitur euangelio, ubi traditur quare subdiaconum legente epistolam solus comitatur acolytus: diaconum uero legentem Euangelium, tam subdiaconi, quam acolyti comitantur, ostenditur etiam quod epistola nec semper legitur de apostolis, nec semper legitur de prophetis, sed interdum sumitur de veteri testamento, interdum de nouo.*
- 29 *De reuerentia, quam subdiaconus exhibet episcopo post epistolam, ubi traditur quare subdiaconus post finem epistole, diaconus autem ante principiu euangelij reuerentiam exhibet sacerdoti.*
- 30 *De graduale, ubi monstratur, cur in die Pentecostes Graduale non dicitur. Ostenditur etiam unde dicatur, & qualiter sit cantandum.*
- 31 *De Alleluia, quare post graduale cantatur, ubi docetur quid significet Alleluia, qualiter nomē istud*

inter-

- interprete, & quis instituit ut cante ad missam.*
- 32 *De versu, qualis esse debeat, & quare interponatur, & quare in officio missæ trium linguarum concurrit diuersitas.*
- 33 *De sacerdotis sessu, dum epistola legitur, & graduale cantatur.*
- 34 *De mutatione sacerdotis ab una parte altaris ad alteram, cum lecturus est Euangelium.*
- 35 *Quare diaconus, qui lecturus est Euangelium, dextram pontificis osculatur.*
- 36 *Quando manus & pedes summi pontificis debeant osculari, ubi docetur, q̄ præter oblationem panis, & eam quæ pro defunctis offertur, quas manibus tangit, ceteras recipit oblationes ad pedes.*
- 37 *De benedictione, quam diaconus petit & accipit.*
- 38 *De susceptione codicis Euangelij de altari.*
- 39 *De his qui præcedunt Diaconem cum careis & incenso.*
- 40 *Qualiter subdiaconus in eundo sequitur, & in redeundo præcedit, referens Euangelium.*
- 41 *Quare diaconus p̄ unam partem ascendit in pulpitum, & per aliam partem descendit: ubi docetur, q̄ diaconus cum silentio debet procedere, nihil ferens præter codicem Euangelij.*
- 42 *Quare versus Aquilæ legitur Euangelium, ubi traditur quod Euangelium pronuntiari debet in alto, ut qui lecturus est Euangelium, consignet sibi os, pedes, frontem, & librum.*
- 43 *De cœnis mysterio & de multiplici eius effectu.*

F

44 Quo-

- 44 Quomodo signum crucis sit exprimendum.
 45 De salutatione quæ præmittitur euangelio.
 46 De præminencia euangelij.
 47 Quare post euangelium liber & churibulum ad episcopum reportantur.
 48 De symbolo quod post euangelium decantatur, ubi traditur quot & qui fuerint eius authores, & quis illud constituit ad missam cantari.
 49 De duodecim partibus Veriusque symboli, tam apostolici quam Constantinopolitani.
 50 Quibus diebus symbolum sit dicendum in missa.
 51 A quibus, & ubi symbolum sit cantandum.
 52 De offertorio, ubi traditur quare post euangelium cantatur symbolum, & quare post symbolum cantatur offertorium.
 53 De silentio post offertorium.
 54 De ablutione manuum ante quam sacrificium offeratur.
 55 De corporalibus, ubi docetur cur una pars extenditur, & altera complicatur.
 56 De oblatis & incenso, ut dicitur, quare sacerdos tertio circumducit & superducit incensum, & quare totum undique incensatur altare.
 57 De modo & ordine sacrificium offerendi, ubi agit de aqua, quæ cum vino miscetur in calice, ostenditur etiam cur sacerdos signat in uersa quæ accipit.
 58 De patina super quam sacrificium panis offertur, ubi docetur, quare post susceptam oblatam, sacerdos abscondit sub corporali patenam, vel ab altari remota subdiacono traditur conseruanda, donec tem

remota

- pore fractionis ab eo resumatur.
 59 De sacerdotis inclinatione.
 60 De præfatione, ubi agitur de hymno partim angelico, partim humano, traditur etiam quis hymnum cantari constituit, quisue præfationem dictauit.
 61 De præfationis expositione, ubi quaritur & ostenditur, quare cum nouem sint ordines angelorum, tres præmittuntur ex illis.

LIBER

Secundus.

De accessu pontificis ad altare. CAP. I.

H Indumētis ornatus Episcopus ad altare procedit, duobus cum ducentibus hinc inde, sacerdotē uidelicet, & scuita, sub diacono præcedente, qui clausum portat codicem Euāgelij, donec episcopus ad altare perueniat, ibique codicem osculatur apertum. Hæc omnia diuinis in se representat pontificem, de quo dicit Apostolus: Christus alsistens pontifex futurorū bonorū, per amplius & perfectius tabernaculū nō manufactum, id est, non huius creationis. &c.

¶ De presbytero & diacono qui deducunt pontificem hinc inde.

C A P. I I.

Sacerdos & Leuita significant legem & prophetiā, secū dū illud quod dominus ipse proponit in parabola fauciati, quia sacerdos quidā descendit eadem via, & viso illo prateriuit, similiter & leuita. Moyses & Elias i figura legis & prophetiæ apparuerunt in monte cum Christo loquentes. Sacerdos ergo & leuita ducunt episcopum. Quia lex & prophetia Christum annuntiauerunt & promiserunt. Moyses enim inquit in lege, propheta suscitabit nobis Deus de fratribus nostris, ipsum tanquam me audietis. Et Esaias: Ecce veniet propheta magnus, & ipse renouabit Hierusalem.

¶ De Subdiacono qui præcedit, clausum portās codicem euangelij.

C A P. I I I.

Subdiaconus qui præcedit, Ioannem Baptistam significat, qui præcessit Christū in virtute Elię, parare domino plebē perfectam. Hic ante pontificē portat codicem Euangelij: quia Ioannes ante Christum, prædicationem euangelicam inchoauit. Pœnitentiam (inquit) agite, appropinquabit enim regnū cœlorū. Quod autem liber clausus tenetur, donec pōtifex ad altare perueniat, & tunc aperitur, hoc insinuat, qđ in Apocalypsi describitur. Quoniā nemo inuen

inuentus est dignus aperire librum qui scriptus erat intus & foris, & signatus sigillis septem, nisi Leo de tribu Iuda, radix Dauid, qui librum aperuit, & septem eius sigilla soluit. Per altare signatur ecclesia, iuxta quod dominus dixit in Exodo: Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus. Quod sectio nem lapidum prohibet in altari, diuisionem fidelium reprobatur, ne ecclesia diuidatur per errores & schismata.

¶ De Pōtifice qui peruenit ad altare.

C A P. I I I I.

Tunc ergo liber aperitur, cū episcopus peruenit ad altare. Quoniam ubi Christus primitiuam apostolorum congregauit ecclesiam docens & prædicans, scripturæ mysteria reuelauit, Vobis inquit, datum est nosse mysteriū regni Dei, cæteris autem in parabolis. Vnde post resurrectionem aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. Rectius ergo facit episcopus, cū ipse aperit librum euangelij, quanuis & per ministros suos Christus patefecerit mysteria scripturarum. Quod episcopus codicem euangelij osculatur, insinuat quod Christus pacem in euangelio prædicauit. Pacem meam, inquit, do vobis, pacem relinquo vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.

¶ De processione Romani pontificis à secretario ad altare. C A P. V.

Altare eccle siæ designat. Exod. 20.

Luc. 8.

Luc. 24.

Ioan. 14.

1. mo

Luc. 10.

Matth. 17.

Deuter. 18.

Isa. 66.

Luc. 1.

Matth. 3.

Apoca. 5.

Cum autem stationalis solennitas celebratur, Romanus pontifex cum sex præfatis ordinibus à secretario processionaliter ad altare progreditur, designans, quod Christus exiit à patre & venit in mundum. Hic autem processionalis ordo generationis Christi feriem representat: quæ Matthæus Euangelista describit: in qua sex inveniuntur ordines personarum, à quibus Christus secundum carnem traxit originem, in mundum processit: patriarchæ videlicet & prophete, reges & principes, pastores & duces. Abraham patriarcha, David propheta, Salomon rex, Salomon princeps, Iudas pastor, Zorobabel dux.

De duobus diaconis qui ducunt pontificem.

CAP. VI.

Duo diaconi qui ducunt pontificem, designant Abraham & David, quibus facta est incarnationis Christi repromissio. Nam illi promissum est, In semine tuo benedicetur omnes gentes: isti pollicitum. De fructu venteris tui imponam super sedem tuam. Propter quod Euangelista signat hos duos in generatione Christi premisit. Liber, inquit, generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham. Isti sunt duæ columnæ, quas verus pacificus in vestibulo templi posuit ante ostium, quas ambit funicul⁹ duodecim cubitorum, id est, quod fides duodecim Apostolorum complectitur, de quorum medio Christus

flus ostium aperitur credentibus.

De mappula, quæ portatur super Pontificem, quatuor baculis colligata.

CAP. VII.

Quatuor autem ministri super Pontificem ferunt Mappulam quatuor baculis colligatam, propter quod ipsi ministri mappularij nuncupant. Mappula quæ diversis imaginibus est figurata, sacram scripturam signat, quæ multis mysterijs est insignita. Hæc quatuor baculis super pontificem portatur extensa, quia sacra scriptura quatuor modis super Christum fertur exposita, secundum historiam, secundum allegoriam, secundum tropologiam, & anagogen. Hic est fluuius paradisi, qui quatuor in capita diuisus progreditur. Hæc est mensa propositionis, quæ quatuor pedibus eleuata subsistit. Hæc autem super pontificem extensa portatur, ut is venisse monstratur, quem lex scripserat & propheta. Nam ipsemet incipiens Christus à Moysse & prophetis, interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Propter quod alibi dicit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, ille enim de me scripsit.

De cæreis & incenso. CAP. VIII.

Et ideo præferuntur duo lumina cum incenso, quia lex & propheta cum psalmis Christi pronuntiauerunt aduentum. Christo at

Matth. 1.

Sex ordines personarum in generatione Christi.

Genes. 22.
Psalms. 137.

Matth. 1.

Paral. 3.

Ioan. 10.

Quatuor sensus scripturæ. Genes. 22. Exod. 25.

Lucæ. 24.

Ioan. 3.

Lucæ. 24. testante qui ait: Necessè est impleri omnia que scripta sunt in lege Moyfi & prophetis & psal-
Septem can- mis de me. In maioribus autem solennitatibus
delabra se- septem candelabra coram pontifice deferun-
ptiformis tur, per quod illud ostenditur, quod Ioannes
Spiritus, in Apocalypsi describit. Conuersus, inquit, vi-
Apocaly. 1. di septem candelabra aurea, & in medio se-
 ptem candelaborū aureorū similem filio ho-
Esaï. 11. minis vestitum podere, vt ille per hoc adueni-
 re monstraretur, super quem requieuit spiritus
 gratiæ septiformis secūdum vaticinium Esaïæ.
 Egre dietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos
 de radice eius ascendet, & requieset super eum
 spiritus domini, spiritus sapiētix & intellectus,
 spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ
 & pietatis, & replebit eū spiritus timoris dñi.

¶ De igne quem manipulo stuppæ pon-
 tificex apponit in choro.

CAP. I X.

IN quibusdam basilicis circa medium chori
 manipulus stuppæ super columnam appen-
 ditur, cui pontifex ignem apponit, vt in cōspe-
 ctu populi subitō comburatur. Per hoc secun-
 dum aduētum commemorās, in quo Christus
 iudicabit viuos & mortuos & seculū per ignē.
Psalm. 42. Nam ignis in conspectu eius exardescet, & in
 circuitu eius tempestas valida. Ne quis ergo ma-
 le securus existat, qui per primum blanditur,
 per secundum exteret. Quia qui iudicandus
 venit

venit in primo, iudicaturus veniet in secundo.
 Vel potius, quia secundum Apostolum Iacō-
 bum vita nostra vapor est ad modicum parens, **Iacob. 4.**
 pontifex ignem apponit in stuppam, ne fortē
 qui gloriosus incedit, in temporali gloria dele-
 ctetur. Nam omnis caro fœnum, & omnis glo-
 ria eius quasi flos fœni.

¶ De primicerio, qui pontificis dex-
 trum humerum osculatur.

CAP. V T. X.

CUm autem pontifex appropinquat alta-
 ri, primicerius scholæ cātorū accedēs, dex-
 trum ipsius humerū coram astantibus oscula-
 tur. Quia quū Christus nasceretur in mūdo, an-
 gelus ille eū quo facta est coelestis militiæ mul-
 tudo laudatiū Deū, natiuitatē eius pastorib⁹ **Lucæ. 2.**
 patefecit. De quo dicit ppheta. Puer natus est
 nobis, & filius datus est nobis. &c. **Esaï. 2.**

¶ De tribus sacerdotibus, qui coram altari
 reuerenter inclinant: os & pectus
 Pontificis osculantes.

CAP. X I.

Tres sacerdotes qui pontifici venienti cor-
 ram altari reuerenter occurrunt, & incli-
 nantes os eius osculātur & pectus, tres illos ma-
 gos signant, qui venerunt Hierosolymā, dicen-
 tes: Vbi est qui natus est rex Iudæorū? Et proci-
 dentes adorauerunt inuentum, & apertis the-
 sauris, obtulerūt ei munera, aurū, thus, & myr-
 rham.

zham. Per geminum osculum, geminā in Christo naturam confitentur, diuinā scilicet, & humanā, diuinā quasi latentem in pectore, humanam quasi patētē in ore, quas quoq; per oblata munera magi mysticē figurarunt, Osculum enim est signū reuerētiae. Iuxta qđ Hester summitatem virgæ regis legitur osculata.

¶ De processioneis dispositione.

CAPVT. XII.

Disponitur autē ista processio velut castrorum acies ordinata. Nam & maiores & fortiores quasi custodes exercitus præueniunt & sequuntur. Minores quasi debiliores colliguntur in medio, præcedunt epi & presbyteri, subsequuntur pōtifex & diaconi, colliguntur in medio subdiaconi & acolyti. Cātores quasi tubicines præcedunt exercitū, vt eū ad prælium cōtra dæmones excitent & inuident. De quo prælio inquit Apōstolus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Vndē: Buccinate in naxomenia tuba in die insigni solēnitatis vestrae. Cruz ergo quasi regale vexillum præmittitur & præfertur, vt fugiant qui oderunt eum a facie eius. Nobis ergo absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus nobis crucifixus est, & nos mundo crucifigi debemus.

¶ De

¶ De confessione & pectoris unctione, in quæ tria notantur, ictus, tactus, & sonus. CAP. XIII.

Quia iustus verō in principio sermonis accusator est sui, Pontifex* ad altare perueniens, & ad seipsum reuertēs, antequā ordiatur sacrum officium, de peccatis suis cum assistantibus confitetur, psalmum illum præmittens, qui manifestē per totum sibi ad hoc dino scitur pertinere & conuenire. Iudica me Deus, &c. vt discretus à gente non sancta: & ab homine liberatus iniquo, ad altare Dei dignus introeat, Illud autem in hac confessione notandum est, quia non (vt quidam minus provide faciunt) in specie, sed in genere confitenda sunt peccata, quoniam ista confessio non est occulta, sed manifesta. Percutimus autem pectus, cum cōfitemur peccata, quatenus exemplo publicani, qui percutiebat pectus suam, dicēs: Domine propitius esto mihi peccatori; iustificati descendamus in domum. In percussione tria sunt, ictus, sonus, & tactus. Per quæ signantur illa tria quæ sunt in vera pœnitentia necessaria, videlicet cordis contritio, oris cōfessio, & operis satisfactio. Nā sicut tribus modis peccamus: scilicet, corde cogitando, ore loquendo, & opere perpetrando, Ita tribus modis pœnitere debemus, scilicet, corde per dolorem, ore per pudorem, & opere per laborem.

¶ De

Hester. 5.

Cant. 6.

Cātores vel
tubicines.

Ephes. 6.

Psalm. 80.
Cruz vexillum.

Psalm. 67.
Gala. 6.

1. Tim. 2.

Prouer. 18.
* Ritus missæ ab Apōstolis derivari docet Vvaldē. de sacrament. tit. 4. ca. 31. Psalm. 42. Cōfessio generalis.

Lucæ. 18.

Tria in pœnitentia quæruntur.

De incenso, quod sacerdos representat in capsula, & episcopus apponit Thuribulo.

CAPVT. XIII.

Ingressurus* ergo pōtifex ad altare, incēsum apponit thuribulo, per hoc illud insinuans, quod angelus venit & stetit ante altare habens thuribulum aureum, quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum. Angelus enim Christus, thuribulum aureum corpus immaculatum, altare Ecclesia, ignis charitas, incensum oratio, secundum illud propheticum, Dirigatur oratio mea, &c. Venit ergo angelus, id est, Christus stetit ante altare, id est, in conspectu Ecclesie, habēs thuribulum aureum, id est, corpus immaculatum, plenum igne, id est, charitate, & data sunt ei incensa multa à fidelibus, id est, orationes, vt daret, id est, præsenteret eas patri de orationibus sanctorum, non dicit orationes tantum, quia Christus non omnes orationes exaudit, sed de omnibus illis quæ pertinent ad salutē. Vnde cum Paulus ter rogasset dominum, vt ab eo stimulum carnis auferret, Respondit ei Dominus: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Episcopus ergo thus apponit thuribulo, quia Christus orationem inspirat animo, vt per ipsum offeratur incensum dignum in odorem suauitatis,

*D. Tho. 3.
p. q. 83. arti.
5. ad. 2.
Apoca. 8.

Psalm. 140.

2. Corin. 12.

tatis, ipse nos præuenit in benedictione dulcedinis, vt eius donum sit nostrum meritū, quia nō accipit nisi quod tribuit. Sine me (inquit) nihil potestis facere, quia palmes nō potest ferre fructum à semetipso nisi manerit in vite. Sacerdos autem incēsum representat Episcopo, quia lex illud pretiosum thymiana cōfecit quod in odorem suauitatis offertur altissimo, de quo dominus subdit in Exodo: Talem compositionem non facietis in vsu vestros, quia sanctum est dño. Homo quicūq; simile fecerit, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Fuerūt qui dicerent, quod si thuribulum descendat ab altari, tunc aliud ibi thus sine benedictione ponendum est, & hominibus offerendū, tanquā illud spectat ad latrā, istud ad doliā. Melius tamen secundum spiritum quā secundum litteram intelligitur. Nam littera occidit, spiritus autem viuificat.

Merita nostra dona Christi sunt Ioan. 15.

Exod. 30. 34

1. Corin. 13.

De triplici osculo, videlicet oris, altaris, & pectoris.

CAPVT. XV.

Tunc accedens Episcopus ad altare, osculatur sacrum altare, significans, quod Christus adueniēs, sanctam sibi copulauit ecclesiam secundum illud epithalamium. Osculetur me osculo oris sui. In osculo siquidem os ori cōiungitur. Et in Christo non solum humanitas est vnita diuinitati, verū etiā sponsa sponso est copulata,

Chrs sponsus ecclesie Cant. 1.

Tobias. 6. censivalere creditur ad demones effugandos. **Vndè cum Tobias interrogasset angelu, quod remedium haberet ea quæ de pisce iusserat seruari, Respondit, cordis eius particulam si super carbones pones, fumus eius omne gen^o dæmoniorum extricat.**

***De Antiphona quæ dicitur ad introitū, & cur ipsa repetitur, interposita gloria Trinitatis, & quis eam cantari constituit.**

C A P V T. XVIII.

INterea chorus concinit Antiphonam ad introitū, quam repetit, interposita gloria Trinitatis. Porro introitus sicut ac erodis aduentū Christi signat: Sic antiphona quæ dicitur ad introitum, desiderium aduentus eius signat. De quo dominus inquit apostolis: Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Chorus ergo dilatat animam suam, & in iubilo cantat introitum. Quoniam prophete, patriarche, reges & sacerdotes, omnesq; fideles aduentum Christi cum magno desiderio expectebāt, clamātes & implorātes. Emitte agnū domine dominatorē terræ de petra deserti ad montem filie Sion. Veni domine & noli tardare, relaxa facinora plebis tue Israel. Hinc ergo Simeon ille iustus & senex, benedixit & dixit. Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, Quia viderūt oculi mei salu-

salutare tuum. Ex eorum ergo persona cātatur introitus, per quos Christus intrauit in mūdū. Iuxta quod Apostolus. Et cum introducit primogenitum in orbem, dicit: Et adorēt eum omnes angeli ei^o, Antiphonæ repetitio multiplicationem clamoris insinuat. Vnde propheta: Manda remanda, expecta, & reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Si morā fecerit expecta eū quia veniēs veniet, & non tardabit. Interpositio Gloriæ designat captationē beneuolentiæ, vt enim quod expectabāt facilius obtinerēt, ad totam Trinitatem cū glorificatiōe cantabant: Ostende nobis domine misericordiā tuā, & salutare tuum da nobis, Qui sedes super Cherubin, appare corā Effraim, Beniamin & Manasse. Quorū tandem clamorē spiritus sanctus exaudiuit, vngens eum oblectatione præ cōsortibus suis. Et ad euangelizandum pauperibus destinavit. Secundum quod ipse filius per prophetā testatur. Spiritus domini super me eo quod vnxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Hoc ergo desiderium antiquorum introitus presentat, non secundū intellectum litteræ, sed iubilo cantilenæ. Celestinus papa constituit, vt psalmi Dauid C. L. ante sacrificiū canerētur antiphonatum ex omnibus, quod antea non fiebat, sed epistola tantum & Euangelium legebātur, excerpti sunt ergo de psalmis introitus, gradualia quæcūq; ac offertoria, nec

Hebr. 1.

Esaia. 28.

Abac. 1.

Psalm. 84.

Psalm. 79.

Esa. 61.

Lucæ. 4.

Celestinus

Papa.

* Vvalden.

ca. 31. citato

docet hæc

esse ab apo-

stolis insti-

ta. Dionys.

ca. 3. Eccles.

Hier. Iusti.

apolo. 2. ad

Antonium.

* D. Tho. 3. p. q. 83. ar. ti. 4. Vvalden. de his omnibus li. de sacramē tal. titol. 4. cap. 31. * Cōci. Valsense. ca. 7.

Marth. 13. Luc. 10.

Introitus missæ.

Esaia. 16.

Lucæ. 2.

non communitiones quæ cū modulatione ceperunt, ad missam in Ecclesia Romana cātari.

Antiphona. Antiphona Græcè, Latine dicitur vox reciproca, quia duo chori reciprocandovicissim melodiarum cantus alternant.

*Vvaldens. De Kyrie eleison, & quare nouies decantatur, & quare sex vicibus dicitur Kyrie eleison & tribus Christe eleison.

CAPVT. XIX.

Cum ergo iam tempus plenitudinis, & annus benignitatis aduenerit, sicut prædictū fuerat à Psalimista, Tu exurgens misereberis Sion, quia venit tempus miserendi eius, cōgrue chorus tunc concinendo subiungit Kyrie eleison, quod interpretatur, domine miserere. Unde propheta, Domine miserere eius & exaudi. Dicit autem hic nouies contra nouem genera peccatorū, Est enim peccatum originale, mortale & veniale, hoc est, serpens, mulier, & vit. Serpens enim, id est, concupiscentia suggerit originaliter. Mulier, id est, delectatio comedit venialiter. Vir, id est, ratio cōsensit mortaliter. Item est peccatum cogitationis, locutionis, & perpetrations. Cogitationis in corde, loquutionis in ore, perpetrations in opere, hoc, est, mors in domo, mors in porta, mors in monumēto. Rursus est peccatum fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis. Fragilitatis per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam, malignitatis per inui

inuidētiam. Hoc est, peccatum in patrem, peccatum in filium, peccatum in spiritum sanctū. Et idē chorus dicit ter ad partem Kyrie eleison, ter ad filium Christe eleison, ter ad spiritum sanctū Kyrie eleison. Sed ab patrem & spiritum sanctū, sub eodem tantum vocabulo. Quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem naturæ tantum. Ad filium verò sub alio, quia filius etsi sit eiusdem naturæ cum illis, est tamen etiam alterius, vt geminæ gigas substantiæ. Vel idē dicitur nouies, vt ordo decim⁹ ex hominibus reparatus, nouem associetur ordinibus angelorum Beatus Gregorius Kyrie eleison ad missam cātari præcepit à clero, quod apud Græcos ab omni populo cantabatur.

Grego. 1.

De Gloria in excelsis, & de triplici pace, & quod hymnum angelicum cantari ad missam constituit. CAP. XX.

Mox sequitur hymnus angelicus, tēporali Christi natiuitati perhibens testimonium, quem ille primus inchoādo pronūciat, qui angelum magni consilij representat. Chorus autem concinēdo prosequitur, quia subito facta est cū angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Hymnus iste, nō tantum est angelorum, sed hominum congratulantium, quod mulier illa quæ perdidit drachmam decimā iam lucer

Lucæ. 9.

Lucæ. 15. nam accenderat vt drachmam perditam inueniret. Et pastor dimissis nonaginta nouem ouibus in deserto, iam venerat, vt quæreret centesimam ouem quã amiserat. Ante natiuitatē em̄ Christi, tres erāt inimicitiarū parietes, Primus inter Deum & hominem. Secundus inter angelum, & hominem. Tertius inter hominē & hominem. Homo nanq; per inobedienciã creatorem offenderat, per suum casum restaurationē angelicam impederat, per varios ritus se ab homine separauit. Iudæus nanq; cæremonias excolebat. Gentilis idololatriã exercebat, vtriusq; ritus alterius displicebat. Sed veniēs pax vera, fecit vtraq; vnum, destruxit inimicitiarum mœrias, & cõcurrentes parietes in se angulari lapide copulauit, vt de cætero vnum esset ouile & vnus pastor. Abstulit ergo peccatū, & reconciliauit hominem Deo. Reparauit casum, & reconciliauit hominem Deo & angelo. Destruxit ritus, & reconciliauit hominē homini. Restaurauit ergo secundum Apostolū, quæ in cœlis & quæ in terris sunt. Et ob hæc cœlestis militiæ multitudo psallebat: Gloria in excelsis, id est, in angelis, Deo: & in terra pax Iudæis hominibus & Gentibus bonæ volūtatis. Hinc est etiam quòd angelus loquitur & congaudet pastorib⁹. Quia pax est inter homines & angelos reformata. Nascitur Deus homo, quia pax est inter Deū & hominem restaurata. Nascitur in præsepi

Tres inimicitiarum parietes.

Ephes. 1.

Ioan. 10. Triplex per Christum reconciliatio.

Coloss. 1. Lucæ. 1.

præsepi bouis & asini, quia pax est inter homines & homines reparata. Per bouem enim Iudaicus, per asinum Gentilis populus figuratur, secundum illud: Cognouit bos possessorē suū, & asinus præsepe domini sui. Symmachus Papa constituit tam die dominico, quàm natalitijs martyriū Gloria in excelsis ad missam cantari, quem hymnū* Thelephorus nonus à B. Petro ad missam nocturnā Natalis domini (quã idem constituit) cantari præceperat. Et in eo, ea quæ sequuntur, verba angelorum adiecit. Quãquam à pluribus asseratur, quòd ea. B. Hilarius Pictauiensis adiecerit.

Esai. 1. Symmach⁹ Papa.

Thelephorus Papa. * Epistola prima Decretali.

De candelabris & Cruce, quæ super medio collocantur * altaris.

CAP. XXI.

AD significandum itaque gaudiū duorum populorū, de natiuitate Christi lætantiū, in cornibus altaris duo sunt constituta candelabra, quæ mediante cruce, faculas ferunt accensas, Angelus enim pastoribus inquit: Annūtio vobis gaudiū magnū, quod erit omni populo, quia natus est vobis saluator, &c. Hic est verus Isaac, qui risus interpretatur. Lumē autē candelabri, fides est populi, nam ad Iudaicum populū inquit propheta: Surge illuminare Hierusalē, quia venit lumē tuum, & gloria domini super te orta est. Ad populū verò gētilem dicit Apostolus: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem

* De altari Optatus episcopo. lib. 6. contra Donatist. Chrysolsto. hom. 36. 1. ad Corinth. D. Th. 3. p. q. 83. articulo 3. Lucæ. 1. Genes. 21.

Esai. 60.

Ephes. 5.

lux in domino. Nā & in ortu Christi noua stella Magis apparuit, secundum vaticinium Balaam. Orietur, inquit, stella ex Iacob, & confurget virga ex Israël. Inter duo candelabra in altari crux collocat̄ media, quoniā inter duos populos Christus in ecclesia mediator existit, lapis angularis, qui fecit vtraq; vnū. Ad quem pastores à Iudæa, & Magi ab oriente venerunt.

Numer. 24.

1. Petr. 2.

Ephes. 2.

De situ orandi. CAP. XXII.

Lucæ. 4.

Esaïæ. 61.

Abac. 3.

Dextrum & sinistrum in altari quid designant.

Pontifex oraturus ad sedem ascēdit, & stans collectam pronūtiat, quam libro legit aperto. Quia secundum euangelica testimonia venit Iesus in Nazareth, vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem die sabati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est ei liber Esaïæ prophetæ, quem vt reuoluit, inuenit locum vbi erat scriptū: Spiritus domini super me, propter quod vnxit me. Et cū plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Porrò secundum cōsuetudinem aliorum episcoporū, cum episcopus orat, ad dextram consistit altaris. In hoc illud signans, quod fuerat pphetatū, Deus ab austro veniet. Et quoniā ea quæ sunt læta, signantur per dextram, ea quæ sunt tristia, per sinistram, Idcirco pōtifex ad dextram partem altari primū accedit, vt gaudiū dominicæ natiuitatis ostendat. Deinde post euangelium ad sinistram conuertitur, vt tristitiam passiois insinuet. Sed iterum redit ad dextram, vt gaudiū resurre-

rectionis annuntiet. Hoc ipsum Ezechiel in descriptione quatuor animalium figurauit. Facies, inquit, hoīs, & facies leonis à dextris ipsorum quatuor. Per hominem quippe natiuitas, per leonem resurrectio, per bouem immolatio designat. Et ideo facies hominis & facies leonis erat à dextris, facies autem vituli erat à sinistris, quia natiuitas & resurrectio gaudium intulerūt, passio verò tristitiam inspirauit, propter quod ipse dicebat: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Debet ergo sacerdos* versus orientem orare, quia visitauit nos oriens ex alto. De quo legitur: Ecce vir oriens nomē eius, cuius argumētum in libro Sapiētiae reperitur. Oportet, inquit, ad lucis orientem adorare. Nō q̄ diuina maiestas localiter in oriente cōsistat, quæ tamē essentialiter est vbiq; Cœlū, inquit, & terram ego impleo. Sed quia timētibus Deū oriatur sol iustitiæ, qui illuminat omnē hominem in hunc mundum veniētem. Nam & templum Salomonis, & tabernaculum Moyfi legitur ad orientem ostiū habuisse. Magister in historia libri Regum. Quia sub veteri testamēto ingressus templi erat ab oriente in occidentem, ad significandum, quia omnes ante Christi passionem tendebant ad occasum, id est, ad infernum post mortem: nūc verò sit ingressus in templum ab occidente in orientem, ad figurandū ortum nostrum & ascensum ad gloriā. In illis

Matth. 26. Orare versus orientem. *Damasce-nus lib. 4. d. fid. orthodox. cap. 13. Basi. de spiri. sancto. cap. 27. Tertul. lib. de corona mil. Zach. 6. Sapien. 16. Hier. 23. Iudæi versus occidētem orabant.

autem ecclesijs quæ habent ostium ab occidente, sacerdos coram altari consistens vt adoret ad orientem, semper in salutatiõe se conuertit ad populum, excepto præfationis & fractionis articulo, cum orationibus totus intentus, & cor habet, sursum ad dominum, & eucharistiæ per agit sacramentum.

De salutatione maioris & minoris ad populum. Et de reuelatiõe capitis cum oratur.

CAPVT. XXIII.

ORaturus episcopus mitram deponit, quia vir secundum Apostolum reuelato capite debet orare, quatenus inter ipsum & Deum nullum malitiæ sit velamen, vt reuelata facie, domini gloriam contempletur.

* De salutatione Pontificis & Sacerdotis ad Populum. CAP. XXIII.

Pontifex ergo salutatiõe præmittit ad populum, dicens: Pax vobis, illius vtens eulogio, cuius fungitur pontificio. Minor autem sacerdos cum salutat populum, ait: Dominus vobiscû. * Quod vtiq; verbû Booz legitur dixisse messoribus, quod intelligitur Booz quoq; figuram saluatoris expressisse. Quia Ruth Moabiticam duxit vxorem. Chorus autê vtriq; respondit: Et cum spiritu tuo. Quod sumptû est ex epistola Pauli ad Timotheû, Dominus, inquit, Iesus Christus cum spiritu tuo. Vt autem episcopus ostendat se Christi vicarium, prima

3. Corint. 11.
* De his omnibus quæ se quunt Dionys. ca. 3. li. d. ecclesiast. Hier. & Iustinus mart. in apolog. aduersus geres. 2. Dominus vobiscû * Chrysostr. hom. 18. secundæ ad Corinth. Vvalde. de sacramenta titu. 4. capi 31. Ruth. 2. Pax vobis. * Chrysostr. homil. 33. in Matth. & homi. 3. ad Colossæ. Cyril. li. 12. in Ioa. capite. 54

vice dicit: Pax vobis. Quoniã * hæc fuit prima vox Christi ad discipulos, cum eis post resurrectionem apparuit. Ad instar verò sacerdotum cæterorum dicit postea: Dominus vobiscû, vt se vnû ex ipsis ostêdat. Ceterû septê vicibus populus saluatur in missa, quatenus exclusis septê vitijs capitalibus, suscipiat gratiam septiformê.

* Vtrum sacerdos non minus quàm duobus præsentibus debeat celebrare.

CAP. XXIII.

Statutum est autem in sacris canonibus, vt nullus presbyterorum missarum solênia celebrare præsumat, nisi duobus presentibus, sibi quæ respõdentibus ipse tertius habeatur. Quia cû pluraliter ab eo dicitur: Dominus vobiscû. Et illud in secretis. Orate p me, apertissime cõuenit, vt illius salutationi respondeatur à pluribus. Verû aliud est necessitatis articulus, & aliud religionis contemptus. Pic quoq; credendum est, & sacris autoritatib⁹ comprobatur, quòd angeli Dei comites assistant orantibus, se cundum illud propheticum, In cõspectu angelorum psallam tibi &c. Et angelus ad Tobiam. Quando orabas cû lachrymis, ego obtuli orationem tuam domino. Sed & in canone cõtinetur: Supplices te rogamus omnipotês Deus, iube hæc pefferri per manus angeli tui sancti in sublime altare tuû, &c. Sanè quilibet homo habet angelû suû ad custodiã. Vnde legit in actis

Septem salutatiões in missa.
* Anaclot. episto. 1. Sother. episto. 2. D. Thom. 3. p. q. 83. artic. 5. ad. 12. De cõsecratione distinctione. 1. ca. Hoc quoq;

Angelorum presentia in missa.
Psal. 137. Tob. 12.

Actuum. 12. Apostolorum, quæ cum puella, quæ cucurrit ad
Matth. 18. ostium, Petri nuntiaret aduentum, dicebāt: Angelus eius est. Et dñs loquens in Evangelio de parvulis. ait: Angeli eorum semper vident faciem patris. Illos igitur habemus in oratione participes, quos habebim⁹ in glorificatione cōsortes.

¶ De oratione, conclusione, & oratione.

C A P V T. X X V.

* Chrysof. lib. 6. de Sa-
 cerdo. & ho-
 milia. 72. in
 Matthæ. D.
 Tho. 3. p. q.
 83. art. 4. Au-
 gu. epif. 107
 & 57.
 Apocaly. 8.
 Psalm. 39.
 Hebr. 5.
 * Vald. ex
 sanctis libr.
 de Sacramē-
 tal. titul. 4.
 cap. 31.
 Carthagin.
 3. cap. 32.
 Per dominū
 nostrum. Ie-
 sum Chr̄m.
 Ioan. 15. &
 19.

Salutatione præmissa, per quam auditores reddantur attentī, subdit⁹ orationes quæ designantur in Apocalypsi, per fumum aromaticum qui ascendit in conspectu domini de manu angeli. Christus enim verus homo passioni propter nos destinatus, cuius illa vox est, Holocausta & pro delicto non postulasti, tūc dixi, ecce venio, semper vnitum sibi verbum pro nobis orabat. Qui secundum Apostolum, in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad Deum, qui saluū illum facere possēt à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est in omnibus pro sua reuerentia. Quod autem * in fine orationis subiungitur, Per dominum nostrum Iesum Christum: Illud signat, quod ipse dicit in Evangelio. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis. Non enim per aliam viam ad nos æterna Dei beneficia possunt devenire, quàm per eū qui est mediator Dei & hominū, homo Christus Iesus. Sicut per mediātem cristallum mu-

tuamus

tuamus ignem, in escam suppositam in sole lōgino. Sumptum est autem de epistola Ad Romanos. Gloriamur, inquit, in Deo per dominum nostrum Iesum Christum, illud autem quod sequitur. Qui tecū vivit & regnat in vnitāte spiritus sancti Deus, ita potest simpliciter, sed non imprudenter intelligi, Qui cum patre vivit & regnat in vnitāte spiritus sancti Deus, id est, vna cū sancto spiritu. Nam pater & fili⁹ & spiritus sanct⁹ sunt vnus Deus. Vel in vnitāte spiritus sancti, id est, in spīitu sancto, qui est vnitās patris & filij, amor & cōnexio vtriusq;. Per omnia secula seculorum, hoc consecutiue & antonomasticē, sicut cātica canticorū. Amen optantis vel affirmantis ostendit affectū, nam in fine psalimorū vbi dicimus, fiat, fiat, Hebræus dicit, amen, amen. Et Christus in euangelio sæpe dicit, amen, amen dico vobis, hoc est, verum verū dico vobis, secundum illud quod alibi dicit: Sit sermo vester, est est. Respicit ergo vel ad formā orationis, vt quod oratur optetur. Vel ad modum conclusionis, vt quod concluditur, affirmetur, verbi gratia, cum sacerdos orat: Danobis quæsumus domine salutem mētis & corporis, populus optādo respondet, Amen, id est, fiat. Vel cum sacerdos concludit, qui tecum vivit & regnat in vnitāte spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Populus affirmādo respondet. Amen, id est, verum est.

1. Tim. 2.
 Qui tecum
 vivit. &c.

Amen.
 * 1. Corint.
 14.
 Iustin. marty-
 tyrapolo. 12

Matth. 5.

¶ Quare

¶ Quare orationes dicuntur collectæ, & quot in missa dicendæ. CAP. XXVI.

Orationes quæ circa principium missæ dicuntur, collectæ vocantur, eò quòd sacerdos qui fungitur ad Deum legatiõe pro populo petitiones omnium in eis colligat & concludat propriè tamen collectæ dicuntur, quæ super collectâ populi fiunt, dum colligitur populus, vt ad stationem faciendam, de vna ecclesia procedant ad alteram. Orationum verò plures & varij fuerunt autores, & intantum earundè numerus & diuersitas excrescebat, quòd octauū Africanum concilium, cui B. Augustinus inter fuit, ita constituit. Nullæ preces vel orationes, vel missæ, vel præfationes, vel commédationes, vel manus impositiones dicantur, nisi in concilio fuerint approbatæ. Nã & Gelasius papa tã à se quàm ab alijs compositas preces dicitur ordinasse. Beatus autem Gregorius seclusis his, quæ nimia vel incongrua videbantur, rationalia coadunauit, & cõgrua multa per se necessaria superaddens. Quidam verò modum & ordinem excedentes, intantum orationes multiplicant, vt auditoribus suis tedium generent & fastidium. Cum econtra dominus dicat in euãgelio: Cum oratis, nolite multũ loqui, sicut faciunt ethnici, putat enim se in multiloquio exaudiri. Vndè cum ei dixissent apostoli Dñe, doce nos orare, compèdiolosam orationem eos edocuit.

Varij orationum auctores.

Conci. Mileuitanum. C. 12. & Lao dicè. c. 59.

Matth. 6.

Lucæ. 11.

edocuit. Pater noster qui es cœlis, &c. Huius ergo orationis formam sequentes sacerdotes in missa septenarium numerũ non excedat. Nam Christus septẽ petitionibus omnia corporis & animæ necessaria cõprehendit, Quia Deus numero impari gaudet, summoperè quidã obseruant, vt impares dicant orationes in missa, vel vnã, vel tres, vel quinq;, vel septem. Vnã vel tres, propter vnitatis sacramentum vel mysteriũ trinitatis. Quinq; vel septẽ, propter quinq; partitam domini passionem, vel spiritum gratiæ septiformis. Deus enim diuisionẽ & discordiam detestatur. Vndè cum cæterorum dierũ operibus benedixit, operibus secũdæ diei benedixisse non legitur. Quia binarius numerus ab vnitare recedit, & ab eo ceteri diuisibiles numeri fortiantur originem. Et cauẽdum est. Si forte collecta pro defuncto misceat, nõ finalis sed penultima, vel antepenultima dicatur: quia finis ad suum debet torqueri principium. In missa autem pro defunctis nõ debet interponi oratio pro viuus, nisi illa communis, Omnipotens sempiternus Deus, qui viuorum &c.

Collectæ in numero impari sunt.

¶ De extensione manuum sacerdotis in missa. CAP. XXVII.

Stans ergo pōtifex ad orandũ manus eleuat & extēdit, astātibus hinc inde ministris, qui manus eius sustētāt, sacerdote corã eo tenēte sacramentariũ. Lex quippe istud sacramētũ insinuat,

Exodi. 17. nuat. Legit enim in Exodo: Quòd cū Israel pugnaret aduers^o Amalech ī deserto, Moy ses ascēdit ī verticē collis, cumq; leuaret Moy ses manus, vincebat Israel. Si autē paululum remisisset, Amalech superabat, Aarō & Hur sustentabāt manus eius ex vtraq; parte. Et factū est vt man^o eius nō lassarētur, vsq; ad solis occasum, fugauitq; Iosue Amalech & populū ei^o in ore gladij. Propter hoc ergo sacerdos extēdit manus in missa cū orat. Nam & Christus cum expandisset manus in cruce, pro persecutoribus orauit & dixit: Pater dimitte illis, quia nesciūt quid faciūt. Moraliter instruēs, quia Christus semper paratus est recipere poenitentes. Iuxta quod ipse promissit: Omne qd venit ad me nō eiciā forās. Cū autē verus Moy ses, id est, Christus eleuat man^o, id est, impēdit auxiliū & solatiū, vincit Israel, id est ecclesia. Nā si Deus pro nobis, quis cōtra nos? Sin autem paululum man^o remittit, id est, si peccatis exigētibus subtrahit auxiliū & solatiū, superat Amalech, id est, diabolus. Quia non est volētis, neq; currētis, sed Dei miserentis. Quia verò Christus promissit ecclesiā: Ecce ego vobiscum sum vsq; ad cō summationē seculi. Ob hoc Aaron, id est, mōs fortitudinis, & Hur, id est, ignis charitatis, sustentant manus ipsius, vt in fortitudine ferat auxiliū, & ex charitate solatiū, ne manus eius lassentur vsque ad solis occasum, id est, vsq; ad finem

nam mūdi. Sicq; Iosue duce, id est, Christo ductore Israel fugit Amalech, & populum eius, id est ecclesia superat diabolū & exercitū demonum in ore gladij, id est, per virtutem orationis. Gladius enim est verbum Dei. Siquis ergo vult orationis virtute superare diabolū, debet eleuare manus, id est, actus ad Deū, vt eius conuersatio sit in cœlis. Vndē demissas manus erigite, & genua debilia roborate. Nam eleuatio manū est sacrificium vespertinum. Bona est oratio cū ieiunio & elemosyna. Fides autē sine operibus mortua est. Leuemus ergo puras manus sine disceptatione, quærētes que sursum sunt, nō que super terram, Vbi Christus est in dextra Dei sedens.

* De epistola quæ præmittitur euangelio.

CAPVT. XXVI.

EPISTOLA quæ præmittitur euangelio, præcursoris designat officium, quod Ioannes ante Christū exercuit, qui præiuit ante faciē domini parare vias eius. Sicut ipse testatur, Ego vox clamantis in deserto parate viam dñi. Ioannes ergo quasi subdiaconus fuit, id est, subminister illi^o qui de se dicit. Nō veni ministrari, sed ministrare. Lex enim quasi prædagogus, infantem Dei populū per manū Moy si custodiendū suscipiens, illius aduētum docuit expectare, quē eidem populo iam adulto, per os digitum que Ioannis præsentem in carne monstrauit, vndē

Ephes. 6.
Philip. 3.
Hebr. 12.
Psalm. 140.
Iacob. 2.
1. Timot. 2.
Coloss. 3.
* Dionys. c. 3.
lib. de ecclesi. Hier. D. Tho. 3. q. q. 83. artic. 4.
Vvalden: de sacramē. tit. 4. c. 32.
Subdiacon^o Ioannē Baptistam representat.
Ioan. 1.

Matth. 20.

cum

Ioan. 1.
Collatio le-
gis ad euan-
gelium.

eum ducēs sequeretur ad regnum. Ecce, inquit agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi. Præ-
cessit nāque lex euangelium, sicut vmbra lucē,
virga spiritum, timor charitatem, initium per-
fectionem, dominantis præceptum, amātis cō-
filium. Nam lex per Moysen data, gratia & ve-
ritas per Iesum Christum facta est. Epistola ve-
rò vox legis est, suam imperfectionem Ioānis
testimonio profitētis, & ad perfectionem euā-
gelicam transmittentis, Hic est, inquit, de quo
dixi vobis. Qui post me venit, ante me factus
est, cuius non sum dignus corrigiam calciamē-
ti soluere: me oportet minui, illum autem cre-
scere. Non erat ille lux, sed vt testimoniū perhi-
beret de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat
omnem hominem venientem in hūc mundū,
Lex quippe neminem duxit ad perfectionem,
Hinc est ergo quòd subdiaconum legentē ep-
istolam vnus acolytus comitatur, diaconum ve-
rò legentem Euangelium, tam subdiaconus
quàm acolyti comitātur. Quia prædicationem
Ioannis pauci sequuti sunt, sed prædicationem
euangelij plurimi susceperunt. Vndē discipuli
leguntur dixisse Ioanni. Rabbi qui erat tecum
trans Iordem, cui testimoniū perhibuisti, ec-
ce hic baptizat, & omnes veniūt ad eum. Vt er-
go cognouit Iesus, quia pharisæi audierunt, &
Iesus plures discipulos facit quàm Ioannes, reli-
quit Iudæam, &c. Quia verò Ioannes fuit li-
mes

Ioan. 1.

Hēbr. 7.

Ioan. 3.

mes præcedētium & sequentium, medius inter
apostolos & prophetas. Nam lex & propheta
vsque ad Ioannem, & ex eo regnum Dei euan-
gelizatur, & omnis in illud viam facit: ideò nec
epistola semper legitur de prophetis nec sem-
per de apostolis, sed interdum sumitur de vete-
ri testamento, interdum de nouo, quia Ioan-
nes, cuius vocem representat epistola, cum anti-
quis prædixit Christū vēturum: Qui post me
venit, ante me factus est, & cū modernis Chri-
stum ostendit præsentem, Ecce agnus Dei qui
tollit peccata mundi. Epistola verò Græcè, La-
tinè supermissio vel supererogatio nuncupa-
tur, quod nomen bene congruit literis aposto-
licis, quæ supererogata sunt euangelio, de qui-
bus frequentius leguntur epistolæ. Apostolicus
enim ordo per illum stabularium intelligitur,
cui Samaritanus commisit hominem à latro-
nibus spoliatum, vulneratum & semiuiuum re-
lictum, proferens duos denarios, & dicens eis
Curam illius habe: & quodcūque supereroga-
ueris, ego cum rediero, reddam tibi.

¶ De reuerētia, quā subdiaconus exhi-
bet episcopo post epistolam.

C A P. XXI X.

Q Vòd autem subdiaconus, cum acolyto ad
sacerdotem post lectam epistolam acce-
dit, illud insinuat, quòd Ioannes cum audis-
set in vinculis opera Christi, mittens duos ex

Ioannes Ba-
pti. vt limex
fuit.
Matth. 11.

Epistola su-
pererogatio-
nem signifi-
cat.

Lucæ. 10.

Matth. 11.

H disci-

discipulis suis: ait illi, Tu es qui venturus es, an aliū expectamus? ut per vīsa miracula Christi iam venisse cognoscere. Unde respondens Iesus, ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ vidistis & audistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Et quia dextra domini fecit virtutem, ideo subdiaconus osculatur sacerdotis dextram. Quia verò per vīsa miracula cognouit hunc esse de quo magister prædixerat, Qui post me venit, ante me factus est, cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Pronus ad pedes, calciamentum Romani pontificis osculatur. Sacerdos verò subdiaconum benedicit, quia Christus commendauit Ioannem. Quid, inquit, existis in desertum videre, prophetam? Etiam dico vobis, & plusquam prophetam. Amē dico vobis, inter nos maior Ioanne Baptista. Subdiaconus ergo post finem, sed diaconus ante principium lectionis ad sacerdotem accedit, & exhibet reuerentiam, quia lex accepit finem in Christo, sed euangelium originem sumpsit ab ipso. Nam lex & prophetæ usque ad Ioannem, euangelium & apostoli post Ioannem.

quabit enim regnum cœlorum. Et iterum: Facite dignos fructus poenitentiae, Merito post epistolam graduale consequitur, quod poenitentiae lamentum insinuat. Propter quod in diebus Pentecostes tollitur de officio, quia videlicet dies illi futurum in regno Dei felicem ecclesiae statum significat. Quando iam area Christi ventilabro quod est in manu eius purgata, grana reponentur in horreo felicitatis æternæ. Dicitur autem graduale à gradibus humilitatis, ut pote illi conueniens, qui necdum ascendit de virtute in virtutem, sed adhuc in valle lachrymarum positus, iam tamen ascensionem in corde disposuit. Rectius ergo faciunt, qui graduale non festiuis, aut modulationis vocibus efferunt. Sed quasi cantum grauem & asperum simpliciter potius & lamentabiliter canunt. Potest tamen responsum illud quod graduale vocatur, ad vocationem apostolorum referri, quando Christo vocante, Venite post me, ipsi non tantummodo verbo se opere responderunt, quia relictis omnibus secuti sunt eum, & ideo graduale cantatur: quoniam apostoli gradiebantur post dominum, discipuli post magistrum. Post epistolam ergo graduale cantatur, quia post prædicationem Ioannis discipuli sunt secuti Christum. Sicut Ioannes Euangelista describit. Stabat, inquit, Ioannes & discipuli eius duo, & respiciens Iesum ambulante dicit, Ecce agnus Dei,

Graduale lamentum poenitentiae.

Psal. 83.

Apostolorum vocatio post prædicationem Ioannis Baptista.

Ioan. 1.

Psal. 117.

Osculū pedum.

Matth. 3. & 11.

*D. Tho. & Vald. loci citatis. c. 18.

De graduali.*

C A P V T. X X X.

Verum quia Ioannes poenitentiam prædibat. Poenitentiam, inquit, agite, appropinquabit

Andreas.

ecce qui tollit peccata mundi: & audierunt eum discipuli duo loquentem, & sequuti sunt Iesum. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierunt à Ioâne, & sequuti eum fuerant. Hic graduale cãtauit, cum inuenit fratrem suum Simonẽ, & dicit ei. Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus, & adduxit eum ad Iesum. Philippus quoq; graduale cantauit, cum inuenit Nathanaëlem, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & propheta, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, veni & vide.

Philippus.

* Alleluia est, laudate dñm inquit, Hierony. ad Marcellam. D. Tho. & Vuald. locis citatis. c. 28. Matth. 5. Psalm. 83. & 141.

De Alleluia.*
CAPVT. XXXI.

POST luctum sequitur consolatio, nam beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et ideo post graduale cãtatur alleluia, quod significat ineffabile gaudium angelorum & hominum in aeterna felicitate latantium, hoc est semper laudare Deum. Nam beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorũ laudabunt te. In voce exultationis & confessiõis sonus epulantis. Quid sit alleluia. n. psalmus exponit, cui cũ alleluia præmittatur in titulo: Statim psalmus exponẽdo titulum incipit, Laudate pueri dominum. Hoc ineffabile gaudiũ, vitæ præsentis inopia nullatenus habere meretur, sed prægustans illud in spe, sitit & esurit quod gustauerit, donec spes mutetur in rem, & fides in spe

in speciem. Quapropter hoc nomen Hebraicũ Alleluia. in interpretatum remansit, id est, interpretatũ non fuit, vt peregrinum ab hac vita gaudium, peregrinum quoq; vocabulum signaret potius quàm exprimeret. Cuius mysteriũ, velut quoddam gaudij stillicidiũ, de diuitijs supernæ Hierusalem, primum in mætēm patriarcharum & prophetarũ, post in apostolorum ora plenius perspicuum sanctum delapsum est. Quoniam igitur alleluia futuræ beatitudinis quasi propriũ est vocabulũ, iure magis eo tempore frequẽtatur, quo Christus resurgens, eiusdem beatitudinis spem nobis tribuit & promissum meritum. Vt autem alijs temporibus caneretur ad missam, olim ecclesiæ Romanæ consuetudo non erat, sed à beato Gregorio constitutum, imò potius restauratum est. Nam à tẽpore Damasi papæ, cum prius fuisset, eadem cõsuetudo defecerat. Deniq; cum de his & quibusdam alijs quosdam murmurare sentiret, tanquam Constantinopolitana ecclesiæ consuetudinem sequeretur, non est dedignatus reddere rationem, dicens: Nos in nullo horum aliam ecclesiã secuti sumus. Nam vt alleluia hic non diceretur, de Hierosolymorũ ecclesiã ex beati Hieronymi traditione tempore beatæ memoriæ Damasi papæ traditur tractum, & ideo in hoc magis illã consuetudinẽ amputauimus, quæ hic à Græcis tradita fuerat. CAnimus ergo alleluia post

Rõ beati Gregorij p Alleluia. li. br. 9. regist. episto. 8.

gradualecanticum lætitiæ post luctum poenitentiæ, summo opere volentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ reposita est lugentibus, iubilantes potius quam canentes, vnamque breuicem digni sermonis syllabam in plures neumas protrahimus, vt iocundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi semper erit vita sine morte, dies sine nocte, certè sine fortè, iocunditas sine dolore, securitas sine timore, tranquillitas sine labore, fortitudo sine debilitate, rectitudo sine peruersitate, pulchritudo sine deformitate, veritas sine fallacia, charitas sine malitia, felicitas sine miseria. Potest tamen alleluia referri ad exultationem eorum, qui de miraculis Christi gaudebant laudantes dñm, & dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie, & quia visitauit dominus plebem suam. Tunc enim cantabatur in iubilo alleluia, cū omnis plebs vt vidit dedit laudē Deo, omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo. Nā & septuaginta duo reuersi sunt cum gaudio dicentes. Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Hinc est quod à septuagesima vsque ad pascha non cantatur alleluia. Quia tēpore tristitiæ non debet carmen lætitiæ decantari, secundum illud propheticū: Quomodo cātabimus cāticū domini in terra aliena? Septuagesima nāq; tēpus Babylonicæ captiuitatis representat spiritualiter: in qua sup illumina Babylonis

bylonis fedentes & flentes in salicibus organa suspenderunt. Canitur autem tractus, qui cum asperitate vocum tum prolixitate verborū miseriam presentis incolatus insinuat. De qua dicit psalmista: Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitauim cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.

¶ De versu, qualis esse debeat, & qualiter interponatur.

CAPVT. XXXII.

Quod autē interposito versu bis Alleluia cantatur, designat quod interiecta lætitia, sancti geminam laticificationis stolam accipient, mentis & carnis: siue cordis & corporis. Nam secundum stolam mentis, exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Secundum stolam carnis, fulgebunt iusti, & rāquam scintille in arūdineto discurrent. Versus ergo nihil sinistrum aut triste, sed totum iocundum & dulce debēt sonare, quales sunt: Dominus regnauit decorem indutus est, Dominus regnauit, exultet terra. Iubilare Deo. Iust⁹ vt palma florebit: Quoniam absterget Deus omnē lachrymam ab oculis sanctorū, & iam non erit amplius neque luctus neque clamor, sed nec vlus dolor, quoniam priora transferunt. Hoc ipsum significat, quod in quibusdam ecclesijs sequentia post alleluia cātatur, suauis iustilo dulcique canore. Notandum est autē quod in of-

Gemina stolam sanctorū.

Psal. 140. Sapient. 3.

Luc. 5. & 7.
Ibidē. 10. &
13.

Septuagesima.

Psal. 139.

Trium lin-
guarum di-
uerſitas in
miſſa.
Philip. 2.
Ioann. 19.

ficio miſſæ trium linguarum concurrir diuerſi-
tas, vt omnis lingua confiteatur, quia dominus
Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Quod &
titulus crucis oſtēdit, qui ſcriptus fuit literis He-
braicis, Græcis, & latinis, Ieſus Nazarenus rex
Iudæorum.

¶ De ſacerdotis conſeſſu, dum epiſto-
la legitur, & graduale cantatur.

C A P. XX XIII.

Marc. 11

HAſtenus tacitus ſedebat ſacerdos, illud in-
ſinuans, quòd prædicante Ioanne, Chriſt⁹
quodammodo tacebat, quia nõ prædicabat a-
pertè. Sed vt tradit Euangelifta. Poſtquam tra-
ditus fuit Ioannes, venit Ieſus in Galilæam, præ-
dicans Euangelium regni Dei. Vel quia ſedere
victoris eſt, ſeſſio ſacerdotis Chriſti victoriam
ſignat, qui poſt ieiunium vicit diabolus. Nam
reliquit eum tentator, & acceſſerunt angeli &
miniſtrabant ei.

Matth. 4.

¶ De mutatione ſacerdotis ab vna parte al-
taris ad aliam, cum lecturus
eſt Euangelium.

C A P. V T. XXX IIII.

*Conci. Va-
lentinian. c. 1.
Anabaſi⁹ pri-
mi ſi epi. ad
epiſc. Germ.
c. 1. D. Tho.
& Vvalden.
locis citatis
ca. 28.
Matth. 9.
Matth. 25.

His ergo rite præmiſſis, ſacerdos ad ſiniſtrā
partem altaris accedens, pronunciat Eu-
angelium, *ſignificans quòd Chriſtus non venit
vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.
Iuxta quod ipſe dicit in euangelio: Quia nõ in-
digēt qui ſani ſunt medico, ſed qui malè habēt:

per

per dextrā enim iuſti, per ſiniſtram peccatores
figurantur. Propter quod dominus quidem in
iudicio ſtatuet oues à dextris, hœdos autem à
ſiniſtris. Quidam tamen in hoc loco dixerunt, Alia ratio.
quod ideo ſacerdos in principio miſſæ conſiſtit ad
dextram. Cum autem pronunciat euangelium,
conuertitur ad ſiniſtram. Et circa finem, iterū
redit ad dextram. Quia cultus fidei, primo fuit Malac. 4.
in populo Iudæorum, deinde tranſiit ad gen- Apoca. 11.
tes. Et circa finem iterū reuertetur ad Iudæos,
per prædicationē Enoch & Eliæ, qui conuertent
corda patrum in filios, quoniam in diebus illis Roma. 11.
ſaluabitur Iuda, & reliquæ Iſraël ſaluæ ſient,
Sed cum ſacerdos qui pronūciat Euangelium,
ipſius Chriſti repræſentet perſonam, & Chriſtus
nõ prædicauerit Gētib⁹, ſed Iudæis, iuxta quòd
ipſe dicit in Euāgelio: Non ſum miſſus niſi ad
oues, quæ perierunt domus Iſraël: vtrum illud Matth. 10.
rectè dicatur, prudens auditor aduertat.

¶ Quare diaconus, qui lecturus eſt Euange-
lium, dextram pontificis oſculatur.

C A P. XXX V.

Porrò cum Epiſcopus celebrat, omnia ſolen-
nitus peraguntur. Diaconus enim dextra Pō-
tificis oſculata, codicem Euangelij ſuſcipiēs de
altari, benedictionem poſtulat ab Epiſcopo,
qua data procedit ad pulpitem præcedentibus
ceroferaſijs, qui faculas ferunt accenſas & thu-
ribulum cum incenſo. Iam figura mutatur. Nā

H 5 Dia-

Matth. 11. Diaconus, qui prius representabat prophetā, modo representat Euangelistam. Inquit enim
Esai. 12. lex & prophetæ usque ad Ioannem, ex eo autē regnum cælorum euangelizatur. Puteus altus est, sed si fuerit diligenter eruderatus, haurietur aqua in gaudio de fontibus saluatoris. Diaconus ergo dextrā Pōtificis osculatur, quia predicator euangelizare debet pro gloria sempiterna, pro qua spōsa dicit in Canticis. Dextra illius amplexabit me. Nam & angelus, qui resurrectionis Christi gloriam venerat nuntiare, sedebat ad dextrā, stola candida coopertus. Licet ergo secūdū apostolū, qui semināt spiritalia, metere possunt carnalia. Nō est tamē seminandū pro carnalibus & terrenis, sed pro spiritalibus & æternis. Nam qui seminat in bñdictionibus, de benedictionibus & metet vitam æternam: Mercenarius enim est, qui de prædicationis officio non quarit præmium sempiternum, sed commodum temporale.

¶ Quando manus & pedes summi pontificis debeant osculari.

CAP. XXXVI.

Osculum pedum. Ceterum subdiaconus vel Diaconus non manus, sed pedes Romani Pontificis osculatur, ut & summo Pontifici summā exhibeat reuerētiam: & cum illius ostendat vicarium esse, cuius pedes osculabatur mulier quæ fuit in ciuitate peccatrix. Adorandum est enim scabellum

pedum eius, quoniam sanctū est, cuius pedes mulieres tenentes resurgēt a mortuis adoraauerunt. Generaliter autem nemo debet manus summi pontificis osculari, nisi cū de manibus eius aliquid accipit, vel cum ad manus eius aliquid tribuit, ut ostendatur quod ex utroque debem⁹ ei gratias exhibere. Quia sicut semper dat propria, sic nunquam recipit aliena. Ipse vero præter oblationem panis nullam aliam oblationem manibus tangit, nisi quæ pro defunctis offertur. Quam ideo manibus accipit, ut eorū fugillet errorem, qui dogmatizant; eleemosynas non valere defunctis. Panem verò tangit propter reuerentiam sacrificij, quod ex pane conficitur. Eo quia vicarius est illius qui de se dicit: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Cæteras autem oblationes ad pedes accipit, propter illud quod in Actibus apostolorū habetur quoniam offerebant pretia eorum quæ vendebantur, & ponebant ante pedes Apostolorum;

¶ De benedictione quam diaconus petit & accipit.

CAPVT. XXXVII.

¶ Scipiens ergo diaconus codicem Euangelij, benedictionē postulat ab episcopo, quia nullus debet prædicare, nisi mittatur secūdum illud Apostoli: Quomodo prædicabunt nisi prius mittātur? Et dominus inquit Apostolis: Messis

Ioann. 20.

Osculari manum.

Oblatio pro defunctis.

Ioan. 6.

Actu. 4.

Roma. 10. Matth. 9.

Lucæ. 10. Messis quidem multa, operarii autē pauci. Rogate ergo dominū messis, ut mittat operarios in messem suam. **Esai. 6.** Esaias quoq; cum audisset vocem domini dicentis: Quem mittā? & quis ibit ex vobis? Respondit, Ecce ego, mitte me. Dixitq; dominus. Vade, & dices populo huic, audite audientes, &c. Pontifex ergo visibiliter benedicit Diacono, qui lecturus est Euāgelium, quod non fecit subdiacono qui lecturus erat epistolam: quia Christus inuisibilis manēs, legem & prophetas, quæ per epistolam significantur, inuisibiliter misit & docuit, Eū. es (inquit) prædicante dicentes, appropinquabit regnū cœlorū. **Baruc. 3.** Sed postquā in terris visus est, & cū hominibus conuersatus est, Apostolos & Euangelistas visibiliter misit. Illi autem egressi circuibant castella, euangelizantes & curantes vbique.

De susceptione codicis Euāgelij de altari.

CAPVT. XXXVIII.

Textus Euāgelij sumitur de altari, quia de Sion exhibit lex, & verbum domini de Hierusalem: nō vtiq; lex Mosaica, quæ quondam exierat de mōte Sinai, sed euāgelica lex de qua dicit Propheta: Ecce dies veniunt dicit dñs, & conseruabo testamētum nouum super domū Israël, & super domum Iuda, non secundum testamentum quod dedi patribus eorum, cum educerem eos de terra Aegypti. Sed dabo leges meas in mentes eorum, & in corde eorum super

Cur diacono, & non subdiacono benedicatur. **Matth. 10.**

Esai. 8. Differentia inter legem Mosaicam & euāgelicam. **Hiere. 31.**

perscribam eas, & ero illis in Deū, & ipsi erunt mihi in populū. Lex quippe Mosaica scripta fuit in tabulis lapideis. Sed lex euāgelica scribitur in tabulis cordis digito Dei: Nam illa dabatur habētibus cor lapideum. Sed hæc datur obedientibus, sicut ipse dicit in psalmis: Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

De his qui præcedunt Diaconem cum cereis & incenso. CAP. XXXIX.

Diaconus præmittit ceroferarios cum faculis & incenso, quia prædicator debet ex se odorē bonæ opinionis emittere. Secundū illud apostoli: Christi bonus odor sumus Deo, in omni loco. Nam cuius vita despicitur, restat ut eius prædicatio contemnatur, & dicitur. Medice cura teipsum. Eijce primū trabē de oculo tuo, & tunc eijcies festucā de oculo fratristui. Debet etiam desyderium & gaudium in cordibus auditorum accendere, quatenus & libēter audiāt & gratanter obediant. Quis autem non desyderat bonum nuntium, & de bono nūtio quis nō gaudet? Euāgelium enim bonum nuntium, ipsa sui nominis interpretatione signat. Vel per hoc quod Episcopus duos præmittit acolytos ante diaconem, qui lecturus est Euāgelium portātes cæreos & incensum, notatur quod Christus præmittebat binos ante faciem suam, in omnem ciuitatem & locū, quod ipse erat venturus, præferentes

2. Corint. 3. Psalm. 17.

Prædicator bonæ opinionis esse debet. 2. Corint. 3. Lucæ. 4. Matth. 7.

Lucæ. 10.

rontes, coruscationes miraculorum, & odorē virtutum. Unde reuerſi dixerunt: Dñe in noīe tuo etiam dæmonia ſubijciuntur nobis. Facies enim Chriſti cōuenienter hic intelliguntur, Apoſtoli, qui formam doctrinæ ſuæ populis oſtendebant. Propter quod iſtis aiebat: Qui vos recipit me recipit. Vel ideo librum Euangelicum præcedunt thuribulum & candelabrum, quia doctrinā Chriſti virtus & fama præibat, Euangelista teſtante. Exiuit Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæam, & fama exiuit in vniuerſam regionē de illo, & ipſe docebat in ſynagogis eorum.

Qualiter ſubdiaconus in eundo ſequitur, & in redeundo præcedit, referens Euangelium. CAP. XL.

Diaconus præcedit vt doctor, ſubdiaconus autem ſequitur vt auditor. Ille præcedit vt prædicet, iſte ſequitur vt miniſtret, q̄ dignus eſt operarius mercede ſua. Secundum quod dominus in lege præcepit, non claudes os bouis triturantis. Poſt verò lectionem ſubdiaconus qualiſufficienter edoctus præcedit referens euangelium, quoniam mercedem Euangelij de ſua miniſtratione reportat. Secundū illud quod ipſe Dominus promiſit in Euangelio: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedē prophetæ recipiet. Quē ideo præmittit diaconus ad epiſcopū, vt oſtendat fructū prædicationis referre, de quo dominus iuſſerat: Poſui vos vt eatis

vt eatis & fructū afferatis, & fructus veſter maneat. In quibuſdam tamen Eccleſijs ſubdiaconus præcedit diaconum, ferens puluillū, quem libro ſupponat vt molliter ſedeat, per puluillum, qui feſſo ſupponitur ad quietem, ſignatur vitæ ſolatium, vt videlicet auditores, quaſi pro mercede laboris prædicanti ſibi neceſſaria ſubminiſtrent. Nam inquit Apoſtolus: Qui al-
1. Corint. 9.

Quare diaconus per vnā partem aſcendit in pulpitum, & per aliam deſcendit.

CAP. V. T. XLI.

Procedit ergo diaconus cum ſilētio, nihil ferens præter codicem Euangelij. Propter illud quod Dominus ipſe præcepit, neminem ſalutaueritis, & nihil tuleritis in via. Subdiaconus autē per vnā viam. Et diaconus per aliā aſcendit in pulpitu. Quoniā ille docendo, iſte diſcendo procedit in augmētū ſcientiæ: vel quia miniſtrator per meritū operis, & prædicator per meritū oris progreditur in augmētū iuſtitix. De quo dicit Pſalmiſta: Iuſtitia tua ſicut mōtes Dei. Sed per eādē viā reuertitur ad præſulem. Quia per ſinalē perſeueratiā pertingitur ad premiū. Sicut dñs ait: Qui perſeuerauerit vſque in finē, hic ſaluus erit. Et quia prædicationō ſufficit ſine opere. Cœpit enim Ieſus facere & docere. Idcirco prædicator per eādē viā reuertitur, per quā miniſtrator acceſſerat. Vel ideo dia-

Quid puluillus dignat.

Matth. 10.
Lucæ. 10.

Pſalm. 35.

Matt. 10. &
24.
Actu. 2.

Lucæ. 4.

Matth. 19.

Deuter. 25.

Matth. 10.

Ioann. 15.

diaconus qui lecturus est Euāgeliū, ab vna parte progreditur, & ab altera parte regreditur: quia apostoli prius p̄dicauerunt Iudæis, & postea gentilibus p̄dicauerunt: Secundū quod inquit ad Iudæos: Quia repulistis verbū Dei & indignos vos fecistis, ecce conuertimur ad gentes.

¶ Quare versus Aquilonem legitur Euangelium.

CAPVT. XLII.

Diaconus ergo in ambonem ascendit, vt annuntiet Euangelium, secundum illud propheticum: Super montem excelsum ascēdetu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuā. Et dominus inquit in euāgelio: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & qd̄ in aure auditis, p̄dicate super tecta. Nam & ipse dominus ascendit in montem, vt Euangelium p̄dicaret. Et aperiens os suum, docebat discipulos suos dicens, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cœlorum, &c. Faciem autem suam versus aquilonem apponit, vt ostēdat p̄dicationem Christi contra eum specialiter dirigi, qui ait: Ponam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Nam secundum prophetam, ab aquilone pandetur omne malum super habitatores terræ. Aduersus ergo aquilonem legitur Euangelium, vt aquilo surgat & auster adueniat, id est, vt diabolus fugiat, & spiritus sanctus accedat. Vnde diaconus

munit,

se signaculo crucis, ne diabolus qui bonis insidiatur operibus, tollat ei deuotionem de corde, vel sermonem de ore. Sacerdos itaq; vel diaconus cum lecturus est euāgeliū, signare se debet in fronte, signare se debet in ore, signare se debet in pectore, ac si dicat: Ego crucē Christi nō erubescō, sed corde credo, quod ore p̄dico. P̄dicamus, inquit Apostol⁹, Iesum Christum, & hūc crucifixum: Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri Iesu Christi, in quo est salus. Quia dominus inquit in Euangelio, Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. Debet etiam signare librum & osculari. Librum osculari diaconus vel presbyter, dicto euāgelio, & non prius, quasi dicat: Hic est liber crucifixi, per quem reconciliatiōnem accepimus.

¶ De crucis mysterio, & de multiplici eius effectu.

CAPVT. XLIII.

Quam profundum est crucis mysterium? Quam arduum est sacramentum? Legitur enim quod Moyses ad mandatum domini serpente erexit æneum pro signo. Quem aspicientes qui percussi fuerant à serpentibus sanabantur, quod ipse Christus exponens in euāgelio,

I gelio,

Actu. 13.

Esai. 40.

Matth. 10.

Matth. 5.
Ad aquilonem.

Esai. 4.

Hier. 1.
Cantic. 4.

Lecturus euāgeliū facit.
4. cruces.

1. Corint. 1.

Galat. 6.

Lucæ. 9.

*D. Damascē. li. 4. de fid. orthodox. cap. 12. Tertul. libr. de corona militis.

Figure crucis ex veteri testamento. Num. 21. Ioan. 3. Gene. 48.

gelio inquit: Sicut Moyses exaltauit serpētem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat. &c. Legitur etiā quod quum Ioseph applicuisset Manassen & Efraim ad Iacob, statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundum ordinem benediceret Iacob. Ille verò manus commutans, id est, modum crucis cæcelās, dextram posuit super caput Efraim minoris, & sinistrā super caput Manassæ maioris, & dixit: Angelus qui cernit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, &c. Ezechiel autē audiuit dominū dicēte ad virum vestitū lineis, habentē atramentarium scriptoris ad renes. Transi per medium ciuitatis, & signa Thau in frōtibus virorum dolentium & gementiū. Post hoc dicit septem viris: Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem super quē non videritis Thau. Nemini parcat ocul⁹ vester. Ioānes quoque vidit angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datū est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoad usque signemus seruos Dei nostri in frōtibus eorum. Hinc est, cum dominus percuteret Aegyptiorū primogenita, domos Hebræorum abiq; læsione transeudit, eò quòd sanguinē in superluminari & in vitroque poste vidisset. Dum Moyses manus tenebat

Ezech. 9.

Apocal. 7.

Exod. 18.

Exodi. 17.

tenebat extensas, Israël pugnans, Amalech superabat. Lignū missum in Marath, aquas dulcorauit amaras. Et ad lignum missum in Iordanem ferrum quod inciderat enatauit. Hoc est lignum vitæ in medio paradisi, de quo Sapiens protestatur: Benedictū lignum per quod sit iustitia quoniam regnauit à ligno Deus. Etenim correxit orbem terræ qui nō commouebitur. Qui dixerunt. Morte turpissima condemnemus eum nescierunt sacramenta Dei. Nec comprehenderunt quæ sit latitudo & longitudo, quæ sit sublimitas & profundū. Crux ergo sanctitatem restituit, benedictionem impendit, discernit à perfidis, liberat à periculis, hostes expellit, victores constituit. Crux mysterium fidei, firmamentum spei, clauis scientiæ, forma iustitiæ, magnificentia regum, gloria sacerdotum in opum sustentatio, pauperum consolatio, cæcorum dux, claudorum baculus, spes desperatorum, resurrectio mortuorum.

¶ Quomodo signum crucis sit exprimendum.

CAPVT. XLIIII.

Est autem signū crucis tribus digitis exprimendum, quia sub inuocatione trinitatis imprimitur, de qua dicit propheta: Quis appēdit tribus digitis molem terræ? ita quòd à superiori descendat ad inferius, & à dextera transeat ad sinistram. Quia Christus de cælo descendit in terram. Et à ludæis transiuit ad gentes. Qui

Exod. 15.
4. Regu. 6.
Aliàs ceciderat.
Genes. 3.
Sapient. 14.
Psalm. 92.
Sapient. 2.
Ephes. 3.

Laudes crucis.

Esai. 40.

I 2 dam

dam tamen signum crucis à sinistra producit in dextram: quia de miseria transire debemus ad gloriam. Sicut & Christus transiit de morte ad vitam, & de inferno ad paradysum, præsertim vt seipsum & alios vno eodemq; pariter modo consignet. Cõstat autẽ quòd cum super alios signũ crucis imprimimus, ipsos à sinistris consignamus in dextram. Verũm si diligenter attendas. etiam super alios signum crucis à dextra producimus in sinistram, quia non consignamus eos quasi vertentes dorsum, sed quasi faciem præsentantes.

¶ De salutatione quæ præmittitur euangelio.

CAPVT. XLV.

Diaconus ergo in ambone consistens, salutabat populum, dicens: Dominus vobiscum, illud obseruans quod dominus iusserat. In quã cũq; domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Stans ergo populus quod ante nõ fecerat, cum epistola legeretur deuotus & attentus, respondet: Et cum spiritu tuo. Statimq; diaconus vt eos beneuolos reddat & dociles subdit: Sequentia sancti euangelij, &c. Sed & ipsi cum reuerentia & honore respondet: Gloria tibi domine, glorificantes dominum quod miserit eis verbum salutis, sicut in Actibus apostolorum habetur. Et glorificauerunt dominum, dicentes: Ergo & gentibus dedit Deus poenitentiam ad vitam.

¶ De

¶ De præminetia euangelij.
CAP. XLVI.

Sicut caput præminet corpori, & ei cetera membra subseruiunt, sic euangelium toti officio præcellit, & ei cetera partes intellectuali ratione cõsentiunt. Hoc est verbum verbi, sermo sermonis, sapientia sapientia. Verbum verbi quod erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Sermo sermonis, qui venit à regalibus sedibus, insinulatum portas imperiũ, viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Sapientia sapientia, quæ attingit à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit vniuersa suauiter. Paradysus deliciarum, hortus aromatum, cella vinaria, cocnaculum vite, mensa propositionis, quadriga Amnadab, turris Dauid, gozophylacium templi, thesaurus patrisfamilias. Hic est fons horrorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Quocirca diaconus corde purum, ore mundum, opere castum se studeat exhibere, quatenus sacrosanctum Euangelium possit dignè proferre, quia puteus aquarum viuentium, id est, euangelica prædicatio nõ fluit impetu, id est, liberè, nisi de Libano, id est, de corde casto, & ore candido. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. Sed peccatori dicit Deus: Quare tu enarrasti iustitias meas, & quare assumis testamẽtum meum per os tuum? Hic iam non loquitur Moy

11970: H
Laudes
gelij.
Sapient. it
Hebr. 4.

Sapient. 8.

Canti. 4.

Qualis debet esse diaconus.

Ecclesia. 15.
Psalm. 49.

Exod. 4.

Matth. 10.
Lucæ. 10.

Actuum. 11.

ses, qui ab heri & nudius tertius non eloquens est, sed impeditiois & tardioris linguæ factus est. Ex quo dominum loquentem sibi audiuit. Hic non loquitur Esaias, qui de se dicit: Vae mihi quia tacui, quia vir pollutus labijs ego sum. Hinc non loquitur Hieremias, qui dicit: A à à domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum. Sed loquitur pater in filio, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & secula.

Quare post euangelium liber & thuribulum ad episcopum reportantur.

CAP. XLVII.

Euangelio perlecto liber & thuribulum ad episcopum reportantur, quoniam ad eum omnia bona sunt referenda, a quo cuncta procedunt. Unde multi per scripturam intulantur, in finem psalmus David, Quia Christus est finis cõsummans, sed non consumens, alpha & ð primus & nouissimus, initium & finis. Episcopus ergo thus odoratur, & codicem osculatur. Quia Christus quod inspirauit & docuit, hoc approbat & acceptat. Deus enim nihil accipit, nisi quod efficit, nec remunerat, nisi quod donat. Quia sicut cuncta quæ facit, sunt bona: sic nulla sunt bona: nisi quæ facit. Nam vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona,

*De symbolo quod post euangelium cantatur.

CAP. V. XLVIII.

Quia

Quia vero corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ut ostendat ecclesia, quod euangelij verbum corde recepit, mox fidei symbolum ore decantat, quod tamen episcopus incipit, ut significet quod omne bonum a Christo procedat. Nam omne datum optimum & omne donum perfectum defursum est, descendens a patre luminum. Quocirca ne musicus ille cœlestis diceret: Cantauimus vobis, & non saltastis, chorus catholicus euangelicæ doctrinæ consona voce respondet, & solenni tripudio fidem catholicam proficitur. Symbolum autem græcè, latine sonat iudicium vel collatio. Tum quia fidei plenam indicat regulam & perfectam rationem, tum quia simul in vnum continet articulos fidei. Traditur enim, quod postquam apostoli sanctum paracletum acceperunt, cum iam forent ad prædicandum euangelium profecturi, conferentes in vnum super articulos fidei, statuerunt, ut sicut omnes erant in fide cõcordes, sic omnes vnã fidem cõcorditer prædicarẽ, & ideo symbolum cõponentes, vnusquisq; bolũ, id est, particulam vnã apposuit. Unde secundum apostolorum catalogum duodecim particulas dinoscit continere. Symbolum ergo post euangelium, fidem post prædicationem ostendit. Unde Ioannes, Hæc eo loquente, multi crediderunt in eum. Nam & secundum Apostolum fides ex

3. can. 2. Floret in vno re Armeno r. n. Diuus Thomas, & Vvaldès. lo cis citatis. cap. 28. Roma. 10. Cur episcopus incipit symbolum. Iacob. 1. Matth. 28. 19.

Ioan. 7. Roma. 10.

I 4 audita.

Esai. 6.

Hierem. 1. Habab.

Qualis finis est Christus.

Genes. 1.

*Concil. A-garhenf ca. 2. Toletan.

auditu, auditus autem per verbum Christi. Da-
 mafus autem papa contituit, vt symbolū can-
 tetur ad missam, ex decreto sanctæ vniuersalis
 Synodi apud Constantinopolim celebratæ.
 ¶ De duodecim partibus vtriusq; symboli, tam
 apostolici quam Constantinopolitani.

CAPVT. XLIX.

Petrus.
 Andreas.
 Iacobus.
 Ioannes.
 Thomas.
 Iacobus mi-
 nor.
 Philippus.
 Bartholo-
 mæus.
 Matthæus.
 Simon.
 Thaddæus.
 Mathias.

Credo in Deum patrem omnipotentem,
 creatorem cœli & terræ.
 Et in Iesum Christum filium eius vnicum do-
 minum nostrum.
 Qui conceptus est de spiritu Sancto, natus ex
 Maria virgine.
 Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus
 & sepultus.
 Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à
 mortuis.
 Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei pa-
 tris omnipotentis.
 Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.
Credo in spiritum sanctum.
 Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorū com-
 munionem.
 Remissionem peccatorum.
 Carnis resurrectionem.
 Et vitam æternam. Amen.

¶ Constantinopolitanum quoq; symbo-
 lum dinoscitur continere duo-
 decim clausulas.

Credo

Credo in vnum Deū. Patrem omnipotētē:
 & inuisibiliū. Et in vnum dominū Iesum Chri-
 stum filiū Dei vnigenitū. Et ex patre natū ante
 omnia secula. Deum de Deo lumē de lumine:
 Deū verū de Deo vero. Genitū non factū, con-
 stitūtalem patri: per quem omnia facta sunt.
 Qui propter nos homines: & propter nostram
 salutem descēdit de cœlis. Et incarnatus est de
 spiritu scđo ex Maria virgine. Et homo factus
 est. Crucifixus etiā pro nobis sub Pontio Pila-
 to: passus & sepultus est. Et resurrexit tertia die
 secundum scripturas. Et ascendit in cœlum se-
 det ad dexteram patris. Et iterum venturus est
 cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius re-
 gni nō erit finis. Et in spiritum sanctum domi-
 num & viuificātem: qui ex patre filioq; proce-
 dit. Qui cū patre & filio simul adoratur & con-
 glorificatur, qui locutus est per prophētas. Et
 vnam sanctam catholicam & apostolicam ec-
 clesiam. Confiteor vnum baptisma in remissio-
 nem peccatorum. Et expecto resurrectionem
 mortuorum. Et vitam venturi seculi. Amen.

Isti sunt duodecim panes qui recētes & cali-
 di super mensam propositiōis, coram domino
 ponebantur. Hæc sunt dona quæ principes tri-
 buum in consecratiōe altaris duodecim obtu-
 lere diebus. Duodenarius em̄ numerus multi-
 pliciter est cōsecratus. In. xij. Apostolis, in. xij.

Leuiti. 24.
 Nume. 7.
 Numerus
 xij.

H 5 Pro-

Prophetis, in. xij. Patriarchis, in. xij. explorato-
ribus, in. xij. principib⁹, in. xij. tribubus, in. xij.
fontibus, in. xij. lapidib⁹, in. xij. sedibus, in. xij.
horis, in. xij. mēfib⁹, in. xij. annis, in. xij. signis
in. xij. stellis, in. xij. gēmis, in. xij. portis, in. xij.
angulis, in. xij. fundamētis, in. xij. virgis, in. xij.
cubitis, in. xij. cophinis, in. xij. phialis, i. xij. ace-
tabulis, in. xij. mortariolis, in. xij. bobus, in. xij.
leunculis, in. xij. arietibus. Est autem numerus
superabundans, constans ex duobus senariis si-
gnantibus perfectionem cogitationis & ope-
ris siue mentis & corporis. Ex ternario multi-
plicato per ter quaternarium, & quaternario
per ternarium, signantibus fidem individue
trinitatis, & quatuor Euangeliorum doctrinā,
siue tres virtutes Theologicas catholicas, &
quatuor virtutes politicas. Hic numerus ex
suis partibus aggregatis, excrescit in se dena-
rium, qui constat ex denario & senario, manda-
torum executionem significans. Quia decem
sunt legis mādata, quæ lex diebus exequimur,
excrescentes in charitatis perfectionem, quæ se-
cundum apostolum. xvj. proprietates habere
dinoscitur. Caritas (inquit) patiens est, beni-
gna est, non æmulatur, non agit perperā, non
inflat, non est ambitiosa, nō querit quæ sua
sunt, non irritatur, non cogitat malum, nō gau-
det super iniquitate, congaudet autem veritati,
omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia

Mysteria hu-
ius numeri.

XVI. pprie-
tates chari-
tatis.
i. Corint. 13.

nia sustinet, charitas nunquam excidit.

¶ Quibus diebus symbolum fit dicendum
in missa. CAPVT. L.

Symbolum autem in illis tantum solēnitati-
bus cantari debet ad Missam, de quibus ali-
qua mentio fit in symbolo, videlicet omnibus
dieb⁹ dominicis, Natali domini, Epiphania do-
mini, Cœna domini, Pascha, Ascensioe, Pente-
coste, omnibus festiuitatibus beatæ Mariæ, san-
ctæ Crucis, Angelorū, Apostolorū, Dedicatio-
nibus ecclesiarum, & commemoratiōe omniū
Sanctorum, quanquam & ipsa sit dedicationis
festiuitas. Infra octauas Natalis domini, ex-
cepta die Innocentiū, in qua cantica lætitiæ subti-
centur. Tum quia vox in Rama audita est plo-
ratus & ululatus multus. Rachel plorans filios
suos, tum quia innocentes descenderunt ad in-
feros, tum etiam quia non loquēdo, sed moriē-
do confessi sunt. In octaua tamen cantātur can-
tica lætitiæ, propter resurrectionis gloriā, quā oc-
taua signat. Infra octauas Epiphaniæ, Paschæ,
Ascensionis, Pentecostes Apostolorum Petri,
& Pauli, & Assūptionis virginis Mariæ. Vnde
licet in natiuitate sancti Ioannis Baptistæ, & fe-
stiuitate sancti Laurentij symbolum nō cantet,
in octauis eorum tamen cantatur, eo quod in-
fra octauas Apostolorum & assūptiōis adue-
niat, & ob hoc in octauis sanctis Ioannis præfa-
tio de apostolis, & in octauis sancti Laurentij præfa-

* Cōci. Aga-
thenf. ca. 9.

Infra octa-
uas.
Hierem. 31.
Matth. 2.

Mentio festorum in symbolo.

præfatio de Assumptiõe cantatur. Horum omnium commemoratio fit in symbolo, quorũ dã tamen obscure, vt Epiphaniã quæ est festũ baptisimatũ, de quo continetur in symbolo, cõfiteor vnũ baptisma. Cœnæ domini quæ est solenitas eucharistiæ, ad quã respicit illud, quod in symbolo continetur sanctorum communio nem. Angelorum qui nomine cœli debẽt intelligi, cum in symbolo dicitur: Creatorem vel factorem cœli & terræ. Secundum illud: In principio creauit Deus cœlum & terram, id est, naturam angelicam & mundanam. Quibusdam tamen videtur, in festiuitatibus angelorũ nõ esse symbolum decantandum, eo quod angeli nõquam habuerũt fidem sed speciem, non credentes sed agnoscentes, Dedicationis ecclesiarum, ad quã respicit illud Sanctam ecclesiam catholicam. Tunc enim (vt infra dicam) sanctificatur catholica ecclesia, cũ dedicatur. Ad octauas respicit resurrectio mortuorum, de qua continetur in symbolo, Expecto resurrectionẽ mortuorum. In festo tamen Agnetis secundo symbolũ non cantatur, quia licet celebretur in octaua, non tamen est festum octauæ. Vndẽ nec in Kalẽdario scribitur, nec in ecclesia pronuntiatur octaua. Quidã non absurdẽ singulis diebus paschalib⁹ sicut omnibus diebus dominicis symbolũ cantant, à die resurrectionis vsq; ad festũ Ascensionis. Quidam etiam in festiuitate sanctæ Mariæ

Ma-

Magdalenæ dicentes illam apostolorũ apostolan, symbolũ cantat. Et in capella propriẽ cantatur, pro eo quod ipsa propriẽ vel prima resurrectionis gaudiũ apostolis nuntiauit. De quibusdam tamẽ mentio fit in symbolo, in quorũ commemoratione symbolum non cantatur, vt passionis & sepulture quoniam illorum dierũ officium, aliorum officiorum regulã non sectatur.

¶ A quibus symbolum sit cantandum.

CAPVT. LI.

Q Via verò Christus nõ venit predicare Gentibus, sed Iudæis, iuxta quod ipse dicit in euangelio Apostolis, in viam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorũ non intraueritis, donec post resurrectionẽ præcepit eisdẽ. Euntẽs in mundũ vniuersum, prædicatẽ Euangelium omni creaturæ. Idcirco Romano Pontifice solenniter celebrante, symbolum fidei non cantores in choro, sed subdiacones ad altare decantant, ipsi & generaliter ad vniuersa respondent, vsq; dum Põtifex dicit: Pax domini sit semper vobiscũ. Quoniam vsque post Christi resurrectionem, sola Iudcorũ ecclesia, quæ per subdiacones designatur, qui sursum ad altare consistunt, corde credidit ad iustitiã, ore autẽ confessa est ad salutem. Sed ex tũc cãtores in choro respõdent, & vniuersa decantant quia post resurrectionẽ ecclesia gentium quam cantores designant, qui deorsum in choro cõsistũt,

fidem

Ioan. 10.

Matth. 10.

Marc. 16.

Singularis ritus Romani Põtificis in Missa.

fidem Christi recepit, & laudū præconia saluatori persoluit. Inter Euangelium tamen & sacrificium chorus cōcinit offertorium. Quoniam inter prædicationem & passionem gētilitas fidei vorum offerens decantauit, quando mulier Cananea de finib⁹ Tyri & Sydonis egressa clamauit, & dixit: Misere mei dñe fili David, filia mea à dæmonio malè vexatur, cuius tãdem fidem commēdans Dominus ait, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.

De offertorio. CAP. LII.

Dicturus sacerdos Oremus, pramittit Dominus vobiscum, quia nisi nobiscū sit dominus, ad salutem nostram orare nō possum⁹. Statim autem canitur* offertorium, trahens nomen ab offerendo, quia dum offertorium cantatur, sacerdos accipit oblationes à populis vel hostias à ministris. Hilarem enim datorem diligit Deus. Ordo conueniens, vt post prædicationem sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Fides in simbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio. Quapropter offerenda cantatur, quia sacrificium laudis offertur. Vndè Psalmus: Circūibo & immolabo in tabernaculo eius hostiam iubilationis, cantate & psalmum dicam domino. Et in Paralipomenon, Cum offerrent holocausta, cœperunt laudes canere domino: Et in diuersis organis, quæ David rex compererat concrepare.

De

De silentio post offertorium. CAP. LIII.

Post hoc sacerdos silentium solitudinem expetit, in stāte memoria dominicæ passionis: illud in sinuans, quod Iesus iam non palam ambulabat apud Iudeos, cum cogitarēt eum interficere, sed abiit in regionem, iuxta desertum in ciuitatē quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Collegerunt ergo pōtifices & pharisei cōcilium, & dicebāt: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credent in eū, & venient Romani, & tollent nostrū locum & gentē. Vnus autē ex illis, Caiphaz nomine, cum esset Pōtifex anni illius dixit eis. Vos nescitis quicquā nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus homo pro populo moriatur. & nō tota gens pereat. Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Silentium ergo sacerdotis, latibulum Chri signat.

De ablutione manuum antequam sacrificium offeratur. CAP. LIIII.

Notandum verò, quod quum sacerdos dixisset: Oremus, nō statim orationem subiungit, sed antequā ad altare procedat, manus abluat, quatenus lotis manibus oblationē accipiat, incensum offerat, & orationem effundat. Scriptū est enim in Exodo: Facies labiū æneū, ponesque illud in tabernaculum testimonij ad altare, & missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius,

*Vvald. to. de Sacramētal. titul. 4. cap. 35.

Ioan. 11.

*Diony. de eccle. Hier. c. 3. Vvaldē. de Sacramētal. titul. 4. capit. 34. D. Tho. 3. p. q. 83. ar. 5. ad. 1. Exod. 30.

Matth. 5.

*D. Thom. 3. p. q. 83. ar. 4. Vvald. de Sacramētal. titul. 4. cap. 32.

Psal. 10.

1. Paral. 5.

Ij eius, manus suas & pedes, quando ingressuri sunt in tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare. Cū ergo iam manus suas lauisset Episcopus, ingressurus tabernaculum, tunc iterum manus abluuit, cū accessurus est ad altare, vt magis magisque mundatus offerat hostiam immaculatam, sanctam Deo placentem.

Bina lotio. Vnde Psalmita, cū esset mūdatus, petebat amplius emūdari. Amplius (inquit) laua me ab iniustitia mea, & à delicto meo munda me. Sacerdos igitur hostiani oblaturus, debet conscientiam lauare lachrymis poenitentiae. Secundum illud:

Psal. 30. Lauabo per singulas noctes lectum meum lachrymis meis stratum meum rigabo. Nam & Christus antequam verum & vnicum sacrificium in ara crucis offerret, in resurrectione Lazari lachrymas effudit miseratus, Euangelista testante. Iesus (inquit) infremuit spiritu, turbauit semetipsum & lachrymatus est.

Psal. 6.

Ioan. 11.

De corporalibus, & quare vna pars extenditur, & altera complicatur.

CAPVT. LV.

Constitutio de pallis lineis. Interim verò diaconus corporales pallas super altare disponit, quae significant linteamina, quibus inuolutum fuit corpus Iesu. Pars autem quae plicata ponitur super calicem, signat sudarium, quod fuerat super caput eius separatim inuolutum in vnum locum. De his itaque tantum reperitur in canone, Consulto omnium constituimus vt sacrificium

ficium altaris non in serico panno aut intincto quisque celebrare praesumat, sed in puro lineo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus domini nostri Iesu Christi in sindone linea munda sepultum fuit. Potest tamen & in his aliud figurari. Duplex est enim palla, quae dicitur corporalis, vna quam diaconus super altare totam extendit, altera quam super calicem plicatam imponit. Pars extensa, signat fidem; pars plicata, signat intellectum. Hic enim mysterium credi debet, sed comprehendere non valet, vt fides habeat meritum, cui humana ratio non praebet experimentum. Credamus ergo de corde puro, conscientia bona & fide non ficta. Sed non praesumamus discutere, quia defecerunt scrutantes scrutiny. Scriptum est enim, quia perscrutator maiestatis opprimetur a gloria. Nam qui dixerunt, durus est hic sermo, & quis potest illum audire? abierunt retro, & iam non ambulant cum Christo.

De oblatione & incenso, & quare sacerdos tertio circumducit & reducit incensum, & quare totum vndique incensatur altare. CAP. LVI.

Tunc exurgens sacerdos ad altare procedit, vbi mysticam oblationem accipit a ministris. Illud insinuans quod Iohannes euangelista describit. Iesus, inquit, ante sex dies Paschae venit in Bethania, vbi fuerat Lazarus mortuus, quem susci-

De consecra. dist. 1. ca. Consulto. * D. Thom. 3. p. q. 83. artic. 3. ad. 7. Ne perferretur, sed credam? mysteria. 1. Tim. 1. Psal. 63. Prouer. 25. Ioan. 6.

* Incensum significat aromata delata a sanctis mulieribus ad sepulchrum. Vnde sacramentali. titu. 4. c. 31. D. Thom. 3. p. q. 83. artic. 5. ad. 2. Ioan. 12.

tauit Iesus. Fecerunt autem ei cenam ibi, & Martha mini strabat. Oblatione suscepta, statim adole-
tur incensum, per quod illud innuit, quod statim
per euangelistam subijcitur. Maria ergo accepit
libram unguenti Nardi pistici pretiosi, & unxit
pedes Iesu, & domus impleta est ex odore un-
guenti. Quod autem sacerdos tertio superducit
& circumducit incensum, designat quod Maria
ter exhibuit & adhibuit unguentum circa cor-
pus Iesu. Primo cum unxit pedes ipsius in domo
Simonis Pharisei. Secundo cum in domo Simo-
nis leprosi super caput eius unguentum effudit.
Tertio cum emit aromata ut veniens ungeret
Iesum, iam positum in sepulchro. Voluntas enim
pro facto reputatur, cum & per ipsam non stete-
rit, quo minus expleuerit quod incepit. Quod
vndique totum incensatur altare, designat quod
factum illud, totam vndique respargit ecclesiam.
Sicut dominus ipse testatur. Amen dico vobis,
vbiunque predicatum fuerit hoc euangelium
in toto mundo dicetur quod haec fecit in memo-
riam eius. Moraliter autem incensum deuotio-
nis adoleendum est in thuribulo cordis, igne cha-
ritatis, ut odorem suauitatis emittat. De quo di-
cit scriptura: Fungi sacerdotio, & habere lau-
dem in nomine ipsius, & offerre illi incensum di-
gnum in odore suauitatis. Hoc enim incensum
sacerdos accepit, id est, Christus acceptat, & in-
censat ex eo sacrificium & altare.

De modo & ordine sacrificium offerendi.
CAPVT. LVII.

Verum liber adhuc oblationis mysterium
explicare. Subdiaconus enim calicem praeparat,
panem & vinum in illo disponens, quia
nimirum lex, quae per subdiaconum hic con-
grue designatur, huius oblationis mysterium
praesignauit, docens quod Melchisedech rex
Salem protulit panem & vinum. Erat enim
Dei sacerdos altissimi. Quod exponens Pro-
pheta dicit ad Christum. Tu es sacerdos in aeter-
num, secundum ordinem Melchisedech. Dia-
conus autem calicem praeparatum accipiens,
in altari componit. Quoniam euangelium, cu-
ius est figura diaconus, huius sacrificij ritum com-
mendauit ecclesiae, quam per altare supra dixi-
mus figurari. Prius tamen diaconus patenam
cum hostia tradit episcopo, quam episcopus
ipse super altare disponit, inlinuans quod ipse
met Christus hoc sacramentum primum in-
stituit, & ecclesiae tradidit celebrandum, dicens:
Hoc est enim corpus meum, quod pro vobis
traderetur, hoc facite in meam commemora-
tionem. Episcopus aquam vino commiscet
in calice, quia Christus populum reconcilia-
uit in morte. Scriptum est enim quod aquae
multae sunt populi multi, Christus autem sangui-
nem suum effudit pro populo, sicut ipse testatur.
Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro

*Dionys. c. 3. de eccles. Hierarch. Ministerium subdiaconi.

Genes. 24.

Psal. 109.

Ministerium diaconi.

*D. Tho. 3. p. q. 73. artic. 5.

1. Corin. 11.

Cur aqua admiscetur vino.

Apoc. 17.

*D. Them. 3. par. q. 74. artic. 6. 7. 8.

Magdalena ter unxit Iesum. Luc. 7. Ioan. 12. Marc. 16.

Matth. 26.

Eccles. 45.

De

K 2 multis

Ualdéf. de multis effundetur in remissionem peccatorū.
 sacra. tit. 4. Et d' latere Christi simul exiuit sāguis & aqua.
 ca. 32. 6. Sy. Quatenus nec Christus sit sine populo, nec po-
 nod. gene. pulus sine Christo. Quia cum aqua uino misce-
 ra. c. 33. Flo tur, Christus & populus adunātur. Verū hoc
 rēt. sub Eu. quoque mysterium lex Mosāica figurat, sicut
 genio. 4. exponit Apostolus, dicēs: Bibebant autem de
 1. Corin. 10. spiritali consequente eos petra, Petra autem
 erat Christus. Quapropter ampullam cū aqua
 subdiaconus tradit episcopo, quā eps fundit in
 calicem, ut sicut aqua non separatur à uino, sic
 nunquā populus separetur à Christo. Calix po-
 nitur ad dextrum latus oblatae, quasi sanguinē
 suscepturus: qui de latere Christi dextro credi-
 tur vel cernitur profluxisse. Nam sicut panis in
 corpus, ita profecto uinum transubstantiatur
 in sanguinem. Porrò cum sacerdos accipit pate-
 nam & uiceolum, calicem & thuribulum: pate-
 nam cum hostia, uiceolum cum aqua, calicem
 cum uino, thuribulū cum incēso, efficit super
 ea crucis* signaculum, ut per crucis uirtutem
 omnis* comitatus diabolicæ malignitatis effu-
 giat, ne contra sacerdotem vel sacrificiū aliquo
 modo præualeat, ob hoc & in modū crucis su-
 perducit & circumducit incensum & sacrificiū
 ad altare, quatenus & crucis signaculo & thu-
 ris incenso diabolicæ fraudis malignitas extri-
 cetur. Sicut prædiximus & ostendimus ad id
 ytrunque ualere.

Crucis signa-
 cium.
 *D. Tho. 3.
 p. q. 83. arti.
 5. ad. 3.
 Alias* cora
 tur.

¶ De

¶ De patena super quam sacrificiū panis
 offertur. CAP. LVIII.

Patena dicitur à patendo, cor latum & am- Patena lati-
 plum signat, super hanc patenam, id est, su- tudinē cha-
 per latitudinem charitatis, sacrificium iustitiæ ritatis desi-
 debet offerri, ut holocaustū animę pingue fiat. gnat.
 Hanc latitudinē cordis Apostoli habebant, cū Matth. 26.
 Petr^o aiebat: Et si oportuerit me mori tecū, nō
 te negabo. Similiter & omnes discipuli Christo
 dixerūt. Propter quod dominus intulit dicens
 Spiritus quidem promptus est, caro autē infir-
 ma. Sed latitudo cordis ad eis aufugit & latuit:
 cum omnes discipuli relicto magistro fugerūt
 & latuerunt. Et ideo post susceptam oblatam sa-
 cerdos abscondit sub corporali patenam, vel ab
 altari remotam subdiaconus retro continet in-
 uolutam, per quod discipulorum fuga vel lati- Discipulo-
 bulum designatur, qui dum uerum sacrificium, rum fuga.
 offerretur, fugerūt relicto Christo, sicut eis ip-
 se prædixerat: Omnes uos fugam & scandalum
 patiemini in me in hac nocte. Scriptū est enim: Zacha. 13.
 Percutiam pastorem, & dispergentur oues gre-
 gis. postquā autem surrexero, præcedam uos in
 Galilæā. Et ideo sacerdos dominicæ resurrectio-
 nis annuncietur* euangelium, resumit pate- * alias eulo-
 nā, quia cum esset sero die illo una sabbatorum gium.
 & fores essent clausæ, ubi erant discipuli cōgre-
 gati propter metum Iudæorum, uenit Iesus, &
 stans in medio dixit eis: Pax uobis, resumens Ioan. 10.

oues quæ trepidantes aufugerunt.

¶ De sacerdotis inclinatione.

CAP. LIX.

Tunc sacerdos inclinans, orat primū pro se, deinde pro populo, monēs vt populus oret pro ipso. Orate, inquit, p̄ me fratres. Debemus enim pro inuicem orare secundum Apostolū, vt saluemur. Nam & dominus inquit in euāgelio: Amē dico vobis quia si duo vel tres consenserint de omni re super terrā quancunq; petierint, fiet eis à patre meo q̄ est in cœlis. Orauit autem & Christus primū pro se, deinde pro populo dicens: Pater, venit hora, clarifica filiū tuū, vt & filius tu⁹ clarificet te. Pater sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Per hoc autem quod sacerdos inclinatus, humiliationem Christi signat, qui ex inaniuit semetipsum, formam serui accipiēs, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Nunc tandem sacerdos dicit orationem quam intermisit, quia tunc demū Christus redit Hierosolyman ad domum orationis quā ad tempus deseruerat, cū secesserat in Effrem. Sic em̄ habetur in Euangelio: Cum venisset Iesus Hierosolyman, intrauit in templum Dei, & eiecit vendentes & ementes de templo, dicens: Dominus mea domus orationis vocabitur.

¶ De præfatione.*

CAP. V. T. L. X.

Quia

Quia verò iterum iam palam ambulabat Iesus, ita quòd in crastinum turba multa quæ conuenerat ad diem festum, cum audissent quia Iesus venit Hierosolyman, accurrunt ramos palmarum, & obuiam processerunt clamantes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini rex Israël. Leuat ergo sacerdos manus & vocem, dicendo palam: Per omnia secula seculorum. Finis orationis est principium præfationis, per quod sacerdos insinuat, q̄ Christus est lapis angularis, qui fecit vtraque vnum, Iudæos continens & Gentiles, vt sit vnū ouile & vnus pastor. Vnde post laudem Iudeorum Euangelista describit fidem Gentilium. Erant, inquit, Gentiles quidam ex his qui ascēderant vt adorarent in die festo, hi rogauerunt Philippum dicentes: Domine: volumus Iesum videre. Dicturus autem sacerdos orationem dignissimam, præmittit salutationem, optans nos tales existere, cum quibus dominus manere dignetur, & illud nobiscum celebrare conuiuū, ad quod mulier attulit alabastrū vnguenti Nardis pistici pretiosi, & illud effudit super caput dñi recumbentis. Vnde statim sacerdos subiungit: Sursum corrda. Chorusque subiūgit. Habemus ad dominū, vt ecclesia sit verè mulier vnguentaria, ac sursum ad ipsam verbi diuinitatē tor eleuet, & illud caput æquale Deo patri fide contingens vnguento catholicæ confessionis

titu. 4. c. 39. nam. 10.

Ioan. 12.

Finis orationis sit principium præfationis.

Sursum corda, Cypria. in cœci. ora. Dominica. Chryso. homilia. in en-

K + perun-

Iacob. 5.
Marth. 18.
*D. Thom.
3. par. q. 21.
Oratio Christi.
Ioan. 17.

Philip. 1.

Ioan. 17.
Matth. 21.

*Vvald. de sacrametal.

cañijs. Au-
gustini. de vi-
duta. c. 16.
& libr. 2. de
bon. perfe-
uerat. c. 16.
serm. 44. de
tempore &
epist. 57.
Gratias aga-
mus.

perungat. Cuius sanè præconium sacerdos pro-
sequitur dicens: Gratias agamus domino Deo
nostro. Chorusq; respondet: Dignum & iustū
est. Gratias enim debemus referre omnipoten-
ti Deo per Christum dominum nostrum. Cre-
dentes & confitentes quòd per ipsum maiesta-
tem eius laudant angeli: adorant dominatio-
nes, tremūt potestates, &c. Nimirum hoc diui-
nitatis arcanum eius cōtingere, est præcipuum
super caput eius vnguentū eifundere, quod ex
euangelici pigmenti medulla Ioannes euange-
lista confecit. In principio erat verbum, & ver-
bum erat apud Deum, & Deus erat verbum.
Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū
est nihil. Hoc sacræ cōfessionis præconiū, ita re-
ctè cōcludit ecclesia, vt cum angelis & homini-
bus decātent hunc deuoti pectoris hymnum:
Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c. oratio ista, vel
hymnus partim angelorum partim hominum
verba complectitur. Legitur enim in Esaiā, q̄
Seraphim clamabant, alter ad alterum, & dice-
bant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus
exercitū, plena est omnis terra gloria eius. Le-
gitur quoque in Euangelio, quòd qui præibāt,
& qui sequebantur, clamabant dicentes: Osana
filio Dauid, benedictus qui venit in nomine
domini, Osanna in altissimis. Vox * angelorū
trinitatis & vnitatis in Deo commendat arca-
num, vox hominum diuinitatis & humanita-
ris in

Hymnus an-
gelorum, &
hominum.

Esai. 7.

Matth. 21.

* Vald. de
sacramenta
lib. tit. 4. ca.

tis in Christo personat sacramentum. Potest ta-
men præfatiōis officium ad illud referri, quòd
Iesus ascendit in cœnaculum magnū stratum.
In quo multa locutus est cum discipulis suis, &
gratias agēs, hymnum retulit Deo patri, quod
Ioannes euāgelista describit, vsque dum egres-
sus esset trans torrentem Cedron, de quo dicit
Matthæus: Et hymno dicto, exierunt in mon-
tem oliueti. Gelasius Papa tractus & hymnos
composuit, & sacramentorum præfationes cau-
to & elimato sermone dictauit. Sixtus autem
hymnum Sanctus, Sanctus, Sanctus, cantari
constituit.

35. concii. Va-
senſe. cā. 6.
Lucæ. 21.

Ioan. 18.

Matth. 26.

PER omnia secula seculorum. Amen.
Dominus vobiscum. Et cum spiritu
tuo. Sursum corda. Habemus ad domi-
num. Gratias agamus domino Deo no-
stro. Dignum & iustum est. Verè dignū
& iustum est, æquum & salutare. Nos ti-
bi semper & vbique gratias agere. Domi-
ne sancte pater omnipotēs æterne Deus.
Per Christum dominum nostrum. Per
quem maiestatem tuam laudant angeli,
adorant dominationes, tremunt potesta-
tes Cœli cœlorumque virtutes ac beata
seraphin socia exultatione concelebrant.

Cum quibus & nostras voces, vt admitti iubeas deprecamur, supplici confelsione dicentes.

De expositione præfationis eiusdem.

CAPVT. LXI.

Sursum cor
da.
Colof. 3.
Matth. 6.

Monet ergo sacerdos, vt corda sursum habeamus ad dominum, secūdm exhortationem apostoli dicētis: Quæ sursum sunt quærite, & non quæ super terram. Nam vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Multi quidē dum ore loquuntur cœlestia, corde meditatur terrena. Quibus dominus improperat per prophetā: Populus hic me labijs honorat, cor autē eorū longē est à me. In qualibet ergo oratiōe peccatum est, sed in ista periculum, Cor habere diuisum ab orē, os habere diuisum à corde. Nā qui semetipsum nō audit, Deus illum nō exaudit. Chorus ergo respondens profitetur se sacerdotis monita suscepisse, cum ait: Habemus ad dominum. Diligenter ergo prouideat, ne cor habens deorsum ad seculum, spiritui sancto damnabiliter mentiatur. Sacerdos postquam attentos reddit & deuotos, hortatur vt gratias agamus domino Deo nro. Quoniā ipse est Deus id est, creator, ipse est dominus, id est, redēptor. Ipse enim est noster Iesus. id est, Saluator. Tūc erit verissimē noster, cum erit omnia in omnibus, id est, sufficiētia singulorum, quoniam ipse est

Esaï. 26.

Ne sit cor
ab ore diuisum.

Gratias agamus domino Deo nostro.

se est Deus qui de nihilo nos creauit, ipse est dominus, qui sanguine suo nos redemit. Ipse est noster, qui sui munere nos saluabit. Qui creando nobis dedit naturam, qui redimendo dedit gratiam, & saluando conferet gloriam. Chorus ergo respondens, sacerdotis verbum approbat & affirmat. Dignum, inquit, & iustum est, Dignū quantum ad dominum, quia ipse est dominus Deus noster, iustum est, quantum ad nos, quia nos sumus populus eius, & omnes pascuæ ei. Verē dignū & iustum est, æquum & salutare. Nos tibi semper, &c. Dignum, quia nos mera voluntate fecisti. Iustum, quia nos pura misericordia redemisti. Aequum, quia gratuito nos iustificas. Salutare, quia nos perpetuō glorificas. Agere gratias tibi domine sancte, vbique pater omnipotēs, semper æterne Deus: Vnde Psalmista. In omni loco dominationis eius benedic anima mea domino. Et iterū: Benedicā dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Per Christum dominum nostrum. Aduocatū enim habemus apud patrem Iesum Christum dominum iustum, qui interpellat pro nobis, & ipse est propitiatio, p peccatis nostris, qui exauditur in omnibus pro sua reuerentia. Per eum ergo quasi per mediatorem laudes efferimus. Per eum quasi per aduocatum gratias exhibemus. Per quem maiestatem tuam laudat angeli, adorant dominationes, tremunt potestates.

17

Dignum & iustum est.

Psalm. 103.

Psalm. 33.

1 Ioan. 2.
Hebr. 5.

Per

Per illum itaq; laudant, adorāt & tremunt, per quē omnia facta sunt, per quē oēs spirituum ordines sunt creati. Nā dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. Verbo dixit, & verbo fecit, quia verbo domini cœli firmati sunt. Et in principio erat verbū, & verbū erat apud Deū. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Laudant. Vndē Psalmista. Laudate cū omnes angeli eius. Adorāt. Vndē Esdras, Exercitus cœli te adorant. Tremunt. Vndē Iob: Colūnx cœli cō tremiscunt, & pauēt aduentū eius. Tremere verō dicuntur, non metu formidinis, cū sint perfectē beati, sed administrationis affectu, vel obedientiæ famulatu, cum secundum apostolum, Omnes sunt administratorij spirit⁹ in ministerium destinati. Cœli dicuntur laudare, quia laudis præstant materiam. Vndē Propheta: Cœli cœlorū & aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen domini. Vel per cœlos hic thronos accepit, quia domin⁹ ait: Cœlum mihi sedes est. Seraphin ardens vel succendens interpretatur, eo quōd præ cæteris ardent & succenduntur in charitate. Reperitur autem hoc nomen & neutrum & masculinum. Sed neutraliter terminatur in, n, vt in hoc loco beata Seraphin. Masculinè terminat in, m, vt in propheta, Seraphim clamabāt, alter ad alterum. Verūm cum nouē sint ordines angelorum, quare tribus exclusis, tantum sex in præfatione ponuntur? an non illicum

Psalm. 32.

Psalm. 148.
1. Esdr. 19.

Iob. 26.

Quomodo
tremunt an
geli.

Hebr. 1.
Quomodo
cœli laudāt
Deum.
Esa. 66.

Seraphin.

Esa. 6.
Cur in præ-
fatione non

si cum cæteris maiestatem diuinam glorificant & adorant? Absit. Nam virtutes cœlorum, omnes comprehendunt. Vndē Psalmista: Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Et iterū: Dominus virtutū ipse est rex gloriæ. vel forte licet occulta, tamen certa prouisum est ratione. Dionysius quippe tres esse tradit ordines angelorum trinos in singulis ponēs, vt similitudo trinitatis eis insinuetur impressa. Sunt em̄ tres ordines superiores, tres inferiores, tres medij. Superiores, Seraphin Cherubin, throni. Medij, dominationes, principatus, potestates. Inferiores, virtutes, archangeli, angeli. De singulis autem hic ordo medius subtrahitur, de superioribus Cherubin, de medijs principatus, de inferioribus autem archangeli. Quia ad comparationē trinitatis æternæ (cuius maiestas hic præcipuē commendatur) omnis alia trinitas diminuta reperitur & imperfecta. Nā quis in nubibus æquabitur domino? aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Quod enim increatæ trinitatis vestigiū* relucet in omnibus creaturis, tam in angelo quàm in homine quàm in mundo. Nā ad angelū inquit propheta. Tu signaculū similitudinis plenus sapientiæ: & perfectus decore. De homine dicit scriptura. Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam De mundo dicit apostolus. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt à crea-

exprimuntur nouem ordines angelorum. Psalm. 32. Psalm. 23. Dionysius de celesti Hierarc. c. 6. & D. Thom. 1. p. q. 108.

* 1. lib. sent. d. 3. d. Tho. 1. p. q. 45. articulo. 7.

Psalm. 88. Vestigiū trinitatis creaturis. Ezech. 28.

Genes. 1.

Romai. 1.

à crea-

à creatura mundi conspiciunt intellecta. Quæ
libet autem trinitas, siue spiritualis in angelo,
siue corporalis in mundo, siue spiritualis & cor
poralis in homine, similitudinem quandam di
uinæ trinitatis ostendit, ipsius tamè similitudi
nis non perficit veritatem. Deus enim est spiri
tus increatus, immensus, incommutabilis: sum
me potens, summe sapiens, summe bonus. In
creatus, quia non incepit in tempore vel ex
tempore, Immensus, quia non circūscribitur lo
co. Incommutabilis, quia non variatur in fa
cto, Summe potēs, cui nihil est impossibile. Sum
me sapiens, cui nihil est ignoratix. Summe bo
nus, cui nihil est inuidentiæ. A quo omnia, in
quo omnia, per quem omnia. A quo sunt potē
ter creata. Per quem omnia sunt sapienter for
mata. In quo omnia sunt diligenter cōseruata.
Creati per potētiam, formata per sapientiam,
conseruata per diligentiam. Creati per potē
tiam, patrem causam efficientem. Per sapient
tiam, filium causam efficientem. Per diligen
tiam, spiritum sanctū causam efficientem. Tres
enī sunt qui dant testimoniū in cœlo, pater, ver
bū, & spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt. Tres
personaliter, sua quisq; ratione distinctus. Pater
generatione, Verbū filiatione, Spiritus sanctus
processione, vnum efficiat. Totum omnes
quod singuli natura, potētia, volūtate. Et omni
no quidquid secundum substantiā prædicatur.

Hanc

Quid trini
tas.

*Alias affe
ctu.

Roma. 11.

v. Ioan. 5.

Alias * effen
tialiter.

Hanc æternam & indiuiduam trinitatem lau
dant angeli, adorant dominationes, tremunt po
testates. Cū quibus & nostras voces. Duas em̄
omnipotēs Deus rationabiles cōdidit naturas,
angelicā & humanā, quæ laudibus diuinis insi
stent, & ei gratiarū actiones redderent, quas
dū pari voto concelebrant, tanquā superiores
& inferiores chordæ in cœlesti cithara socien
tur. De qua dicit Ioannes. Et audiui vocem ci
tharætorum citharizantium in citharis suis, &
cantabant quasi canticū nouū. Supplici cōfes
siōe, quasi nō superba præsumptione, sed humi
li laude dicentes. Sanctus, Sanctus, Sanctus do
minus Deus Sabaoth. Ter dicitur sanctus, & se
mel Deus dicitur, vt trinitatis & vnitatis myste
riū cōprobetur. Hoc non solū Seraphin clama
bant, sub excelso Dei folio secundū prophetā,
Sed & quatuor animalia, secundū Apocalypsim
in circuitu sedis, requiē non habebant dic ac no
cte dicentia: Sāctus, Sanctus, Sanctus, dominus
Deus omnipotēs. Sanctus dicitur, id est, sanctifi
cās, non autē sanctificatus. Vndē sancti estote,
quia ego sanctus sum dñs Deus vester, Sanctus
pater dicente filio: Pater sanctifica eos in veri
tate quos dedisti mihi, quia tu sanctus es: San
ctus filius angelo. ptestate. Quod nascetur ex
te sanctum, vocabitur filius Dei. Sanctus spiri
tus Christo dicente: Accipite spiritum sanctū,
quorū remisistis peccata, remittuntur eis. Di
citur

Apoca. 15.

Esai. 6.

Apocaly. 4.
Sanctus do
minus.

Leuit. 19. &
20.

Ioan. 11.

Lucæ. 1.

Ioan. 20.

Deus Sa-
baoth.

citur autem dñs Deus Sabaoth. id est, dñs exer-
cituū, videlicet angelorū & hominū, quorū ter-
ribilis vt castrorum acies est ordinata: tot enim
exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordi-
nes in Ecclesia: tot habet in caelis, quot ordines
sunt in angelis. Pleni sunt caeli & terra gloria
tua. Nomine caelorum & terra, angeli & homi-
nes diuina pleni gratia, perhibentur, vel ad lite-
ram caelum & terra gloria diuina replentur,
quia deitas est vtiq; Vnde Propheta. Si ascen-
dero in caelum, tu illic es, Si descēdero ad infer-
num ades. Super omnia non elatus, subter om-
nia non prostratus, intra omnia nō inclusus, ex-
tra omnia nō exclusus. Vnde reperitur in Iob,
Excelsior caelo est, & quid facies? profundior
inferno, & vnde cognosces? longior terra men-
sura eius, & latior mari. Quia vero necessariū
est ad aeternā salutem, incarnationis mysteriū
confiteri, rectē subiungitur: Benedictus qui ve-
nit in nomine domini. Ego, inquit, veni in no-
mine patris mei, nomē patris est filius, de quo
dicit propheta: Ecce nomē dñi venit de longin-
quo. Osanna in excelsis. Verbū Hebræum est,
quod signat, salua obsecro, compositū ex Osi,
quod est salua, & Anna quod est interiectio ob-
secrantis. Vel Osi & Anna quod est dictiones
per eclipsem prolatae. Bis autem dicitur Osa-
na, ppter duas partes salutis, quæ sunt stola mē-
tis & stola carnis, quibus sancti beatificantur in
gloria.

* Alias diui-
nitas.
Psal. 138.

Iob. 11.

Ioan. 5.

Efai. 30.
Osanna.
Matth. 21.

gloria. Hic laudis versiculus in psalmo. cxvij.
reperitur. Quod enim turbæ dixerūt: Osanna,
hoc est, quod ibi dicitur: O domine saluū me
fac, & eisdem verbis subiungitur, Benedictus
qui venit in nomine domini.

CAPITVLA

LIBRI TERTII.

- 1 De silentio post praesationem, vbi triplex ratio ip-
sius assignatur, allegorica, tropologica, & histori-
ca, agitur etiam de stabello.
- 2 De his quorum memoria colitur in secreta, vbi di-
citur quur ante canonem in plerisque sacramentarijs
imago Christi depingitur.
- 3 De primis sernis qua sunt primo super oblatam
& calicem, vbi agitur de trina Christi traditione,
que facta est à Deo, à Iuda, à Iudæo. Docetur etiā
quod ea que sacris offeruntur altaribus, & dona
& munera & sacrificia nuncupantur, cur sacri-
ficia pluraliter nominentur, cum vnum sit sacri-
ficiū singulariter, & quod dicitur sanctum sacri-
ficiū illibatum.
- 4 De tribus ecclesie sacrificijs.
- 5 Pro quibus sacrificium offeratur, vbi distinguitur,
quibus videlicet, & pro quibus sacrificium alta-
ris sit offerendum, agitur etiam de duplici potesta-
te, spiritali & temporalī, ecclesiastica & munda-
na, quur

na, quur etiam sacerdos vel presbyter dicat, Offerimus, quum vnus sit ille qui offert.

6 In quo loco debeant viuorum nomina recitari, vbi traditur, quod vsque ad finem missæ fideles debent in ecclesia permanere, quid sit Deum meminisse & obliuisci, Qua ratione sacrificium laudis Eucharistiam nuncupatur.

7 De tribus bonis, pro quibus sacrificium laudis offertur, temporalibus, spiritualibus & æternis.

8 Quod sacrificium altaris aequaliter offertur toti trinitati.

9 De trina commemoratione sanctorum qua fit in secreta.

10 Quare non fit commemoratio in canone confessorum.

11 Quod sacrificium soli Deo offerendum est, vbi distinguuntur dua species seruitutis, videlicet Latria & Dulia, agitur etiam de tribus petitionibus, quas B. Gregorius adiecit in canone. Et de triplici pace qua postulatur in missa.

12 De quinque signis qua secundo fiunt super oblata & calicem, vbi agitur de Christi venditione, de persona venditoris & venditi & ementis. Exponitur etiam tripliciter & illa clausula. Quæ oblationem dignetur facere benedictam, ascriptam, ratam rationabilem & acceptabilem.

LIBER

LIBER

Tertius.

De silentio post præfationem.*
CAPVT. I.

Ost acclamatum præconium, sequitur secretum silentium. Nam vt Ioannes Euangelista describit, vbi Iesus honorifice fuit receptus à turbis: cum palmis & laudibus, abiit & abscondit se ab eis, non vtique trepidantis formidine,

sed dispensantis officio, quia nondum venerat hora eius, quæ postquam aduenit, spontaneus ad passionem accessit. Surgite (inquit) eamus, ecce appropinquat qui me tradet, oblatus est enim quia ipse voluit, vnde cum cohors & ministri venissent cum laternis & facibus & armis, vt comprehenderent illum, sciens Iesus omnia quæ ventura erant super eum processit & dixit eis: Quem queritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum, dicit eis: Ego sum. Illud et go latibulum Christi hic secretum silentium representat, in quo cessante verborum tumultu, sola dirigitur ad Deum intenta deuotio. Tunc enim sacerdos debet intrare in cubiculū cordis, & ostio sensuum intercluso, Deum patrem

*Vvald. de sacramental. titul. 4. c. 35. D. Thom. 3. p. 9. 83. arti. 4. ad. 6.

Quid designat silentium.

Ioan. 12.

Matth. 26.

Esaï. 53.

Ioan. 13.

Orandum in secreto cordis.

Matth. 6. trē orare, nō multiloquio, sicut Ethnici faciūt:
 1. Timo. 1. q̄ putāt multiloquio exaudiri, sed in corde pu-
 Hier. 17. ro: & consciētia bona, & fide nō ficta. Deus em̄
 nō est exauditor vocis sed cordis, nec est ad no-
 nēdus clamoribus, quia renōm est scrutator &
 cordium. Quod Anna typum gerens Excelsę,
 legitur obseruasse, quę nō petitione clamorē,
 sed tacita deuotiōe impetravit quę petijt. Scri-
 ptum est enim in libro Regum, q̄ Anna loque-
 batur in corde suo, tantūq; labia illius como-
 uebantur, & vox penitus nō audiebatur. Item
 in psalmo: Dicite in cordibus vestris, & in sibi-
 libus vestris compungimini. Spiritus est Deus,
 & eos qui adorāt in spiritu & veritate oportet
 adorare. Ne verō muscæ moriētes perdant sua-
 uitatem vnguenti, flabello spiritus abigantur.
 Quatenus auster adueniens perflet hortum, vt
 aromata fluāt: hoc est, ne importunę cogitatio-
 nes tollant deuotionem orationis, in spiratiōe
 gratiæ repellātur. Quatenus spiritus sanctus ac-
 cedens mentem fecundet, vt virtutes abundēt.
 Ceterū ne sacrosancta verba vilescerēt, dum
 omnes pene per vsum ipsa scientes, in plateis &
 vicis, alijsq; locis incongruis decantarent, decre-
 uit Ecclesia, vt hæc obsecratio quę secreta cen-
 setur, à sacerdote secretē dicatur, vnde fertur,
 quòd cum ante consuetudinem quę postmo-
 dum inoleuit, quidam pastōres ea decantarent
 in agro, diuinitus sunt percussī.

1. Reg. 1.
 Psalm. 4.
 Ioan. 4.
 Eccles. 4.
 Canti. 4.
 Cur Canon
 in secreto ca-
 nitur. Vide
 Ratiōale di-
 uinorum. li.
 4. De secre-
 ta.

De his quorum memoria colitur in secreto.
 CAPVT. II.

In secreto recolitur memoria passionis, vide-
 licet, eorum quę gesta sunt per hebdomadā
 antepaschalem, à decima luna primi mensis,
 quā Iesus adiit Ierosolimā, vsq; ad septimā deci-
 mā quādo resurrexit à mortuis. Propter quod
 inter prefationem & canonem in plerisq; sacra-
 mentarijs imago Christi depingitur, vt non so-
 lum intellectus litera, verū etiam aspectus pi-
 cturę memoriā dominicę passionis inspiret.
 Et forte diuina factum est prouidentia, licet hu-
 mana non sit indutria procuratum, vt ab ea li-
 tera canō inciperet, quę sui forma signum cru-
 cis ostēdit & exprimit in figura Thau. Namq;
 mysterium crucis insinuat, dicēte domino per
 Prophetā: Signa Thau in frōtibus virorum do-
 lentium & gementium, &c.

Literā prin-
 pio Cano-
 nis.

Ezech. 9.

Te igitur clementissime pater per Ie-
 sum Christum filium tuum domi-
 num nostrum supplices rogamus & peti-
 mus: vt accepta habeas & bñdicas. Hęc
 ✠ dona. Hęc ✠ munera. Hęc ✠ sancta sa-
 crificia illibata. In primis quę tibi offeri-
 mus pro ecclesia tua sancta Catholica:
 quam pacificare: custodire adunare, & re-

De

gere digneris toto orbe terrarū: vnā cum famulo tuo Papa nostro. N. & antistite nostro. N. & Rege nostro. N. & omnibus orthodoxis: atque catholicā & apostolicā fidei cultoribus.

¶ De tribus signis quæ fiunt super oblatam & calicem. CAPVT. III.

*D. Thom.
3. p. q. 83. ar
ticu. 5. ad. 3.
V. vald. de sa
cramentali.
titu. 4. c. 37.
Exod. 12.

Triplex
Christi tra
ditio.
Roma. 8.
Matth. 26.
Ioan. 11.
Lucæ. 21.
Ephes. 5.

TE igitur clementissime pater. Eadem die qua laudes à turbis sunt acclamatae: videlicet decima luna primi mēsis, quando secundū legem typicus agnus in domos Hebræorū inferebatur, verus agnus ingressus est Hierosolymam, & à nequissimis lanittis obsessus, multis insidijs quærebatur ad mortē. Traditus est autē à tribus, à Deo, à Iuda, à Iudæis. De prima traditione dicit Apostolus: Proprio lilio suo non percit Deus, sed p nobis oibus tradidit illū. De secunda scribitur in Mattheo: Quærebat Iudas opportunitatē vt eū traderet. De tertia legitur in Ioanne: Gens tua & pōtīfices tui tradiderūt te mihi. Prima fuit ex grā, qā dilexit nos, & tradidit semetipsum p nobis. Secūda ex auaritia, quia cōstituerunt ei triginta argenteos, & exinde quærebat opportunitatem vt traderet eū sine turbis. Tertia ex inuidia, Sciebat enim Pilatus, q ex inuidia tradidissent eū. Deus ergo tradidit illum ex dono, Iudas pro munere, Iudæus in sa-

in sacrificium illibatum, quod vtiq; non Iudæi libauere, sed gentes. Quoniam ablatum est regnum à Iudæis, & datum est genti facienti fructus eius. Ad hoc igitur designandum, sacerdos facit tres cruces super oblatam & calicem, dum dicit: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, commemorans illam traditionem, quā Deus fecit ex dono, Iudas pro munere, Iudæus in sacrificium illibatum. Singuli tamen ad mortem, mortē autem crucis. Nam licet diuersa fuerint operantia, tamen vnum & idem exitit operatum. Hæc trina traditio tūc incepit, cū filius, ex Dei patris decreto, & ex consilio spiritus sancti, necnō ex proprio beneplacito veniēs Hierosolymam, semetipsum exposuit passioni, qui cum venisset, ibidem exposuit ad quid venisset. Nisi, inquit, granum frumēti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem exaltatus fuero de terra, omnia traham ad me ipsum, hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Vel potius quia indiuisa sūt opera trinitatis, potest referri totum ad indiuiduam trinitatem, quæ tota tradidit Christum in mortem, vt tota per Christū redimeret nos à morte. Donum enim est dantis, munus accipientis, sacrificiū offerentis. Et pater dedit, filius obtulit, spiritus sanctus accepit. Hinc ergo dicit Apostolus: Chrs per

Matthæ. 22.
Hæc dona,
hæc munera
hæc sancta
sacrificia.

Ioan. 11.

Opera trinitatis indiuisa.
* 3. Sentēt.
d. 1. ca. 7. &
4. ex Adgu.
Toleta. 6.
can. 1. Dionys.
ca. 2. de diuin. nom.
Heb. 9.

sanctum spiritū semetipsum obtulit Deo immaculatum. Singulitamen obrulerūt, & dederunt, & acceperunt. Sed ad distinctionem dicitur pater dedisse propter auctoritatem, filius obtulisse propter humanitatem, Spiritus sanctus accepisse propter benignitatē. O liberalis gratia liberalitas gratiosa, quod Deus dedit nobis in donum, hoc accepit à nobis in munus, eadē enim sacrificia dona sunt simul & munera. **Do**na sunt nobis collata, munera sunt à nobis oblata. Nam quę sacris offeruntur altaribus, & munera nuncupātur & dona. Vnde dominus inquit in euangelio: Si offers munus tuū ad altare, vade prius reconciliari fratri tuo. Et Apostolus de pōtifice vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Daniel quoq; dixit ad Balthasar. Munera tua tibi sint, & dona tua alteri da. Sermo nū igitur inculcatio, pię deuotionis est excitatio vel ineffabilis commendatio sacramenti. Non enim vnū aliquod inuenitur vocabulū quod tantum sacramētum dignē valeat appellare nisi quod Græcē dicitur eucharistia, quod exponitur bona gratia. Dicuntur autem dona pluraliter, munera, sacrificia, quia panis & vinū antequam consecrentur, & diuersę sunt species substantiarum, & diuersę specierum substātię. Sed vbi consecratio cœlestis accesserit, species quidem remanent, sed substātię conuertuntur ita quod diuersa sunt continentia, sed vnicū est

Matth. 5.
Hebr. 3.

Danie. 5.

Cur pluraliter dona dicuntur.

conten

contentum. Nam idem sub vtraq; specie continetur, licet non in idem vtraq; substantia conuertatur, sicut infra planius & plenius ostendetur. Dicuntur & sancta & illibata, quia panis & vinum significant sacrosanctum corpus & immaculatum sanguinem Iesu Christi: **Nō enim** dicuntur illibata quasi **nondū gustata. Sed potius** illibata dicuntur, id est, immaculata, quę sine macula cordis & corporis oportet offerri, quatenus & cor ab iniquitate purgetur, & corpus ab immunditia, quoniā vt inquit Apostolus: **Qui** cunq; māducauerit panem vel biberit calicem domini indignē, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. **Qui autē** manducat & bibit indignē, iudiciū sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Ideo multi sunt infirmi & imbecilles, & dormiūt multi.

¶ De tribus sacrificijs ecclesię.

CAP. IIII.

Porrò tria sunt ecclesię sacrificia, quę significata sunt in veteri testamento per propitiatorium, thuribulum & altare, videlicet, sacrificium pœnitentię, sacrificium iustitię, & sacrificium eucharistię. De primo* **Sacrificium Deo** spiritus contribulatus. De secundo: **Tunc accipietis sacrificium iustitię.** De tertio. **Tibi facificabo hostiam laudis.** Super altare caro mactatur, intra thuribulum thus adoletur. Ad propi

Sacrificia illibata.

2. Corin. 11.

* Missam esse sacrificiū definitur in Niceno. ca. 14. Trident. sess. 22. ca. 1. & 2. Addo* an Psalmista. Psalm. 50. Ibidem. Psalm. 115.

Triplis fa-
crificij tri-
plex panis,
triplex vi-
num, & tri-
plex aqua.

tiatoriū sanguis infertur. Caro mactatur in eo
tritione, thus adoletur in deuotione. Sanguis in-
fertur pro redemptione super altare corporis,
intra thuribulum cordis, ad propitiatoriū Dei
patris. In sacrificijs illis panis & vinum & aqua
spiritualiter offeruntur. In sacrificio poenitentiæ
vinum doloris & compunctionis, aqua mœroris
& plorationis, panis laboris & afflictionis dolo-
ris in corde, mœroris in ore, laboris in opere. In
sacrificio iustitiæ panis fortitudinis & constan-
tiæ, vinum rectitudinis & prudentiæ, aqua mā-
suetudinis & temperatiæ: fortitudinis inter ad-
uersa, rectitudinis inter iniqua, māsuetudinis in-
ter probra. In sacrificio eucharistiæ panis vnita-
tis, vinum charitatis, & aqua fidelitatis: panis
pro corpore, vinum pro anima, & aqua pro po-
pulo, sicut in frā planius & plenius ostēditur. In
ter hæc sacrificia primum educit, secundum de-
ducit, tertium autem inducit. Educit incipien-
tes, deducit proficientes, inducit perficiētes ex
Aegypto per desertum in patriam, ex Aegyp-
to cōfusionis, per desertum peregrinationis,
in patriam glorificationis. Hęc tria sacrificia sa-
cerdos offert in missa. Primum in confessione,
secundum in præfatione, tertium in actione. Nā
& tria sunt quæ secūdum prophetam, Deus re-
quirit ab homine: diligere misericordiam, face-
re iudicium, & sollicitum ambulare cum Deo.
Diligat ergo misericordiam qui vult offerre sa-
crifi-

Tria requi-
rit Deus ab
homine.
Mich. 6.

crificium poenitentiæ, faciat iudicium qui vult
offerre sacrificium iustitiæ, cum Deo ambulet
sollicitus qui vult offerre sacrificiū eucharistiæ.

De quibus sacrificium offertur.

CAPVT. V.

In primis igitur, &c. Hic primo inuestigādū
occurit, quibus videlicet & pro quibus, qua-
liter & quare sacrificiū laudis debeamus offer-
re. Quæ quatuor ex ipso canone possumus eui-
dēter aduertere. Quib⁹, soli Deo scilicet, & in-
diuiduē trinitati. Pro quib⁹, pro ecclesia sc̄ta ca-
tholica, videlicet pro oib⁹ orthodoxis. Qualiter,
in vnitate fidei, videlicet in communionē san-
ctorum. Quare, pro beneficijs temporalibus &
spiritualibus & æternis, sed oib⁹ propter Deū. Pri-
mum notatur cum dicitur, tibi reddūt vota sua
æterno Deo viuo & vero. Secundum, pro eccle-
sia tua sancta catholica. Tertium, communicā-
tes & memoriam venerantes. Quartum, pro re-
demptione animarum suarū, pro spe salutis &
incolumitatis suæ. Sacrificiū ergo laudis offer-
tur & generaliter pro cunctis, & specialiter pro
quibusdam prælatis & subditis, ibi, vnā cum fa-
mulo tuo Papa nostro, & omnib⁹ orthodoxis,
pro vris & mulieribus ibi assistantibus. Memēto
domine famulorum famularumq; tuarū pro
sacerdotibus & assistantibus, ibi, & omnium cir-
cūstantium. Et qui tibi offerūt hoc sacrificiū
pro nobis & nostris, ibi, pro se suisq; omnibus.

*D. Thom.
3. p. 9. 83. ar-
ti. 4. Vvald.
de Sacramē-
tali. titul. 4.
cap. 37.

Quibus, p
quibus, qua-
liter, & qua-
re offeren-
dum est.

In pri-

Pro ecclesia catholica. In primis, id est, principaliter offerimus tibi p
 et ecclesia sancta tua catholica, id est, vniuersali
 toto orbe terrarū diffusa, sed fidei sacramentis
 vnita, quam pacificare digneris, vt pacem ha-
 beat ab hæreticis & schismaticis, & adunare
 quæ dispersa est inter paganos & peccidos, quā
 etiam custodire digneris à vitijs & demonijs, &
 regere in prosperis & aduersis. Id ipsum tamen
 videtur esse pacificare, coadunare, custodire &
 regere. Tunc enim pacificat, cum fidelium men-
 tes adunat, vt per spiritum sanctum charitate
 diffusa, multitudinis credentium sit cor vnum
 & anima vna. Tunc custodit, cum inter mundi
 pericula regit, vt de sancto mittens auxiliū, eā
 de Siō tueatur. Licet enim septē in Apocalypsi
 scribantur ecclesiæ, vna tamē in Canticis est co-
 lumba, nam sapientia ædificauit sibi domū, ex-
 cidit columnas septem, vna ergo est ecclesia, se-
 ptem ordinibus distributa, vel septē charisma-
 tibus insignita, quā ille pacificat & adunat. Ille
 custodit & regit, qui propter ipsius regimen &
 muanimen vnum preposuit vniuersis, vt omnes
 ab vno, sicut corpus a capite gubernentur. Pro
 quo statim oratur, vna cū famulo tuo Papa no-
 stro. Vnde cōstat, vt inquit Pelagius, ab vniuer-
 so orbe separatos esse, qui qualibet dilentione
 inter sacra mysteria apostolici pōtificis memo-
 riam secūdem consuetudinē non frequētant.
 Qui verò nō sunt de Romana diocesi, pro suo
 quoque

Actuum. 4.

Psal. 9.
 Apoca. 1.
 Canti. 6.
 Prouer. 9.

Pro papa.

quoque dicūtur orare pontifice, quatenus vni-
 tatem spiritus in vinculo pacis obseruet. Oran-
 dum etiā esse pro principe Apostolus docet ad
 Timotheum. Obsecro, inquit, primum omnium
 fieri obsecrationes, orationes, postulationes,
 gratiarum actiones, pro omnibus hominibus,
 pro regibus, & p omnibus qui in sublimitate
 sunt constituti, vt quietam & trāquillam vitam
 agant in omni pietate & castitate. Sicut enim
 sunt duę vitę, cœlestis videlicet & terrena, vna
 qua spiritus viuit ex Deo, altera qua caro viuit
 ex spiritu. Sed vtraque vita nutritur vt possit
 subsistere cœlestis spiritualibus, & terrena car-
 nalibus. Ita sunt duę potestates, ecclesiastica &
 mundana, vna que moderatur spiritualia, &
 alia que moderatur carnalia. Ita per clericos, il-
 la per laicos, vt ista vacet cœlestibus quantum
 ad animam, & illa terrenis quātum ad corpus.
 Post vtramque potestatem, orandum est pro
 omnibus orthodoxis, qui subvtraq; fidē catho-
 licam & apostolicam venerantur & colunt. Or-
 thodoxi quasi rectē gloriosi dicūtur, qui Deū
 rectē fidei confessione glorificāt. Licet autem
 vnus tantum offerat sacrificium, pluraliter ta-
 men dicit: Offerimus, quia sacerdos non tantū
 in sua, sed in totius ecclesię persona sacrificat.
 Quapropter in sacramēto corporis Christi ni-
 hil à bono magis nihil à malo minus perficitur
 sacerdote, dūmodo sacerdos cum cæteris in ar-
 ca con-

Pro rege.
 1. Tim. 2.

Duę vitę &
 duę potesta-
 tes.

Pro omnib⁹
 orthodoxis.

Oblatio sa-
 cerdotis in
 persona ec-
 clesię.

ca con-

ca consistat, & formam obseruet traditam à columba. Quia nō in merito sacerdotis est, sed in verbo cōficitur creatoris. Non ergo sacerdotis iniquitas effectum impedit sacramēti, sicut nec infirmitas medici virtutem medicinę corrūpit. Quauis igitur opus operans aliquando sit in mundum, semper tamē opus operatum est mū dum. Sed sicut omnia sunt inunda mundis, sic omnia sunt immunda immundis. Malus ergo cum vitam accipit, mortem incurrit. Sic è contra bonus cū mortē sustinet, vitā acquirit. Nā qui manducat indignē, iudiciū sibi manducat.

Memento domine famulorum famularumque tuarum. N. & omnium circumstantium: quorum tibi fides cognita est: & nota deuotio pro quibus tibi offerimus: vel qui tibi offerunt, hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus pro redemptiōe animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ tibiq; reddunt vota sua: æterno Deo viuo & vero.

¶ In quo loco debeant viuorum nomina recitari. CAPVT. VII.

Memento famulorum famularumq; tuarum. N. & omnium circumstantium. Ex hac iunctura verborum manifestē conijcitur q̄ quasi

Quomodo est bona missa semper. Titum. 2. 1. Corin. 11.

quasi quidam sit locus vbi sacerdos specialiter quos voluerit debeat nominare. Viuorum tamen nomina hic debet recēdere, quoniam in se quētibz locus occurret, vbi defunctorū poterit agere memoriam specialem. Hinc euidenter apparet, quā sanctū sit ac salubre missarū interesse mysterijs, cum sacrificiū eucharistię pro circūstantibus offeratur specialius. Vnde cautū est in Canonibus, q̄ omnes fideles qui cōueniūt in sacris solēnitatib⁹ ad Ecclesiā, & scripturas Apostolorum & Euangeliū audiat. Qui vero non perseuerauerint in oratione vsq; dū missa peragatur, velut inquietudinis ecclesię cōmouentes, conuenit cōmunionē priuari. Verū cū Dñs nihil ignoret, nec alicuius valeat obliuisci quid est q̄ petim⁹ vt Deus n̄r meminerit. Porro Deus dicitur scire quos approbat. Vndē, Nouit Dñs qui sunt eius. Et dicitur nescire quos reprobat. Vnde, Nō noui vos. Rursus dicit obliuisci malorum, cum malus ad bonum cōuertitur. Vnde, Si impius egerit pœnitentiā, omnium iniquitatū eius non recordabor. Et dicitur obliuisci bonorum, cum bonus ad malum cōuertitur, siue peruertitur. Vnde, Si iustus à iustitia se auerterit, oēs iustitias eius non recordabor. Deus quandoq; ergo recordatur ad misericordiam. Vndē, Memento mei Deus, quia ventus est vita mea. Quandoq; recordatur ad puniendum. Vndē: Memēto domine filiorum Edom in die

forte * possit.

De consec. dist. 1. c. Omnes fideles.

1. Ti. 2. Matthæi. 7. & 25. Obluisci. Eccles. 18.

Ibidem.

Memnisse. Iob. 7. Psalm. 136.

in die Hierusalem. Ergo petimus, vt non tantū meminerit, sed hic petimus vt nostri misereatur. Secundum illud: Reminiscere miserationū tuarum domine, & misericordiarū tuarū, quæ à seculo sunt. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi qui ppitiaris fidelibus & deuotis, qui solus vides in cōscientijs, qui rectè credant & deuotè te diligant, vt poterenū scrutator & cordium, Deus scientiarum dominus, occultus omnium occultorum perferuator, In cuius cōspectu nulla creatura est inuisibilis. Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt quasi, Memento domine eorum pro quibus offerimus, sed & sacerdotum qui offerunt. Cum enim sacerdos offert pro populo nihilomin⁹ & profē. Vel ideò dicit pro quibus offerimus, vel qui tibi offerunt, quia non solum offerūt sacerdotes, sed & vniuersi fideles. Nam quod specialiter adimpletur ministerio sacerdotum, hoc vniuersaliter agitur voto fidelium, Dicitur autem sacrificium laudis, secundum illud Apostoli: Quicquid facitis, omnia in laudē Dei agite, vt Deus laudetur in vobis. Vel sacrificium laudis dicitur, quia cū Deo quicquā offerimus, sua sibi reddimus, non nostra largimur. Vnde: Si esuriero nō dicam tibi, meus est orbis terre, & plenitudo eius. Ergo immola Deo sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua. Vel potius sacrificium laudis dicitur, quia, ppter hoc maxime

Psal. 24.

Psal. 7.

Hebr. 4.

Sacrificium laudis.

Coloss. 3.

Psal. 49.

mè Deum laudare debemus, quia nō solum se dedit pro nobis in pretium, sed etiam se dedit nobis in cibū, vt per pretium redimeret nos à morte. Per cibū aleret nos ad vitā. Vnde, Qui manducat me viuic propter me. Pro se suisque omnibus. Videlicet cōsanguineis vel affinibus, familiaribus vel amicis. Licet enim diligere teneamur etiam inimicos. Secundum illud. Diligite inimicos vestros. Seruare tamen debemus ordinem charitatis, secundum illud Introducti me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatē. Nam & Apostolus ait: Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

Ioan. 6.

Lucæ. 6.

Canti. 2.

Galat. 6.

De tribus bonis pro quibus sacrificiū laudis offertur, temporalibus, spiritualibus, & æternis. CAP. VII.

Pro redemptione animarum suarum: quasi dicat, non pro tēporali lucro & appetitu terreno, sed pro spe salutis & incolumitatis, id est, pro salute vel incolumitate sperata, Spe namq; salui facti sumus, pro salute mentis & incolumitate corporis. Nā vtraq; sanitas est ab illo, qui dicit, Salus populi ego sum, &c. Verum vtraq; sanitas prouenit ex redemptione animæ, id est, remissione peccati, sicut ecōtra de reatu peccati procedit infirmitas vtriusq;. Iuxta sententiā veritatis: Ecce sanus (inquit) factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Por

Roma. 18.

Ioan. 5.

Triplex ho- ro tria sunt hominis bona, corporalia, spiritua-
 minis bona. lia, & aeterna, videlicet, infima, media, & supra-
 ma. pro quib⁹ sacerdos dicit se offerre. Pro cor-
 poralibus, id est pro incolumitate. Pro spiritua-
 libus, id est, pro redēptione. Pro aeternis, id est,
 pro salute. Nam & dominus docet nos pro his
 trib⁹ orare. Pro aeternis, vnde, Adueniat regnū
 tuum. Pro spiritualibus, vnde, Fiat volūtas tua,
 sicut in caelo & in terra. Pro corporalibus, vnde,
 Panem nostrum da nobis quotidianū. Offe-
 rimus ergo sacrificium pro aeternis, vt dentur
 nobis in prēmium, Pro spiritualibus, vt dentur
 nobis ad meritū, Pro corporalibus, vt dentur
 nobis ad adiucium, vt per hac & illa perue-
 niamus ad illa. Aliquando non offerimus Deo
 sacrificiū nisi propter seipsum, quia ipse est do-
 minus Deus noster. Vnde propheta: Cōfitemi
 ni domino quoniam bonus. Verum cum dicat
 apostolus, quod virt⁹ in infirmitate perficitur,
 & iterū: Cum infirmior tunc potens sum, Quid
 est quod pro corporis incolumitate sacrificiū
 laudis offerimus? vt conseruata nobis sanitate
 vel reddita, gratiarum actiones in ecclesia refe-
 ramus.

Quod sacrificium altaris aequaliter offertur
 toti Trinitati. C A P. V I I I.

Nonū opus & Dei & no-
 strum est. **T**ibi reddunt vota sua, cum nostra donemus
 & aliena reddamus. Quomodo vota si sua
 sunt reddūt, & non potius donāt: Vel si reddūt
 quomo-

quomodo sua sunt & nō potius aliena? Sane vo-
 tum bonum & hominis est & Dei, sed Dei pro-
 pter autoritatē gratiæ, hominis propter liber-
 tatem arbitrij. Propter quod dicit Apostolus:
 Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Et ite-
 rum: Coadiutores Dei sumus. A Eterno Deo vi-
 uo & vero. Dij namq; dicuntur homines & da-
 mones & imagines, sed homines adoptiuē, da-
 mones vsurpatiuē, imagines nuncupatiuē. Per
 adoptionē, vt ibi. Ego dixi dij estis & filij excel-
 si omnes. Per vsurpationem, vt ibi, Omnes dij
 gentiū demonia. Per nuncupationē, vt ibi: Ap-
 pellauerunt deos opera manuum hominū. Pri-
 mi sunt veri & viui, sed non eterni. Secūdi sunt
 viui, sed nec eterni, nec veri. Sed ille solus est
 aeternus, viuus & verus, imō veritas & vita &
 aeternitas, qui est Deus per essentiā, qui de se di-
 cit. Ego sum Deus. & nō alius præter me. Licet
 autē specialiter dirigatur ad patrē, propter au-
 toritatē principij. Nā & filius ita docet nos ora-
 re. Pater noster qui es in caelis. Propter hoc in
 principio Canonis dicit. Te igitur clementissi-
 me pater per Iesum Christum filiū tuū domi-
 nū nostrū supplices rogam⁹ & petim⁹. Aequa-
 liter tamē indiuidue trinitati, sacrificiū laudis
 offertur tā patri quā filio quā vtriusq; spiri-
 tui. Quorū sicut indiuisibilis est maiestas, sic in-
 diuisibilis adoratio. Iuxta quod veritas docet.
 Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu

* Cōcil. A-
 rauf. can. 9.

1. Corin. 15.

Ibidem. 2.

Quomodo
 dij multi
 sunt.

Psal. 81.

Psal. 95.

Sapient. 13.

Esai. 45.

* hæc obse-
 cratio.

Sacrificium
 toti trinita-
 ti offertur.

Ioan. 4.

& veritate. Nam qui Deū fatagit veraciter adorare, patrem adoret in spiritu sancto & veritate, id est, in filio, quia pater essentialiter est in filio, & filius naturaliter in patre, Spiritus sanctus substantialiter in utroque, secundum illud. Ego in patre & pater in me est. Quapropter ita potest non indiscrete distingui, cum dicitur, aeterno viuo & vero, ut quod est commune secundum essentiam, approprietur propter notitiam. A Eternitate patri ratione principij, quia pater à nullo est, & omnia sunt ab eo, filius per generationem, spiritus sanctus per processionem, cetera per creationem. Veritas filio qui de se dicit. Ego sum veritas. Et de quo Psalmus dicit. Veritas de terra orta est. Vita spiritui sancto, sicut habetur in symbolo. Credo in spiritum sanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit. Totius igitur indiuiduæ Trinitatis indiuidua est adoratio, quæ principaliter exhibet in sacrificio.

Communicantes & memoriam venerantes. In primis gloriosæ semperque virginis Mariæ genitricis Dei & domini nostri Iesu Christi. Sed & beatorum apostolorum, ac martyrum tuorum Petri, & Pauli, Andreæ, Iacobi, Ioannis, Thomæ, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis, & Thaddæi, Lini, Cle-

Ioan. 14.
& 17.
*possunt.

Ioan. 14.
Psalm. 84.

ti, Clementis, Sixti, Cornelij, Cypriani, Laurentij, Grifogoni, Ioannis, & Pauli, Cosmæ, & Damiani. Et omnium sanctorum tuorum: quorum meritis precibusque concedas, ut in omnibus protectionis tue muniamur auxilio. Per eundem Christum dominum nostrum. Amen.

De trina commemoratione sanctorum, quæ fit in Secreta.

CAP. V. T. IX.

Communicantes, &c. Secreta quæ secundum diuersos & Canon & actio nuncupatur, non tota simul ab vno, sed paulatim à pluribus, ex eo quoque perpenditur fuisse composita, quod ter in ea sanctorum commemoratio repetitur. Licet hoc ipsum peruenerit ad laudem & gloriam Trinitatis. In secunda quippe commemoratione supplentur qui de primitiuis sanctis deesse videbantur in prima. Verum in ea commemoratione quæ fit ante consecrationem corporis Christi postulatur sanctorum suffragium. In ea vero quæ fit post consecrationem corporis Christi sanctorum consortiū imploratur: quia nimirum antequam corpus Christi quod est vniuersalis ecclesia consecratur, id est, antequam regnum adueniat, necessarium est nobis in via sanctorum suffragium,

*Diony. de eccles. Hierarch. ca. 2. Chrystosto. homil. 21. in act. aposto. August. tractatu. 84. in Ioan. & lib. 22. de ciuit. ca. 10. Vval dens. lib. de Sacramentalit. 4. c. 37. nu. 12. & sequentibus. Triplex commemoratio sanctorum.

vt meritis eorum & precibus diuinæ protectio-
nis muniamur auxilio. Sed ubi corp⁹ Christi fue-
rit cōsecratū, id est, ubi regnum aduenerit, asse-
quemur in patria sanctorū confortiū, vt societ-
tatē & partē cū sanctis Apostolis & martyrib⁹
habeamus. In via quippe cōicamus sanctis per
fidē, quam ipsi habuerūt & nos habemus, in pa-
tria verò participabimus sanctis per speciē, quā
ipsi habēt, & nos habebimus. Nos enī fidē habe-
mus, & spēs, illi speciē habēt & rem. Nos percur-
rim⁹ iter ad patriam, illi possidēt brauiū. Nos pugnam⁹
in via, illi triūphāt in patria. Cōmunicamus usiq^{ue}
& memoriā veneramur apostolorū & mar-
tyrum, & præcipuē gloriose genitricis virginis
Mariæ, vt eorum suffragio de fide perducamur
ad speciem, de studio veniamus ad brauium, de
via trāssecimus ad patriam. In hac quidem com-
memoratiōe sanctorū, illud obseruet ecclesia,
quod antiquitas cōsuevit agere, vt in orationi-
bus suis recolat patrū memoriā, quatenus eo-
rum meritis suffragantibus facilius obtineat,
quod implorat. Sic Moyses pro peccate popu-
lo intercedēs, patrum memoriā interposuit.
Recordate (inquit) Abraham, Isaac, Israel, ser-
uorum tuorum, &c. Sic Azarias orasse legitur in
fornace. Ne quæsumus auferas misericordiam
tuā a nobis Domine Deus noster, ppter Abra-
ham dilectum tuum, & Isaac seruum tuū, & Is-
raēl sanctum tuum. Multū enim merita patrū
filijs

Quomodo
communica-
mus sanctis.

Merita. pa-
trum suffra-
gatur filijs.

Exod. 32.

Daniel. 3.

filijs suffragantur. Vnde cum Ezechias diuinū
auxilium postularer, audiuit. Protegam vrbe[m]
hanc, & seruabo eam ppter me & propter Da-
uid seruum meum, Et alibi. Ecce ego scindā re-
gnum de manu Salomonis, verū tamen vna tri-
bus remanebit ei propter seruum meum Dauid,
vt remaneat lucernā Dauid serui mei corā me
in Hierusalē cūctis diebus. Vnde, Propter Da-
uid seruum tuum non auertas faciem Christi-
tui. Et quoniam extra vnitatem Ecclesie non
est locus offerēdi sacrificium vnitatis, idē san-
ctorum memoriæ cōmunicamus in sacrificio,
quatenus in comuniōe sanctorū sacrificium
offeramus. Nam sicut vnus panis ex multis gra-
nis, ita & vnus corpus ex multis mēbris. Sic ex
multis fidelibus vna cōstat ecclesia. Scriptum
est enim, alienigena nō vescetur ex eis, quoniā
sancta sūt. Et idē solū illi ad esum huius agnī
assumim⁹, qui nostræ coniūctus est domui, vi-
delicet omnem domesticū fidei à principe vsq^{ue}
ad plebeinū, ab apostolo vsq^{ue}; ad publicanum.

4. Regū. 19.

1. Reg. 11.

Psal. 137.

Exodi. 10.

1. Regū. 17.
1. Regū. 17.
1. Regū. 17.

Quare non fit commemoratio con-
fessorum in Canone.

C A P. X.

ILLud autem oportet inquiri, cur in Canone
nulla sit commemoratio Cōfessorum, cū in-
ter sanctos eorum memoriā magnificē vene-
ret ecclesia? Sed ad hoc pōt probabiliter respon-

deri. Quòd Canon prius fuit editus, quàm me-
 moriam sanctorum confessorum Ecclesia cele-
 braret. Nam omnes ferè sancti, qui commemo-
 rantur in Canone, præcesserunt Syluestru, præ-
 ter Ioanem & Paulum, Marcellinum & Petru
 qui proximo successerunt: Ecclesia verò post tē-
 pus beati Syluestri coepit sanctorum cōfessorū
 memoriā venerari. Nam & sedes episcopales,
 quæ iuxta dispositionē beati Petri ap̄i sunt in
 ciuitatibus singulis antiquitus conlructæ, non
 in memoria cōfessorum, sed ad honorem apo-
 stolorū & martyrum, & præcipue beate virgi-
 nis, veterum deuotio dedicauit. Nam & in Ec-
 clesiasticis reperitur historijs, quòd S. Bonifa-
 cius, qui quartus à B. Gregorio Romani vrbis
 episcopatum tenebat, suis precibus à Phoca Cę-
 sare impetrauit donari Ecclesie Christi templū
 Romæ, quod ab antiquis Pantheon antea voca-
 batur. In quo eliminata omni spurcicia fecit ec-
 clesiam Dei genitricis atq; omnium martyru
 Christi. Canon autē ex eo conijcitur præcessis-
 se, quòd Apostolorum catalogus nō ita reperit-
 ur in eo dispositus, sicut in emēdatorib⁹ codi-
 cibus euangelicis reperitur. In prioribus enim
 editionibus (vt inquit Hieronymus) nō solūm
 Euangelistarum mutatus est ordo, sed etiā ver-
 borum ac sententiarum erat confusa commix-
 tio. Trāditur autem quod Gelasius papa, quin-
 quagesimus prim⁹ à beato Petro, qui fuit post

Templū Pā
 theonā Pho-
 ca donatū.

Autor Ca-
 nonis.

Sylue-

Syluestrum per. CLX. annos, Canonem princi-
 paliter ordinauit. Sed vt beatus Gregorius asse-
 rit in Registro, Scholasticus illam orationem
 composuit, quæ super Eucharistiam dicitur in
 Secreta.

Hanc igitur oblationem seruitutis
 nostræ: sed & cunctæ familiæ tuæ
 quæsumus domine: vt placatus accipias:
 diesq; nostros in tua pace disponas: atque
 ab æterna damnatione nos erip: & in ele-
 ctorum tuorum iubeas grege numerari.
 Per Christum dominum nostrū. Amen.

*Valdens.
 de Sacramē
 tali. titul. 4:
 cap. 38.

Quòd* sacrificium soli Deo offerendum sit,
 vnde distinguuntur duæ species serui-
 tutis. CAP. V. T. XI.

*D. Thom.
 2. 2. q. 81. ar.
 1. lib. 3. sent.
 dist. 9.
 Latria & du-
 lia.
 Matth. 23.

Hanc igitur oblationem, &c. Duæ sunt spe-
 cies seruitutis, vna quæ debetur soli Deo
 creatori, & dicitur Latria. Et altera quæ creatu-
 ris impenditur, & dicitur Dulia, vtrinq; speciē
 determinat dominus dicens, Reddite quæ sunt
 Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Ad latriā
 pertinent templa, altaria, sacerdotia, sacrificia,
 & huiusmodi, quæ sunt soli Deo exhibēda, qui
 glorificatur in concilio sanctorum magnus &
 metuendus super oēs qui in circuitu eius sunt.
 Non enim sanctis, ad honorē Dei, sed Deo po-
 tius ad honorem sanctorū dedicantur templa,

Psal. 88.

M 5 con-

Christus à
Iuda vendi-
tus. xxx. ar-
genteis.
Ioan. 12.

lium Dei pro triginta siclis argenteis vendidit Pharisæis, in recompositione damni, quod incurrerat propter effusionem vnguenti, quare inquit, hoc vnguentum non venit trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autē hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fuerat & oculos habens, ea quæ mittebatur portabat. Quilibet autem argenteus valebat decē denarios vsuales, & ita damnū vnguenti, quod valuerat. CCC. den. triginta recompensauit argenteis. Si verò dicamus argenteos denarios fuisse vsuales, dicemus, quod Iudas vendidit Christum quasi vile mancipium triginta denarijs, qui sunt decima trecentorum denariorum quod valuerat vnguentum, propter quod dominus respectiue loquitur per prophetam. Appeterunt mercedē meam triginta argenteis, quo appetiatus sum ab eis. Ad designandum ergo pretij quātitatem, quo Christus est vēditus, sacerdos hic facit tres cruces communiter super oblatam & calicem cum dicit. Benedictā, ascriptam, ratam. Nam & trecenta pariter & triginta multiplicationem suscipiunt à ternario. Post modum autem ad designandum venditionem & emptionem duas cruces imprimi sigillatim vnam super oblatam & aliam super calicē, cū dicit, Fiat corpus & sanguis, quasi diceret. Illa vēditio fuit maledicta, proscripta, irrita, iniqua & detestabilis, sed tu Deus hanc oblationem dig-

neris

neris facere benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem & acceptabilem. Iudas enim dilexit maledictionē, & venit ei, & noluit benedictionem, & prolōgabitur ab eo. Sed tu Deus digneris hanc oblationē facere benedictam, per quā nos in coelestib⁹ benedicas. Iudas enim delictus est de libro vite, & cum iustis nō scribetur. Sed tu Deus hanc oblationem facere digneris ascriptam, per quā nos inter electos ascribas. Iudas se laqueo suspēdit, & opiscopatum eius accepit alter. Sed tu Deus hanc oblationem digneris facere ratam, per quam ratum sit tibi nostræ salutis promissum. Iudas exijt condemnatus, & oratio eius facta est ei in peccatū. Sed tu Deus hanc oblationem facere digneris rationabilem, per quam rationabile fiat nostræ seruitutis obsequium. Iudas reddidit mala pro bonis, & odiū pro dilectione retribuit. Sed tu Deus hanc oblationem digneris facere acceptabilem, per quā nos tibi reddas acceptos. Ideo sacerdos facit tres cruces cōmuniter super oblatam & calicē, quia Christus communiter tria egit circa panē & vinum, accepit, benedixit, & dedit. Postmodum vnam crucem facit specialiter super oblatam, qui dicit: Comedite hoc est corpus meū, & alteram facit specialiter super calicem, quia dixit, Bibite, hic est sanguis meus. Et secūdum hunc sensum rectē subiungit: Qui pridie quāmpateretur, &c. vel poti⁹ quia Iudas vēdidit Chri-

Psal. 108.

Quinque
cruces.
*D. Tho. 3.
p. q. 83. arti.
5. ad. 3.

stum

forte * de-
spectiue.
Zacha. 11.

Iudæ vendi-
tio cōtraria
oblatiōi no-
stræ.

Itum ad crucifigendum sacerdotibus, scribis & pharisæis. Idcirco sacerdos ad notandum communiter tres emptores, facit tres cruces communiter super oblatam & calicem, dum dicit, Benedictam, ascriptam, ratam. Ad notandum verò discretè venditorem & venditum, facit duas cruces discretè, super oblatam & calicem, cum dicit, vt fiat corpus & sanguis. Petim⁹ ergo hanc oblationem, vt Deus faciat benedictam, ascriptam, & ratam, vt eam consecret, approbet, & confirmet in rationabilem hostiam & acceptabile sacrificium, vt ita nobis, id est, ad nostram salutem panis fiat corpus, & vinum sanguis, dilectissimi filij Dei domini nri Iesu Christi. Vel oramus, vt Deus hanc oblationem facere dignetur ascriptam, id est, talem quæ de memoria sua nulla possit obliuionè deleri, & ratam, id est, talem quæ de memoria sua nulla possit mutatione conuelli. Rationabilè autem eam fieri deprecemur, id est, talem quæ diuine rationi conueniat. Refert enim inter rationabile & rationale, quia rationabile dicitur quod de ratione procedit. Et rationale, quod vtitur ratione. Vel ita, quam oblationè tu Deus digneris in omnibus facere, benedictam, hoc est, transferre in eam hostiam quæ est in omnibus benedicta, ascripta, rata, rationalis, & acceptabilis. Benedicta dicitur hostia salutaris, id est, ab omni causa maledictiōis immunis tam originali quàm actuali,

Ascripta, rata, rationalis.

Benedicta.

tam

tam criminali quàm veniali. Sicut Elisabeth inquit ad virginè, Benedictus fructus ventris tui. Ascripta dicitur, id est, figuris & scripturis veteribus designata, tam in agno paschali, quàm in manna coelesti, tam in Isaac immolando, quàm in Abel immolato. Quoniã (vt inquit Ioãnes) hic est agnus, qui occisus est ab origine mudi. Rata dicitur, quasi non transitoria, sicut vetus quæ recessit & noua successit, sed quæ permanet in æternum secundum ordinè Melchisedech. Rationabilis dicitur quasi non peculialis, sicut erat legalis, quæ sanguine taurorum & hircorū nõ poterat à peccato mundare, sed quæ sanguine proprio cōsciētias emūdat ab operibus mortuis. Acceptabilis dicitur, quasi non illa de qua dicit Propheta: Sacrificiū & oblationem nolui sti. Sed sicut dñs ait, Sacrificium laudis honorabit me. Secundum hanc dispositionem rectè subiungitur, vt fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui domini nostri Iesu Christi.

Luc. 1.
Exodi. 11. & 16.
Genes. 4. & 22.
Apoc. 13.

Hebr. 2.

Psal. 39.
Psal. 49.
Alias*exp^o sitionam.

CAPITVLA

LIBRI QVARTI.

- 1 De sacramento Eucharistie.
- 2 De diuersis figuris Eucharistie qua precesserunt in veteri testamento.
- 3 Quare sacramentum corporis & sanguinis Christi sūt in-

fuit institutum in specie panis, & vini, ubi traditur: quia panis debet esse de frumento, & vinum de vite.

- 4 Quod panis non fermentatus, sed azymus in sacrificio debet offerri, ubi ponuntur & solvantur oblationes quas Græci contra Latinos inducunt.
- 5 De tribus verbis, quæ formæ consecratorie videntur adiecta, ubi monstratur, quod t. m. de verbis, quàm de factis dominicis, multa prætermiserunt Evangelistæ quæ Apostoli supplerunt.
- 6 Quando Christus conficit, & sub qua forma.
- 7 De veritate corporis & sanguinis Christi sub specie panis & vini, ubi docetur quod vertitur panis in corpus, & vinum transubstantiatur in sanguinem. Ostendit etiam quod ipse Christus in sacramento comeditur, sed integer & illæsus. Et sicut per transubstantiationem omnino non crescit, ita per consumptionem penitus non decrescit.
- 8 Quod sub tota forma totum corpus existit. Vbi traditur, quod totalis panis in totale corpus conuertitur. Ita quod nulla pars panis transit in aliquam partem corporis. Queritur etiam verum corpus Christi sub sacramento faciat localem distantiam, & habeat situm localem.
- 9 De fractione, ubi dicitur, quare fiat fractio & attritio. Vtrum accidentia panis & vini post consecrationem sint in subiecto.
- 10 De confessione Berengarii.
- 11 Quid etiam à mure comeditur cum Sacramento

- corroditur.
- 12 Quale corpus Christi dedit in cœna, super quo triplex opinio recitatur. Innuitur etiam si pars aliqua sacramenti, per triduum mortis fuisset reservata, quale permansisset corpus sub illa.
 - 13 Vtrum Iudas accepit Eucharistiam, super quod duplex assignatur opinio. Dicitur etiam, verum sacerdos negare debet Eucharistiam criminoso. Et vtrum Christus ad bonum, an ad malum Iudæ tradiderit. Traditur etiam quod Eucharistia non debet dari intincta.
 - 14 De duobus modis Eucharistiam comedendi.
 - 15 Quid fiat de corpore Christi, postquam sumptum fuerit & consummum, ubi dicitur, quandiu presentiam ineat corporalis, quod cibus ille nec sumitur nec digeritur.
 - 16 Unde successus aut vomitus, post solam Eucharistiæ perceptionem eueniat. Et vtrum Christus localiter descendit de cœlo, vel ascendit in cœlum, cum exhibet, aut subtrahit presentiam corporalem.
 - 17 Quando fiat transubstantiatio, & quia demonstravit Christus sine sacerdote, cum dicit: Hoc est corpus meum, siue dicendo: manducate ex hoc omnes.
 - 18 De forma verborum, verum per additionem vel subtractionem, transpositionem, vel mutationem effectum consecrationis amittat.
 - 19 Vtrum panis transubstantiatur in Christum.
 - 20 De modo transubstantiationis, verum sit formalis an essentialis.

- 21 *Cur Eucharistia sub duplici specie cōsecratur cum sub alterutra specie sumatur utrunq; ubi queritur, utrum sanguis sub specie panis, aut caro sub specie vini bibatur aut comedatur.*
- 22 *Utrum panis sine vino, vel vinum sine pane valeat consecrari: ubi queritur, si post prolationem verborum istorum: Hoc est corpus meum, & ante prolationem illorum: Hic est sanguis meus, impedimentum accidat sacerdoti, quominus procedere valeat, quid sit in hoc articulo faciendum.*
- 23 *Et si vinum inueniri non possit, vel in aliquo casu defuerit, utrum necessitate cogente vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari.*
- 24 *Quid etiam agendum sit sacerdoti, si post consecrationem vinum in calice pretermisum comperiat.*
- 25 *De diuersis sacerdotibus super eandem oblationem celebrantibus: ubi queritur, an ille solus conficiat, qui primus consecratoria verba pronunciat.*
- 26 *De hora institutionis, ubi traditur, quare Christus post cœnam hoc sacramentum instituit, & quare nunc ante alium cibum sit rite sumendum.*
- 27 *Quod corpus Christi totum est simul in pluribus locis.*
- 28 *Quare sanguis Christi nouum testamentū dicatur.*
- 29 *Utrum aqua cum vino conuertatur in sanguinem, ubi ostenditur, quare cum sacerdos profuderit eodem die de nouo non sacrificat.*
- 30 *Queritur etiam, utrum Christus resurgens à mortuis,*

- suū, sanguinem illum resumpserit quem effudit in cruce.*
- 31 *Quid de circumcissione præputij vel umbilici præcissione dicendum sit. Et an sit irritum sacramentum, si plus apponatur aqua quam vini.*
- 32 *De vino post consecrationem admisto, utrum conuertatur in sanguinem, & an vinum sine aqua in sanguinem conuertatur.*
- 33 *Utrum frumentum transubstantietur in carnem.*
- 34 *Quare sub alia specie sumitur Eucharistia, cuius triplex assignatur ratio.*
- 35 *Quod sacramentum altaris simul est & veritas & figura.*
- 36 *De sacramento & re sacramenti, ubi tria distincta notantur, quorum primum sacramentū & non res, secundum est sacramentum & res, tertium est res & non sacramentum.*
- 37 *Quod species panis & vini duabus ex causis intelligitur esse sacramentum corporis & sanguinis Christi: quia & continet & significat, ubi queritur, cum post consecrationem non sit in altari panis aut vinum, quid tum ibi sit sacramentum.*
- 38 *Utrum forma panis & forma vini, vel species accidentis & veritas corporis diuisa sint sacramenta, & cum panis & vini diuersa sint accidentia, quod eorum dicendum est sacramentum.*
- 39 *De distinctione signorum, ubi ostenditur quod sacramentum actiue, dicitur & passiue.*
- 40 *Quod etiam sacramentum consistit in tribus, in*

rebus, factis, & verbis.

- 41 Quod sanguis Christi dupliciter intelligitur in missionem peccatorum effusus.
- 42 Quod sumptio Eucharistia non est nimium differenda.
- 43 Quod sacramentum altaris est commemoratio mortis Christi.
- 44 De diuersis causis institutionis.

LIBER

Quartus.

De sacramento Eucharistia.

CAPVT. I.

CC E nunc ad summum sacramenti verticem accedentes, cum ad ipsum cor diuini sacrificij penetramus quicquid conamur exprimere, vix vll' apparet esse momenti, deficit lingua, sermo disparet, superatur ingenium, opprimitur intellectus. Quis enim nouit ordinem cœli, & ponit rationes eius in terra? Sed pulsemus ad ostium, & si forte clauis Dauid aperire dignetur, vt commodet nobis tres panes amicus, qui maximè erunt in hoc conuiuio necessarii.

Iob. 38.

Apoca. 3.
Lucæ. 11.

farij. Fides enim petit & accipit, spes quærit & inuenit, charitas pulsat & aperit, petit & accipit vitam, quærit & inuenit viam, pulsat & aperit veritatem. Is enim est via, veritas & vita. forte huius. Addo charitas. Ioan. 14.

Vi pridie quàm pateretur: accipit panem in sanctas ac venerabiles manus suas: & eleuatis oculis in cœlum: ad te Deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens. Bene dixit, fregit, deditque discipulis suis: dicēs. Accipite & māducate ex hoc oēs.

Hoc est enim corpus meum.

De diuersis figuris Eucharistia, quæ præcesserunt in veteri testamento.

CAPVT. II.

Vintadecima die mensis primi, quæ tunc extitit sexta feria, passus dominus est, & præcedente nocte, videlicet quartadecima luna primi mensis ad vesperam, vt legis figuras impleret, post typicum pascha corporis & sanguinis sui sacramentū instituit, & ecclesie tradidit frequentandum. Sic enim fuerat præfiguratum in Exod. Decima die mensis primi tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas, & seruabit eum vsque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum

* Figure Eucharistia in vet. testam. Genes. 14. Exod. 12. & 16. 1. li. reg. c. 21. & 3. li. reg. cap. 19. d. Cyprian. epist. 3. li. 1. Ambros. 4. li. de sacrament. ca. 3.

D. Thom. 3. vniuersa multitudo filiorum Israël ad vesperā
 p. 9. 73. arti- & sument de sanguine agni, & ponent super
 cu. 6. vtrunq; postem, & in superliminaribus domo-
 Exod. 12. rum in quibus comedēt illum, & edent nocte
 illa carnes assas igni & azymos panes cum la-
 Agnus Pa- ctucis agrestibus, & post pauca. Est enim pha-
 schalis. se, id est, transitus domini. Transitū istum Ioan-
 Ioan. 12. nes euangelista determinat, dicens: Ante diem
 festum Paschæ, sciēs Iesus quia venit hora eius
 vt transeat de hoc mundo ad patrem, cum dile-
 xisset suos qui erant in mundo, in finem dile-
 xit eos, & facta cœna cōpleuit ea quę fuerāt fig-
 urata. Aegyptus est mūdus, exterminator dia-
 bolus, agnus Christus: sanguis agni, passio Chri-
 sti, domus, animarum corpora, superliminare
 domus, cogitationum corda. * Hęc sanguine
 tingimus per passionis fidē. Illa sanguine tingi-
 mus per passionis imitationē, signum crucis in-
 tus & foris opponētes cōtra aduersarias aēreas,
 potestates, deniq; carnes agni comedim⁹, & in
 sacramento verū corpus Christi suscipimus, &
 azymos panes, id est, sincera opera, cū lactucis
 agrestibus, id est, amaritudine pœnitentię. Sicut
 * enim manna fuit datū Hebræis post trāsitum
 maris rubri iam submersis Aegyptijs, sic Eucha-
 ristia dat christianis post * oblationē baptismi
 iam deletis peccatis, vt per baptismū mūdēmur
 à malo, per eucharistiā seruemur in bono. Nā
 sicut manna populum illū * peruaftatem inuiz
 foliū

* Hic deest
 particula,
 forsità ista:
 postes vtri-
 que intelle-
 ctus & me-
 moria.

forte *item
 seu etiam.
 Exod. 16.
 lego * ablu-
 tionem.
 Manna.

solitudinis ad terram promisiōis perduxit: sic
 eucharistia populum istum per incolatū vitę
 pręsentis ad patriā paradisi perducit. Vnde re-
 ctē viaticum appellatur, quia reficiēs in via du-
 cit ad patriam. Sanē quod in manna præcessit,
 in eucharistia cōsumatur. Nam quantālibet
 quisq; partem accipit, totam percipit eucha-
 ristia, sicut euenit de māna, quā nec qui plus colle-
 gerat, habuit ampli⁹, nec qui minus parauerat
 reperit minus. Hanc ergo pręfigurabat panis il-
 le cœlestis, de quo Sapiēs protestatur: Panē de
 cœlo præstitit sine labore, omne delectamētū
 in se habētem omnis saporis suauitatē. Quod
 de se quasi Christus exponēs: Ego sum, inquit
 panis viuus, qui de cœlo descendi. Si quis mā-
 ducauerit ex hoc pane, viuet in æternū. Et pa-
 nis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vi-
 ta. Hinc ergo Apostolus ait: Nō lovos ignorare
 fratres, quia omnes patres nostri eandē escam
 spiritualem māducauerunt, & omnes eundem
 potum spiritualem biberunt. Bibebant autem
 de spiritali consequente eos petra, Petra au-
 tem erat Christus.

Legō * per
 vastitatē in-
 uiam.

Sapient. 16.

Ioan. 6.

1. Corin. 10.

¶ Quare sacramentū corporis & sanguinis con-
 stitutum est sub specie panis & vini.

C A P V T. III.

A Ccepit panem hūc. Sacrificij ritū Melchi-
 sedech primus legitur celebrasse, offerens
 panem & vinum. Erat enim sacerdos Dei altif

* D. Thom.
 3. p. 9. 74. ar-
 ticular. 1.

Genes. 14.

Pſalm. 109. ſimi. Vnde Dauid inquit ad Chriſtū: Tu es ſacerdos in æternum ſecūdum ordinem Melchizedech. Sacrificium ergo Euangelicum præceſſit legale, nō ſolūm dignitate, ſed etiam tempore, ſicut Apoſtolus plenius oftendit in epiſtola ad Hebræos. Ideo verò panem & vinum in ſacrificium corporis & ſanguinis ſui Chriſtus inſtituit: quia ſicut præ cæteris cibis & potib⁹ corporalibus panis cor hominis confirmat, & vinū latificat cor hominis: ita corp⁹ & ſanguis Chriſti præ cæteris cibis & potibus ſpiritualib⁹ interiorē hominem reficit & ſaginat. Vndè: Poculum tuum inebrians quā præclarū eſt. In his enim duobus plena cōſiſtit & perfectā reſectio ſicut ipſe teſtatur: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Panis autem debet eſſe de frumento, & vinum de vite. Quia Chriſtus ſemetipſum comparauit frumēto, cum ait: Nifi granum frumēti cadens in terram mortuū fuerit, ipſum ſolum manet. Et vitū, cū dixit. Ego ſum vitis vera. Porrò nec racemus vūe, nec granum frumēti debet offerri, niſi vel expreſſum in vinum, vel redactum in panē, quia Chriſtus & panem ſe dedit, & frumēto ſe cōparat. Quia verò Chriſtus accepit panem & calicem in ſantas ac venerabiles manus ſuas, & ſacerdos exēplo Chriſti panem & calicē in manus accipiēs, vtrumq; per ſe crucis ſignaculo benedicit. Cū tamen ſacerdos plures ſimul benedicit oblatas,

vnam

vnam pro omnibus in manibus accipit. Nā & in vnum; Chriſti corpus omnes ſimul hoſtiæ conuertuntur.

¶ De azymo & fermentato pane.

*D. Thom:

CAPVT. IIII.

3. p. q. 74. ar. tic. 4.

PANIS autem non fermentatus, ſed azymus debet offerri in ſacrificium, tum ratione facti, tum etiā ratione myſterij. Sic enim legitur præceptum in Exodo: Primo menſe, quartade-
 cima die primi menſis ad veſperam comedetis azyma vſq; ad diem vigeliſimam primam eiufdē menſis ad veſperam. Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Iſraël tam de aduenis q̄ de indigenis terræ, omne fermentatum non comedetis, in cunctis habitaculis veſtris edetis azyma. Quum ergo Chriſtus quartadecima die menſis ad veſperam cœnauerit cum diſcipulis, & agnum paſchalem comederit, & vtiq; ritu legali cum azymis panibus & lactucis agreſtibus: conſtat quod ea hora fermentatum non inueniebatur in domibus Hebræorū. Et ita panem azymum in corpus ſuū ſine dubio conſecrauit. Fermentum enim corruptionem ſignat, apoſtolo teſtate, qui dicit: Modicum fermenti totam maſſam corrūpit. Vt ergo nihil corruptum ſive corūpens, ſed totum ſyncerum atq; ſyncerans in hoc eſſe ſacramento monſtretur, non fermentatum, ſed azymum

Exod. 12.

Chriſtus in azymo conſecrauit. 1. Corin. 5.

N 5 confe-

Argumenta
Græcorum.
*Non errât
Græci cele-
brantes Sa-
cramentum
hoc in fer-
mento vt do-
cet, D. Th.
3. par. q. 74.
arti. 4.

Ioann. 13. &
18.

Lucæ. 23.

Matth. 26.

Solutio ar-
gumentor-
um.

consecramus. Nam secundum Apostolum: Pascha nostrum immolat⁹ est Christus. Itaq; epulemur non in fermento veteri, neq; in fermento maiitiae & nequiritiae, sed in azymis synceritatis & veritatis. Græci autem in suo pettinaces⁹ errore, de fermento conficiunt, asserentes in pascue lunâ quartamdecimâ extitisse, in qua verus agnus est immolatus, vt legis impleretur figura, quæ quartadecima luna primi mēsis paschalē agnum iusserat immolari. Dominus ergo ea die se passurum esse prænosens, præcedēte in vespera necessitate ductus anticipauit comedere pascha, quia tūc licite poterat comedi fermentatum, & ipsi corpus domini de fermentato conficiunt. Nam & Ioānes Euangelistate statur, q̄ ante diem festum paschæ Iesus cum Apostolis nocte cœnauit, dicit etiā Iudæos in pascue non intrasse prætorium, vt nō contaminarentur, sed comederēt pascha. Sabbatum quoq; post crucem, magnū diem sabbati nominauit, quod dici non solet, nisi cūm sabbato festum concurrat. Et Lucas ait, quod mulieres in pascue parauerunt vnguēta, quod eis in die festo facere nō liceret. Matthæus quoq; describit, quod principes sacerdotum & seniores populi disposuerāt Christum occidere, sed nō in die festo, ne fortē tumult⁹ fieret in populo. Porro quæ dicta sunt, eorum assertioni non consentiant, si sanè fuerint intellecta. Pascha nāq; dicitur

zitur dies, solēnitas, agnus, & hora. Dies vt ibi, Appropinquabat dies festus azy morū qui dicitur pascha. Solennitas vt ibi, Ante diem festū pascha; Agnus vt ibi. Vbi vis paremus tibi comedere pascha? Hora vt ibi. Scitis quia post bi duū pascha fiet. Dies autē festus paschalis erat quintadecima luna secundū illud. Et in quinta decima die solennitatem celebrabitis aliūssimo dño. Nā quartadecima nō erat solēnis nisi tantum à vespera. Ante diem festum hunc dñs pascha cum apostolis celebrauit. Nam, vt inquit Matthæus, prima die azymorum accesserūt discipuli ad Iesum, dicētes: Vbi vis paremus tibi comedere pascha? & vespere factō discubuit cū duodecim. Marcus autem primū diem azymorum determinat, dicens: Quādo pascha immolabant, & Lucas, In qua necesse erat occidi pascha. Constat ergo quod Christus cum apostolis ea die fecit pascha, quo necessario fiebat ex lege, scilicet quartadecima luna primi mēsis ad vesperā. Hoc etiam incunētāter poterit inuenire, quisquis tabulam cōputi percurrit diligēter. Diem magnū sabbati nominabant in tribus solēnitatibus hebdomadalibus, quocūq; septem dierum contingeret. Nam omnes erant solennes, & si non adeō sicut primus & vltimus, sed ad edendum azyma septem diebus oportebat eos omnes existere mundos. Vndē quolibet septem dierum nō poterāt introire prætorium, ne con-

Lucæ. 23.
Ioan. 15.

Ibidem?
Matth. 26.
Leuit. 23.

Vbi supra.

Marc. 4.

Lucæ. 2.
*D. Thom.
q. 74. citat
ar. 4. ad. 1.

Magn⁹ dies
sabbati.

Lucæ. 13.

Matth. 16.
Ioan. 12.

ne contaminarentur, sed comederet pascha, id est, in pascha. Vel nomine paschæ possunt & azyma designari. Quòd autem mulieres die festo pareſceue dicuntur vnguenta parasse, non obest, quia non erant sub lege, sed sub gratia. Veruntamen Lucas ait: Quia sabbato siluerunt secundum mandatum. Sed & mandatum erat in lege, quòd in diebus azymorum prima & vltima nihil operis facerent, exceptis his quæ pertinent ad vescendum. Præterea nemo tunc etiã volentibus emere vendidisset aromata, vt venientes vngerent Iesum. Vt ergo nihil dubietatis remaneat, Lucas reductur ad Marcum, vt intelligatur, quòd mulieres reuertentes, paruenerunt, secundum Lucam, aromata & vnguenta, non tunc, sed secundum Marcum, cum sabbatum pertransisset. Quid si longè antè paruerrant, quia frequenter audierant dominum in proximo moriturum? Nonne Magdalenã iam parasse videtur, & per inspirationem præoccupasse mysterium vnctionis, teste veritate, quæ dixit: Mittens hoc vnguētum in corpus meū, ad sepeliendum me fecit. Et iterum: Sinite illã, vt in die sepulture meæ seruet illud. Sed vnguētum quod prius incoeperat, postea consummauit. Porrò dispositio sacerdotū dispositiōi Dei præualere non potuit, qui disposuerat, vt verus agnus in diebus paschalibus immolaretur, & sicut typicus agn⁹ quartadecima luna primi mē-

sis co-

sis comedebatur in nocte à Iudæis, ita verum agnū discipuli eadē hora comederūt; verū etsi verū esset quod Græci de luna contendūt, credendum tamē est ita ritum legis in hoc sicut in alijs dominum obseruasse, qui nō venit legem soluere, sed adimplere, natus de muliere factus sub lege, vt eos qui sub lege erāt redimeret. Sed ipsi rursus opponunt, quia cum veritas venit, figura cessauit, & euauit vmbra cum lumē effulsit. Cum ergo ad verū Pascha peruentū est, quæ præcesserunt in typo cessauerūt, secundū illud: Nouis superuenientibus vetera projicietis; & Apostolus ait: Vetera transierūt, ecce noua facta sunt omnia. Et ideo Christus sicut verū pascha cōfecit sine lactucis agrestibus; sic & absq; panibus azymis; ne veterem titum in nouo sacrificio retineret, ac per hoc nos iudaizare doceret. Nam vtrūq; pariter erat in lege præceptum. Edent, inquit, carnes nocte illa assas igni; & azymos panes cum lactucis agrestibus. Sciendū ergo, quòd non omnes antiquæ legis consuetudines abiicit ecclesia, sed quasdã prouida consideratiōe retinuit. Vnde sponsa dicit ad sponsum in Canticis cãticorum. Omnia potina noua & vetera dilecte mi seruauit tibi. Adhuc enim faciem plenæ lunæ cōsiderat* ne pascha celebraretur in defectu. Adhuc cōficit oleū vnctionis, & thus suauitatis incendit, adhuc soluit decimas & primitias, adhuc habet candelabrum,

Matth. 5.
Galat. 4.
Alia Græcorū obiectio.

Leuit. 26.
2. Corin. 5.

Exod. 12.

Solutio.
*D. Thom.
q. 74. citata
ar. 4. ad. 2.

Addo* obferuat.

brum,

brum & lucernas, & vestes, & vasa, & pontifices, & Leuitas. Nam si propterea repudiandum est azymū, quia lex illud admisit, pari ratione repudietur fermentum, quia lex statuit in Leuitico. Offerent panes fermentatos cū hostia gratiarum, quæ offertur pro pacificis. Item in * Pēte. Offeretis panes primitiarum de duabus decimis similitæ fermentatæ. Non solum enim de cōstitutiōibus legalibus, verum etiam de scriptis gētiliū libenter assumit Ecclesia, si quid in eis probe dictum, vel factum agnoscit, & tanquam mulieris captivæ refecat vngues, pilosq; superfluos, vt ab alienigena superfluitate mundata, thalamū veritatis digna sit introire. Legales ergo cōsuetudines nō penitus sunt abolitæ, neq; contrarijs s; perueniētibus sunt destructæ, sed interdū in melius commutate. Nam cum Deus circumcisionem mutauit, nō superduxit cōtrarium, id est, præputium, sed protulit melius, id est baptismum, quia circumcisio nihil est, * vt dicit Apostolus. Sed fides, quæ per dilectionē operatur. At azymum & fermentum penitus sunt opposita, sicut immediata contraria: non ergo decebat, vt Deus tanquam sibi contrarius abijceret azymum & assumeret fermentatum, quin potius fermentatum quasi minus bonum post poneret, & azymum quasi maius bonum præferret. Nec illud valere putandum est, quod dicuntur ideo se fermentum offerre, quia fermentum

tatum (vt aiunt) spiritus sancti feruorē signat, quo superueniente corpus Christi de virginis carne conceptum est, sicut angelus illi prædixerat. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obūbrabit tibi. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei, trahentes fortassis hanc significationem fermenti ex illa parabola euangelica. Simile est regnū celorum fermento, quod acceptum mulier, abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totū. Nam & fermentū manifeste signat tumorem vteri virginis, & vinculum vnionis. Porro multo religiosius illud insinuat, quod secundum Apostolū Christus de massa peccatrice, corpus sine peccato suscepit, tanquam de fermentato susceperit azymum, & vt inter Christum & populū, ita malitiæ, & nequitia, nihil interfit, sicut inter frumentum & aquam in azymo nihil veteris massæ vel alienæ corruptiōis interuenit. Nam per frumentum Christus, per aquam populus designatur, secundū illud: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuū fuerit, ipsū solū manet. Et illud: Beati qui seminatis super aquas. Aqua sine fermento, mixta frumento: designat populū sine peccato Christo coniunctum. Quanquā & illud valeat designare, quod sicut azymū panis de pura massa sine fermento conficitur, ita corpus Christi de libera virgine sine peccato conceptū est. Cæterum

Leuiti. 7.

Ilego * pen-
tecoste.

Ibidem. 23.

Deute. 21.

Galat. 5.

Addo * ne-
que præpu-
tiū aliquid
valer.

Alia rursus
Gregorū rō

Lucæ. 1.

Matth. 13.

Solutia.

Ioan. 12.

Esai. 32.

rerum id solum latinis sufficeret contra Græcos, quod Constantinopolitanam ecclesiam in multum hæreseon corruptio fermentauit: ut non solum hæreticos, verum etiam hæresiarchas produceret. Romanam autem ecclesiam super apostolicæ fidei petram, stabili soliditate fundatam, nulla prorsus hæreticæ prauitatis procella potuit conuassare. Sed illud semper integra fide seruauit, quod ab ipsis accepit apostolis, qui præsentialiter eam sacris uel instituerunt doctrinis, & ecclesiastici ritus regulam docuerunt. Ab ipsis ergo beatis Apostolis Petro & Paulo, quos & uos habuit, & defunctos custodit, hunc sacrificij ritum accepit, quem hactenus in uictibili cultu seruauit. Græci uero postquam tunicam dominii in consutilem diuiderunt, ut perpetuæ diuisionis scandalum interponerent, sacrificij ritum temerè mutauere, quos Leo nonus perepistolam ad Imperatorem Constantinopolitanum directam super varijs confutauit hæresibus. Qui latinos inter cætera azymitas uocabant, cum ipsi uerius Fermentarij nuncupantur.

Quod Apostoli supplerunt quæ Euangelistæ prætermiserunt.

CAP. V.

Eleuatis oculis in cœlum. Tria quædam hic commemorantur in Canone, quæ nullus Euangelistarum describit, uidelicet eleuatis oculis in cœlum, æterni testamenti, mysteriū fidei.

Quis

Quis ergo tantæ præsumptionis exitit & audaciz, ut hoc de corde suo tētauerit interponere? Sanè formam istam uerborum ab ipso Christo acceperunt Apostoli, & ab ipsis Apostolis accepit ecclesia. Multa quippe tam de uerbis, quam de factis dominicis prætermiserunt euangelistæ, quæ tamen Apostoli suppleuerunt, ut est illud quod apostolus dicit in epistola ad Corinthios: Visus est plusquam quingentis fratribus simul, deinde uisus est & Iacobo, nouissime omnium tanquam abortiuo uisus est & mihi. Nam inter ipsos euangelistas quædam omittuntur ab uno, quæ suppletur ab alio. Unde cum tres Euangelistæ commemorant: Hoc est corpus meum, solus Lucas adiecit, quod pro uobis tradetur. Et cum Matthæus & Marcus dicant, pro multis, Lucas dicit, pro uobis, sed Matthæus addit, in remissionem peccatorum. Et tamē ea quæ adduntur in canone, possunt ex alijs locis euangelij comprobari. Ioannes enim Lazari suscitacionem describens, testatur quod Iesus eleuatis sursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi quoniam audisti me. Idem alibi dicit. Hęc locutus est Iesus, & subleuatis oculis in cœlum, dixit: Pater clarifica filium tuum. Si enim tunc in cœlum oculos leuauit ad patrem, cum animam Lazari reuocabat ad corpus, quanto magis credendum est, quod tunc oculos in cœlum leuauit ad patrem, cum panem, & uinum, in corpus &

Vide e. cum Marthæ. ex. de celebratione Missarum. 1. Corin. 15.

Quædam in canone superaddita sunt.

Ioan. 11.

Ibidem. 16.

O fan-

Roma. eccles. nūquam hæretica fuit.

*Cōcil. Tri. dent. sessio. 22. capi. 4.

sanguinem proprium couertebat: Vtrobique; tamē hoc ad nostram instructionem agebat, vt & nos, oculos cordis ad terram non deprimamus, sed eleuemus in cœlum, si quod oramus, volumus impetrare. Gratias agēs. Hinc quoque colligitur, vnde sacrificiū laudis dicatur. Quia Christus gratias agens, illud instituit. Gratias autem agebat non pro se, sed pro nobis, id est, pro reparatione hominum sic futura.

*Veram sententiam proponit. Diu⁹ Tho. 3. p. q. 57. artic. 1. Triplex opinio: Prima.

¶ Quomodo Christus confecit & sub qua forma. CAPVT. VI.

Benedixit. Cum ad prolationem verborum istorum. Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus, sacerdos conficiat, credibile iudicatur, quod Christus eadem verba dicendo, confecit. Porro quidam dixerunt, quod Christus confecit, cum benedixit, literam conlruentes hoc ordine. Accepit panem, benedixit, subaudiendum est dicens: Hoc est corpus meū, & tūc fregit, & dedit, & ait: Accipite & comedite, & iterauit, hoc est corp⁹ meū. Prius ergo protulit illa verba, vt eis vim conficiendi tribueret, dein de protulit eadē, vt Apostolos formā conficiendi doceret. Alij verò dixerunt, quod & sacramentū confecit & formā instituit post benedictionē, cum dixit: Hoc est corpus meum, intelligētes illam benedictionem fuisse, vel aliquod signū quod super panē impressit, vel aliquod verbū quod super panē expressit. Quibus illud videtur ob-

Secunda.

cur obistere, quod prius fregit quam dixerit: Hoc est corpus meum. Nec etiam est credibile, quod prius dedit quam confecerit. Sane* dici potest, quod Christus virtute diuina confecit & postea formam expressit, sub qua posterius benedicerent. Ipse namque per se virtute propria benedixit. Nos autem ex illa virtute quam indidit verbis.

Tertia.
*Hanc sententiam refellit. Diuus Tho. q. 78. ar. 1. ad. 1.

¶ De veritate corporis & sanguinis sub specie panis & vini.

*D. Thom. 3. p. q. 75. & Tridēt. conc. sessio. 13. ca. 1. & 3. Quanta virtus est verborum.

CAPVT. VII.

Cum enim sacerdos illa Christi verba pronūciat, Hoc est corpus meū, & hic est sanguis meus, Panis & vinum in carnem, & sanguinem conuertitur, illa verbi virtute, qua verbū caro factum est, & habitauit in nobis, qua dixit & facta sunt ipse mandauit, & creata sunt. Quia formam mutauit in statū, & virgam conuertit in colubrū. Quia fontes mutauit in sanguinē & aquam conuertit in vinū. Nam si verbū Elię potuit ignem de cœlo deponere, verbum Christi nō potuit panem in carnē mutare? Quis hoc audeat opinari de illo, cui nullum verbū est impossibile, per quē omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil? Certē maius est creare quod nō est, quam mutare quod est. Ac lōgē maius, quod non est, de nihilo procreare, quam quod est in aliud trāsinutare. Illud autē nemo est qui dubitet, & de hoc aliquis dubitabit: absit omni-

Psal. 32. & 148.
Genes. 19.
Exodi. 4. & 6.
Ioan. 2.
4. Regū. 1.

no. Incomparabiliter maius est, q̄ Deus ita factus est homo, q̄ non desijt esse Deus, quàm q̄ panis ita fit caro q̄ desinit esse panis. Illud p̄ incarnationē semel est factum, istud per cōsecrationē iugiter fit. Sed dixerit aliq̄s: Certus sum omnino q̄ ualet, sed non sum certus aliquo modo quòd velit. Aduertat ergo, q̄ Christus cum accepisset panem, b̄ndixit, & dixit: Hoc est corpus meum. Veritas enim hoc dixit, & ideo verum est omnino quod dixit. Quòd ergo panis fuerat cū accepit, corpus suum erat cū dedit. Panis itaq; mutatus erat in corpus ipsius, & similiter vinum in sanguinē. Non enim vt hæreticus sapit, sed desipit, ita debet intelligi, quod Dominus ait: Hoc est corpus meum, id est, hoc signat corpus meum, sicut quod dicit Apostolus, Petra autē erat Christus, id est, petra significabat Christum. Hoc enim potius dixisset de agno Paschali, q̄ de azymo pane. Nam Paschalis agnus absque dubio figurabat corpus dominicū, sed azymus panis, opus sincerū. Sicut autem Ioānes Baptista, quod dixerat, ecce agnus Dei, per adiunctū determinauit, qui tollit peccata mūdi. Sic & Christus q̄ dixerat, Hoc est corpus meū, per adiunctum determinauit, q̄ pro vobis tradetur. Sicut ergo corpus Ch̄i veraciter tradebatur, ita verē demonstrabatur, non in figura, quæ iam cessauerat, sed in veritate Verē est cor quæ iam aduenerat. Sanē cum litigarent Iudæi adinu-

Seasus h̄reticus. Est, id est, significat. 1. Corin. 10.

Ioan. 1.

Lucæ. 22.

Verē est cor

ad inuicem dicentes: Quomodo hic poterit carnem suam dare nobis ad manducandum? Dixit illis Iesus. Amen amē dico vobis, nisi manducaueritis carnē filij hominis, & biberitis eius sanguinē, nō habebitis vitā in vobis. Qui māducatur carnem meā, & bibit sanguinem meum habet vitam æternam. Ideò dicit, Amen amen, id est, in veritate in veritate, vt non figuratiuē, sed verē intelligatur quod dixit: Nisi māducaueritis carnem, &c. & ad maiorem veritatis expressio nem adiungit, Caro mea verē est cibus, & sanguis meus verē est potus. Ego verò quia vitam æternam habere desy dero, carnem Christi veraciter comedo, & sanguinem eius veraciter bibo. Illam vtq; carnem quam traxit de virgine, & illam sanguinem quē fudit in cruce. Ego credo corde, & ore cōfiteor, quod ipsam dominū nostrum Iesum Christū, in hoc sacramēto māduco, fretus auctoritate qua dicit. Qui manducatur me, viuet propter me. Non enim cum manducatur, per partes diuiditur, nec laceratur sub sacramento, sicut caro quæ venditur in macello, sed & illæsus sumitur, & integer māducatur. Viuit manducatus, quia surrexit occisus. Manducatus non moritur, quia surrexit nō mortuus. Christus enim resurgens a mortuis, iam nō moritur, mors illi vltra non dominabit, quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod autē viuit, viuit Deo. Sicut enim vidua Sa-

pus Christi sub specie panis. Ioan. 6.

Cōfessio catholica.

Roma. 6.

1. Regū. 17.

reptana quotidie comedebat: & nūquam dimi-
nuebat farinā de hydria, & oleū de lechyto: Sic
vniuersalis Ecclesia quotidie sumit & nūquam
cōsumit carnē & sanguinē Iesu Ch̄ri, sub diuer-
sa specie sacramēti. Sicut ergo corp⁹ Ch̄ri quo-
tidie māducatur, & nō deficit nec decrefcit, ita
panis quotidie transit in corpus Christi, sed ip-
sum corpus nec in aliquo proficit nec accrefcit.
Non enim de pane vel de vino materialiter,
nec caro vel sanguis, sed materia panis vel vini
mutatur in substantiam carnis & sanguinis, nec
adijicitur aliquid corpori, sed transubstantian-
tur in corpus.

Aliās forma-
tur.

De his om-
nibus Diuus
Thom. 3. p.
quæst. 76.

¶ Quod sub tota forma totum corpus
existit. C A P V T. V I I I.
V Erūm an partes in partes, an totum in to-
tum, an totale transeat in totale, nouit ille
qui facit. Ego quod residuum est igni combu-
ro. Nam credere iubemur, discutere prohibe-
mur. Si tamē quærentis in fiet improbitas, ego
salua fide concesserim, quod talis panis in tota-
le corpus conuertitur, ita quod nulla pars pa-
nis transit in aliquam partem corporis. Reor
autem salua fidei maiestate, quod vbi panis est
consecratus, sub tota specie, totum corpus exi-
sit. Sicut enim miraculose tam magnum cor-
pus, sub tam parua forma concluditur, ita mira-
culose totum corpus in singulis partibus conti-
netur: quod inde* cognitio, quoniam in quot-

* forte cōij-
ctio.

cunq;

unque partes species diuidantur, sub singulis
partibus totus est Christus, totus in magno, to-
tus in paruo, totus in integro, totus in fracto.
Scio tamen quod dicitur à quibusdam, quod
quandiu species panis integra perseuerat, sub
totali specie totale corpus existit. Vbi verò di-
uiditur, in singulis diuisionibus incipit esse to-
tum. Sicut in speculo dum est integrū vna tan-
tum apparet inspicientis imago: sed eo fracto,
tot apparet imagines quot sunt in eo fractu-
ræ. Porrò cum Deus illam virtutem verbis ta-
lerit, vt ad prolationē eorū corpus dominicum
incipiat esse sub specie sacramenti, nec illa ver-
ba proferantur in fractiōe, diligenter attendāt
& ipsi respōdeant, vnū corpus Christi quod an-
te fractionem non in singulis partibus erat to-
tū, sed sub totali specie totaliter existebat, post
fractiōē in singulas partes quodammodo sece-
dit, & incipit esse singulatim in singulis parti-
bus quod integraliter erat in integro. Licet au-
tem corpus dominicum sit in loco locale, quæ-
ritur tamen, vtrum in sacramento sit locatum
localiter, id est, vtrum faciat localem distantia,
& an habeat localem situm, vt dici debeat quia
iacet aut sedet aut stat? Sed & alia* multa circa
præsentem articulum possunt inquiri, quæ me-
lus est intacta relinquere, quàm temerè dif-
finire. Nam bestia quæ tetigerit montem, lapi-
dabitur, tutius est in talibus citra rationem sub

Hanc simili-
tudinem re-
sellit Diuus
Thom. ead.
q. 76. ar. 3.

* D. Thom.
ead. q. 76. 3.
par. 4. s. 6.
Tutius est cre-
dere quàm
discutere.
Exodi. 19.

Amos. 2.

sistere, quàm ultra rationem excedere, ne forte, quod absit, ossa regis Idumææ redigantur in cinerem.

¶ De fractione, ubi dicitur, quare fractio fiat & attritio. CAPVT. I X.

Falsa opinio, quæ negat transubstantiationem. Hæretica contentia in Inden. fest. 1. cap. 4. & 5. 1. 1. Probata est hæc opinio sub hoc pontifice in Concil. Lateran. vtpa ret extra de summa trinit. & fid. ca. tho. Et longè ante reprobata fuit a S. Ambro.

Fregit. Solet à multis inquiri, sed à paucis intelligi, quid Christus tunc in mensa fregit, & quid sacerdos in altari nunc frangit. Fuerunt qui dicerent, quòd sicut post consecrationem vera panis remanent accidentia, sic & vera panis substantia, quia sicut subiectum non potest sine accidentibus existere, sic accidentia non possunt existere sine subiecto: quoniam accidentis esse non est aliud quàm inesse. Sed panis & vini substantijs permanentibus, ad prolationem illorum verborum corpus & sanguis Christi vere acriter incipiunt esse sub illis, ita quòd sub eisdem accidentibus utrunq; verè sumitur panis & caro, vinum & sanguis, quorum alterum probat sensus, reliquum credit fides. Hi dicunt, quod substantia panis frangitur & atteritur, inducentes ad hoc illud quod dicit Apostolus: Panis quem frangimus, & Lucas: Vna sabbati cum conuenissemus ad frangendum panem, &c. Hi facile solvunt quæstionem illam, qua quæritur, quid à mure comeditur, cum sacramentum corroditur, comeditur secundum illos illa panis substantia, sub qua corpus Christi esse mox definit. Porro qualem significandi modum ha-

bet

bet nomen accidentis, in physica facultate, talè existendi modum habet accidens nominis in theologica veritate. Nam sicut hoc nomen album significat accidens in substantia, id est, in adiacentia, sed hoc nomen albedo significat accidens sine subiecto, id est, in existentia: sic ante consecrationem accidens est in subiecto, quoniam existit in alio. Sed post consecrationem accidens est sine subiecto, quoniam existit per se. Transit enim substantia, sed remanent accidentia: nec dicitur accidens in vi participij, sed accipiendum est in vi nominis. Sicut enim ibi substantia corporis est, ubi forma corporis non videtur, sic ibi forma panis videtur, ubi substantia panis non est, nec est alius ibi panis nisi caro Christi, quæ nomine panis aliquò designatur. Iuxta quod Dominus ait: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et Apostolus: Quotiescunq; manducabitis panem hunc & calicem bibetis, &c. Non enim debemus querere naturam in gratia, neque consuetudinem in miraculo. Non solum accidentales, verum etiam naturales proprietates remanere videntur, ut panicitas quæ saturando famem expellit, & vinitas quæ satiendo sitim extinguit. Dicamus ergo quod forma panis frangitur & atteritur, sed corpus Christi sumitur & comeditur. Ea videlicet quæ notant corruptionem referentes ad formam panis, ea verò quæ notant acceptionem ad corpus Christi.

Accidentia in sacramento sine subiecto. D. Th. 3. p. q. 75. artic. 5. & q. 77. art. 1.

Ioan. 6. 1. Corin. 11.

Conclusio.

O 5 ¶ De

De confessione Berengarij.
CAPVT. X.

Vide. c. Ego Berengarius. de consecr. distin. 2.

Berengarius quippe quia suspectus habebatur de hæresi, & ne remaneret anguis sub herba, ad maiorem expressionem coram Nicolao Papa multisq; præfulibus est confessus, panem & vinum, quæ in altari ponuntur post consecrationem, non solum sacramentum sed etiam verum corpus & sanguinem Christi esse, & sensualiter non solum sacramentum, sed etiam in veritate in manibus sacerdotum tractari & frangi, etiam fidelium dentibus atteri. Non autem corpus Christi vel in partes diuiditur, vel dentibus laceratur, cum sit immortale & impalsibile. Sed in qua re fiat fractio vel attritio, beatus Augustinus ostendit, dicens. Quando Christus manducatur, reficit & non deficit. Nec quando manducamus de illo partes facimus, quod quidem in sacramento sic fit. Nam & Christus carnalem sensum discipulorum redarguit, qui putabant carnem eius sicut aliam carnem diuidendam in partes, & morsibus lacerandam. Dicitur autem forma panis non qui sit, sed qui fuit, sicut dicebatur Simon Leprosus, non quod talis existeret, sed quod talis extiterat.

De consecr. distin. 2. capit. Nos autem. & capit. Hoc est.

Matth. 26.

* Præcedens sententia est falsa, hæc est vera, quia accidit quæ

Quid etiam à mure comeditur, cum sacramentum corroditur. CAP. XI.
Si vero quærat quid à mure comeditur, cum sacramentum corroditur, vel quid incineratur, cum

tur, cum sacramentum crematur. Respondetur quòd sicut miraculosè substantia panis conuertitur, cum corpus dominicum incipit esse sub sacramento, sic quodam modo miraculosè reuertitur, cum ipsum ibi desinit esse, non quia illa panis substantia reuertatur quæ transiit in carnem sed quòd eius loco alius miraculosè creatus, * quanuis huius accidit sine subiecto possunt sic corrodì, sicut edì. Hic obstante miraculo, falso trahitur argumentum à cõingatis vel cõiunctis, sicut alibi trahitur falso à cõtrarijs. Est enim hic color & sapor, quãtitas & qualitas, cum nihil alterutro sit coloratum aut lapidum, quantum aut quale. Miraculum quippe vincit naturam, & legi derogat dispensatio. Sanè in natura Dei est trinitas personarum, videlicet pater & filius & spiritus sanctus. In hypostasi filij est substantiarum trinitas, videlicet deitas, corpus, & anima. In sacramento corporis est trinitas specierum videlicet panis, vinum, & aqua. In natura Dei nec est accidens in substantia, nec substantia sub accidente. In hypostasi filij est accidens in substantia, & substantia sub accidente. In sacramento corporis accidens non est in substantia, sed substantia consistit sub accidente.

manet in eucha. sine subiecto, habet virtute diuina esse indiuiduale, quæ prius & ideo quandiu manent species illæ quæadmodum manerent in subiecto suo, est sub illis verum Christi corpus, & verus sanguis. Diuus Tho. 3. p. q. 77. arti. r. ad 3. & art. 4. Triplex trinitas.

Quale corpus Christus dedit in cœna.
CAPVT. XII.

Dedit. Quæri solet quale corpus suum Christus dedit in cœna, mortale, an immortale, palsibi le

Vitæque sunt
quæstiones
curiosæ.

passibile an impassibile, ac cætera quæ ad hanc pertinent quæstionem. Ego diuina sacramenta magis veneranda quam discutienda profiteor, simplicitati fidei ratus sufficere. Si dicatur quæta le dedit quale voluit, & rursus, quale dederit ipse nouit. Fuerunt tamen qui dicerent, quod sicut idem veraciter ipse erat qui dabat & qui dabatur, ita in eo quod dabatur erat passibilis & mortalis, & in eo quod dabatur erat immortalis & impassibilis, sicut visibiliter gestabat, & inuisibiliter gestabatur, inuisibiliter inquam quantum ad formam corporis, non quantum ad speciem sacramenti. Nam in eo quod gestabat, quod erat hoc apparebat, in eorum quod gestabatur quod erat ipse non videbatur, quia forma panis & vini velabat formam carnis & sanguinis. Hic est ille verus Dauid, qui coram Achis rege Geth suis manibus ferebatur. Quoniam ergo immortalis dabatur, incorruptibiliter edebatur. Hi profecto concedunt, posito quod pars aliqua sacramenti per triduum mortis Christi reseruata fuisset, idem corpus simul & iacebat mortuum in sepulchro, & manebat viuum sub sacramento. In ara crucis patiebatur, & sub forma panis non laedebatur. Sed quoniam incredibile iudicatur, ut secundum eandem naturam simul esset mortalis & immortalis (quod tamen congruebat ei secundum eandem personam.) Fuerunt alij qui dixerunt, quod Christus mortalis utique fuit, sed voluntate

Christi mortalis fuit non

luntate non necessitate. In eo quippe quod immunitate erat ab omni culpa, liber erat ab omni poena, ut nihil morti deberet, pro eo quod peccati nihil haberet, sustinuit tamen sponte mortalitatem, quia mortem sustinere volebat: quia si mortalitatem non suscepisset, omnino mori non potuisset. Ut ergo probaret quod mortalis erat, non necessitate se voluntate, quando voluit mortalitatem deposuit, & immortalitatem recepit. Legitur enim in Euangelio, quod cum Iudei duxissent Iesum usque ad supercilium montis, viderent precipitarent, ipse transiens per medium illorum ibat. Cum esset ducendus, teneri se sicut passibilem tolerabat, sed cum esset precipitandus, sicut impassibilis per medium illorum transibat. Quatuor enim sunt glorificati corporis propriæ qualitates, videlicet claritas, subtilitas, agilitas, & impassibilitas. De quibus legitur: Fulgebunt iusti & tanquam scintille in arundinetis discurrent, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius neque luctus neque clamor, &c. Hinc etiam dominus, inquit in Euangelio: Mensuram bonam & cõferentiam & coagitatam & superfluentem reddent in sinum vestrum. Singulis sibi Christus singulatum accepit antequam resurgens à mortuis naturam glorificati corporis induisset. Subtilitatem cum nasceretur ex virgine. Claritatem, cum transfiguraretur

necessitate, sed voluntate.

Lucæ. 4.

Quatuor doctes glorificati corporis. Sapient. 3. Apocaly. 7. & 21.

Lucæ. 6.

Hæc est sententia Vgonis de s. Victo. quæ re-

retur

fellit Dicus retur in monte, Agilitatem, cū incederet super
 Tho. 3. p. 9. mare. Impafsibilitatem, cum manducaretur in
 31. ar. 3. & se cœna. Sicut enim signū pasibilitatis exhibuit
 quitur po- in corpore immortali, cum post resurrectionē
 fremā fen- ostendit manus & latus, sic in corpore mortali
 rentiam hu- signum impafsibilitatis ostendit, cum carnē, &
 ius capi. sanguinem ante passionem exhibuit. Potest ta
 mē salua fide cōcedi, quod tale dedit: quale tūc
 habuit, mortale, videlicet pasibile. Non quod
 posset pati in sacramēto, sed quod sub sacramē
 to poterat pati. Nunc autē sumitur à nobis im
 mortale & impasibile, Nec tamen maiore habet
 nunc efficaciam, sicut nec maiorem poten
 tiam. Quod ergo pasibile edebatur, & tamen
 non lædebat, nō erat humanæ naturę, sed di
 uinæ potentia, qua valebat quidquid omnino
 volebat.

¶ Vtrum Iudas accepit Eucharistiam.

C A P V T. XII.

Quod Iudas affuerit in cœna. Lucæ. 22.
 Marc. 14.
Dedit discipulis suis. Dubitari solet, vtrum
 Iudas cum alijs acceperit Eucharistiā. Lu
 cas enim ostendit Iudā interfuisse cū alijs, qui
 statim post calicem traditorem commemorat,
 dicens: Hic est calix noui testamenti in sangui
 ne meo, qui pro vobis effundetur, Veruntamē
 ecce manus tradentis me mecum est in mensa.
 Quotquot autem infuerunt, Eucharistiam ac
 ceperunt, Março attestante, qui ait: Et biberūt
 ex illo omnes. Iuxta quod Christus ipse præce
 perat,

perat, teste Matthæo, Bibite ex hoc oēs, Econ
 tra Iudam non interfuisse probatur. Nam secū
 dum Matthæum statim dixit Iesus bibentibus
 calicem: Non bibam amodo de hoc genimine
 vitis: vsq; in diem illum: cum illud bibam vobi
 scum nouum in regno patris mei, Iudas ergo nō
 aderat, qui cum eo nō erat bibiturus in regno.
 Bibentium quoque nullum excipiens ait, pro
 vobis effundetur, sed aliorum multos excepit,
 cum inquit, pro multis effundetur in remissio
 nem peccatorum. Vnde cum secūdem Ioannē
 Christus dixisset Apostolis. Beati eritis si feceri
 tis ea, statim excepit, nō de omnibus dico, ego
 scio quos elegerim. Et iterum: Vos mūdi estis,
 sed non omnes. Quid ergo est nobis in hoc
 casu tenendum? Illud forte sine præiudicio alio
 rum, quod Ioannes insinuat, quia cum Iudas ac
 cepisset buccellam panis exiuit continuo, erat
 enim nox. * Christus autē post alios cibos tra
 didit Eucharistiam, Luca testante qui dicit: Si
 militer & calicem postquam cœnauit. Patet er
 go quod Iudas prius exiit quā Christus trade
 ret Eucharistiam. Quod autem Lucas post cali
 cem commemorat traditorem, per recapitula
 tionem potest intelligi. Quia sæpe fit in sacra
 scriptura, vt quod prius factum fuerat posteri
 enarratur: sicut Matthæus cōmemorat, biduo
 ante pascha alabastrū vnguenti, quod secūdū
 Ioannē ante sex dies paschæ mulier effudit in
 domo

Matth. 26.
 Quod Iudas
 non affuerit
 in cœna.
 Matth. 26.

Determina
 tio q̄ Iudas
 non accepe
 rit corp⁹ do
 mini.
 * Hanc sen
 tentiam se
 quitur Hil
 lar. in Mat
 th. & consti
 tut. aposto.
 lib. 5. ca. 16.
 sed potior
 est sententia
 quæ sequit̄.

Matth. 16. domo Simonis Leprosi. Cōcesso autem quòd
 Ioan. 12. Iudas acceperit Eucharistiā, quod expositorū
 Cypr. in ser. pleriq; concedunt, quæ rēdum est, qua ratione
 mo. de ped. medicus salutaris medicinā dabat ægrotō, quā
 ablu. Augu. ei sciebat esse mortiferam? Sciebat enim, quòd
 episto. 63. & qui manducat indigne, iudiciū sibi manducat.
 psalm. 10 & tracta. 6. in An vt suo doceret exemplo, quòd sacerdos nō
 Ioan. Chry- debet illi communionem negare, cuius crimen
 so. in ser. de et si sibi sit notum, non tamen ecclesiæ manife-
 latrone. D. stū, ne forte nō sit corrector sed proditor. Vn-
 Tho. 3. p. q. de cautum reperitur in Canone, Nō prohibeat
 81. art. 2. dispensator domini pingues terræ mensam do-
 Exemplum mini māducauere. Sed moneat exactorē time-
 sacerdoti à re. Sit ita, si* mihi quod est melius valeat respō-
 Christo da- deri. Porrò cum minus malum sit reddi suspe-
 tum. lego * nihil. ctum de crimine, quā committere crimē. Et
 de duobus malis, si alterum vrget, minus sit eli-
 gendum, cur discretus sacerdos non neget eu-
 charistiā criminoso, quatenus minus malum
 incurrat, vt maius cuitet, id est, vt reddatur sus-
 pectus ne manducet indigne? Sanè cum nemo
 debeat vnū mortale committere, ne proxim⁹
 aliud mortale cōmittat, eligendū est potius sa-
 cerdoti nō prodere peccatorē: vt ille nō peccet,
 sed ille potius debet eligere, vt abstinēdo redda-
 tur suspectus, quā communicādo manducet
 indignè. Si verò quærarur vtrū Christus ad bo-
 nū an ad malū eucharistiæ Iudæ tradiderit. Et
 quidē nō videtur ad bonum dedisse, ne sua frau-
 datus

datus sit intentione. Qui teste propheta fecit vni
 uersa quæ voluit. Iudas enim nō ad bonum, sed
 ad malum accepit, sed nec ad malum dedisse vi-
 detur. Quia Christus non est autor malorum,
 sed vltor. Responderi verissimè potest, quòd si
 propositio intentionem denotet vel affectum,
 cum dicitur, dedit ad malū, falsa est propositio.
 Si autem cōsecutionem insinuat vel effectum,
 vera est. Quia verò Christus buccellā intinctā
 Iudæ porrexit. Vndè cōstitutum est ab ecclesia
 vt Eucharistia non detur intincta. Cōstitutum
 est nihilominus & pro hæresi extirpanda, quæ
 dogmatizauit Christum sub neutra specie to-
 tum existere, sed sub vtraque simul existere to-
 tum. Nec debet intelligi, quòd sub buccella pa-
 nis intincta Christus Eucharistiā dederit tradi-
 tori, sed per buccellam intinctam atque porre-
 ctam, suum denique traditorem expressit, for-
 tassis per panis intinctionem illius significans
 fictionem.

Psal. 113.

Responso.

Ne detur eu-
 charistia in-
 tincta.

De duobus modis Eucharistiā come-
 dendi. CAP. V. T. XIII.

Accipite & manducate. Non est intelligen-
 dum, quòd sumptum corpus de manu Do-
 mini sibi discipuli mini trarent, sed qui conse-
 crauit idem & ministravit, ac si diceret: Come-
 dite, iterūq; comedite, vtranque huius sacramē-
 ti cōsecutionem insinuans. Dupliciter enim cor-
 pus Christi comeditur, quia dupliciter intelli-

*D. Thom.
 3. p. q. 80. ar-
 tic. 1. 2. 3. Cō-
 cil. Trident.
 sess. 13. ca. 8.
 *D. Tho. 3.
 p. q. 78. art.
 1. ad 2.

Duplex cor-

P gatur.

Questio.

pus. Christi
verū & my
sticum.
Lucæ. 22.
1. Corin. 10.

gitur. Verū, quod de virgine traxit & in cruce
pepēdit, & mysticum quod est ecclesia Christi
spiritu vegetata. De vero corpore Dominus
ait: Hoc est corpus meum quod vobis trade-
tur. De mystico dicit Apollol⁹: Vnus panis &
vnum corpus multi sumus. Verū corpus Chri-
sti comeditur sacramentaliter, id est, sub specie.
Mysticū autē comeditur, spiritualiter, id est, in
fide sub specie panis, in fide cordis. De come-
stioē sacramentali domin⁹ ait: Accipite & come-
dite, hoc est corp⁹ meū quod pro vobis tradet,
hoc facite in meam commemorationem. Hoc
modo tam boni quam mali corpus Christi mā-
ducant. Sed soli boni comedunt ad salutē, ma-
li verò comedunt ad iudicium. Nisi enim mali
corpus Christi comederent, non dixisset Apo-
stolus: Qui manducat indignē iudiciū sibi mā-
ducet & bibit, non dijudicans corpus domini.
Nam & Iudas traditur cum alijs eucharistiā ac-
cepisse. De spiritali comestione dominus ait:
* Nisi māducaueritis carnem filij hominis, & bi-
beritis eius sanguinem, non habebitis vitam in
vobis. Hoc modo corp⁹ Christi soli boni come-
dunt. Vnde, Qui manducat carnem meam &
bibit sanguinem meum, in me manet & ego in
eo. Nam qui manet in charitate, in Deo manet
& Deus in eo. Ut quid paras dētem & vētrem?
crede & manducaisti. Qui credit in Deum com-
edit ipsum, quoniam incorporatur Christo

1. Corin. 11.

Spiritalis
māducatio.
* D. Tho. 3.
p. q. 80. art.
9. ad. 3.
1. Ioan. 4.
Augusti. de
consec. dist.
1. c. vt quid.

per

per fidem, id est, membrum eius efficitur, vel in-
vinitate corporis eius firmius solidatur. Alibi
quod manducatur incorporatur: & qui mādu-
cat incorporat. Hic autem quod māducat in
corporat, & qui manducat incorporatur. Vtrū
que modum Christus edēdi insinuat, vbi dicit:
Spiritus est qui viuificat, caro nō prodest quic-
quā. Quia caro Christi nisi spiritualiter come-
datur, nō ad salutē, sed ad iudiciū manducatur.

Ioan. 6.

Quid fiat de corpore Christi, post-
quam fuerit sumptum &
comestum.

CAPVT. XV.

Fortassis cogitatio adhuc pulsat animum:
F. Quærens quid fiat de corpore Christi, post
quam sumptum fuerit & comestum? Tales sunt
cogitationes mortalium, vt vix quiescere ve-
lint in his maxime quæ quærenda nō sunt. Au-
di consiliū Sapiētis: Altiore te ne quæ seris, &
fortiorea te ne scruteris, sed quæ præcepit Deus
illa tu semper cogita, & in pluribus operibus
eius ne fueris curiosus. Si verò præsentia quæri-
tur corporis, in cœlo quæritur, vbi Christus
est in dextera Dei sedens. Ad tempus tamē præ-
sentiam exhibuit corporalem, vt ad spirituale
præsentiam inuitaret. Cum sacramentū tene-
tur comeditur & gustatur, Christus corporaliter
adest in visu, in tactu, & in sapore, quoadiu
corporalis sensus afficitur, corporalis præsentia

Eccles. 3.

* D. Tho. 3.

par q. 77. ar-
ticul. 4.

Christus spiritualis est eucharistia.

non aufertur. Postquam in percipiendo sensu deficit corporalis, deinceps non est quærenda corporalis præsentia, sed spiritualis est retinenda dispensatione completa. Christus de ore trahitur ad cor. Melius est enim ut procedat in mentem, quam ut descendat in ventrem. Cibus est non carnis, sed animæ. Venit ut comedatur, non ut consumatur: ut gustetur non ut incorporetur. Ore comeditur, sed stomacho non digeritur. Rescit animû, sed non effluit in secessum. Illud ergo sanè debet intelligi, quod Dominus ait: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit & in secessum emittitur. Cum cõstet illud fuisse dictum nõ de spirituali cibo, sed de carnali: Quod si secessus aut vomitus post solam Eucharistiæ perceptionem eveniat.

Matth. 15.

CAPVT. XVI.

Quod si fortè secessus vel fluxus aut vomitus post solam Eucharistiæ perceptionem evenierit, ex accidentibus & humoribus generatur. Cum interdum humores absque cuitilibet cibi materia vel effluant in secessum, vel emittantur ad vomitum. Cum ergo post dispensationis officium aliquid iterato sentitur* in hoc quoque species ad proprietatem famulatur, & veritas similitudinis ubiq; seruetur. Nã in quâ similitudo deficeret, in eo sacramentum nõ daretur, sed ibi se proderet, & fidei locum auferret neque iam crederetur quod ita fieri non oportet.

*Hic deesse videtur particula, quam fortia ita supplenda. Non ad corporis aut

ter. Itaque quantum ad nos servat per omnia corruptibilis tibi similitudinem, sed quantum ad se, non amittit invariabilis corporis veritatem. Species quãdoq; corroditur vel maculatur, sed veritas nõquã corrumpitur aut coinquinatur. Si quãdo tale quid videris, noliti timere sibi, sed esto sollicitus tibi ne tu malè lædaris si malè credideris. Si verò quærat utrum Christus localiter descendat de cœlo, vel ascendat in cœlû, cû exhibet aut subtrahit præsentiam corporalem, aliter incipiat vel desinat esse sub specie sacramenti, Respondeo non oportere nos in talibus curiosos existerè, ne plus quam possumus præsumam, & nõ cõprehendam. Salubre cõsiliû dedit Apostolus. Nõ plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatè. Ego nescio quomodo Christus accedit, sed & quomodo recedit ignoro, nõ aut ille qui nihil ignorat.

Quando fiat transubstantiatio.

CAPVT. XVII.

Hoc est corpus meum. Si ad probationem istorum verborum, hoc est corpus meum, panis mutatur in corpus. Et ad prolationem istorum verborum, hic est sanguis meus, vinum mutatur in sanguinem. Cum prius proferantur illa verba quam illa, prius ergo mutatur panis in corpus, quam vinum in sanguinem. Nunquid dicitur corpus est sine sanguine, vel sanguis sine corpore? Propterea dicitur à quibusdam,

sanguinis veritatem, sed ad specierum corruptibilitatem referretur.

*D. Tho. 3. p. q. 75. art. 1. ad 3. Questiones curiose devitandæ sunt.

Roma. 18.

*D. Tho. 3. par. q. 75. articu. 7.

Naturalis
concomitā-
ria.

*D. Thom.
3 par. q. 76.
artic. 1.

Quid demō-
strat Hoc.
*D Thom.
3 p. q. 78. ar-
tic. 2. & 5.

*Contrariū
definit Di.
Tho q cita-
ta proximē
artic. 1.

quòd cum totum est dictum, totum est factū nolentes vel nonvalentes ipsius cōuersionis de- terminare momentum. Alij dicunt & bene, q licet ad prolotionem præcedentium panis à na- tura mutetur in corpus, & ad prolotionē sequē- tiā vinū præterea mutetur in sanguinē, nō quān tamen corpus est sine sanguine, vel san- guis est sine corpore, sicut neutrum est sine ani- ma, sed sub forma panis sanguis existit ī corpo- re, per mutationē panis in corpus. Et cōuērso. Non q panis in sanguinē, vel vinū mutetur in corpus, sed quia neutrum potest existere sine reliquo. Est ergo sanguis sub speciebus panis nō ex vi sacramēti, sed ex naturali concomitā- tia secundū fratrem Aegidium. Sed quæritur, quid demonstrauerit Christus cum dixit: Hoc est corpus meum? non panem, quia de pane nō erat verum, quod corpus eius existeret: nec ce- pus, quia nondū illa verba protulerat, ad quorū prolotionē panē mutauit in corpus, quid ergo? Similis obiectio fit: logicis, cū dicitur. Hoc vi- uum est mortuū, posito q in prolotione sub- iecti sit viuū, & in prolotione prædicati sit mor- tuum. Sed quantum distat ortus ab occasu, tan- tum refert inter miraculū & naturam. Ab hu- ius ergo quæstionis laqueo facilē se absoluit, qui dicit, quòd Christus tunc confecit cum be- nedixit. Nā si opponatur de sacerdote qui tunc consecrat cum illa verba pronunciat. Respōde-
tur,

tur, quòd sacerdos nihil demonstrat, cum illis verbis non vtatur enuntiatuē, sed recitatuē. Quemadmodū & Christus ait: Ego sum vitis vera. Ego sum lux mundi, & innumera talia. Sed rursus quæritur, quid demonstrauit cū dixit: Manducate ex hoc oēs? Licet in nullo qua- tuor euangelistarum hoc legatur de corpore, sed tantum de sanguine, bibite ex hoc omnes. Cum enim iam panem fregisset, si demonstra- bat aliquid fragmentorum, illud non debebāt omnes comedere, cū singulis singula distribue- ret. Si demōstrabat corpus, nō poterat ex isto, sed illud comedere, qā corpus Christi nō man- ducatur per partes, sed integrū. Sanē secundū regulam Ticonij debet intelligi, qua frequēter in sacra scriptura videtur agi de vno, sed agitur de diuersis, vt est illud: Bñ dixit, fregit & dedit: benedixit panē, formā fregit, & dedit corpus. Eodem modo cū dixit: Māducate ex hoc oēs, pronomen ostēdit integrum corpus, & præpo- sitio innuit formā diuisā, vt iste sit sensus: Co- medite hoc corpus integrum sub forma diuisā. Nam sola forma per partes diuiditur, & totum corpus integrum māducatur. Simili modo po- test intelligi, quod subiunxit, hoc est corpus meū, id est, illud quod præbeo sub hac forma.

¶ De forma verborum. CAP. XVIII.

Q Væritur etiam, vtum additio vel subtra- ctio, transpositio vel mutatio, si fortē fiat in illa

Manducate
ex hoc om-
nes.

De septē re-
gulis Tico-
nij, vide bea-
tū Augu. de
doctri. chri-
sti. libro. 3.
circa finem.

Variæ quæ-
stiones de for-

ma verborum. in illa forma verborum quam Christus expressit effectum consecrationis impediatur an non: vt si dicatur addēdo, hoc est corpus meū, quod assumpsi de virgine, vel subtrahēdo, hoc est corpus, vel transponēdo, corpus meū hoc est, vel interponēdo, hoc est vti corpus meum siue mutādo, hoc est corp^o Iesu. Sanē fecit De^o hominē rectū, sed ipse se infinitis miscuit. quāstionibus. His itaq; prætermissis, quæ quādoq; subuertunt animum, magis quā aedificant. Illud pro certo sciatur, quod grauius peccat, qui quodlibet horū quomodolibet attētauerit, maxime si formam intendat mutare, vel hæresim introducere, quia forma verborum quā Christus expressit, per omnia illibata debet seruari, quāuis secundum philosophū nomina & verba transposita idem significēt. Nec vtile per in utile vitietur.

*D. Tho. 3. ¶ Vtrum panis transubstantietur in Christum. CAPVT. XIX.

Non est mutandum verborum formam. *D. Tho. 3. p. q. 60. art. 8. ad. 5. ¶ Porro cum panis transubstantietur in corpus rationale & vtiq; spiritu animatum, videtur quod panis transubstantietur in hominē, & paritate in Christum transubstantietur, & ita in creatorem. Sic ergo creatura quotidie fit creator. Quidam voluerūt astruere qd panis transubstantietur in Christum, non tamen in creatorem, quia Christus dicitur secundum naturam humanam, secundum quam panis transubstantietur in ipsum. Nam sicut dicitur Christus manducari, quia corpus eius comeditur, ita panis credendus est ipsum mutari, quoniam in corpus eius conuertitur. Ego sum (inquit) panis viuus, qui de coelo descēdi, & panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Christus igitur seipsum & carnem suā nomine panis appellat, vt ostendat ex hoc, qd panis sicut verē mutatur in carnem ipsius, ita verē mutatur in ipsum. Ego tamē sicut in alijs, ita pariter in hoc diuina sacramenta magis venerāda q̄ discutiēda profiteor. Scriptū est enim: Nō comedetis ex eo crudū quid, nec coctū aqua, sed assum igni. Et si secundum vim inferētiae non sequatur. Quod si panis transubstantietur in corpus humanum, ideo panis transubstantietur in hominem, quia non homo sed hominis pars est corpus.

¶ De modo transubstantiationis.

CAPVT. XX.

¶ Vritur autem. Vtrum ante consecrationem sit concedendum, panis erit corpus Christi, vel post consecrationem id quod panis fait, est corpus Christi. Quod inde videtur, quoniam qui sacerdos fit, erit sacerdos & qui sacerdos est fact^o, sacerdos est. Similiter quod corpus fit, erit corpus, & quod corp^o est factū, est corpus. Quis enim dixerit, quod hoc sit illud, si nunquā hoc erit illud? Tradit etiam Augustinus, ante consecrationē panem esse & P 5 vinum

vinum quod natura formauit, post cōsecratio-
nem verò carnem, & sanguinem, quod benedi-
tio consecrauit. Et Ambrosius in hæc verba,
quod erat panis ante consecrationem, iam est
corpus Christi post cōsecrationē. Nam etsi pa-
nis nec erit corpus Christi, nec aliud, panis ibi
nihil erit, & ita panis annihilatur, ergo nec fit
corpus Christi, nec aliud. Si verò dicatur, q̄ pa-
nis erit corpus Christi, statim infertur, aliud fo-
re corpus Christi, quod nec fuit natū, nec pas-
sum, nec mortuum, nec sepultum, demonstratis
quoque diuersis panibus, oportebit concedi, q̄
hoc etiam illud erit idem, & non est idem, hoc
igitur fiet illud, rursus si hoc erit panis, & nō est
corpus Iesu, quod est penitus impossibile. Præ-
terea si id quod fuit panis, est corpus Chrī, pro-
fecto corpus Chrī est illud quod fuit: panis er-
go corpus Chrī, vel fuit, vel est panis. Diuersa
& incommensurabilia ratiō possent inferri, quæ pen-
itus à veritate discordant. Propter hæc & alia
quæ circa præsentē articulū subtiliter magis q̄
utiliter possent inquiri, non desunt qui dicunt,
quod ea ratione dicitur panis mutari, vel con-
uerti, seu transubstantiari, siue transire in cor-
pus Christi, q̄ corpus Chrī sub eisdē accidenti-
bus loco panis incipit esse, sicut dicit à Grāma-
ticis, q̄ a mutatur in eum à præsentī formā
præteritū, ago egi, quia loco huius literæ a, poni-
tur hæc litera e. Quidā autē expressè dixerūt, q̄
ipsa

De cōsecra-
tio. dist. 2. c.
Nos autem.
& ca. Panis
est.
Argumentum
nihil subtri-
les.

Simplex re-
sponso.

ipsa panis essētiā verè mutatur in corporis Chri-
sti substantiā, nec redigitur panis in nihilum,
quia desinit esse qd̄ fuit, sed mutatur in aliud,
quoniam incipit esse quod non fuit. Sic autē
ipsa conuersio non fit secūndum vnionē, sed se-
cūndum transitionem, quia nequaquam essen-
tia essentiæ accedit, in augmētū, vt per id quod
accedit id ad quod accedit, maius aliquid fiat,
sed id quod accedit, sit vnū cum eo ad quod ac-
cedit, nec corp⁹ accipit esse panis. Sed panis ac-
cipit esse corporis, quia panis transit in corpus,
non corpus in panem. Cum ergo concluditur
quoniā aliud erit corp⁹ Christi, quod nec fuit
natū, nec passum. Si relatio fiat ad prædicatū,
est falsum. Si verò ad subiectum, est verum, sed
inde nō* prouenit. Ergo corp⁹ Christi nec fuit
natum, nec passum, sicut non sequitur, aliquid
est pater qd̄ nec genuit, nec spirauit, ergo nec
pater genuit, nec spirauit. Quod autē infertur
hoc & illud erūt idem, & nō sunt idem, hoc igi-
tur fiet illud, non prouenit, sed ita rectius infer-
retur, hoc ergo fiet aliquid qd̄ illud erit. Sicut
pater & filius sunt idem non tamen pater est fi-
lius, sed id quod est filius. Licet autem hoc erit
illud, nunquam tamen erit verum hoc esse il-
lud, quoniam hoc desinit esse hoc, & incipiet
esse illud. Sicut sanū erit ægrum, nunquam ta-
men erit verum, sanum esse ægrum: quia sanū
desinit esse sanum, & incipiet esse ægrū. Quā-
uis

Subtilis di-
sceptatio.
alias * pro-
cedit.

uis etiā id quod fuit panis fit corpus Chri, non tamē corpus Christi est aliqd quod fuit panis, quoniā id quod fuit panis, est aliud oīno quā fuit, sed corpus Christi est oīno idē quod fuit. Sicut iniquū quod fuit Saulus, est Paulus, non tamē Paulus est iniquū, qđ fuit Saulus. Quod enim secundū naturā contingit in accidētibus, hoc secundū miraculū accidit in naturis. Est au-

Duplex cō-
uersio sub-
stantialis &
formalis.

Exod. 47.

Psal. 63.

Prouer. 25.

tem duplex cōuersio, substantialis videlicet & formalis. Nam sicut aliquā forma conuertitur sine substantia, sic interdū substantia cōuertitur sine forma, nōnunquā vtraq; cum altera. Substantia verò quādoq; cōuertitur in id, quod fit, & nō erat, vt virga in colubrū, & tunc forma cōuertitur cū substantiā. Quando cōuertitur in id quod erat & non fit, vt panis in Eucharistiā, & tunc substantia cōuertitur sine forma. Sed desinus scrutare scrutinium, quoniā per scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Nā accedit homo ad cor altum & exaltabitur Deus. Sicut ineffabilis est illa vnio qua Deus factus est homo. Sic ineffabilis est illa cōuersio qua panis fit caro. Nō tamen ita panis dicendus est incarnari, quia panis fit caro. Sicut verbū dicitur incarnatum, quia verbum factum est caro. Nam verbum manens, quod ita erat factum est caro, qđ carnem assumpsit non transiuit in carnem, sed panis desinens quod erat, ita fit caro, quod transiit in carnem, non assumit carnem.

Non incar-
natur panis.

Simili

Simili modo postea quam cœnatum est accipiens & hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas. Item tibi gratias agens Bene dixit: deditque discipulis suis dicens. Accipite & bibite ex eo omnes.

HIC est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti mysterium fidei: qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Hæc quotienscunq; feceritis: in mei memoriam facietis.

Cur Eucharistia sub duplici specie consecratur. CAPVT. XXI.

*D. Tho. 3.
p. 9 74. ar-
ticul. 1.

Simili modo. Liceť sub alterutra specie sumatur vtrunq;, id est, corpus & sanguis, vtraq; tamen species cōsecratur, & neutra superfluit, vt ostendatur, quod Christus humanā naturā

totam

totam assumpsit, ut tota redimeret. Panis enim refertur ad carnem, & vinū ad animam, quia vinū sanguinem operatur, in quo sedes est animæ. Moyses quippe testatur, quod caro pro corpore, sanguis autē offertur pro anima. Vnde legitur in Leuitico: Anima carnis in sanguine est, quocirca panis & vinum in sacrificio offeruntur, quod valet ad tuitionem carnis & animæ, ne si sub alterutra specie tantum sumeretur, ad alterius tantum putaretur pertinere salutē. Et quantum sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, & sub specie vini corpus sumatur cum sanguine, tamen nec sanguis sub specie panis, nec corpus sub specie vini bibitur, & comeditur: quia sicut nec sanguis comeditur nec corpus bibitur, ita neutrum sub specie panis bibitur, aut sub specie vini comeditur. Et si concessibile videatur, quod corpus bibēdo, aut sanguis comedendo sumatur. Fit ergo modus sumendi carnem & sanguinem: quo neutrum manducatur & bibitur.

*D. Tho. 3. p. q. 74. art. 2. ad. 2. **Utrum panis sine vino, vel vinum sine pane valeat consecrari. C A P. XII.**

Sed quæritur, utrum panis sine vino, vel vinū sine pane, non dico debeat, sed valeat consecrari? Cum enim ad prolationem istorum verborum: Hoc est corpus meum, panis mutetur in carnem, & ad prolationem istorum verbo-

rum

rum: Hic est sanguis meus, vinum mutetur in sanguinem. Si post prolationem istorum, & ante prolationem illorum, impedimentum accidat sacerdoti, quo minus procedere valeat, videtur ergo quod panis sit mutatus in carnem, vino in sanguinem non mutato. Quid ergo iudicabitur in hoc articulo faciendum? an alius sacerdos totum repetet à principio, & sic super panem iterabitur consecratio? an ab eo tantum loco incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, & sic diuideretur mysterium vnitatis? De hoc ita statutum legitur in Concilio Toletano. Censuimus conuenire, ut cum à sacerdotibus missarum tempore sacra mysteria consecrantur, si egritudinis cuiuslibet accidat euentus, quo ceptum nequeat consecrationis explere mysterium, sit liberum episcopo vel presbytero alteri, consecrationem exequi cepti officij, ut præcedentibus, libenter alij pro complemento succedant. Porro cum inter Theologos de tempore consecrationis sit diuersa sententia, quibusdam dicentibus, quod cum totum est dictum, totum est factum: alij autem dicentibus, quod panis antè mutatur in corpus, & postea vinum mutatur in sanguinem. Plerique tamen procedentes affirmant, quod alius sacerdos consecrationem repetere debet atque perficere. Quoniam (ut tradit autoritas) non dicitur iteratum, quod nescitur ante esse factum.

*D. Tho. 3. p. q. 83. art. 6. ad. 1.

Vide Cōcil. Tolet. septimum. c. 22.

De consec. distin. 4. ca. Cum itaq.

Verum

Verum ne vlla fiat iteratio, vel diuisio sacramēti, nec aliquis scripulus erroris, vel dubitationis remaneat, consultius & tutius iudicatur, vt illa talis oblatio studiosissimè recondatur, & super aliam totum officium celebretur.

¶ **Q**uæritur, vtrum necessitate cogente, vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari.

C A P. XXIII.

ET si vinum inueniri nō possit, vel aliquo casu defuerit, quæritur, vtrum necessitate cogente vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam cōsecrari, sicut sub sola panis specie debet Eucharistia referuari: Sūt sane qui dicunt, quòd cum verbum & elemētum efficiant sacramentum, nec forma verborū nec materia rerum, quam Christus expressit, mutari potest siue dimidiari: Quia sicut vinū sine pane, sic panis sine vino minimè consecratur, cum vtrunq; sit de substantia sacramenti: vnde siue aqua pro vino mittatur in calicē, siue hordeum pro frumento formetur in panē. Sicut neutrum per se, sic neutrum cum alio transubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino, vel vinū sine pane mutari possit in carnem aut in sanguinem. In his regionibus, in quibus alterutrum inueniri non potest, licet possit alterum sine altero cōsecrari. Minus enim ignorantia quàm necessitas, vel negligentia quàm

tia quàm difficultas excusat. Alij verò dicūt, quod Christus prius conuertit panem in carnē, & postea vinū mutauit in sanguinē, sicut Evangelicæ lectionis textus ostendit, & sine vino panem, & sine pane vinum consecrari contingit. Grauius tamen offendit, qui negligenter aut ignoranter alterutram speciem prætermittit, grauius qui scienter aut spontè, maximè si formam intēdit mutare, vel heresim introducere.

¶ **C**autela quando sacerdos post consecrationem inuenit prætermissum vinum.

C A P V T. XXIIII.

Quid ergo faciendū est sacerdoti, qui post consecrationem vinum comperiat prætermissum? Dicunt aliqui quòd vinum apponere debet, & super illud solummodo consecrationem repetere. Alij, quòd apposito vino panem consecratum, sicut in die parascēue debet immittere, sicq; sumere sacrificium. Ego verò semper in dubijs quòd tutius est, iudico præferēdū.

¶ **D**e diuersis sacerdotibus super eandem hostiam celebrantibus.

C A P V T. XXV.

Cum autem interdum vni pontifici multi sacerdotes concelebrēt, si fortè nō omnes simul consecratoria verba pronūtient, **Q**uæritur, an ille solus conficiat, q primus pronūtiat? **Q**uid ergo cæteri faciunt, an iterant sacramentum? Poterit ergo contingere, q ille non conficit qui

*D. Thom.

3. p. q. 83. art. 2. ti. 6. ad. 4.

*D. Thom.

3. p. q. 82. articu. 2.

Quæstio.

*D. Thom.
q. 74. arti. 1.
ad. 2.

Responsio.

cit qui celebrat principaliter, & ille cōficiet, qui secundario celebrabit, & sic pia celebrantis intentio defraudabitur? Sanè dici potest, & probabiliter respōderi, q̄ siue prius, siue posteri⁹ proferant sacerdotes, referri debet eorum intentio ad instans prolationis episcopi, cui principaliter celebranti concelebrāt, & tūc omnes simul consecrāt, & conficiūt. Quanquam nōnulli cōsentiāt, q̄ qui prius pronuntiat, ille consecrat: nec aliorum defraudatur intentio, quia factū est quod intenditur. Consueuerūt autē presbyteri Cardinales Romanum circumstare pōtificem, & cū eo pariter celebrare. Cumq; cōsummatum est sacrificium, de manu eius cōmunio nem recipere, significantes Apostolos, qui cū Domino pariter discumbentes sacram de manu eius eucharistiam acceperūt, & in eo quod ipsi concelebrant, ostendunt apostolos tunc a Domino ritum huius sacrificij didicisse.

*D. Thom.
3. p. q. 73. artic. 5.

Exod. 12.
Luc. 22.

De hora institutionis. CAP. XXVI.
Postquam cœnatū est. **Q**uartadecima luna primi mensis ad vesperam Christus secundum legistypū pascha cum Apostolis celebravit, de quo cum dixisset, desiderio desiderari hoc pascha manducare vobiscū antequam patiar. Cur hoc dixerit, statim ostendit, vt scilicet veteri Paschæ imponēs finem, nouum Paschæ substituerit sacramentum. Accipiens enim p̄-

nem, benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis dicens: Accipite & comedite, hoc est enim corpus meū quod pro vobis tradetur. Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus noui testamenti qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Hæc ergo institutione formati celebramus iugiter per mysterium, quod se uel offerabatur in pretium. Nam ubi veritas venit, figura cessauit, & signum est sublatum de medio, cum iam non erat res aliqua quæ futura significarentur, sed quæ præsens perciperetur, mansit tamen figura, donec fuit in veritate completum, quod in similitudinem prius erat exhibitum. Ob id etiam Christus corpus & sanguinē suum post cœnam dedit apostolis, vt hoc sacramentum vel vltimum testatoris mandatum arctius memoriæ commendarent. Vnde nouissimum condens hæc dibus testamentum, Vos inquit, estis qui mecum permanistis in tentationibus meis, & ego dispono vobis regnum, sicut pater mihi disposuit, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Patet ergo cum primam acceperūt apostoli eucharistiā, nō eos accepisse ieiunos. Non ideo tamē est calumniādum ecclesiæ, q̄ a ieiunis semper accipit. Placuit em̄ spūi sancto, vt in honorē tanti sacramēti prius in os Christi-

Cur post cœnam Christi instituit.
Luc. 22.

Nunc a ieiunis accipien- dum est.

ipsum quoque librum & omnem populum asperlit dicens: Hic est sanguis Testamenti, quod mandauit ad vos Deus. Ecce quod proprie Moyses verba prædixit, quibus Christus versus est in coena.

¶ Vtrum aqua cum vino conuertatur in sanguinem. CAP. XXIIX.

Sed quaeritur, vtrum aqua cum vino conuertatur in sanguinem? Si conuertitur, ergo sacramentum, sanguis est: inuò populi, nam aquae multae sunt populi multi, & ob hoc aqua vino miscetur, vt Christo populus adunetur. Nam de latere Christi exiuit sanguis & aqua. Si non conuertitur, vbi post consecrationem exiit: Et quomodo separatur à vino, cui fuerat in vno commixta? Præterea non solum sanguinem bibit sacerdos in hoc sacramento, si post consecrationem aqua pura perināserit, post vnā ergo summptionem iterum eodem die communicare non debet, ac si prius aquam bibisset. Nam idcirco sacerdos postquam perfudit, eodē die iterum non sacrificat, quia vinum purem assumit. An forte sicut vinum mutatur in sacramentum redemptionis, sic & aqua transit in sacramentum abluitionis, quae de latere Christi pariter effluerunt. Quis hoc valeat diffinire?

¶ Vtrum Christus resurgens sanguinē resumpsit quem effudit in cruce. CAP. XXX.

¶ Nam & illud inquiratur, vtrum Christus resurgens à mortuis, sanguinem illum resumpsit quem

*D. Thom. 3. p. q. 74. ar. 1. c. 8. & ca. cu Martha. de celebra. miss.

Ioan. 19.

aliis* au- deat.

*D. Thom. 3. p. q. 54. ar. 1. c. 1. ad. 1.

quem effudit in cruce. Si enim capillus de capite vestro non perit, quanto magis sanguis ille non perijt qui fuit de veritate naturæ?

¶ De circuncisione præputij, & præcisione vmbilici. CAP. V. T. XXXI.

¶ Vid ergo de circuncisione præputij vel vmbilici præcisione dicitur? an in resurrectione Christi similiter redijt ad veritatē humane substantiæ? Creditur enim in Lateranensi basilica, scilicet in sancto sanctorum conseruari. Licet à quibusdā dicatur, quod præputium Christi fuit in Hierusalem delatū ab angelo, Carolo Magno, qui transtulit illud & posuit Aquisgrani. Sed post à Carolo Caluo positum est in ecclesia Saluatoris apud Carosium.

Melius est tamē Deo torum cōmittere, quàm aliud temere diffinire. Illud omnino nephas est opinari, quod quidā dicere præsumpserūt, videlicet aquā in phlegma cōverti. Nam & de latere Christi non aquā, sed humorem aquaticum, id est, phlegma mentiūtur exiuisse, non attendētes quod de latere Christi duo præcipua ecclesiæ sacramenta fluxerunt, videlicet & sacramentum redemptionis in sanguine, & sacramentum regenerationis in aqua. Non enim baptizatur in phlegmate, sed in aqua, iuxta sententiā euangelij: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Quibusdā verò non absurdum videtur, quod aqua cum vi-

Luc. 2. 21.

Præputium Christi. Falsa opinio de aqua ex latere Christi.

Ioan. 3. Recta opinio de aqua

in calice sa-
cramenti.

no transit in sanguinem ea videlicet ratione, quod aqua per admixtionem transit in vinum, & vinum per consecrationem transit in sanguinem. Quis enim ambigat aquam in vinum transire, cum in multo vino modicum infunditur aqua? Alioquin tota vini substantia propter guttam aquae mutatur, ut quoddam fiat ex illis confusum, quod nec sit aqua, nec vinum. Sic ergo tota fontis vel fluminis aqua propter modicum vini stillam in confusionis specie mutaretur, nec panis ille posset in Eucharistiam consecrari, quia si est de frumento, cui forte mixtum fuerat unum granum hordei vel avenae. Quid autem si plus apponatur aquae quam vini, erit irritum sacramentum? Oportet quidem quod tantum vini ibi ponatur, quae aqua commixtum saporis vini retineat. Licet autem diligentis studio vinum optimum sit quaerendum, ut sacrificium offeratur, vitium tamen vini non maculat munditiam sacramenti. Quocirca siue vinum novum, quod dicitur mustum, siue vinum acidum, quod appellatur acetum, in sacrificium offeratur, sacramentum conficitur & diuinitus consecratur.

*D. Thom.
q. 77. art. 4.

De vino post consecrationem admixto.

CAPVT. XXXII.

Si vero post calicis consecrationem aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commixtum corpori, quod

ri, quod sub eis latet, vndique circumfunditur, non madidans circumfusum. Ipsa tamen accidentia unum appositum videtur efficere, quod inde commiscetur. Quia si aqua pura fuerit apposita, vini saporis allumit. Contingit accidentia permutata re subiectum, sicut subiectum contingit accidentia permutare. Cedit quippe natura miraculo, & virtus supra consuetudinem operatur. Quidam autem voluerunt aliter quod sicut aqua pura per aquae benedictae contactum, efficitur benedicta: Sic vinum per sacramenti contractum efficitur consecratum, & transit in sanguinem, quorum assertioni ratio minimè suffragatur. Queritur autem, an irritum sit quod geritur, si forte praetermittitur aqua. Cautum est enim in Canone quod non potest calix domini aqua sola esse, neque vinum solum, nisi utrumque misceatur. Et Cyprianus, Calix Domini non est aqua sola, neque vinum solum, sicut neque corpus domini potest esse farina sola, nisi fuerit utrumque adunatum, & panis unius compage solidatum. Hoc quidam constanter affirmant, dicentes, quod sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic vinum sine aqua transubstantiari non potest, quia de latere Christi simul utrumque manavit. Alii vero concedunt, quod si quisquam non intendens haeresim introducere, oblivione vel ignorantia praetermiserit aquam, ille quidem vehementer est corripiendus, & graviter, non tamen fit irritum sacramentum. Quod

*D. Thom.
3. p. q. 74. ar
ticu. 7.
De consec.
dist. 2. c. 1. 1.
& 3.

ergo prædictum est, hoc est, verum vinū soli offerri non posse: determinari debet, quia recipit exceptionem, hoc modo nō potest nisi fiat simpliciter vel ignorāter, vel non potest, id est non debet: quia nō dicitur posse fieri, quōd de iure nō fit. Nam & Græcorum ecclesia dicitur aquam non aponere sacramento. Ait enim Cyprianus, si quis de antecessoribus vel ignorāter vel simpliciter non obseruauerit, quod nos dominus exēplo facere vel magisterio docuit, potest simplicitati eius indulgentia dñi venia concedi, nobis verò non potest ignosci, qui nunc à domino instructi sumus, vt calicem dominicū vino mixtum, secundum quod dominus obtulit, offeramus. Hinc ergo colligitur, q̄ vinum aqua mixtū Ch̄s in cœna discipulis tradidit.

¶ Vtrum fermentatum transubstantietur.

CAPVT. XXXIII.

Quæritur autem, vtrum qui fermentatum sacrificat, sacramentum conficiat, præsertim si negligenter vel ignoranter hoc faciat? Superius enim sufficiēt̄ et ostensum est, q̄ Christus azymū consecrauit, cum sacramentū instituit, sed adhuc multi sacrificant de fermentato, quibus tanquā verē catholicis ecclesia Romana cōdicat. Verum hæc quæstio melius solueda differtur, vt aliās competentius soluat̄.

¶ Quare sub alia specie sumitur Eucharistia. CAP. XXXIII.

Tribus

Tribus autem ex causis sacramentum corporis & sanguinis sui Christus sub alia specie sumēdum instituit, scilicet ad augendum meritum, ad fouendum sensum, ad vitandum ridiculum. Ad augendum meritum, quoniā aliud ibi cernitur, & aliud esse creditur, vt fides habeat meritum, cui humana ratio non præbet experimentū. Ad fouendū sensum, ne abhorreret animus, quod cerneret oculus, Quia nō consueuimus carnē crudam comedere, vel sanguinē humanum potare. Ad vitandū ridiculum, ne insultaret paganus, cum id ageret Christianus, & vt ita veritas adsit, & ridiculum desit. Ad hoc ergo Christi sub specie principalis edulij sumēdam proposuit Eucharistiam, vt sensus foueretur in vno, & fides edificaretur in altero. Fouetur enim sensus in vno, dum solita percipit, & edificatur fides in altero, dū in eo quod videt, quale sit illud quod non videt agnoscit. Proponitur autē species panis & vini, quatenus in sumptione corporis & sanguinis Christi doceatur esse perfecta refectio, plena quippè refectio cibibus & potus est. Cibi autem & potus, & panis & vini est *principalis substantia.

Tres cause institutionis.

¶ Quod sacramentum altaris simul est veritas & figura. CAPVT. XXXV.

Myterium *fidei. Ex his alijsque scripturæ verbis, quidam munimentum erroris dare putauerant dicentes, in sacramento altaris verita-

aliās *principaliter.

*D. Tho. 3. p. q. 78. art. 3. ad 5. & 6.

Cyprian. in epist. l. br. 2. capi. 3.

*D. Tho. 3. p. q. 74. art. 4. soluit hæc quæst.

*D. Tho. 3. p. q. 74. artic. 1.

Error negatium veritatem in sacramento. veritatem corporis & sanguinis Christi non esse, sed imaginem tantum & speciem & figuram, pro eo quod scriptura memoret aliquotiens id quod in altari suscipitur, esse sacramentum & mysterium & exemplum. Qui profecto laqueum erroris incurrunt, quia nec sacramenta Dei reuerenter suscipiunt, nec auctoritates scripturae conuenienter intelligunt, nescientes scripturas neque virtutem Dei. Quid enim, Nunquid ideo sacramentum altaris veritas non est, quia figura est? ergo nec mors Christi veritas non est, quia figura est. Et resurrectio Christi veritas non est, quia figura est. Nam & mortem & resurrectionem Christi figuram & imaginem & similitudinem esse manifeste declarat Apostolus dicens: Christus mortuus est pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et Petrus apostolus. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Ergo mors Christi exemplum fuit, ut peccato moriamur, & resurrectio eius exemplum fuit, ut iustitiam uamus, Nunquid ideo veritas non fuit? ergo Christus uere mortuus non fuit, & uere non resurrexit? Si mors eius uel resurrectio eius uera non fuit absit. Nam propheta de ipso praedixit. Uere langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Altaris ergo sacramentum est, & ueritas, & figura.

Reprobatio.

Roma. 4.

1. Petri. 1.

Esaiæ. 53.

¶ De

¶ De sacramento & re sacramenti: quorum tria notantur* distincta.

CAP. XXXVI.

Tria quippe in hoc sacramento sunt discreta: uidelicet forma uisibilis, ueritas, & uirtus spiritualis. Forma panis & uini, ueritas carnis & sanguinis, uirtus unitatis & charitas. Primum oculo cernitur, secundum animo creditur, tertium corde percipitur. Primum est sacramentum & non res, secundum est sacramentum & res, tertium & res & non sacramentum. Sed primum est sacramentum geminae rei, tertium uero res gemini sacramenti, secundum autem est sacramentum unius, & res alterius. Nam forma panis utraque carnem Christi significat, id est, uera & mysticam. Sed ueram carnem & continet & significat. Mysticam uero significat, sed non continet. Sicut unus panis ex multis granis conficitur, & unum uinum ex diuersis acinis confluit. Sic corpus Christi ex multis membris componitur: Et unitas ecclesiastica ex diuersis personis consistit. In praedestinati, uocati, iustificati, & glorificati, Nam quos praedestinauit, hos & uocauit, & quos uocauit, hos & iustificauit, &c. Propter quod dicit Apostolus: Unus panis & unum corpus multi sumus. In cuius rei typo facta est Arca domini de lignis. Cetheim quae sunt imputribilia, & albae spinae similima. Uinum autem in quantum liquet, & rubet, similitudinem sanguinis

Alias * discreta.
 Vide capit. Cum Martine. Ex. de celebratio. missa.
 *D. Thom. d. 74. q. 1. ar. tic. 1. & 3. p. q. 77. arti. 1. ad. 3.

Roma. 8:

1. Corin. 10.
Exod. 15.

guinis significat. In quantum calet, & redolent, proprietatem charitatis significat, & ostendit. Nam viam & sanguinem operatur, & excitat charitatem, quia cor bibentis exhilarat & dilatat. Patet ergo quod substantia corporis & sanguinis Christi est sacramentum, & res, sed alterius sacramentis res, & alterius rei sacramentum. Est enim res primi, quia significatur & continetur à primo, videlicet à forma visibili. Et est sacramentum tertij, quia significat, & efficit tertium, videlicet unitatem ecclesiasticam. Illud ergo sanè debet intelligi quod dominus ait, pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Ne videretur esse contrarium illi, quod alibi dicit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Christi enim habemus nobiscum, sub diuini speciei sacramenti, & non semper habemus nobiscum in propria forma personæ. Dicitur ergo mysterium fidei, quoniam aliud ibi cernitur, & aliud creditur. Cernitur species panis & vini, & creditur veritas carnis & sanguinis dñi. Quod autem hic dicitur mysterium fidei, alibi dicitur spiritus & vita. Spiritus enim est mysterium, secundum illud: Litera occidit, spiritus autem vivificat. Fides est vita, secundum illud. Iustus ex fide vivit. Hinc ergo dominus ait: Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

¶ Quod

¶ Quod species panis & vini duabus ex causis intelligitur sacramentum.

CAP. XXXVII.

Verum cum consecratio perficiat sacramentum, & post consecrationem non sit panis in altari aut vinum, quis panis est corporis, aut quod vinum est sanguinis sacramentum? Si dicatur quod panis qui fuit, vel vinum quod extitit, profecto nec ille est corporis, nec illud est sanguinis sacramentum, quia panis transiit in corpus & vinum transiit in sanguinem. Si vero dicatur, quod species quæ remansit, illa quidem nec consistit e granis nec confluit ex acinis, quoniam ex his non provenit accidens, sed substantia. Quam ergo similitudinem assignabimus inter sacramentum rei, & rem sacramenti? Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum quarum sunt sacramenta, non dicerentur proprie sacramenta, sicut sacramentum baptismi: quod est ablutio carnis exterior, similitudinem habet significati, quod est ablutio mentis interior. Sanè sacramentum istud in hoc gerit similitudinem corporis, in quo panis similitudinem representat. Species ergo panis sacramentum est corporis, non solum ratione rei significatæ, verum etiam ratione contentæ.

¶ Vtrum forma panis & vini, vel species accidentis & veritas corporis diuisa sint sacramenta.

CAP. XXXVIII.

Sed

Quomodo
Christum
nobiscum
habemus.

Matth. 26.
28. addo
semper.

Mysterium
fidei supra
cap. 35.

Et 1. Corint. 3.
Abac. 2.
Ioan. 6.

*D. Thom.
3. p. q. 74. ar
ti. 1. & q. 75
arti. 1.

*D. Tho. 3.
par. q. 73. ar
ticul. 2.

Sed quæritur, Vtrum species panis & veritas corporis vnum sunt sacramentum, an diuersa sunt sacramenta? Scriptum est enim. Perficiat in nobis tua quæsumus sacramenta quæ continent, sed & alibi legitur: Præstita ut hoc tui corporis & sanguinis sacramentum non sit nobis reatus ad poenam, præterea cum eandem rem sanctam significet, videtur quod sit idem sacramentum. Sed cum diuersa sint signa, videtur quod diuersa sunt sacramenta. Sunt sane qui dicunt, quod forma panis & vini sunt vnum sacramentum, non propter vnum significatum, sed propter vnum contentum. Species autem panis & veritas corporis sunt vnum sacramentum, non propter vnum contentum, sed propter vnum significatum, hi debent concedere, quod sicut diuersæ res propter idem significatum, idem sunt sacramentum, sic eadem res propter diuersa significata diuersa sunt sacramenta. Quibus obijcitur, quod si species panis, & veritas corporis idem sunt sacramentum, cum species panis sacramentum sit corporis, ergo veritas corporis idem est sacramentum, & ita sacramentum est sui. Non prouenit, quia species panis est quoddam sacramentum, quod est veritas corporis & est quoddam quod non est illa, quonia est duo sacramenta diuersa. Alij verò dicunt, quod siue sint diuersa significata, siue diuersa sint significatia, semper diuersa sunt sacramenta. Quos oportet concedere, quod in altari ad mi-

mus

nus sunt quatuor sacramenta, videlicet species panis, & species vini, veritas carnis, & veritas sanguinis. Præterea cum panis & vini diuersa sint accidentia, ut sapor, odor, pondus & color, quantitas & figura, videtur quod singula per se sint varia sacramenta. Nam qua ratione potius vnum quam aliud dicendum est sacramentum? Sed cuius rei sacramentum est odor aut sapor? Potest non incongrue responderi, quia omnia simul accepta, sunt vnum Eucharistiæ sacramentum, eo quod nullum sacramentum solum significat per se, sed omnia simul panis speciem representant, quæ corpus Christi continet, & significat.

Vera determinatio. forte + totum.

¶ De distinctione signorum, ubi ostenditur, quod sacramentum actiue & passiue dicitur.

CAPVT. XXXIX.

Signorum autem alia sunt naturalia, & alia positiua. Naturalia sunt, quæ secundum naturam significant. Quorum quædam sunt quæ per antecedens significant consequens, ut rubore vespertino significatur serenitas matutina. Alia sunt quæ per consequens significant antecedens, ut fumo vel cinere significatur ignis. Positiua sunt illa quæ secundum inpositionem significant quorum alia sunt signum rei sacræ, ut serpens æneus erectus in eremo. Alia sunt signa rei non sacræ, ut arcus triumphalis erectus in biuio. Signorum rei sacræ, alia sunt sacra, ut baptismus, alia non sacra, ut agnus paschalis. Sacra sunt si-

Signorum alia sunt naturalia alia positiua.

*D. Tho. q. 60. 3. p. & in 4. dist. 1. Num. 11.

Signa noui

R gna

Obiectio.

Dilutio.

fortè *significata.

¶ Sacramenti
meliora sunt
quoniam signa
veteris testa-
menti.

gna noui testamenti nõ sacra veteris. Quam-
enim vtraque sunt signa rei sacrae, id est, rem sa-
cræ significatoria, non tamẽ vtraq; sunt sacra
signa, id est, iustificantiã. Licet nonnulli dixe-
runt legalia iustificasse. Hæc est enim differen-
tia inter legalia & inter euangelica sacra-
menta quod illa signifi-
cabant tantum & non iustifi-
cabant, hæc autem significant & iustificant. Ve-
rum quãdoque largè quãdoque strictè sacra-
mentũ accipitur. Largè secũdum quod omne
signum rei sacrae, siue sit factum siue non factũ,
dicitur sacramentum. Vndè signa legalia sacra-
menta dicuntur. Strictè secũdum quod factum
solummodo signum dicitur sacramentum. Sa-
cramentum autem & actiue & passiue dicitur,
quasi factum signans, vel factum signatum. Nã
nomine sacramenti quãdoq; signum rei, quã-
doq; res signi varie nuncupatur, secũdũ quod
sacramentum accipitur pro re signi, sacra-
mentum dicitur à sacro & secreto, quasi factũ secre-
tũ. Species ergo panis dicitur sacramentũ actiue
id est, factum significans. Vnitãs autem Ecclesię
dicitur sacramentum passiue, id est, factum signa-
tũ: Corpus domini vtroque modo dicitur
sacramentum, id est, factum significans, & factum
signatum.

Sacramen-
tum & acti-
ue & passi-
ue dicitur.

*D. Thom.
3. par. q. 73.
artic. 3.

*D. Tho. d.
1. q. 1. arti. 3.
ad 2. in. 4. li-
br. senten.

¶ Quod sacramentum consistit in tribus,
in rebus, factis, & verbis.

CAPVT. XLI.

Sacra

Sacramentum verò consistit in tribus, rebus,
factis, & verbis, secundum proprietatem, si-
militudinem, & interpretationem: Leo nãque
secundum proprietatem designat diabolũ. Vn-
dè: Aduersarius veller diabolus tãquam leo ru-
giens circuit, quærẽs quem deuoret. Seminare
secundum similitudinem significat prædicare:
Vndè Exijt qui seminat seminare semẽ suum,
& aliud cecidit in terram bonam, aliud supra
petram, aliud inter spinas. Emanuel secundum
interpretationẽ significat Christũ. Vndè. Vo-
cabitur nomen eius Emanucl, quod interpreta-
tur nobiscum Deus. Res vt aqua baptismi, vel
aqua, factum vt signaculũ crucis, Verbum vt
inuocatio trinitatis. Singula reperiuntur in hoc
excellentiſſimo sacramento. Res, id est, corpus
& sanguis, factum, id est, iesus & potus. Verbũ,
Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.
¶ Quod sanguis Christi dupliciter intelligitur
in remissionem peccatorum effusus.

1. Petri. 5.

Lucæ. 2.

Matth. 8.

CAPVT. XLI.

¶ Vi pro multis effundetur in remissionẽ
peccatorum. Pro solis prædestinatis effu-
sus est, quantum ad efficientiam. Sed pro cun-
ctis hominibus est effusus quantum ad suf-
ficientiam. Effusio quippè sanguinis iusti p-
iniustus tam fuit diues ad pretium, vt si vnuerſi
tas crederet in redemptorem, nullum omnino
diaboli vinculum retinerent. Peccatum autem
Duplex re-
R 2 duobus

missio peccati. **duobus modis remittitur, quo ad meritum culpæ, & quo ad debitum poenæ. Meritum culpæ remittitur per sanguinis fidē, quia iustificamur à culpa. Debitum poenæ remittitur per sanguinis pretiū, quo redēpti sumus à poena. Omnes enim quasi oves errauimus. Vnusquisq; in viā suam declinauit. Et dñs posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liore eius sanati sumus. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Quia ergo iustus iniustè punitus, iniusti iustè sunt liberati. Assumpsit enim poenam in se pro omnibus, vt daret per se gratiam vniuersis.**

*D. Tho. 3. p. q. 80. art. 10. Concil. Tri. sess. 22. capi. 6. **Quod sumptio Eucharistiæ non est nimium differenda. CAPVT. XLII.**

HÆc quotienscunque feceritis. In perceptione corporis & sanguinis Christi, magna est nobis adhibenda discretio. Cauendum est enim, ne si nimium differatur, mortis periculum incurratur, Domino protestante: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si verò quis indignè suscipiat, iudicium damnationis incurrat, Apostolo testante: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Ideoq; iuxta vocem eiusdē Apostoli, Prohibet seipm homo, & sic de pane illo edat &

de ca.

de calice bibat. Ingens itaq; nobis indicitur bene viuendi necessitas, ne corpus domini vel indignè sumēdo sumamus iudicium, vel sumere cessando nihilomin⁹ incurramus periculū. Necessario quippe sumendus est agnus, vt à vastā te angelo ptegamur, nec exire possum de Aegypto nisi celebrādo phasē, paschalē agnū edamus. Dixerit ergo quis spīa cōicandum esse quotidie, dixerit alius quotidie cōmunicandū non esse, faciat vnusquisq; quod piè crediderit faciēdum. Non enim litigauerunt ad inuicem nec alter alteri se præposuit Zachæus & ille Centurio, cum alter eorū gaudens in domo sua Christum recepit, & alter eorum dixit: Domine, nō sum dignus vt intres sub tectum meum. Audi quid, super hoc sentiat Augustinus: Quotidie, inquit, eucharistiā recipere, nec laudo nec vitupero, omnibus diebus tamen dominicis cōmunicādum hortor. Si tamen mens in effectū peccandi est, grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quā purificari. Et licet quis peccato mordeatur, si tamen peccandi de cætero non habeat voluntatem, & satisfaciat lachrymis, & orationibus, securus accedat. Sed hic de illo loquor, quem mortalia peccata non grauant. Cautum est enim in Canone, qd si nō frequentius, saltem ter in anno omnes communificent, qui nolūt ecclesiasticis carere luminibus: in Pascha, Pentēcoste, & Natali.

Ingens nebis indiēta probitatis necessitas.

Exod. 12. De consecr. dist. 2. ca. Quotidie.

Lucæ. 19.

Matth. 8.

De consecr. dist. 2. ca. Seculares.

*D. Tho. 3.
p. q. 73. arti.
4. Trid. sess.
13. c. 1. & se.
21. cap. 1.
1. Corin. 11.

Luc. 22.
Car ultimo
loco insti-
tuit Christ^o
hoc sacra-
mentum.

Ioan. 13.

Cibus soli-
dus.

¶ Quòd sacramentum altaris est commemora-
tio mortis Christi. CAP. XLIII.

IN mei memoriam faciatis. In hoc sacra-
mento nobis quotidie mortis Christi memoriare
nouat, sicut apostolus determinat dicens: Quo-
tiscunq; manducaueritis panem hunc, & bi-
beritis calicem, mortem domini annuntiabi-
tis donec veniat. Propter qd ipse dicebat apo-
stolis: Hoc facite in meam cōmemorationem.
Hanc ultimam sui memoriam dominus nobis
dereliquit, quemadmodū si quis peregre profi-
ciscēs aliquod pign^o ei quē diligit derelinquat,
vt quotiēs tūc illud aspexerit, ips^o debeat ami-
citas membrari, quoniā is si perfecte dilexerit,
absq; magno fletu vel desyderio nequit illud
aspicere. Ideoq; hoc saluator instituit sacra-
mentum, vt quia venerat eius hora qua de mundo
transiret ad patrem, quia verum erat quod dice-
bat apostolis. Quo ego vado, vos non potestis
venire. Nam & Petro dicenti: Domine, quo va-
dis? Respondit: Quo ego vado, me sequi non
potes. Competentem illis hereditatem cōscri-
bens, visibilem sui memoriam commendarat,
Hoc, inquit, facite in meam cōmemorationem.
Non enim solum scripturam cōmemo-
rationem ad hęc sufficere iudicabat; qui lethar-
gicum venerat ægrotum sanare. Quota namq;
pars nostri capit illud quod in Euangelio opti-
mis vnguentis frogat, antidotū, verbum quod
erat in

erat in principio apud Deū, per quē oīa facta
sunt, quodq; caro factū est, & habitauit in no-
bis? Nā illud quidē ruminare, me dela salubris
est super mel & fauū, dulcis faucibus animæ di-
ligētis. Sed tātus cibus valde paucorū, & solius
mētis pabulum, quo tunc anima plenissime sa-
tiabit, cū verbū ipsum in æterna felicitate gūsta-
bit. At ille q corpus assumpsit & animā, vt sana-
ret & animā & corpus, pignēta sua pūda cha-
ritatis arte composuit, quibus lethargicā men-
tem egroti renouata quotidie suæ salutis cōme-
moratione percelleret, & edent ulā. i. sine denti-
bus plebē (quæ verbum antiquum & æternum
principium, quasi solidum cibū ruminare non
poterat) hic dulcissimo confecto liquamine in
panis & vini sacramēto cōsuefaceret sorbillare.

Psalm. 16.

Cibus eden-
tula plebi
aptus.

¶ De diuersis causis institutionis.

CAPVT. XLIII.

Sapientia Dei, quæ se per visibilia manife-
stat, volens euidenter ostendere quòd ipsa
cibus est animarum, carnem assumptā propo-
suit in edulium, vt per cibum humanitatis inui-
taret ad gustū diuinitatis, de quo dicit Psalmi-
sta: Gustate & videte quoniam suauis est domi-
nus. Totum ergo Christus se exhibet nobis in
cibum, vt sicut diuinitate nos reficit, quā spiri-
tualiter gustamus corde, ita nos humanitate re-
ficiat, quam corporaliter ore comedim^o, vt ita
de visibilibus ad inuisibilia, de tēporalibus ad

*D. Tho. 3.
p. q. 6. arti.
1 & 5. Trid.
sess. 13. ca. 2.

Psalm. 33.
Duplicher
nos cibet do-
minus.

Ioan. 6.

æterna, de terrenis ad cœlestia, de humanis ad diuina nostransferat. Ego sum inquit, panis uerus, qui de caelo descēdi. Ecce cibus diuinitatis. Et panis quem ego dabo caro mea est. Ecce cibus humanitatis. Panis igitur angelorū factus est cibus hominum, secundum illud propheticum: Panē angelorū manducauit homo. Quatenus qui secundū animam cibum diuinitatis accipimus, etiam secundum carnem cibum humanitatis sumamus, quoniam sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo verus est Christus. Et quia homo per gullū mortem incurrit, per gullum quoque vitam acquirat, quatenus vnde mors oriebatur inde vita resurgeret. Dicitur est quippē de illo. Quacumque die comederis, morte morieris. Dicitur autem de isto. Si quis māducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Cibus ille mortalis pependit in ligno scientiæ boni & mali. Cibus iste vitalis pependit in ligno vitæ: quod est in medio paradisi. Illud fuit lignum inobedienciæ, ad quod homo manus extendit, vt fiat sicut Deus iuxta quod illi serpens promiserat: Eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Illud autem lignū est obedienciæ, in quo Deus manus extēdit, & factus est homo, iuxta quod dicit Apostolus: Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens in similitudinē hominū factus, & habitu inuētus vt homo, factus obediēs vsque ad mortem,

Sapient. 16.
Psalm. 77.

Duplex lignum scientiæ & vitæ.
Genes. 3.

Ioan. 6.

Philippē. 3.

mortem autem crucis. Vt ergo suam erga nos charitatem ostenderet, & nostrā erga se charitatē accēderet, qui dedit se pro nobis in pretium ipse tribuit se nobis in cibum, vt per pretiū redimeret nos à morte, per cibū aleret nos ad vitam. Vnde ait, Qui māducat me uiuet propter me. Quid amplius vnquam potuit pro nobis efficere? Pretium se dedit pro nobis in mortem, & cibum se tribuit nobis ad vitam, vt mortem nostram sua morte perimeret, & vitam nostrā sua vita nutrirer. Panis iste si dignē māduccatur, impinguat: & calix iste si dignē bibitur, inebriat, non corpus sed cor, non ventrem sed mentem. Vnde, Poculum tuum inebrians quātm præclarum est. Per huius ergo sacramēti virtutem, vniuersæ virtutes augentur, & omnium gratiarum fructus exuberat. Is enim in hoc sacramento sumitur totus & integer, qui est fons & origo totius virtutis & gratiæ. Per crucis mysterium eripuit nos à potestate peccati. Per Eucharistiæ sacramentum liberat nos à voluntate peccadi. Nā eucharistia si dignē sumat à malo liberat, & confirmat in bono, venialia delet, & cauet mortalia. Vnde cū præmittimus in oratione dominica, Panem nostrū epifusioni. i. super substantialē, da nobis hodie, statim adiungim⁹: Et dimitte nobis debita nostra, & ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. Quia per panem illum cælestem libe-

Christus dedit se in pretium & in cibum.

Psalm. 22.

Virtus & effectus huius sacramenti.
*D. Tho. 3. p. q. 29. con cil. Trident. sess. 11. ca. 1. Matth. 6.

ramur à malis præteritis, præsentibus, & futuris. Dedit ergo nobis hoc sacramentum salutis, ut quia nos quotidie peccamus, & ipse iam mori non potest. Per hoc sacramentum, quod in memoria mortis eius accipimus, remissionem peccatorum quotidie consequamur. Non enim solum lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum fudit pro nobis in crucis patibulo, verum etiam quotidie nos lauat à peccatis nostris in sanguine suo, quando eius sanguinem nos accipimus in calicis poculo. Ascensurus ergo Christus ad patrem, quia promisit Apostolis eorumque sequacibus: Vobiscum ero cunctis diebus usque ad consummationem seculi, voluit remanere cum illis non solum per inhabitantem gratiam nec per diuinam tantum essentiam, verum etiam per corporalem præsentiam. Et ideo istud sacramentum instituit, in quo præsens nobiscum, sub alia quidem forma, sed in propria verè substantia. Congruum erat enim, ut Deus qui hominem quem plasmauit, & fecit ad imaginem & similitudinem suam in homine quem assumpsit imaginem & similitudinem suam expressius insigniret. Disposuit ergo cælestis altitudo consilij, ut sicut tres sunt personæ in unitate substantiæ, pater, verbum, & Spiritus sanctus, ita tres essent substantiæ in unitate personæ, diuinitas, corpus, & anima. Cum ergo

Christus

Christus secundum naturam diuinam tribus modis in rebus existeret, localiter in cælo, personaliter in verbo, sacramentaliter in altari. Sicut enim secundum diuinitatem totus essentialiter est in omnibus rebus, ita secundum humanitatem totus sacramentaliter est in pluribus locis. Huius sacramenti virtute possibile fit, ut qui de terra sunt, in cælum ascendant. Ait ipse enim saluator. Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit filius hominis, qui est in cælo. Unus & idem est filius Dei, qui de cælo descendit, filius hominis, qui ascendit in cælum Christus Iesus, cuius tanquam suo capiti cuncta membra corporis annectuntur, omnes qui per fidem huius sacramenti seruant unitatem spiritus in vinculo pacis. Et sicut vnum corpus, vna persona, vnus Christus caput cum suis membris in cælum ascendit, dicitque gratulabundus gloriosam Deo representans ecclesiam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et ostendens se cum illa in vnam conuenisse personam: Erant, inquit, duo in carne vna. Hoc autem, ut inquit apostolus, magnum sacramentum est in Christo & in ecclesia, quod encharistia simul efficit & figurat, secundum quod dominus ait: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem in me manet & ego in eo. Per id ergo quod suscepit ipse de nostro, accipimus ipsi de suo, tam insolabili nexu coniugimur, ut qui est vnum cum

Ioan. 3.

Per hoc sacramentum unimur Christo, sicut membra capiti.

Ephes. 5.

Christus semper nobiscum. Math. vii.

Trinitas substantiarum in vna persona Christi.

cum patre per ineffabilem vnitatem, fiat vnus
nobiscum per admirabilem vnionem, ac ipse
per hoc communiter mediante cum patre
efficimur. Pater, inquit, sancte, serua eos in me-
mine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnus scilicet
nos. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro
illis qui credituri sunt per verbum eorū in me,
vt & ipsi in nobis vnus sint, & credāt quia tu
me misisti. Ego claritatem quā dedisti mihi de-
di eis, vt sint vnus, sicut & nos vnus sumus.
Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in
vnus, & cognoscat mūdus quia tu me misisti.

Rogat vnitas pro vnione, verbum cum patre
vnus est in natura, homo cū verbo vnus est
in persona, membra sunt vnus cum capite. Pa-
trum est in iustitia, postmodum autem in glo-
ria, quoniā qui adhæret Deo, vnus spiritus est
cum eo. Vt ergo in iustitia vnus sint, cognoscat
mundus quia tu me misisti, vt autē gloria vnus
sint, volo vt vbi ego sum, & illic sint mecum, vt
videant claritatem quam dedisti mihi, quia dixe-
rasti in me ante constitutionem mundi.

CAPITVLA

LIBRI QVINTI.

1. De signis qua tertio loco sunt super oblatam & calicem, vbi agitur de quinque plagis. Ostenditur etiam quod nunquam in crucis signaculo panis se-
paratur

paratur à calice, nisi cum separatim nominatur in Canone.

2. Quare post consecrationem signa super eucharistiā fiant, vbi distinguitur inter verbum & signum.
3. Expositio subsequentiū in Canone.
4. De figuris noui testamenti, qua præcesserunt in veteri testamento, vbi tam in offerentibus quam in oblationibus similitudo* vocatur.
5. De signis qua quarto loco sunt super oblatam & calicem, vbi agitur de Christi oratione, de proditio-
ne, de vinculis & flagellis, de spinis & alapis, de profunda aliorum verborum intelligentia.
6. Iube hæc perferri per manus angelici tui, vbi agitur de ministerio angelorum, quæ semper in sacrificio presentes existunt. Vbi creditur, quare mors in sacra scriptura somno comparatur.
7. De Memento, parte. II. Canonis.
8. De Nobis peccatoribus, 12. parte Canonis.
9. De secunda commemoratione sanctorum. Vbi docetur, quare Ioannes repetitur, & quare Stephanus sociatus, Ioanni præmittitur Mattheus ac Barnabæ.
10. De signis, qua quinto loco sunt super corpus & sanguinem, & in latere calicis. Vbi agitur de crucifixe, qua facta est hora tertia lingua Iudæorum, & crucifixione, qua facta est hora sexta manibus gentilium.
11. De extensione manuum Saluatoris in cruce.
12. De tribus cruciatibus quos Christus sustinuit.
13. De aqua & sanguine q̄ de latere Christi fluxerūt.

Lego* no-
tatur.

Ioan. 17.

Rogat Chri-
stus p vnio-
ne nostri.
1. Corint. 6.

- 14 De scissione veli.
- 15 De sepultura Christi, & quare paruum per sacrificium exaltatur.
- 16 De saxo aduoluto ad ostium monumenti.
- 17 Ostenditur etiam, quare diaconus mensam altaris & armum pontificis osculatur.
- 18 Epilogus de numero & ratione signorum, quae sunt super oblatam & calicem.
- 19 De vocis expressione & pectoris transfusione.
- 20 De oratione dominica, ubi agitur de dignitate orationis, ad quid valeat vocalis oratio. Etiam pro quibus orandum sit.
- 21 De numero petitionum & ordine.
- 22 De adaptatione septem petitionum, & septem donorum, & septem virtutum, & septem beatitudinum.
- 23 De captatione benevolentiae.
- 24 De triplici malo à quo petimus liberari.
- 25 De diuersis tentationibus in quas petimus non induci.
- 26 De tribus debitis quae petimus nobis dimitti.
- 27 De quinque panibus quos petimus nobis dari.
- 28 De voluntate Dei, quam in terra sicut in caelo fieri postulamur.
- 29 De regno Dei quod petimus aduenire.
- 30 De sanctificatione nominis patris, quod quatuor modis sanctificatur in filiis, duobus in via, duobus in patria.
- 31 Quod duplex ordo notandus est in oratione dominica,

- nica, vnus in descendendo qui concordat cum donis, & alter in ascendendo qui conuenit cum virtutibus. Ostenditur etiam quis dominicam orationem post canonem super hostiam censuit recitari.
- 32 De silentio post orationem dominicam. Vbi agitur de quiete dominica sepulturae, & de descensu saluatoris ad inferos.

LIBER

Quintus.

De signis quae tertio loco sunt super oblatam & calicem.

CAPVT PRIMVM.

Vnde & memores domine nos tui serui: sed & plebs tua sancta Christi filij tui domini Dei nostri: tam beatae passionis: necnon & ab inferis resurrectionis: sed & in caelos gloriose ascensionis: offerimus praeclearae maiestati tuae: de tuis donis ac datis. Hostiam ✠ puram. Hostiam ✠ sanctam. Hostiam ✠ immaculatam. Panem ✠ sanctum vitae aeternae: & calicem ✠ salutis perpetuae.

Vnde

Tria d̄ Chri-
sto memo-
ria.

Nde & memores. Quia domi-
nus ipse præceperat, vt in sui
memoriam hoc faceremus: Id
circo tria sibi commemoran-
da proponit Ecclesia, scilicet,
Eius beatam passionem, nec

non ab inferis resurrectionem, sed & in celos
gloriosam Ascensionem. Querum primum, id
est, passio excitat charitatem. Secundum, id est,
resurrectio corroborat fidem. Tertium, id est,
ascensio lætificat spem. Quid enim magis in no-
bis charitatem accendit, quàm quod proprio fi-
lio suo non peperit Deus, sed pro nobis omni-
bus tradidit illum? Christus autem pro nobis
factus est obediens vsque ad mortem, mortem
autem crucis. Quid in nobis magis fidem con-
firmat, quàm quod Christus resurrexit à mor-
tuis primitiæ dormitiæ? Quoniam quidem
per hominem mors, & per hominem resurre-
ctio mortuorum. Sicut & in Adam omnes mo-
riuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.

Psal. 67:
Ephes. 4.
Ioan. 12.

Quid magis in nobis amplificat spem, quàm
quod Christus ascendens in altum, captiuam
duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, vt
vbi est ipse, illic sit & minister ipsius? Quia ve-
rò dicit ecclesia, memorem se dominicæ passio-
nis, statim acerbiorem speciem illius passionis
cōmemorat, recolens in quinque crucibus quinque
plagas. Deinde per partes ordinē dominicæ pas-
sionis

sionis p̄sequitur, sicut subsequens expositio
declarabit. Ab hinc igitur vsq; dum corporale
de super calicē remouetur, domini passio me-
moratur. Nam vbi dicit sacerdos, hostiam pu-
ram hostiam sanctā, hostiam immaculatam, pa-
nem sanctū vitæ æternæ, & calicē perpetuæ sa-
lutis. Quinariū crucis signaculū imprimi-
t super oblatā & calicē, significans illa viuentis petre fo-
ramina, in quibus residet immaculata colūba
fructuose nidificans. Cū inter prædicta crucis
quinque signacula, quinque dilecti sui plagas, vide-
licet duas manū, totidē pedū, & vnā lateris,
fida tenet & cōtēplatur memoria. Tres autē cru-
ces sacerdos cōmuniter facit super oblatā & ca-
licē, quoniam in tribus verbis vtrūq; pariter intel-
ligitur. Nunquā enim in crucis signaculo panis
separatur à calice, nisi cū separatim nominatur
in canone. Verū erecta pars crucis solū modò su-
per panem, transuersa verò vsq; super calicē de-
bet protēdi, quoniam erecta pars crucis corpus
Christi sustinuit, & brachia transuersa distēdit.

Quare post consecrationem signa su-
per Eucharistiam fiunt.

CAPIT. II.

Hinc ortum quæstio non prætereunda silen-
tio, cum enī plene & perfectē sit conse-
cratio celebrata, (cū materia panis & vini iam
transiit in substantiam carnis & sanguinis) qua
resuper Eucharistiam benedictam & plenissi-
mē

Quinque cru-
cis signacu-
la.

*D. Thom.
3. p. q. 83. ar-
ti. 5. ad. 3.

Quæstio.

S
mē

mè consecrati adhuc benedictionis signum imprimitur, aut aliud verbum consecrationis profertur. Imò talia quedam subiunguntur in canone, quæ videtur innuere, quòd nòdum sit transubstantiatio consummata. Ego super hac quaestione vellem potius doceri quàm docere, magisq; referre quàm profere sententiam. Verum quia neque à maioribus aliquid dictum super hac re potui reperire, dicam salua fide quòd sentio sine præiudicio sententiæ melioris. In Canone siquidem aliud verba significat, & aliud signa prætendant. Verba nanque principaliter spectant ad eucharistiam consecrandam signa verò principaliter ad historiam recolendam. Nam verbis utimur ad consecrandum panem & vinum in corpus & sanguinem Iesu Christi. Signis utimur ad recolèdum ea quæ per hebdomadam ante pascha gesta sunt circa Christum. Patet ergo quantum ad ordinem eucharistiæ consecrandæ, quòd capitulum istud, Qui pridie quàm pateretur, in fine Canonis subiici debui sset, quoniam in eo cõsecratio cõsumatur. Sed quoniam impeditet ordinem historię recolendæ, quia quòd fuit gestum in medio recoleretur in fine, prout idus canonis ordinator vobis ordinem seruaret historię, quasi quadam necessitate compulsus, capitulum istud: Qui pridie quàm pateretur, quasi cor canonis, in medio collocauit, vt quæ sequuntur intelligantur proce-

Responso
in Canone
alia est ra-
tio verborũ
quàm signo-
rum.

procedere, secundum illam figurã qua sæpè fit, vt quæ narratione succedunt, intellectu præcedunt. Vel potius, vt tam literæ quàm historię suus ordo seruetur. Dicatur itaq; q̃ signa pertinent ad historiam recolendam. Sed verba non pertinent ad eucharistiam consecrandam, imò pertinent ad eucharistiam consecratam, hoc modo.

Alia respon-
sio.

¶ Expositio subsequentiũ in canone.

CAPVT. III.

NOs tui serui, videlicet sacerdotes, & plebs tua sancta, scilicet populus Christianus (Nam quòd populus agit voto, sacerdotes peragunt mysterio) offerimus præclaræ maiestati tuę, id est, præ ceteris claræ. Nam si iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, quãto clarus diuina præfulget maiestas? De tuis donis, id est, de frugibus segetum, quantum ad panem qui consecratus est in carnẽ. Ac datis, id est, de frugibus arborum, quantum ad vinum quòd est cõsecratum in sanguinem. De his inquam & illis offerimus hostiã puram, hostiã sanctã, hostiã immaculatã, id est, eucharistiã, immunẽ ab omni culpa vel peccato originali, veniali, & criminali, vel purã quantum ad cogitationem, & sanctã, quantum ad locutionẽ, immaculatã quantum ad operationem, quia peccatũ nò fecit, nec est inuẽtus dolus in ore eius. Hoc est, panem sanctũ, id est, sanctificantẽ, datorem vitæ æternæ, quantum ad stolam carnis, & calicẽ sa-

Expositio
textus Ca-
nonis.

Math. 25.

De tuis do-
nis ac datis.

E. sai. 53.

Ioan. 6.

Propitio ac sereno vultu.

Psalm. 66.

lutis perpetuæ, quantum ad stolam animæ. Secundum illud, Ego sum panis viuus qui de celo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Supra quæ propitio domine nobis tuo sereno vultu, id est, placabile respectu digneris respicere. Nō quòd vultus eius mutetur aliquando. Sed tunc Deus illuminat suum vultum super nos, & serenat, cum misericordiam suam super nos exhibet & declarat. Secundum illud psalmistæ. Illuminet vultum suum super nos & misereatur nostri.

Supra quæ propitio : ac sereno vultu respicere digneris : & accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel & sacrificium patriarchæ nostri Abrahamæ : & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech sanctum sacrificiū, immaculatā hostiam.

De figuris noui Testamenti quæ præcellerunt in veteri Testamento.

CAP. IIII.

Sicuti similitudinē dicit, non quātitatem.
*Vvald de sacramental. titu. 4. capi.

Sicuti accepta habere dignatus es munera Abel, &c. Aduerbiū istud, sicuti, similitudinem innuit, non exprimit quantitātē. Multo quippe acceptius est hoc sacrificium, quā quod obtulit Abel, quod obtulit Abraham, quod obtulit Melchisedech. Valet enim amplius

plius res, quā vmbra, veritas quā figura. Ipsam ergo similitudinem magis quā quantitatem debemus attendere. Similes ergo offerendo sumus Abel, si rectē quidem offerentes, rectē nihilominus diuidamus, quod quia Cain non egit, peccauit. Sua nanque rectē cui debebat, obtulit Deo, sed retinuit sibi seipsum, & cor suum auferens Deo, malē diuisit. Abel autem acceptum Deo intus in corde obtulit holocaustum, quia non se sibi retinuit, sed Deo se totum subdidit & impendit. Et ideo respexit Deus ad Abel & ad munera eius. Ad Cain autē & ad eius munera non respexit. Prius respexit ad Abel, & postea respexit ad munera, quia non offerens placuit à muneribus, sed munera placuerunt ab offerente. Similiter Abraham egregia fide totum se prius offerebat altissimo, & propterea cum sua duceret offerenda, placidasei hostias offerebat, quod vt nos sciētes imitaremur, patrios ab illo Deus exigit affectus. Tolle (inquit) filium tuum vnigenitum quem diligis Isaac, & offer illum in holocaustum super vnum montium quem monstrauero tibi, statimque promptum & obedientem inuenit, imò nobis ostendit. Melchisedech quoq; , nisi se prius acceptum Deo sacrificium obtulisset, futurorum causas minimē prouidisset, quarū intuitu mysticum panis & vini primus obtulit sacrificium. Erat enim sacerdos altissimi. Nos

39. num. 5.
Oblatio Abel.
Genes. 4.

Oblatio Abrahamæ.

Genes. 22.

Oblatio Melchisedech.

Quomodo nos offerre debemus:

Psal. 65.

ergo assistentes ad offerendam, si rectè diuidimus prius, nos ipsos in sacrificium offeramus; arietinam proteruiam, feritatem taurinam, hircinamque libidinem iugulantes. Iuxta quod in psalmo cantauimus: holocausta medullarè offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cū hircis. Ac deinde sicut munus Abel, sicut sacrificiū Abrahæ, sicut hostiam Melchisedech; vota nostra dominus acceptauit. Veram non solum in offerentibus, sed etiam in ipsis oblationibus debemus similitudinem intueri. Nam illa vetera sacrificia, hoc nouum sacrificium figurabant. Quid enim per munus Abel offerentis de primogenitis gregis, nisi Christus exprimitur primogenitus in multis fratribus?

Per munus Abeli.
Roma. 8.
Apocal. 11.
Per sacrificium Abrahæ.
Roma. 8.
Matthæi. 3.
& 17.
Per oblationem Melchisedech.
Psal. 109.
Hebr. 7.

Quia sicut Abel inuidiose fuit interfectus à fratre, sic ipse malitiose fuit occisus à populo Iudeorum. Nam secundum Apocalypsim Iohannis. Iose est agn^o qui occisus est ab origine mundi. Quid per sacrificium Abrahæ dilectum & unicum filium offerentis nisi passio domini designatur? De quo dicit apostolus: Dilecto filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hic est (inquit) filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Oblatio uero Melchisedech tam proprie nomen sacrificiū præsignauit, ut inde predictum sit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui per omnia secundum Apostolum, assimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Abel dicitur puer, non tam à pueritia, quam à puritate, secundum illud. Ecce puer meus electus quem elegi, posui super ipsum spiritum meum. Abraham dicitur patriarcha, non tam Israëliticæ plebis quam populi Christiani: Illius per carnem, huiusq; per fidem: secundum illud: Non ultra uocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Melchisedech interpretatus est rex iustitiæ, deinde rex Salem, id est, pacis, propter illud quod legitur: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam, hoc addidit in Canone Leo Papa.

assimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Abel dicitur puer, non tam à pueritia, quam à puritate, secundum illud. Ecce puer meus electus quem elegi, posui super ipsum spiritum meum. Abraham dicitur patriarcha, non tam Israëliticæ plebis quam populi Christiani: Illius per carnem, huiusq; per fidem: secundum illud: Non ultra uocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Melchisedech interpretatus est rex iustitiæ, deinde rex Salem, id est, pacis, propter illud quod legitur: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam, hoc addidit in Canone Leo Papa.

Abel puer. Esai. 42.

Abrahā patriarcha. Genes. 17.

Melchisedech rex. Psalm. 71.

Supplices te rogamus omnipotens Deus: iube hæc perferri per manus sancti angeli tui: in sublime altare tuum: in conspectu diuinæ maiestatis tuæ: ut quotquot ex hac altaris participatione: sacrosanctum filij tui cor & pus: & sanguinem sumpserimus: omni bene & diuisione cœlesti: & gratia repleamur. Per eundem Christum dñm nostrū. Amen.

De signis quæ quarto loco fiunt super oblatam & calicem. CAP. V.

Lucæ. 22.

Supplices te rogamus, &c. Dicto hymno post
scenam exijt Iesus in montem oliuerti trans
torrentem Cedron, & progressus pusillum pro
cidit in faciem suam orans & dicēs: Pater si fi
ri potest, transfer hunc calicem à me. Sed & se
cundo & tertio abiijt, & orauit eundem sermo
nem, dicens: Et factus in agonia, prolixius ora
bat, & factus est sudor eius sicut guttæ sangui
nis decurrentis in terram, tunc venit ad discipu
los suos, dicens. Surgite, eamus, ecce appropin
quat qui me tradet. Traditor autem dedit eis si
gnum, dicens: Quem osculatus fuero, ipse est,
tenete eum. Et confestim accedens, osculatus
est eum. Iesus igitur quia procidit orans & di
cens, Pater si fieri potest, &c. Sacerdos inclinās

Osculum al
taris.

orat dicēs: Supplices te rogamus, &c. Per oscu
lum altaris representans osculum proditionis.
Quia vero factus in agonia prolixius orabat ter
tio dicens sermonē eundem, sacerdos facit tres
cruces, primam & secundam distinctē super
oblatam & calicem dicendo: Sacrosanctum fili
ij tui corpus & sanguinem, tertiam signando
seipsum in faciem, cū dicit: Omni benedictione
cœlesti & gratia repleamur. Fortē propter
sudorem corporis crucem imprimēs super cor
pus, & propter guttas sanguinis crucem imprimens
super sanguinem: & quia procidit in faciē
suam orans, imprimit sibi crucem in faciē. Vel
potius per duas cruces, quas facit sacerdos su
per

*D. Tho. 3.
p. q. 83. arti
cul. 5. ad. 3.
Chryso. 1.
homil. 55. in
Matthæ. Au
gust. sermo.

per corpus & sanguinem, designantur vincula
& flagella. Vincula, quibus ligatū est corpus,
flagella, quibus illisus est sanguis eius. Nam de
vinculis legitur: Ministri Iudæorum compre
henderunt Iesum & ligauerunt, & vincientes
duxerunt & tradiderunt Pilato. De flagellis le
gitur, Apprehēdit Pilatus Iesum & flagellauit.
Cuius liuore sanati sumus. Per tertiā verò cru
cem quam sacerdos sibi in faciem facit recolitur
illud, quòd expuebant in faciem eius, & ala
pas in faciem ei dabant, & velātes faciem eius,
dicebāt: Prophetiza nobis Christe, quis est qui
te percussit.

19. de festis.
Vval. de sa
cramentali.
ti. 4. c. 39.
Marc. 15.
Ioan. 19.

De ministerio angelorum qui semper
in sacrificio presentes existunt.

*Ambro. in
ca. 1. Lucæ.
Chryso. 1.
homi. 22. in
act. & hom.
3. epi. ad E
paph. Vval
dē. de sacra
mentali. tit.
4. ca. 39. nu.
5. & 6.
Verba Gre
gorij Papæ
lib. 4. dialo.
cap. 58.

CAPIT. VI.

Iube hæc perferri per manus, &c. Tantæ sunt
profunditatis hæc verba, vt intellectus huma
nus vix ea sufficiat penetrare. Nā & B. Grego
rius tanti sacramenti dignus interpret quodam
in loco de illis tanquam de re ineffabili penē in
effabiliter loquens, Quis, inquit, fidelium habe
re dubium possit in ipsa immolationis hora ad
sacerdotis vocem cœlos aperiri, & in illo Iesu
Christi mysterio angelorū chorus adesse sum
misima sociari. i. terrena cœlestibus iungi, vnū
quid ex inuisibilibus & visibilibus fieri? Idē ali
bi dicit. Vno eodēq; tempore ac momēto & in
cœlo rapitur ministerio angelorū cōsociādum

corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur. Saluo tamen occulto celestis oculi sacramento, possunt hæc verba licet simplicius tamen securius sic intelligi. Iube hæc. i. vota fidelium videlicet & preces, perferri per manus sancti angeli, hoc est, per ministerium angelorum, secundum illud quod ait angelus ad Tobiam: Quando orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam domino. In sublimi altare tuum, hoc est, in conspectum diuinæ maiestatis tuæ. Porro sicut B. Augustinus determinat, non dicitur angelus orationes nostras offerre Deo, quasi tunc primo Deus nouerit quid vellemus, quia Deus omnia nouit antequam fiant: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternitatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat, vt quod Deo iubente implendum esse cognouerit, hoc nobis vel euidenter vel latenter reportet. Hinc etiam euidenter apparet, quod angeli semper in sacrificio presentes existunt vel assistunt. Multiplex autem altare legitur in scripturis, superius & inferius, interius & exterius. Quodlibet autem est duplex. Nam altare superius est Dei trinitas, de quo legitur: Non ascendas ad altare meum, per gradus. Est & altare superius triumphans Ecclesia, de qua dicitur: Tunc imponent super altare tuum vitulos. Altare inferius est ecclesia militans, de quo

Tobi. 12.
Quomodo angeli ferunt.
Deo preces nostras.

Multiplex altare.

Exod. 20.

Psal. 50.

quo dicitur: Si altare lapideum feceris mihi, non edificabis illud de sectis lapidibus: Est & altare inferius mensa templi, de qua dicitur: Constituitur e diem solem nem in condensis, vsque ad cornu altaris: Altare interius est cor mundum, de quo precipitur: Ignis in altari meo semper ardebit. Est & altare interius fides incarnationis, de qua iubetur: Altare de terra facietis mihi. Altare exterius, ara crucis, hoc est, altare hospitalium, super quod creinabatur sacrificium vesperinum. Est & altare exterius ecclesiastica sacramenta, de quibus scriptum est: Altaria tua domine virtutum, &c. Que verò sint illa que petit in sublime altare perferri, determinat subdens: vt quotquot, &c.

Exodi. 10.

Psal. 117.

Leuiti. 6.

Exodi. 10.
Numer. 8.

Psal. 83.

Memento etiam domine famulorum famularumque tuarum. N. qui nos præcesserunt cum signo fidei: & dormiunt in somno pacis: ipsis domine & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij lucis & pacis: vt indulgeas deprecamur. Per eundem Christum dominum nostrum. Amen.

*Tertul. de coron. mili. Cypr. lib. 1. epi. 9. Athanas. de varijs quest. q. 34. Chryso. homil. 21. in act. August. ferm. 32. de verb. apost. Vvald. de sacram. titu. 4. ca. 40.

De Memento. xj. parte Canonis.

CAPVT. VII.

Memento domine. Oratpia mater ecclesia non solum pro viuis, sed etiam pro defunctis, &

Memoria pro defunctis.

tis, & eos sacrae oblationis intercessione commendat, certissimè credens, quod sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuentium, verum etiam ad absolutionem valeat defunctorum. Qui cum signo fidei procedunt ad dominum. Non quòd ibi sit fides aut spes, ubi species est & res. Nam fides euacuatur, charitas autem nunquam excidit, sed signum fidei pro caractere Christianitatis accipitur, quo fideles ab infidelibus discernuntur, secundum illud: **Audiui numerum signatorum, centum quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israël. Et dormiunt in somno pacis. Secundum illud: In pace in idipsum dormiam & requiescam. Frequenter enim sacra scriptura defunctos dormientes appellat, pro eo quòd sicut dormientes euigilant, ita defuncti resurgent. Propter quod dicit Apostolus: Nolo vos signo rare de dormientibus, ut non contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent. Et dominus inquit in Euangelio, Lazarus amicus noster dormit. Ipsi domine & omnibus in Christo quiescentibus. In hoc loco sacerdos, quorum inuenerit, defunctorum debet agere memoriam specialem. Locum refrigerij, in quo non est ardor poenarum. Lucis, in quo non est obscuritas tenebrarum. Et pacis, in quo non est conflictus poenarum. Nam absterget Deus omnem lachrymam**

ab oculis sanctorum, &c. Sed delectabuntur in multitudine pacis, complacebunt coram domino in lumine viuentium.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam: & societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis & martyribus: cum Ioanne, Stephano, Mathia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia, Agnete, Cecilia, Anastasia. Et cum omnibus sanctis tuis: intra quorum nos consortium: non extimator meriti: sed veniae quaesumus largitor admitte. Per Christum dominum nostrum.

¶ De Nobis quoque peccatoribus. xij. parte Canonis. CAP. VIII.

Nobis quoque peccatoribus, Nam si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Licet enim omni tempore nos debemus ex corde recognoscere peccatores, praecipue tamen cum pro remissione peccatorum sanctum mysterium celebratur. De multitudine miserationum tuarum sperantibus. Iuxta quod inquit Psalmista:

1. Ioan. 1.

Multae miserationes dei.

mista:

Signum fidei.

1. Corin. 13.

Apocal. 7.

Psal. 4.
Dormiunt multi.

1. Thef. 4.

Ioan. 11.

Apocal. 11.
Psal. 36.

man

Psalm. 50. *missa: Secundum multitudinem miserationum tuarum domine. &c. Vna tantum est Dei misericordia, nō aliud quidē quam ipse misericors. Sed multi sunt eius effectus qui miserationes dicuntur. Vnde, Reminiscere miserationū tuarum domine & misericordiarū tuarū, quæ à seculo sunt. Porro cū ipse De° sit omnia in omnibus, salus & præmium & gloria singulorum. Salus inquit, populi ego sum. Quid est qđ dicit Partem aliquam & societatem donare digneris, Tanquam non omnes sint vnum eundē denarium accepturi? Sanè licet vnum & idem sit præmium singulorum, videlicet ipse Deus, in cuius cognitione salus æterna consistit, secundum illud quod ipse dicit in euāgelio: Hæc est vita æterna, quòd cognoscant te verum Deum & quem misisti Iesum Christum. Tamen secundum differentiam meritorum, alij plus, alij minus diuina visione fruuntur. Nam stella differt à stella in claritate, propter quod ipse dominus ait: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Sicut vnus est sol, cuius lumine participant vniuersi, alij plus alij minus, secundum differentiā intuentium.*

Psalm. 24.

Psalm. 30.

Matth. 20.

Ioan. 17.

1. Corint. 15.

Ioan. 14.
* Dionys. c. 3. eccle hierar. Chryso sto. hom. 21. in act. Aug. tractat. 84. in Ioann. & lib. 22. de ciuit. capi. 10. Vvaldés. de

¶ De secunda commemoratione sanctorum. CAPVT. IX.

CVm Ioanne, Stephano, Mathia, Barnaba, &c. In hac secunda commemoratione sanctorum ex magna parte suppleuntur, qui de primitiuis

mitiuis sanctis deesse videbantur in prima. Sed quare Ioānes repetitur, & Stephanus sociatus Ioanni præmittitur Mathiæ ac Barnabæ? Sanè Ioannes in prima commemoratiōe disponitur, & cum alijs numeratur propter dignitatem apostolatus. In hac autem commemoratiōe repetitur, & cum Stephano sociatur, propter priuilegium coelibatus. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum quocunq; ierit, & propterea ceteris præmittuntur. Virginitas enim Ioānis inde maximè commendatur, quia Christus in cruce matrem discipulo virginem virgini cōmendauit, Ex illa hora accepit eam discipulus in suā. **Ioan. 19.**

Stephani verò virginitas ex eo maximè commendatur, quia ipse est qui ab apostolis deputatus est ad ministeriū viduarum, & in hoc quod feminis est præpositus, testimoniū meruerit sincerissimæ castitatis. Possit autem non Euangelista, sed Baptista Ioannes intelligi, nisi præmitteretur, cum tuis sanctis apostoli ac martyribus? **Ioannes Baptista.**

Vnde conijcitur, quòd apostoli tantum ac martyres subnotentur, quamuis Ioānes Baptista merito inter martyres possit numerari. Non estimator meriti, quia non secundum exigentiam meritorū retribuis, sed minus puniēdo, vel magis remunerando, quam quisque meruerit. Vnde? Non secundum peccata nostra facias nobis. **Psalm. 102.** Et alibi. Mensurā bonā, cōfertam, & coagitatā, & superfluentem dabunt in sinuum vestrum. **Luce. 6.**

Per

Per quem hæc omnia domine : semper bona creas : sancti ✠ ficas : viui ✠ ficas, bene ✠ dicis, & præstas nobis. Per ipso ✠ sum, & cum ipso ✠ so, & in ipso ✠ so: est tibi Deo patri ✠ omnipotenti: in vnitæte spiritus ✠ sancti ois honor & gloria

* Vide testimonia i prima annot. c. 5. huius lib. Ioan. 1. Genes. 1.

De signis, quæ quinto loco fiunt super corpus & sanguinem, & in latere calicis. CAPVT. X.

Per quem hæc omnia domine semper bona creas. Nam per eum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et vidit Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona. Creas ergo condeudo naturam, & sanctificas consecrando materiam, viuificas transubstantiando creaturam, & benedicis accumulando gratiam. Est autem simplex pronomini demonstratio, sicut tempus verbi confusum. Nam præsens confusum præsentis non tenet vsum. Hæc enim omnia, id est, panem & vinum & aquam semper bona creas, secundum causas primordiales, & sanctificas secundum causas sacramentales, viuificas ut transeant in carnem & sanguinem, & benedicis, ut conferant charitatem & vnitatem. Per ipsum tanquam per mediatorem, cum ipso, tanquam cum æquali, in ipso tanquam in consubstantiali. In patre quippe notatur auctoritas, in

filio

filio æqualitas, in spiritu sancto communitas. Auctoritas in patre propter principium. Aequalitas in filio propter medium. Communitas in spiritu sancto propter consortium * sexta hora crucifixus est dominus, hora tertia linguis iudeorum, quod narrat Marcus: hora sexta manibus gentilium, quod narrat Ioanes. Et circa horam nonam inclinato capite tradidit spiritum. Ad recolendam verò crucifixionem, quæ hora tertia facta est linguis iudeorum ter clamantium crucifige, crucifige eum, & rursus tolle tolle crucifige eum. Sacerdos facit tres cruces super oblatam & calicem, cum dicit: Sanctificas, viuificas & benedicis. Ad recolendam verò crucifixionem, quæ post interuallum trium horarum facta est manibus gentilium. Milites enim crucifixerunt Iesum, sacerdos iterum facit tres cruces cum hostia super calicem dicendo, per ipsum, & cum ipso, & in ipso. Postmodum autem ad designandam diuisionem carnis & anime domini morientis, facit duas cruces in ore calicis cum dicit. Tibi Deo patri omnipotenti, in vnitæte spiritus sancti. Cum enim Christo tres sunt vnitæ subitantiæ, videlicet diuinitas, corpus & anima: duæ tantum, id est, corpus & anima: fuerunt in morte diuise: Nam diuinitas à neutra est diuisa, & separata, propterea non tribus crucibus, sed duabus mors domini designatur.

Addo * tertia &.
Marc. 13.
Ioan. 19.
Lucæ. 23.
Tres cruces.
Iterum tres cruces.

Duæ cruces mortē dñi designant.

T

De

De extensione manuum Saluatoris in
cruce. CAPVT. XI.

Sacerdos igitur super mensam altaris manu
extendit, quia Christus super arā crucis manu
expandit, secundum illud propheticū: Ex
pandi manus meas ad populum non credentem
mihi, subtilius tamen atque profundius hoc
possumus figurare.

De tribus cruciatibus quos Christus sus-
tinuit. CAP. XII.

Tres quippe cruces significant tres crucia-
tus, quos Christus in cruce sustinuit, videli-
cet passionem, propassionem, & compassionē.
Passionem in corpore, propassionem in mēte,
compassionem in corde. De passione corporis
ait dominus per prophetam, Vos omnes, qui
transitis per viam, attendite & videte, si est dol-
or sicut dolor meus. Foderunt manus meas &
pedes meos, & dinumerauerunt oīa ossa mea.
De propassiōe mentis dominus inquit aposto-
lis: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Cœ-
pit Iesus pauere & tædere, cœpit contritari &
mœstus esse. Ex compassione cordis pro cruce
fixoribus orauit ad patrē: Pater (inquit) igno-
sce illis quia nesciūt quid faciūt. Si enim cogno-
uissent, nunquā dominū gloriæ crucifixissent.
ideo verò sacerdos facit has tres cruces cum ho-
stia super calicem, quia Christus sustinuit hu-
iusmodi cruciatus in corpore super patibulū,

per calicem enim passio designatur, secundum
illud quod ipse dominus ait: Domine pater, si
fieri potest transeat à me calix iste. *Matth. 26.*

De aqua & sanguine quæ de latere Chri-
sti fluxerunt. CAPVT. XIII.

Verò cruces, quas facit sacerdos in late-
re calicis, designant duo sacramenta quæ
de latere domini profluxerunt, videlicet aqua
regenerationis, & sanguis redemptionis, iuxta
testimonium Ioannis dicentis: Vnus militum
lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit
sanguis & aqua. *Ioan. 19.*

De scissione veli. CAPVT. XIII.

Corporale desuper calicē remouetur, quia
velum tēplificium est à summo vsq; deorsum.
Imò quod de illo scriptum fuerat, hæc te-
nus clausum erat, sicut dicitur de quibusdam.
Et illud verbum erat absconditum ab eis vbi cō-
summatum etiam reuelatum est. Nam lignum
missum in Marath, aquas dulcorauit amaras. *Lucæ. 18.
Exodi. 15.*

De sepultura Christi & sacrificij exalta-
tione. CAPVT. XV.

Vnc accedit Diaconus, & exaltatum ali-
quantulum sacrificium de altari, tam ipse
quam sacerdos deponit: Quia venit Ioseph de
Arimathia, venit & Nicodemus, & impetratū
à Pilato corpus Iesu deponentes sepelierunt. *Addo. * qd.
Lucæ. 23.
Ioan. 19.*

De saxo aduoluto ad ostium monu-
menti. CAPVT. XVI.

Isaie. 65.

Passio pro-
passio & cō
passio in
Christo.

Thien. 1.

Psal. 21.

Matth. 26.

Marci. 14.

Lucæ. 23.

1. Corint. 2.

Marth. 15.

ET quia ille aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, Diaconus super osculis corporale reponit.

¶ Ostenditur quare Diaconus mensam altaris & aram Pontificis osculatur.

CAPVT. XVII.

Psal. 75.
Esa. 9.

Quia verò in pace factus est locus eius, Diaconus osculatur mensam altaris. Et quia factus est principatus super humerum eius, diaconus aram pontificis osculatur, vt in vtraque significet Christum, & quieuisse post mortem, & vicisse post mortem, iuxta quod ipse prædixit in psalmo: In pace in idiplum dormiam & quiescã. Et alibi: O mors ero mortua, morsus tuus ero inferne. Christ^o enim post mortem triumphauit de morte. Nam quia est obediens vsque ad mortem, mortẽ autem crucis. Idcirco Deus exaltauit illum, &c. Hoc ipsum figurauit quòd Christus sibi crucem super humerum baiulauit.

Psal. 4.
Osee. 13.
1. Corin. 15.
Philippe. 2.

Ioan. 19.

¶ Epilogus de numero & oratione signorum quæ fiunt super oblatam & calicem. CAP. XVIII.

Septem vicibus signatur cruce sacrificium altaris.
I.
II.

Sacrificium itaq; septem vicibus signatur in Canone. Prima viceter, vbi dicit: Hęc dona hęc munera: hęc sancta sacrificia illibata. Propter ternam Christi traditionem, quæ facta est à Deo, à Iuda, à Iudæo. Secũda vice quinquies vbi dicitur: Quam oblationem tu Deus digneris

ris facere benedictam, ascriptam, ratam, vt fiat corpus & sanguis propter quinque personas, venditi & emptorem, videlicet sacerdotum & scribarum & pharisæorum. Tertia vice bis, vbi dicitur: accipiens Iesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis. Similiter & hunc præclarum calicem. Item tibi gratias agens benedixit: propter benedictionem panis qui transubstantiatur in carnem, & vini quod transubstantiatur in sanguinem. Quarta vice quinquies, vbi dicitur: Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. Propter quinque diuersas plagas, duas manuum, totidemque pedum, & vnã lateris. Quinta vice bis, vbi dicitur: Sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem, propter vincula quibus ligatum est corpus, & flagella quibus alligatus est sanguis. Sexta vice ter vbi dicitur: Sanctificas, vini facta est hora tertia lingua Iudæorum, ter clamantium crucifige eum. Septima vice quinquies, vbi dicitur: Per ipsum, & cum ipso, & in ipso est tibi Deo patri omnipotenti, in unitate Spiritus sancti. Ter super calicem, propter tres cruciatus quos Christus sustinuit, passionis, propassionis, & compassionis. Et bis in latere calicis, propter aquam & sanguinem, quæ de latere Christi fluxerunt. Inter has septem vices

III.

III.

V.

VI.

VII.

Mysterium sacrificium signatur vicibus duabus bis, & duabus vicibus ter, & duabus vicibus quinquies, & prima bis & ter, simul omnibus quinquies, & quinquies, quæ sunt simul viginti quinque, qui numerus per se dictus semper in seipsum redigitur in infinitum. Quantumlibet enim multiplicetur eucharistiæ sacramentum, semper est idem sacrificium. In hoc etiã sacramento quinque sensus corporis exercentur, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Circa colorem, sporem, odorem, fractionem, & sumptionem. Siamen caro procedat in spiritũ, quia spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam. Vt quinq; sensus animæ spirituales exuberent, visus intelligentiæ, auditus obedientiæ, odoratus discretionis, gustus delectationis, & tactus operis. De quibus reperitur in evangelio: Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Sed & binarius & ternarius bene congruunt sacramento. Binarius, propter carnem & sanguinem. Ternarius, propter panem, & vinum, & aquam. Binarius, propter duplicem modum edendi, sacramentale in specie panis, & spirituale in fide cordis. Ternarius propter tria quæ sunt in hoc sacramento discreta, videlicet forma visibilibus, veritas corporis, & virtus spiritualis. Forma panis & vini, veritas carnis & sanguinis, & virtus unitatis & charitatis, vt ita ternarius per binarium,

rium, id est, fides trinitatis per dilectionẽ Dei & proximi operetur.

De vocis expressione & pectoris tuncione. CAPVT. XIX.

Non solũ autẽ crucis impressio, verũ etiam vocis expressio, quæ sunt iuxta crucẽ, insinuat. Cum em ad id ventum est: Nobis quoq; peccatoribus famulis tuis, sacerdos paululũ expressa voce percussio pectore silentium interrũpit, representans contritionẽ & confessionẽ latronis, in illo passionis dominicę articulo increpantis alterum & dicentis: Nos digna factis recipimus, hic verò nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum: Domine memento mei dum veneris in regnũ tuum, propter quod dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso. Vel peccatorum exaltationem vocis & percussione pectoris exprimitur illud quod Ceterio & qui cũ eo erant visis his quæ fiebant, tinnuerunt valde, dicentes: Verẽ filius Dei erat iste. Et omnis turba quæ simul aderant ad spectaculum illud percutientes pectora sua reueriebantur. Quia Iesus verò clamans voce magna, tradidit spiritum, leuat sacerdos vocem dicẽdo. Per omnia secula seculorũ. Et quia mulieres lamentabantur flentes dominum, Chorus quasi lamentando respondit: Amen. Representat: si Iesus qui dominum contrito corde lamentabantur ac lugebãt, vel vt quodam Abel invidi fratris furore parentes eius la-

Lucæ. 23.

Matth. 27.

Lucæ. 23.

mentabantur occisum. Iesus ergo voce magna clamavit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & sacerdos eleuata voce pronuntiat, Pater noster qui es in caelis.

*Oratio dominica in sacrificio Missae. Hieron. lib. 3. contra Pelag. Aug. in ser. de vigilia paschae. Vvald. de sacramentali. tit. 4. c. 41. explicatio eius in Cyprina. tracta. de eadē. & D. Tho. 2. 2. q. 85. arti. 9. Aug. epist. 11. ad Probam. ca. 11. Haec oratio in quatuor excellit ceteras oēs. Matth. 6. 1. Timot. 4. Danielis 12.

Pater noster qui es in caelis sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen.

De oratione dominica, ubi agitur de dignitate orationis, & ad quid valeat.

CAPVT. XX.

HAEC oratio multis ex causis, ceteris orationibus antecellit, Auctoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficientia petitionum, & fecunditate mysteriorum. Auctoritate doctoris, quia fuit ipsius ore prolata. Os enim domini locutum est. Breuitate sermonis, quia facile dicitur & profertur. Cum (inquit) oratis nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt. Sufficientia petitionum, quoniam vtriusque vitae continet necessaria. Pietas enim promissionem habet vite quae nunc est & futurae. Fecunditatem mysteriorum, quoniam immensa continet sacramenta, pertran-

pertransibunt enim plurimi, & multiplex erit scientia. Scit autem dominus, quid velimus, sed vult nos orare vocaliter pro excitanda deuotione. Quia quod facit status carboni, hoc facit pronuntiatio deuotioni. Vnde, Ad ipsum ore clamaui, & exultaui sub lingua mea. Pro aliorum in fructione, vt cortina cortinam trahat, & qui audivit, dicat veni. Vnde, lux vestra luceat coram hominibus. Pro lingua obsequio, vt quia lingua peccamus, satisfaciamus lingua. Vnde, Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeatis seruire iustitiae in sanctificationem. Pro rei petenda obtentione, quia facilius obtinetur, quod instantius postulatur. Vnde, Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Pro impetratae rei custodia, quia quod sepius requiritur, diligentius custoditur. Vnde, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Oratur autem & pro bonis adipiscendis, & pro malis vitandis. Pro bonis temporalibus spiritualibus, & aeternis. Pro malis praeteritis praesentibus & futuris. De bonis aeternis. Adueniat regnum tuum. De spiritualibus, Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. De temporalibus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Aeterna petuntur in praesens, spiritualia petuntur in meritum. Temporalia petuntur in sustentaculum. De malis praeteritis, Dimitte nobis debita nostra. De praesentibus, Libera nos a malo. De futuris, Ne

Quare vult Deus nos orare vocaliter. Psalm. 65.

Matth. 5.

Roma. 6.

Matth. 7.

Apocaly. 3.

Pro quibus bonis orandum est.

nos inducas in tentationem. Præterita sunt do-
lenda, præsentia sunt vincenda, futura sunt præ-
cauenda.

¶ De numero petitionum & ordine.

CAP. V. T. XXI.

Duplex or-
do, scilicet
temporis &
dignitatis.

Septem sunt petitiones orationis dominicæ præ-
ter captationem benevolentie, quarum tres
primæ spectant ad patriam, tres ultimæ ad viam,
Media verò pertinet ad vtramque. Porro tres
primæ succedunt ordine temporis, sed præcedunt
ordine dignitatis. Tres ultimæ succedunt or-
dine dignitatis, sed præcedunt ordine tempo-
ris. Dominus autem in oratione secutus est or-
dinem dignitatis qui est artificialis, vt de maio-
ribus ad minora descendat. Doctores in exposi-
tione sequuntur ordinem temporis, qui est na-
turalis, vt de minoribus ad maiora condescen-
dant, id est de temporalibus ad æterna.

¶ De adaptatione septem petitionum &
septem donorum. CAP. XXII.

Fit autem hic adaptatio septem petiti-
onum & septem donorum, septem virtutum,
& septem beatitudinum, contra septem vitia ca-
pitalia. Nam dona petitionibus, virtutes donis,
& beatitudines virtutibus obtinentur. Septem
dona sunt ista: Sapientia, intellectus, consili-
um, fortitudo, scientia, pietas, & timor, de quibus
inquit propheta. Requiescet super eum spiritus
domini, spiritus sapientie & intellectus, spiri-

VII. dona.

Eccl. i. 17.

tus

tus consilii & fortitudinis, spiritus scientie & pie-
tatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Se-
ptem autem virtutes sunt hæc, paupertas spiritus, VII. virtutes.
mansuetudo, lectus, & furies iustitie, misericor-
dia munditia cordis, & pax. Septem autem bea-
titudines istæ sunt, regnum celorum, possessio VII. beati-
tudines.
terre, consolatio, saturitas, misericordie conse-
cutio, visio Dei, & filiatio Dei. De quibus conu-
entim ait dominus. Beati pauperes spiritu, quoniam
regnum celorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui
lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esu-
riunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi satura-
buntur. Beati misericordes, quoniam misericor-
diam consequentur. Beati mundo corde, quoniam
Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei
vocabuntur. Hæc autem sunt septem vitia VII. vitia.
principalia: inanis gloria, ira, inuidia, acedia,
auaritia, gula, luxuria. Quæ significata fuerunt
in septem populis qui terram Israel promissam
tenebant, videlicet Ethæus, Gergesæus, Amor-
reus, Canæus, Phereus, Eneus, & Iebuseus. Deut. 67.
Homo igitur est ægrotus, & Deus medicus, vi-
tia sunt languores, & petitiones sunt planctus,
dona sunt antidota, & virtutes sunt sanitates,
beatitudines verò sunt felicitates & gaudia.

¶ De captatione benevolentie. CAP. XXIII.

Pater noster qui es in caelis, &c. De generatim
& specialiter & singulariter. Deus est pa-
ter. Addo est pater.
ter ge-

Deus tripli-
citer est pa-
ter.

ter generaliter omnium per creationē, specia-
liter iustorū per adoptionē, singulariter Chri-
sti per generationem. Per creationem ut ibi, Fle-
sto genua mea ad dominū patrem omnipotē-
tem, à quo omnis paternitas in cœlo & in terra
nominatur. Per adoptionem ut ibi. Si vos, cum
sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris,
quāto magis pater vester de cœlo dabit spiritū
bonū petentibus se: Per generationem, ut ibi,
Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrē nisi
filius & cui voluerit filius reuelare. Per hoc au-
tem quod dicit, Pater noster qui es in cœlis, de-
hortatur nos à duobus, à superbia ne dicamus,
Pater mi, representātes proprium quod est cō-
mune. Ab indignitate, ne reddamur indigni tā

Christ⁹ ait,
Pater mi.
Nos autem
Pater nr̄.
Matth. 16.
Ibidem. 10.

to patri qui cōsistit in cœlis. Deus igitur solius
Christi pater est per naturam, cui soli licet com-
petenter dicere, Pater mi. Fidelium autem pa-
ter per gratiam, quibus competit dicere, Pater
noster. Ille dicit, Pater mi, si possibile est, trans-
fer hunc calicem à me. Isti dicunt, Pater noster
qui es in cœlis, sanctificetur nomē tuum. Hinc
ipse met dicit, Vado ad patrem meū & patrem
vestrum. Meum per naturam, vestrum per gra-
tiam. Hortatur etiam nos ad duo, ad seruādā
gratiam adoptionis, cum dicit, Pater, & vnionē
fraternitatis, cum ait, noster. Beneuolentia ve-
rō captatur à tribus, à persona cognitoris, peti-
toris, & assessoris. Cognitor em̄ est Deus, peti-
tor

Beneuolen-
tiæ capta-
tio.

tor homo, assessor est angel⁹. A persona cogni-
toris cum ait, Pater, petitoris, cum ait noster, as-
sessoris cum ait, qui es in cœlis, id est, in angelis
vel in sanctis, de quibus habetur: Cœli enarrāt
gloriam Dei. Vnde nobis spes tribuitur, ut fan-
ctos nos faciat vel in cœlis, id est, in secreto ma-
iestatis diuinę, per quod datnr fiducia obtinen-
di donū occultum, quod nec oculus vidit, nec
auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Dat
ergo fiduciam impetrandi bonū. Vnde nō di-
citur: Domine, cui seruitur in timore, sed pater
cui seruitur amore, quasi diceret: quia Pater es,
vis: quia in cœlis es, potes. ergo nos libera à malo.

In cœlis.

Psal. 80.

Esaiæ. 45.

De triplici malo à quo petimus libe-
rari. CAP. XXIII.

TRiplex est malum à quo petimus liberari,
innatum, additum, & inflētum. Primū cō-
trahimus, secundum committimus, tertium su-
stinemus. Primū: est originale, secundū actua-
le, tertium poenale. Malum autem vitamus per
spiritum timoris. Nam, ut inquit scriptura, ti-
mor domini peccatum expellit. Porro triplex
est timor quo cessam⁹ à malo, seruilis, initialis,
& filialis. Timore seruili cessam⁹ à malo formi-
dine poenę. Filiali timore cessam⁹ à malo amo-
re iustitię. Initiali timore cessamus à malo par-
tim formidine poenę, partim amore iustitię.
Seruilis timor est incipiētū, initialis est pficiē-
tium, filialis est perficiētium. Quasi diceretur,

Eccles. 1.
Triplex ti-
mor.

Da no-

Spiritus timoris & paupertas spiritus.

Da nobis spiritum timoris & paupertatē spiritus, ut per spiritum timoris vitemus mala, per paupertatem spiritus abdicemus bona terrena, quatenus exclusis vitijs & contemptis terrenis habeamus æterna, scilicet regnū coelorum, quod Lucifer & primi parentes per inanem gloriam amiserunt, à qua nos retrahunt timor spiritus, paupertas & veritas. Duo verò sunt bona quæ paupertate spiritus abdicamus, interiora videlicet & exteriora. Interiora de illis corde nō presumendo, exteriora cor illis non apponēdo, secundum illud: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Illis ergo compressis, ne præsumamus vel illis despectis ne deficiamus, regnum coelorum consequimur, secundum illud: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum, quod demones & homines per inanē gloriam amiserunt. Illi Dei similitudinē: isti Dei scientiam inaniter apponēdo. Lucifer enim dixit. Ascendam in coelum, & ponā sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Primis autem parētib; dictum est: Eritis sicut dii scietes bonum & malum.

De diuersis tētionibus, in quas petimus non induci. C A P. X X V.

Triplex tentator.

Gene. 22.

NE nos inducas in tētionē. Tētat Deus, tentat homo, tentat diabolus. Deus tentat ut probet, homo tentat ut sciat, diabolus tentat ut fallat. De primo legitur: Tētauit Deus Abraham,

ham. De secūdo dicitur. Tenta nos obsecro diebus decem. De tertio legitur: Cur tētauit sathanas cor tuum? Porro duobus modis tētamur, interius & exterius. Interius per delectationē, exterius per suggestionē. Verum interior tentatio parum obficit, & exterior multū proficit, si non consentiatur, sed resistatur. Scriptum est enim: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Rursus: Beatus vir qui suffert tētionē, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronā vitæ. Cum ergo circa consensum tentamur, ducimur in tētionem, cum consentimus, in tētionem inducimur, sicut piscis, ante capturā in rete. Cum autem inducitur, capitur & tenetur, tunc impletur quod Iacobus apostolus ait: vnusquisq; tentatur à concupiscētia sua abstractus & illectus, & deinde quum concupiscētia conceperit parit peccatum: peccatum verò quum consummatum fuerit, generat mortem. Porro cum idem Apostolus dicat, quia Deus est intētor malorum, quid est quod petimus, ne Deus nos in tētionem inducat? Sed Deus quodam modo tentat, & Deus quodammodo nō tētat. Tentat ut probet, secundum illud: Proba me Deus, & tenta cor meum. Non tētat ut fallat, secundum illud: Deus neminem tentat. Petimus ergo ne Deus nos in tētionem inducat, id est, ne permittat induci, sicut dicitur. Quod nō est malum in ciuitate quod dominus non faciat, id est,

Danic. 1.
Actuum. 5.

Interior ex
teriorq; tē
tatio.

1. Corin. 10.
Iaco. 1.

Addo * du
citur.
Iacobi. 1.

Quomodo
Deus est in
tentator ma
lorum.
Psal. 25.

Iacobi. 1.

Amos. 3.

est,

1. Cor. 10. est, fieri nō permittat. Scriptum est enim: Fide-
 addo * dica
 mus. lis est Deus, qui non patietur vos tentari supra
 id quod potestis. * Quasi, Da nobis spiritū pie-
 tatis, & mansuetudinē spiritus, vt per spiritum
 pietatis vincamus tētationem exercendo nos
 ad pietatem. Et per māfuetudinem spiritus vin-
 camus iram, nō reddendo malum pro malo, vt
 Spiritus pie-
 tatis & man-
 fuetudinis. ita possideamus terram viuētū, quam per spi-
 ritum pietatis & mansuetudinis obtinebimus.
 Nam pietas promissionem habet vitę quę nūc
 est, & futurę. Et beati mīres, quoniā ipsi possi-
 debunt terram. Vnde Psalmita: Mansueti au-
 tem possidebunt terrā, & delectabūtur in mul-
 titudine pacis.

1. Tim. 4.
 Matth. 5.
 Psalm. 26.

De rebus debitis, quę petimus nobis dimitti.

C A P V T. X X V I.

Debita of-
 fensarum.

Debita dicūtur peccata, quę nos debitores
 D pœnæ constituunt. Non enim hic agitur
 de debitis pecuniarum, sed de debitis offensa-
 rum. Tria verō sunt debita quę petimus nobis
 dimitti, videlicet peccatum in Deum, peccatū
 in proximum, & peccatum in nos ipsos. Vnde,
 Psal. 150. Peccauimus cum patribus nostris, in Deum in-
 iuste egimus, in proximū: iniquitatē fecimus,
 in nos ipsos. Sed quia peccamus in Deum, ideo
 co petim⁹ vt ipse dimittat nobis debita nostra.
 Quia peccamus in proximos, ideo petimus, vt
 dimittat nobis sicut & nos dimitimus debitori-
 bus nostris. Hoc pacto & ea cautione nobis de-
 bita

bita dimittūtur, si nos debitoribus dimittimus,
 alioquin etiam dimissa reuocātur in debitum,
 secūdum illud: Serue nequam, omne debitum
 dimisit tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo
 oportuit & te misereri conseruo tuo, sicut &
 ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius,
 tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet
 vniuersum debitum. Sic & pater meus cęlestis
 faciet vobis, si non dimiseritis vnusquisq; fratri
 suo de cordibus suis. Vt ergo dominus euiden-
 ter ostenderet quōd nullus totius orationis fru-
 ctus est, nisi debitoribus dimittam⁹, in fine sub-
 iunxit ad omnia. Si dimiseritis hominibus pec-
 cata eorum, dimittet vobis pater vester cęlestis
 delicta vstra. Si autem nō dimiseritis homini-
 bus peccata eorum, nec pater vester cęlestis di-
 mittet vobis peccata vstra. His ergo qui debi-
 toribus non dimittunt, hęc oratio non videtur
 prodesse, quinimo videtur obesse. Nam qui sic
 petit sibi dimitti, sicut debitoribus suis ipse di-
 mittit, profectō si nō dimittit ipse debitoribus
 suis, videtur sibi petere, vt sibi non admittatur.
 Quid ergo debet illi dimittere, qui nec satisfa-
 cere vult nec veniā postulare? Sanē distinguen-
 dum est inter perfectū & imperfectum. Is qui
 viam perfectionis arripuit, debet etiam non pe-
 tenti veniā omnibus modis indulgere. Qui ve-
 rō nondum perfectiōis votum assumpsit, tene-
 tur quidem rancorem cordis deponere, sed nō

Si nō dimit-
 timus reuo-
 cātur pecca-
 ta dimissa.
 Matth. 18.

Matth. 6.

Quomodo
 dimittendū
 est ei qui ve-
 niā nō pe-
 tit.

Lucæ. 6. tenetur satisfactionem debitā condonare. Quā quam oēs teneamur, vniuersaliter diligere inimicos nostros, & benefacere his qui oderūt nos & orare pro persecutibus & calumniantibus nos. Quia verò sunt quædā culpæ, in quib⁹ culpa est, relaxare vindicta, Et si peccatum in nos teneamur dimittere, peccatum tamē in Deum & peccatū in proximū debemus punire. Quisquis ergo laborat odio, vel inuidia, grauaf magis hac oratione, q̄ adiuuetur, nisi fortē iam propositum habeat dimittendi. Veruntamē nō in sua quisq; , sed in tot⁹ ecclesiæ persona videtur orare. Vnde nō dicit: Dimitte mihi d̄bita mea, sicut ego dimitto debitorib⁹ meis, sed dicit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quidam tamē etiam volunt intelligi, dimitte nobis, &c. i. sic dimitte nobis debita nostra, vt & nos dimittamus debitoribus nostris, quasi da nobis donum & scientiā, & luctum, & virtutē, quatenus tam nostra quam aliena peccata cognoscam⁹ & defleam⁹, vt nobis debita nostra dimittas, & ita cōsolationem habebimus aduersus inuidiam, quæ facit hominem de alieno bono tabefcere. Per scientiam enim & luctum & in præsentem remissionē accipimus, & in futuro consolationem habebimus, iuxta quod legitur: A delicto meo munda me, quoniam iniquitatem meā ego cognosco. Et beati qui lugēt, quoniam si consolabuntur.

Oramus si
guli in per-
sona eccle-
siæ.

Psal. 50.

Matthæi. 5.

Luctus

Luctus autē distinguitur in irriguum superius & inferius, quæ Caleph Axæ filiæ suæ dedit i doctē. Inferius pro peccatis tam nostris quam alienis. Vnde, Quis infirmat, & ego nō infirmor? quis scandalizatur, & ego non vrer? Superius pro incolatu vitæ præsentis & desyderio vitæ cœlestis. Vnde: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Sed heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.

Luctus du-
plex.
Iosue. 15.
2. Corin. 11.

Philippē. 1.
Psal. 119.

De quinq; panibus quos petimus nobis dari.

CAPVT. XXVII.

PAnem nostrū, &c. Quinque panes sunt nobis necessarij, quatuor in via, & quintus in patria, corporalis, spiritualis, doctrinalis, sacramentalis, & æternalis. Corporalis verò ad sustentationem, spiritualis ad informationem, doctrinalis ad eruditionem, sacramentalis ad expiationē æternalis ad fruitionē. De primo. Nō in solo pane viuit hō. De secundo, Amice cōmōda mihi tres panes. De tertio, Venite, comedite panē meū. De quarto, Qui panē domini mādūcat indignē, reus erit corporis domini. De quinto, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Cum enim homo fuerit liberatus à malo, cum vicerit tentationes, cum fuerint dimissa peccata necessarius est ei spiritus fortitudinis: ne præmiū expectādo deficiat. Et ideo dicit: Panem nostrum quotidianū da nobis, id est, nobis quotidie necessariū. Alioquin quod nostrum non esset,

Matthæi. 4.
Lucæ. 11.
Prouer. 9.
1. Corin. 11.

Ioan. 6.

Panem no-
strum. i. no-
bis necessa-
rium.

V a nobis

nobis dari nõ posset, nisi prius desineret esse no-
strum. Da nobis hodie, quasi dicit, da nobis spi-
ritum fortitudinis, qui multiplici pane roborat
animam ne deficiamus in præsentibus, efuriendo in-
stitiam, per quam expellètes acidiam plena iu-
stitia saturabimur in futuro, secundũ illud: Bea-
ti qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi
saturabuntur. Matthæus dicit, panem nostrum
super substantialem, quod duobus modis potest
intelligi. Vel ut vna sit dictio, vel ut duæ sint di-
ctiones, quasi. *Panem da nobis super substantia-
lem, id est, Christum qui est super substantia-
lis super omnes substantias, qui panis est in alta-
ri. Vel ita, Da nobis panem nostrũ, id est, Chri-
stum, qui proprius cibus est fidelium, & hoc su-
per panem, id est, præter panem substantialem,
id est, necessarium ad sustentationem, quasi di-
cat, Da nobis vtrunq; panem, mentis & corpo-
ris. Lucas dicit: Panem nostrum quotidianum,
quod tam de corporali quàm de sacramentali
pane potest intelligi, videlicet de viatico. Græ-
cus habet epifusion, quod interpretatur super-
substantialem. Hebræus verò sogolla, quod in-
terpretatur egregium, vel peculiarem, ob hoc
fortè Lucas videns Matthæum sogolla dixisse,
quod sonat peculiarem, dixit quotidianũ. Græ-
cus autem interpres Matthæi, quia vidit eum
dixisse sogolla quod sonat egregiũ, dicit epifus-
ion, id est, super substantialem.

Matth. 5.
Panis super
substantialis.
Addo *dica-
mus.

De voluntate Dei, quam in terra sicut in cœ-
lo fieri postulamus. CAP. XXVIII.

Fiat volũtas tua, Voluntas Dei dupliciter in-
telligitur, & beneplacitum Dei aternũ, &
signum beneplaciti temporale. Beneplacitum
Dei semper impletur. Vnde: Voluntati eius qs
resistit: & omnia quæcunq; voluit dominus, fe-
cit in cœlo & in terra. Signa bñplaciti quinq;
sunt, Præceptio, prohibitio, promissio, cõsiliũ,
& operatio. Vnde: Magna opera dñi: exquisi-
ta in omnes voluntates eius. Hæc non semper
implentur, sed ut impleantur oratur, Fiat volũ-
tas tua, id est, opere compleatur, quod præcipis,
quod consulis, quod suades. Quia nõ sufficit vo-
luntas vbi adest facultas. Sicut in cœlo & in ter-
ra, id est, sicut in angelis, ita in hominibus. Vel
sicut in perfectis, ita & in conuersis. Vel sicut in
Christo, ita & in ecclesia. Vel sicut in mête, ita
pariter & in carne, ut caro non concupiscat ad-
uersus spiritum, secundum illud. Cor meum &
caro mea exultauit in Deum viuũ. Q. d. Da no-
bis spiritum consilij, ut faciamus voluntatem
tuam, maximè misericordiã quæ perimit aua-
ritiam, quatenus misericordiam cõsequamur,
secundum illud: Beati misericordes, quoniam
ipsi misericordiam consequentur. Sicut enim
auaritia consistit in acquirendo & retinendo,
ita misericordia consistit in dando & dimitten-
do. Huius petitionis & aliarum duarum imple-

Roma. 8.
Psalm. 113.
Quinq; be-
neplaciti si-
gna.
Psalm. 110.

Sicut in cœ-
lo & in ter-
ra.

Psalm. 83.

Matth. 5.

Perfecta dilectio in patria.

inchoatur in via, & consummatur in patria. Ibi nihil velle poterimus, nisi quod Deū velle sciemus, tūc diligemus Deum ex toto corde, & ex tota mēte, & ex tota anima. Ex corde, id est, intellectu, diligemus filiū, toto, id est, sine errore. Ex mente, id est, memoria diligemus patrē, tota, id est, sine obliuione. Ex anima, id est, voluntate, diligemus spiritum sanctum, tota, id est, sine contrarietate, patrem potentiam, filium sapientiam, spiritum sanctum benignitatem.

¶ De regno Dei, quod petimus aduenire.

CAPVT XXIX.

Regnū Dei variè accipitur.

ADueniat regnum tuum. Regnū Dei dicitur nullatenus ecclesia, quia regitur, & triumphans ecclesia, quia regnat. Item regnum Dei dicitur & gratia fidei & gloria speciei. Rursus regnum Dei dicitur intellectus scripturæ & locus patriæ. De regno militantis ecclesiæ scriptū est: Exhibunt angeli messorēs, & colligent de regno eius omnia scādala. De regno triumphantis ecclesiæ reperitur. Venient & recumbēt cū Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorū. De regno fidei dicit scriptura: Regnum Dei intra vos est. De regno speciei dominus ait: Percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. De regno scripturę legitur: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. De regno patriæ reperitur: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorū. Sed & ipse

Matth. 13.

Ibidem. 8.

Luce. 17.

Matth. 25.

Ibidem. 27.

Ibidem. 13.

ipse Christus dicitur regnum Dei secundum illud, Si ego in digito Dei eicio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. Adueniat igitur regnum tuum, id est, veniat regnum ad regnum, militans ad triumphans, id est, regnum tuum adueniat, id est, ad videndum te veniat, ut regnum fidei ad regnum transeat speciei, quoniam hæc est vita æterna, ut cognoscant te solū verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, quasi diceret: Da nobis spiritū intellectus, quomundati corde, intelligamus te in præsentem regnare per fidē, ut in futuro te videamus regnarem in nobis per speciem. Quod est contra gulam, de qua dicit propheta: Quia vinū & ebrietas aufert cor. Tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus, videntes non per speculum in enigmate. Sed tunc facie ad faciem videbimus Deum Deorum in Sion.

Ibidem. 14.

Adueniat regnū tuum.

Ioan. 11.

Osee. 4. 1. Corin. 13.

¶ De sanctificatione nominis. CAP. XXX.

SANCTIFICETUR NOMĒ TUŪ. Nomen patris quatuor sanctificatur modis in filiis, duobus in via, & duobus in patria. In via per efficientiam & perseverantiam, In patria per consummationem & ostensionem. In via namq; nomē patris sanctificatur in filiis, quando sanctificatiōis effectum operatur in eis, vel quādo sanctificatio quam acceperunt in nomine patris perseverat in illis. In patria verò nomen patris sanctificatur in filiis, quia sancitur & confirmatur in eis,

Sanctificetur nomē patris in filiis, tum in via, tum in patria.

vt nūquam possint à filiationis gratia separari
Hic enim quasi mobile manet nomē patris in
 filijs. Nam & Iudas quandoq; fuit filius, quāde
 que nō fuit. Pro qua possibilitate manēdi dixi:
 1. Corint. 9. **apostolus**, Castigo corpus meum & in seruitu-
 tem redigo, ne fortē cū alijs prædicauero, ipse
 reprobos efficiar. Ibiq; nomen patris sanctificat
 tur in filijs, quia tales ibi sunt filij, in quibus pa-
 ter sanctus apparet, tunc erūt manifesti qui nūc
 Sapient. 5. sunt occulti secūdu illud: Nos in sensati vitam
 illorum æstimabamus insaniam, & finē illori
 sine honore. Ecce que modo cōputati sunt inter
 filios Dei, & inter sanctos fors illorum est
 Spiritus sa- **Quasi** dicat. Da nobis spiritum sapiētiæ prout
 pientia. dicitur à sapore, id est, iucunditatem internam
 vt gustemus quā suavis est dominus, generā-
 tem in nobis pacem, id est, motuum interiorū
 Galat. 5. quietem, vt caro non cōcupiscat aduersus spū
 Psalm. 37. tum, quia non est pax osibus à facie peccatori
 vt ita sanctificet nomē tuū. i. pater in filijs que
 tenus in præsentī difficile, in futuro nequaquā
 à filiationis gratia separentur. Quod est manife-
 stē contra luxuriam, qua qui laborat non iocū
 datur in Deo, id est pacem Dei non habet, fi-
 Ioe. 1. lius Dei non est, sed iumento assimilatur, quia
 quasi iumētum in stercore suo computrescit.

¶ De duplici ordine. C A P. XXXI.

Duplex or- **V**erum duplex est ordo notandus in oratio-
 do petitio- ne dominica, vnus in descendendo, qui cō-
 cordat

cordat cum donis: Et alter in ascendendo, qui num in ora-
 tione ista.
 Esaiæ. 11.
 concordat vel conuenit cum virtutibus. Dona
 nanq; de summis ad ima descēdunt. Vnde, Re-
 quiescet super eum spiritus sapientiæ & intelle-
 ctus, &c. Virtutes autem de imis ad summa cō-
 scēdūt. Vnde beati pauperes spiritu, quoniam
 ipsorum est regnū cœlorum. Beati imites. &c.
 Homo siquidem multis malis circūcidatus, pri-
 mo petit vt liberetur à malo, quia verò tētatio Iob. 7.
 est vita hominis super terram, Liberatus à ma-
 lo petit vt in tentationē nō inducatur. Et quia
 dum in hac vita consistit semper est in aliquo
 peccato. Nam si dixerimus quod peccatum nō 1. Ioan. 2.
 habemus: nos ipsos seducimus, & veritas in no-
 bis non est. Ideo petit vt debita dimittantur.
 Cum autem fuerit liberat⁹ à malo, cum vicerit
 tentationes, cū debita fuerint dimissa, quia per
 se stare non potest, ne diu expectando deficiat,
 petit vt sibi panis quotidian⁹ donetur. Deinde
 cum fuerit liberatus à malis & roboratus in bo-
 nis petit vt fiat voluntas Dei, sicut in cœlo & in
 terra. Quæ quoniam in hac vita perfectē fieri
 non potest, mox petit vt regnum adueniat, in
 quo nomē patris sanctificet in filijs, vt nunquā
 de cætero possint à iustificationis gratia separa-
 ri. Amen. Hebræus vnum ex his tribus ponit in
 fine, Amen, Sela Sale, quæ sonāt, verē, semper,
 pacē. Beatus Gregorius orationem dominicā
 post canonem super hostiam censuit recitari.

Amen. Sela
 Sale.

Libera nos quæsumus domine ab omnibus malis, præteritis, præsentibus, & futuris: & intercedente beata & gloriosa semperque virgine Dei genitricis Maria, & beatis apostolis tuis Petro & Paulo, atque Andrea: cum omnibus sanctis: da propitius pacem in diebus nostris: ut ope misericordie tuæ adiuti: & à peccato simus semper liberi: & ab omni perturbatione securi. Per eundem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum. Qui tecum vivit & regnat in unitate spiritus sancti Deus.

¶ De silentio post orationem dominicam.

CAPVT. XXXII.

Quod hic sequitur secreta silentium innuit dominicæ sepulturæ, mediante sabbato, quo dñs in sepulchro quieuit. Vnde Luca testante: Mulieres quæ parauerant unguenta, sabbato quidem siluerunt secundum mandatum, sed qui in sepulchro secundum carnem quieuit, secundum animam descendit ad inferos, ut fortior superueniens fortem spoliaret armatum. Tunc ergo in morderit infernum, ut educeret suos vincetos de lacu, in quo non erat aqua, liberans eos à malis præteritis, presentibus & futuris. Et

Lucæ. 23.

Matth. 18:
Zacha. 9.

dans

daris eis pacem perpetuam, in qua sunt semper à peccato liberi, & à perturbatione securi. Hæc oratio, Libera nos, &c. Dicit Embolism⁹, & est expositio nouissimæ petitionis orationis dñicæ.

CAPITVLA

LIBRI SEXTI.

- 1 De resurrectione patenæ, quam sacerdos accipiens osculatur, & cum ea signum crucis sibi facit in facie. Vbi agitur de mulieribus dominum in sepulchro querentibus.
- 2 De fractione hostiæ, cuius particulam sacerdos mittit in calicem. Vbi agitur de reuolutione lapidis ab ostio monumenti, & de Christi resurrectione, & de apparitione quæ facta est duobus discipulis euntibus in Emmaus.
- 3 Quid significant partes illæ quæ fiunt de sacrificio, quarum duplex ratio assignatur.
- 4 De agnus Dei, Vbi tractatur cur tertio decantetur. Agitur de apparitione quæ facta est ianuis clausis, quando venit Iesus & stans in medio, salutauit Apostolos.
- 5 De osculo pacis quod ab ore sacerdotis accipitur, & pectore figitur, & per fideles diffunditur. Vbi agitur de insatione per spiritum sanctum, quem dedit Apostolis.
- 6 De diuersis osculis quæ dantur in Missa.
- 7 Quod Episcopus Diacono & subdiacono communicat eucharistiam. Vbi agitur de eo quod Christus post

post

Ita post resurrectionem coram apostolis manducauit, sumensq; reliquias dedit illis.

8 *De ablutione manuum post eucharistia sumptionem. Vbi agitur de ablutione baptismi, cuius formam post resurrectionem Christus instituit. Exprimatur etiam trina sacerdotie ablutio quam facit in Missa.*

9 *Quod Romanus pontifex alium in communicando morem obseruat. Vbi traditur quare non communicat vbi frangit, Nam ad altare frangit, & ad se dem communicat.*

10 *De post communionem, vbi gaudium Apostolorum de Christi resurrectione describitur.*

12 *De oratione nouissima, vbi agitur de benedictione, quam Christus ascensurus dedit Apostolis. Et de ascensione, vbi exponitur, Ite missa est, atque Benedicamus domino.*

12 *Vnde dicitur Missa, vbi ponitur Missa distinctio.*

13 *Quare sacerdos pontificis humerum osculatur. Vbi ponitur tripartita distinctio.*

14 *De benedictione nouissima. Vbi agitur de Christi missione.*

LIBER

Sextus.

De resumptione patenae, quam sacerdos accipiens osculatur. C A P. I.

Post

Ost passionis tristitiam, ad resurrectionis gaudium peruenitur, secundum illud quod legitur. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Subdiaconus quidem &

Psalm. 19.

Diaconus representant patenam, quam sacerdos accipiens osculatur, & cum ea signum crucis sibi facit in facie. Hi tam numero quam obsequio sanctas illas mulieres significant, de quibus nartat Euangelista Mattheus, Quod vespere sabbati quæ lucefcit in prima sabbati, venit Maria Magdalena & altera Maria videre sepulchrum. Præsentamus ei patenam, id est, cor patens latitudine charitatis in obsequiū sepulturæ. Iuxta quod legitur: Quia mulieres emerrunt aromata, vt venientes vngerent Iesum, & valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentū orto iam sole. Et dicebant ad inuicē: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Hanc ergo patenam, id est, cor amplum latitudine charitatis sacerdos accipit. i. Christus acceptat, quia verò cruci iexus ardenti desiderio quærebatur. Iuxta quod angelus inquit mulieribus: Scio quod Iesum queritis crucifixum. Idcirco crux cum patena signatur in facie sacerdotis, statimq; sacerdos osculatur patenam, ostendens qd Christus confestim impleuerit desiderium mulierum, mox enim occur-

Matth. 28.

Marc. 16.

Patena latitudinē charitatis designat. Matth. 28.

sit illis,

rit illis, dicens: Auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerunt, haud dubium quin pedes fuerint osculatæ.

¶ De fractione hostiæ, cuius particulam sacerdos mittit in calicem. CAP. II.

Tunc sacerdos frangit hostiam in tres partes, & duabus extra calicem referuat, cum alia signum crucis ter efficit supra calicem, de cuius ore Diaconus remouerat corporale, & alia voce dicendo. Pax domini sit semper vobiscum particulam hostiæ dimittit in calice. Frangit igitur sacerdos hostiam, vt in fractione panis dominum cognoscamus, sicut illi duo discipuli dominum cognouerunt, quibus ipso die resurrectionis Iesus apparuit in Emaus transeuntibus. Commixtio panis & vini designat vniõnem carnis & animæ, quæ in resurrectione Christi denovo sunt vnitæ. Nam vt prædictum est panis ad carnem, & vinum refertur ad animam. Et ideo ter signum crucis producit cum hostia super calicem, quia virtus trinitatis animam crucifixi reduxit ad carnem, ne dereliqueret animam eius in inferno, nec daret carnem eius videre corruptionem. Iuxta quod ipse dicit in psalmo: Ego dormiui & somnum coepi, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Vel ideo tres cruces fiunt cum hostia super os calicis, quia tres mulieres quærebant crucifixum ad ostium monumenti. Vnde, **Q**uæritis viuentem cum mortuis? Os

*Dionys. li. br. 3. de eccl. hierar. Chryso. homilia. 24. in episto. 1. ad Cor. Vvald. de sacram. tit. 4. ca. 41. Fractio. Lucæ. 24. Cómixtio.

Psal. 13. & 3. Tres cruces super os calicis. Lucæ. 24.

ergo

ergo calicis in hoc loco significat ostium monumenti, de quo Diaconus remouet corporale, designans quod angelus domini reuoluit lapidem ab ostio monumenti. Illud sanè debet intelligi, quod dicit sacerdos, cum eucharistiam mittit in calicem. Fiat, inquit commixtio corporis & sanguinis domini. Quod vtiq; referendum est ad species panis & vini, quibus continetur corpus & sanguis.

¶ Quid significant partes illæ quæ fiunt de sacrificio. CAP. V. III.

Quid autem illæ partes significant, Sergius Papa determinat, dicens triforme esse corpus Christi, Pars oblatæ in calicem missa, corpus Christi quod iam resurrexit, monstrat. Pars comesta, ambulans adhuc super terram, Pars in altari vsque ad finem remanens, corpus iacens in sepulchro, quia vsque ad finem seculi sanctorum corpora in sepulchro erunt. Potest & aliter hoc mysterium explanari. Est enim corpus Christi vniuersalis ecclesia, scilicet caput cum membris, iuxta quod dicit Apostolus, **V**nus panis & vnum corpus multi sumus. Et inueniuntur in isto corpore quasi tres partes, ex quibus totum corpus consistit. Vna pars est ipsum caput videlicet Christus, qui & caput est & pars corporis. Altera pars sunt illi, quorum corpora requiescunt in tumulis, & anima regnât cum Christo. Et sunt quasi simul hæc tres partes videlicet & hæc pars corporis altera, sicut

*D. Tho. 3. p. 9. 83. arti. 5. ad. 8. De consecr. distin. 2. Triforme corpus Christi.

Tres partes catholicæ ecclesiæ. 2. Corin. 10.

Adde & caput.

Matth. 24. **ra**, sicut scriptum est: Vbi cumq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Propterea in altari duæ partes seorsum extra calicem reseruantur, quasi extra passionem, quæ per calicem designatur. Christus enim resurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Et qui cum ipso sunt sancti, non esuriunt amplius neque sitiunt, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam priora transierunt. Tertia pars in calicem ponitur, significans eos qui adhuc in passiõe cõsistunt donec de hac vita inigrantes, ad caput suũ transeant, vbi nec moriantur amplius, neq; vllatenus patiantur.

De Agnus Dei. CAPVT. III.

Vvaldẽf. de sacrametal. titu. 4. c. 41. numc. 11.

NON solum autem per signa, sed etiã per verba resurrectionis gaudium intimatur. Sacerdos enim alta voce pronuntians, Pax domini sit semper vobisum, in sinuat quod die illo vna sabbatorum venit Iesus & stetit in medio discipulorum suorum, & dixit eis: Pax vobis. Quia verò Iesus statim vt salutauit apostolos, dedit eis potestatem remittendi peccata. Quorum, inquit, remisistis peccata remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Idcirco chorus clamat ad ipsum & postulat, Agnus Dei qui tollis peccata mudi, miserere nobis. Lauit enim nos à peccatis nostris in sanguine suo. Agnus Græcè dicitur ab agnon quod est pium, Latine ab agnoscendo, Quoniam in

magno

Ioan. 20.

Apocaly. 1. Ab agnosce do dicitur agnus.

magno grege solo balatu matrẽ agnoscit. Christus autem in ara crucis & patrem agnouit & matrem. Patrem obedientia, matrẽ cura. Ibiq; pius obtulit se pro nobis. Et ob hoc in altaris immolatione ter dicitur agnus Dei, quasi agne qui agnouisti patrem, miserere nobis, agne qui agnouisti matrem, miserere nobis, pie qui redemisti mundum, dona nobis pacem. Porro secundum consuetudinem antiquam scholæ canctorum, quam adhuc ipsi conseruant, & in pluribus seruatur ecclesijs, vt in Lateranensi nullatenus variatur, sed tribus vicibus vniformiter dicitur miserere nobis, propter tria genera peccatorum, quæ petimus nobis remitti, cogitationis, locutionis, & actionis. Cogitationis in corde, locutionis in ore, actionis in opere. Vel propter tres ordines fidelium in ecclesia, qui sunt Noe, Daniel, & Iob, quos Ezechiel vidit in visione saluandos. Et secundum parabolam euangelicã duo sunt in lecto, duo sunt in agro, & duo in mola, quorum vnus assumetur, & alter relinquetur. Postmodũ autem multis & varijs aduersitatibus & terroribus ecclesiæ ingruentibus, cœpit ad dominum clamare de tribulatione, dona nobis pacem. Et vt clamor eius facilius audiretur, in ipsa* dixit immolationis hora clamandum. Hæc tamen varietas non discrepat à consuetudine veteris testamenti, vbi cum secundo reperitur, parce domine parce populo

Antiquitus dicebatur ter miserere nobis.

Ezech. 14. Matth. 24.

Dona nobis pacem. fortẽ * dixit. Ioclis. 2.

X tuo,

*Diony. de eccl. hierar. ca. 3. Iustin. mart. apol. 2. August. in ser. de sab. san. pasche. Innocēt. pri. mus in epi. ad Decētū. ca. 1. V. ald. de sacramē. tali. titul. 4. capit. 41. Ioan. 20. Psalm. 27. Osculū per omnes fide. les sub mis. sa. Roma. 5. Ibidem. 16.

tu, tertio variatur, & ne des hereditatē tuā in opprobriū. Dicamus ergo miserere nobis, quātū ad animam. Item miserere nobis, quātum ad carnem, dona nobis pacem, propter vrranq; vt habeamus pacem pectoris spiritualem, & pacē corporis temporalem. Sergius autem Papa st. tuit, vt inter communicandū Agnus Dei à cle. ro cantetur.

De osculo pacis. CAP. V. T. V.

Postquam dominus salutauit apostolos ite. rum dixit: Pax vobis, ostēdens quod nō so. lum debemus habere pacē in ore, verum etiam pacem debem⁹ habere in pectore, ne simus de illis qui loquuntur pacem cū proximo suo, ma. la autem in cordib⁹ eorum. Ideo cum hoc dixisset apostolis, insufflauit & ait: Accipite spiritū sanctum. Ad quod vtiq; designādum sacerdos præbet osculum oris in miltro, qui reuerēter in clinans, pectus osculatur ipsius, & planetam ex tendit, vt per pacis osculum attēdatur charitas, quā planetā supra dixim⁹ designare. Quia ergo charitas Dei diffundit in cordib⁹ nr̄is per spiri. tū sanctū, qui datus est nobis. Ideo pacis osculū per vniuersos fideles diffunditur in ecclesia. Nā & Apostol⁹ admonet, salutate vos inuicem in osculo sancto. In primitiua quidē ecclesia sin. gulis dieb⁹ qui celebrationem Missarū increerāt, cōmunicare solebāt, sed crescente multitudine fidelīū, traditur institutū, vt tantū diebus cōmu. nicarēt

nicarēt dominicis. Postmodū autē q̄a nec hoc dignè potuit obseruari, tertia secuta est institu. tio, vt ter saltem in anno quilibet Christianus debeat accipere eucharistiā, hoc inuento reme. dio, vt singulis diebus osculū pacis daretur pro mysterio vnitatis. Quia verò per immolationē hostiæ salutaris dimissis peccatis recōciliamur altissimo, rectē pacis osculū tūc accipitur, cū im. molationis mysteriū celebratur, Innocētius au. tem Papa primus aliā causam assignat. Pacem, inquit, asseris ante cōsecrata mysteria quosdā populis imperare vel sibi sacerdotes inter se tra. dere, cū post omnia quæ aperire nō debeo, pax necessario sit inducendā, per quam constet po. pulum ad omnia quæ mysterijs agūtur atq; in ecclesia celebrantur præbuisse consensum, ac fi. nita esse pacis cōcludētis signaculo demōstref.

De diuersis osculis quæ datur in Missa.

CAP. V. T. VI.

Osculū in sacra scriptura significat vnionē, charitatem, pacē, & reuerentiam. De oscu. lo vnionis sponsa dicit in caticis: Osculetur me osculo oris tui. De osculo charitatis Isaac in. quit ad filiū suū: Accede ab me & da mihi oscu. lum fili mi. De osculo pacis dicit Apostolus in epistolis: Salutate vos inuicē in osculo sancto. De osculo reuerentiæ inquit dñs ad Simonē: Osculum mihi non dedisti. Hæc autē ex quo intraui, nō cessauit osculari pedes meos. Ad de.

Innocētī. I. ad Decen. tium ca. 1.

Canti. 1.

Genes. 17.

Roma. 16.

Lucz. 7.

Ter oscula-
dum altare.

signādū ergo tres vniones in Christo, sacerdos ter osculatur altare, videlicet vnionē diuinitatis ad animā, diuinitatis ad carnē, carnis ad animā, vel vnionē qua vnita est Chŕo humana natura sancta ecclesia, & fidelis aīa. Ad significandū triplicem pacē temporālē, spiritualē, & aeternālē, Episcopus solemniter celebrans ter osculatur ministrū, vel ministros semel, & secūdo diaconū, & tertio sacerdoteim. Ad notandū quoq; duorum testamētōrū cōcordiā, episcopus duabus vicibus codicē osculatur, quia rota cōtinetur in medio rotæ, & duo Cherubin sese respiciunt verſis vultibus in propitiatoriū. Ad notandum charitatē, sacerdos osculatur patenā, quæ designat cor patēs latitudine charitatis. Vnde, Nōne cor nostrū ardēs erat in nobis, dū loque retur in via? In signū reuerētiae diaconus & subdiaconus pedes & manus summi pōtificis osculantur, pedes subdiaconus osculatur, post lectā epistolam. Et diaconus ante legendū euāgeliū manum osculatur, offerens ampullam cū aqua calicē cum vino. Et subdiaconus offerens patenam cū hostia, thuribulum cum incēso, vterq; verò de manu pontificis accipiens eucharistiā. Illud quoque vacare à mysterio nō creditur quod summus pontifex à ministro septē modis accipit osculum, ad os, ad pectus, ad humerū, ad manus, ab brachia, ad pedes, ad genua, expressum mysterium, sed aliās exprimendū.

Ezech. 1.
Esaia. 6.

Lucæ. 24.

Septies à ministro pontifex osculū accipit.

¶ Quare Episcopus Subdiaconum & Diaconum communicat. CAPVT. VII.

Tunc episcopus communicat cū ministris, insinuans quod Christus post resurrectionem manducauit cum discipulis. Nam conuescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent. Quod autem vnā partem accipiens, reliquas ministris impedit, illud insinuat, quod Lucas Euangelista commemorat, quia Iesus accipiens panem manducauit coram suis discipulis, sumensq; reliquias dedit illis. Et quoniā eodē Euangelista testante, Iesus accepit panem, ac fregit & porrigebat illis, quorum cor ardens erat in eis. Idcirco pōtifex integram eucharistię medietatē accipiens super patenam, frangit in partes, & eas porrigit ministris comedendas.

¶ De ablutione manū post Eucharistię summptionem. CAPVT. VIII.

Post sumptum eucharistię sacrificium sacerdos abluit & perfundit manū ne quid incautē remaneat ex contactu diuinissimi sacramenti, non quod quicquam immundum ex contactu sacramenti contraxerit, sed vt suam potius indignitatem commemoret, qui se iudicauit tātis sacramentis celebrandis indignum, Secundum quod dominus ait. Cum omnia bona feceritis, dicite, Serui inutiles sumus. Indignum quidem existeret, vt manus, quæ corp⁹ incorruptibile tractauerūt, corpus corruptibile cōtingat

Sacrificans communicet cano. 9. apost. Tole. ta. 12. can. 5. & habet. r. de consecr. d. 2. ca. relatum.

Lucæ. 24. *Communi cēt ministri sacrificantes & alij vide D. Thom. 3. p. q. 8. artic. 10. ad 5. Vvalden. de sacramental. tit. 4. ca. 4. & 43.

Lucæ. 17.

¶ Quart

X 3 donec

donec studiosè lauentur. Ablutionis autè aqua debet in locum mundū diffundi honestè, vt altitudo sacramenti reuerentius honoretur. Tū na verò sacerdotis ablutio, quæ fit in principio, in medio, in fine, designat mundationem cogitationis, locutionis, & actionis. Vel purgationem originalis peccati criminalis & venialis. Siue quod agitur per ignorantiam, negligentiam, & industriam, ad quorū emundationem offertur sacrificiū salutare. Hæc tamen ablutio potest referri ad ablutionē baptismi, cuius formā Christus post resurrectionē instituit. Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

Matth. 28.

Marc. 16.

Quod Romanus Pontifex alium in communicando morem obseruat.

CAPVT. IX.

Alias * sub oriri.

VT autè in perceptione corporis & sanguinis Christi nulla possit fallacia * subornari, sed in vtròq; perceptionis veritas euidenter appareat, summus Pontifex nō statim particulam hostiæ dimittit in calicem, sed eam postri num crucis signaculum in patenam reponit, & post osculū pacis ad sedem ascendens ibi consistens, vniuersis cernentibus partem maiorem suscipit oblatæ de patena, quam si Diaconus re præsen-

præsentat, ipsamq; vidētib; diuidēs, vnamq; particulam sumens, aliā mittit in calicē, quem tenet coram ipso Subdiaconus, de quo sanguinem haurit cū calamo, deinde particulā vnā cum osculo tradit Diacono, aliamq; Subdiacono sine osculo, quam ad altare ministratē cū calicem Diaconus osculatur. Et tūc Subdiaconus particulam dimissam in calice sumit cū sanguine. Huius rei causam, non allegoricā, sed historicam à nonnullis audiui, quārit quia nunquam in authentico scripto potui reperire, melius reticendam: censegi, quān temerè asserendam. Et licet non omnium, quæ à maioribus introducta sunt, ratio reddi possit, Reor tamen quod in his profunda lateant sacramenta. Romanus pontifex idè nō communicat vbi frangit, sed ad altare frangit & ad sedem communicat. Quia Christus in Emaus coram duobus discipulis fregit. In Hierusalem coram vndecim apóstolis manducauit. In Emaus fregisse legit, sed manducasse non legitur. In Hierusalem nō legitur fregisse, sed legitur comedisse. Ministri representant Pontifici oblatam & calicem, quia discipuli obtulerunt Christo partem piscis assi, & fauum mellis. Pars piscis assi corpus domini crucifixi, qui fuit in ara Crucis assatus, fauus mellis sanguis Christi, super mel & fauum dulcis faucibus animæ diligentis. Ad notandum verò distinctionem inter

Lucæ. 24.

Ordinum di-
 & inctio. sacros ordines, & non sacros, Diaconus & qui superioris sunt ordinis, cum percipiunt Eucharistiam, osculum suscipiunt ab episcopo. Acolytus & qui sunt inferiorum ordinum, non suscipiunt. Subdiaconus verò, quia character huiusmodi quondam inter non sacros, nunc autem inter sacros ordines reputatur, in perceptione corporis non suscipit osculum à Pontifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculū à Diacono, vt qui non in sacris sunt minus, & qui sacris insunt amplius honorentur. Quauis in hoc & mystica possit assignari ratio.

De post communionem. CAP. X.

Antiphona quæ post communionem concinitur, Apostolorum gaudium de Christi resurrectione significat. Secundum illud quod legitur, Quòd gauisi sunt discipuli vso Domino, & præ gaudio mirabantur. Quòd autem reciprocando cantatur, insinuat, quòd discipuli resurrectionis gaudium sibi mutuò nunciabant. Vnde duo discipuli cum inuenissent vnde decem congregatos, & eos qui cum ipsis erant dicentes: Quia resurrexit dominus verè, & apparuit Simoni, & ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Hæc est ergo dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.

De

De oratione nouissima. CAP. XI.

Peracto orationis mysterio, Pontifex cū ministris ad altare procedit, & altare deosculans eleuatis manibus vltimam orationem exequitur. Benedictionem illam significans quam Christus ascēsurus in cœlum legitur dedisse discipulis suis. Nam, vt Lucas commemorat, eduxit eos foras in Bethaniã, & eleuatis manibus, benedixit eos. Et factum est cum benedixisset illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Vnde post salutationem nouissimam, quam sacerdos facit ad populum, Diaconus alta voce pronunciat. Ite missa est, representans illud quod dictum est ad Apostolos. Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, &c. Chorus autem qui Deo gratias gratulando respondet, imitatur Apostolos, qui adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes, & benedicentes Deum, & ad hoc respicit quod in diebus profectis dicitur. Benedicamus domino. Deo gratias, statimque hymnus 109 psalmi illi dicuntur. Benedicite & Laudate. Notandum verò quod Christus post resurrectionem bis legitur salutasse discipulos dicens: Pax vobis, in signum duplicis pacis, videlicet pectoris & æternitatis, quæ secundum Prophetam est pax super pacem, de qua Dominus inquit Apostolis: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Hanc duplicem

* Dionys. e.
 de ecclesi.
 hierar. Vval
 dens. de sa-
 cramentalis
 tit. 4. c. 44.
 Lucæ. vlti

Ite missa est
 Actuum. 1.

Bis ait Iesus
 pax vobis.
 Esaiæ. 66.

Ioan. 14.

X 5 pacem,

pacem, per duplex osculum sacerdos in-
nuat, cum prius osculatur ministrum, & postea
altare.

• Hebræi sa-
crificiū vo-
cant Missah,
vnde missa
dicitur, ali-
ter sentiunt
alij. 4. sent.
dist. 13. Mis-
sa catechu-
menorum.

¶ Vnde dicitur missa. C A P. XII.

Missa dicitur & ministeriū & mysterium,
id est, officium quod profertur, & sacrifi-
cium quod offertur. Officiū verò diuiditur
in Missam catechumenorū, & fidelium Missam:
Missam catechumenorum est ab introitu vsque
post offertorium. Et dicitur Missa ab emitten-
do, quia tempore quo sacerdos incipit eucha-
ristiam consecrare, catechumeni foras de eccle-
sia emittuntur. Perlecto siquidem euangelio,
Diaconus clamare solebat: Si quis catechume-
nus adest, exeat foras. Catechumeni sacris my-
sterijs interesse non debent, quæ non nisi ba-
ptizatis fidelibus committuntur. Sicut de qui-
busdam qui catechumenorum, & nondum re-
natorum typum gerebant. Scriptum est enim:
Ipse autem Iesus non credebat se illis. Missa fi-
delium est ab offertorio vsque post commu-
nionem: Et dicitur missa à dimittendo, quia
tunc ad propria fidelis quisq; dimittitur. Con-
stitutum est enim in Aureliensi Concilio, vt
cum ad celebrandas Missas in Dei nomine cō-
uenitur, populus non ante discedat, quam Mis-
se solennitas compleatur. Totum autem offi-
cium dicitur Missa, quasi transmissio, eo quod
populus fidelis per mysterium sacerdotis (qui
fungitur

Joan. 2.
Missa fide-
lium.

Cōcili. Au-
rel. c. 21. De
consec. dist.
1. c. Omnes
fideles.

fungitur ministerio mediatoris inter Deum &
homines) preces & supplicationes & vota tran-
smittat altissimo. Ipsum vero sacrificium, id est,
hostia missa vocatur, quasi transmissa. Primū
nobis à patre vt esset nobiscum, postea patri à
nobis, vt intercedat pro nobis ad ipsum. Pri-
mum nobis à patre per incarnationem, postea
patri à nobis per passionem. Et in sacramento
primum nobis à patre per sanctificationem,
postea patri à nobis per oblationem. Hæc est
sola sufficiens & idonea missio seu legatio ad
soluendas inter Deum & homines inimicitias
& offensas. Cum ergo Diaconus ait: Ite missa
est, idem est, ac si diceret, redire ad propria,
quia oblata est hostia salutaris.

Missæ dicitur
quasi trans-
missa.

¶ Quare sacerdos pontificis humerum o-
sculatur. C A P. V. T. XIII.

Oratione finita sacerdos qui assistit Episco-
po mensam altaris & armū pontificis dex-
trum osculatur, ostendens hunc esse illum Pon-
tificem; qui secundum legem figurat dextrum
armum separare debet de hostijs salutaribus. Vel
pacificis. Sanè per humerum exprimitur prin-
cipatus, secundum illud propheticum: Et fa-
ctus est principatus super humerum eius. Prin-
cipatum verò Saluatoris expressit vox angeli-
ca, prophetica & legalis. Angelus enim inquit
ad vir-

Principatus
super hume-
rum Chri.
Leui. 7. & 8.
Esai. 9.

Lucæ. 1. ad virginem: Dabit ei dominus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. **Propheta dicit in psalmis:** Sedes tua in seculum seculi, virgareta & virga regni tui, propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. **Moyſes inquit in lege:** Lætamini simul cœli cum eo, & adorent eum omnes angeli Dei. Ad quod deſignandum, tres humerum pontificis in ſignum reuerentiæ oſculantur. Primicerius in principio, diaconus in medio, ſacerdos in fine.

*Agathenſe concil. c. 31. **De benedictione nouiſſima. CAP. XIII.**

Vltima benedictio quam facit episcopus ſu per populum, miſſionem ſpiritus ſancti ſignificat, quem de cœlo miſit dominus in Apoſtolos, iuxta quod eis ipſe promiſit: Accipietis, inquit, virtutē ſuperuenientis ſpiritus ſancti in vos. Hæc benedictio per verbū oris & ſignum crucis exprimitur. Quoniam illa miſſio per ſonum aëris & linguā ignis innotuit, iuxta quod legitur: Factus eſt repente de cœlo ſonus taquā aduenientis ſpiritus vehementis. Et apparuerunt illis diſperſitæ linguæ tanquam ignis, &c. Licet autem ſpiritus ſanctus ſpecialiter miſſus fuerit in apoſtolos, quia tamē indiuiſa ſunt opera trinitatis, miſſionem illam tota fuit trinitas operata. Ideoq; benedictionem iſtam facit episcopus

ſcopus in nomine trinitatis, auctoritate **Psalmi** ſtæ dicens: Benedicat nos Deus Deus noſter, **Psalm. 66.** & benedicat nos Deus. Benedictionis formæ legiſ expreſſit auctoritas, dño dicente per **Moyſen:** Inuocabis nomen meum ſuper filios Iſraël, & ego dominus benedicam. **Num. 6. in fine.**

LIBELLI
CONCLUSIO.

Nemo cūm expoſitionē iſtā audierit, hoc officium ſufficienter eſt timet expoſitum. Ne forte quum opus humanum extulerit, diuinum extenuet ſacramentum. In hoc enim officio tot & tāta ſunt inuoluta myſteria, vt nemo, niſi per vnctionem edoctus, ea ſufficiat explicare. Quis enim nouit ordine in cœli, & ponet rationes eius in terra? Nam perſcrutator maiestatis opprimetur à gloria. Ego quippe non præualens lippientibus oculis ſolem in rota cōſpicere, tanti myſterij maiestatem, quaſi per ſpeculum in ænigmate mihi viſus ſum intueri, nec penetrans ad interiora cœnaculi, ſed præ foribus aſſidens in veſtibulo, feci diligenter vt potui, non ſufficienter vt volui. Præſertim cum infra breui temporis ſpacium, nec ad meditan-

Authoris modestia.
Iob. 8.
Prouer. 25.
1. Corint. 13.
Papa occupat.

INNOCENTII. PP.

dum ocium, nec ad dictandum quiuerim nancisci quietem. Et quidem minor in singulis, diuisus ad singula vix potui meditata dictare, nec dum meditata concipere. Quocirca non solum benignum imploro lectorem, verum etiam desydero liberum correctorem. Hanc solam apud homines huius opusculi mercedem expectans, vt apud misericordem iudicem pro meis peccatis deuotas orationes effundat. Qui perfecte cognoscit qua cordis intentione tractatum istu exegerim. Et si non multis, saltem aliquibus, aut etiam mihi soli vel in modico futuro. Quia vero canonem Missae particulatim exposui, nequid additum vel subtractum seu transpositum videatur, vt legentibus ipsius expositionis plenior pateat intellectus, totum continuè censui subscribendum.

¶ *Finito libro, sit laus & gloria Christo.*

¶ *Precatio ad Deum Opti. Maxi. pro reformatione Ecclesiae.*

OMnipotens, misericors, aeternae Deus, qui es author puritatis & pacis, effice quaesumus, vt in Ecclesia tua Euangelij tui doctrina, sicut à principio, floreat, vt sacramenta tua rectè riteq; tractentur: vt deniq; conuersatio nostra, in omni pietate & honestate te digna semper sit, ad gloriam nominis, & ad honorem religionis nostrae. Per Christum dñm nostru. Amen.

SALMANTICAE,

In aedibus Dominici à Portonarijs, Cathol. Maiesta.
Typographi.

1570

I N D E X E O= rum, quæ in hoc opu= sculo continentur, ordine

Alphabeticò digestus. In quo. a, pri
mam. b, verò secundam Pa-
gellam indicat.

A.

BEL quomodo dicatur puer.
fol. 132. a.

Ablutio manuum bina cur fiat
antequam sacrificium offe-
ratur. fo. 64. a.

Abraham patriarcha, & quare
sic nominetur. fol. 132. a.

Accidentia esse in sacramento sine subiecto,
ostenditur. fo. 101. a.

Acolyti qui, & vnde dicantur. Et quod sit eo-
rum ministerium. fol. 5. a.

Acustres, quæ pallio infiguntur, quid desi-
gnent. fo. 27. b.

Adaptatio septem petitionum & septem do-
norum recensetur. fol. 141. b.

Agnus vnde dicatur, ostenditur. fol. 152. b.

Agnus Paschalis qualiter erat edendus in vete-
ri testamento, describitur. fo. 91. a. b.

Alba quid significet. fol. 17. a. b. & 22. b.

Alleluia, quare post Graduale cantetur. Et qua-

Y

re hoc

INDEX

- re hoc nomen in interpretatum remanserit.
 Et quo tempore cantetur. fo. 50. b. & 51. a.
Altare q̄ ecclesiam designet ostēditur. fol. 35. a.
Altare multiplex ex scripturis refertur. f. 133. b.
Altaris sacrificium quod æqualiter toti Trinitati offeratur. fo. 82. a.
Altaris sacrificium quomodo septem vicibus cruce signetur. Et quid hoc denotet. f. 138. b.
Altaris sacramētum, quod sit commemoratio mortis Christi. fol. 123. b. Et cur ultimo loco Christus illud instituerit. ibidem.
Altaris triplex osculum quid denotet. fo. 132. b.
Amen. Sela Sale, quid sonent ostenditur. folio. 149. a. b.
Amictus, quo sacerdos caput obnubit, quid denotet. fo. 17. a. & 22. a.
Angeli quomodo tremere dicantur. fol. 70. b.
Angeli quomodo preces nostras ferant Deo. folio. 133. b.
Angelorum præsentiam adesse in missa, ostenditur. fol. 45. a. & 133. a. Et quid de hoc dicat Grego. ibidem. a.
Angelorum nouem ordines cur in præfatione non exprimentur. fo. 70. b. & 71. a.
Angelorum hymnus & hominum, Sanctus, Sanctus, Sãctus, &c. esse ostenditur. fo. 58. b.
Annulus Pontificis aureus & rotundus quid denotet. fo. 20. a. & 25. b.
Antiphona, quæ ad introitũ missæ dicitur, quid signet.

ALPHABETICVS.

- signet. Et cur ipsa reperitur, interposita Gloria trinitatis. Et q̄s eã cãtari cõstituit. f. 40. b.
Antiphona Græcæ, quid significet Latine. f. 41. b.
Apostoli, quod suppleuerint ea, quæ Euangelisti prætermiserunt, ostenditur. fo. 96. b.
Apostolorum vocatio, quomodo post Ioannis Baptistæ prædicationem facta fuerit, ostenditur. fo. 50. a.
Aqua cur vino admisceatur. fo. 66. a.
Aqua cum vino vtrum conuertatur in sanguinem. fo. 115. b.
Argumenta Græcorum de confectioe in fermento, recensentur, & soluntur. fol. 93. b.
Argutiæ nimium subtiles de corporis Christi transubstantiatione recensentur. fo. 109. b.
Armatura pontificum & sacerdotum qualis esse debeat. fol. 28. b.
Autoris modestia notatur. fo. 148. a.
Azymus panis quare in sacrificium offeratur, & non fermentatus, ostenditur. fo. 93. a.

B.

Baculus, seu virga pontificis, quid denotet. Et quare summus Pontifex virga non utitur. fo. 20. a. & 26. a.
Baculus S. Petri quod sit apud Treuerenses. f. 26. a.
Benedictio nouissima vel vltima, quam facit Eps super populũ, quid significet. fo. 158. b.
Beneplaciti quinque signa recensentur. f. 147. a.
Benevolentix captatio ostenditur. Et quomodo
- Y 2 dõ à

INDEX.

- dò à tribus captetur beneuolètia, à persona cognitoris, petitoris, & assessoris ostenditur. folio. 142. b.
- Berengarij de pane & vino in altari confessio recensetur. fo. 101. b.
- Binarius & ternarius quòd bene cògruant. altaris sacramento, ostenditur. fo. 139. b.
- Bona tria pro quibus sacrificiū laudis offertur, recensentur. Et quæ sint bona hominis triplia referuntur. fol. 81. a. b.
- Bonum opus quod Dei & nostrum, sit ostenditur. folio. 81. b.

C.

- C**Aerei, & Incensum, quæ coram Pontifice deferuntur, quid denotèt. Et de septem candelabris septiformis Spiritus. fo. 36. a. b.
- Caligæ, & Sandalia Pontificis qui denotent. folio. 21. b.
- Candelabra, & Crux, quæ super medio altaris collocantur, quid significant. fo. 43. a.
- Canon quare in secreto canitur. fo. 74. b.
- Canonis autor quis fuerit. fo. 84. b.
- Canonis textus exponitur. à fol. 75. vsq; 159.
- Canonis, quòd alia sit ratio verborum quam signorum ostenditur. fo. 129. b.
- Canticorum institutio, quòd per David facta fuerit, ostenditur. fo. 5. a.
- Cantores in processione quòd sint velut tubicines innuitur. fo. 37. b.

Casula,

ALPHABETICVS.

- Casula, seu planeta, quid significet. Et de eius anteriori & posteriori parte. f. 19. a. & 24. b.
- Catechumenorum misla quæ dicatur. f. 157. b.
- Catenulæ duæ aureæ, quas Pontifex sibi inuicem cohærentes, & vncinis duabus insertas habebat, quid denotabāt. Et quid duo vncini signabant. fo. 14. b.
- Cautela describitur, quando sacerdos post consecrationem inuenerit vinum prætermisum. folio. 113. a.
- Charitatis. xvj. proprietates recensentur. folio. 61. b.
- Chirothecæ Pontificis quid denotèt. fo. 24. b.
- Christus à Iuda triginta argenteis venditus, ostenditur. fo. 86. b.
- Christus cur vltimo loco sacramentum Eucharistiæ instituerit. fo. 123. b.
- Christus quòd mortalis fuerit, non necessitate, sed voluntate ostenditur. f. 102. b. & 103. a.
- Christus quòd sit sponsus ecclesiæ. fo. 39. a.
- Christus qualiter oret pro ecclesia, ostenditur. folio. 40. a.
- Christus quomodo confecerit, & sub qua forma. fol. 97. b.
- Chūs quomodo sit semper nobiscū. fol. 119. b.
- Christus quare dicat, Pater mi & nos Pater noster. folio. 142. b.
- Christus quale corpus dederit in coena, quæritur. folio. 102. a. b. & 103. a.

Y 3 Christus

INDEX

- Chrus**, quod spiritualis sit Eucharistia. fol. 106. b.
Christus, utrum resurgens sanguinem resumpserit, quod in cruce effuderat. fol. 115. b. & 116. a.
Christus, cur post coenam instituerit Eucharistiam. fol. 114. a.
Christus, quod in azymo consecrauerit ostenditur. folio. 93. a.
Christus, qualis finis sit. fol. 59. b.
Christus, cur dederit se nobis in pretium, & in cibum. fol. 125. a.
Christus, quomodo pro vnione nostri roget, ostenditur. fol. 126. b.
Christi triplex traditio, recensetur. fol. 75. b.
Christi praputium an in resurrectione redierit. folio. 116. a.
Cibus solidus quis dicatur, ostenditur. Et de cibo edentulae plebi apto. fol. 123. b. & 124. a.
Clericorum sex ordines, quos apostolicae sedis Antistes habet cum celebriter agit missarum solennia recensentur. fol. 4. b.
Codex euangelij quare sumatur de altari. folio. 54. b.
Codex quomodo laudet Deum ostenditur. fol. 70. b.
Collatio legis ad euangelium, insinuatur. fol. 48. b.
Collectae, quare in numero impari dicantur in missa. folio. 47. a.
Colores principales, quibus secundum proprietates dierum vestes sunt distinguende, describuntur a. fol. 29. a. b. vsque. 31. b.

Comme

ALPHABETICVS.

- Commemoratio** sanctorum triplex refertur. folio. 84. a.
Commemoratio confessorum quare non fiat in Canone. fol. 84. a.
Comixtio panis & vini, quid denotet. fol. 141. b.
Confessio in principio missae quare in genere, & non in specie sit facienda. Et de pectoris tusionem, in qua tria notantur, scilicet, tactus, & sonus. folio. 38. a.
Confessio quaedam catholica recensetur. folio. 99. a.
Consecrari utrum valeat panis sine vino, vel vinum sine pane, ostenditur. fol. 11. b.
Constitutio de pallijs lineis recensetur. fol. 65. a.
Conuersio duplex ostenditur, substantialis, & formalis. fol. 110. b.
Corporalia quid significant. Et quare vna pars extenditur & altera coplicatur. fol. 64. b. & 65. a.
Corpus Christi, quod sit duplex, verum, & mysticum. fol. 105. a. b.
Corpus Christi quod totum sit in pluribus locis simul, ostenditur. fol. 114. b.
Corpus Christi, quod verè est sub specie panis. fol. 98. b. & 99. a.
Corpus totum, quod sub tota existat forma. folio. 99. b.
Corp⁹ Chri postquam fuerit sumptum & comestum quid fiat de eo, ostenditur. fol. 106. a. b.
Crede quod sit tutius, quam discutere ostenditur

Y 4 ditur

INDEX

- ditur. fol. 100. a.
- Cruciatuſ tres, quos Chriſtus ſuſtinuit, recenſentur. fol. 137. b.
- Crux, quæ in proceſſione præmittitur, quòd ſit quaſi regale vexillum, oſtèditur. fol. 37. b.
- Crucis figuræ & myſteria ex veteri teſtamento recenſentur. Et de multiplici eius effectu. fol. 57. a. b.
- Crucis laudes referuntur. fol. 58. a.
- Crucis ſignum quomodo ſit exprimendum. fol. 58. a.
- Crucis quinque ſignacula ſuper oblatam & calicem, quid ſignent. fol. 129. a.
- Cruces tres ſuper os calicis cum hoſtia, quid denotent. fol. 151. b.
- Cruces tres, prima & ſecunda, quæ fiunt diſtinctæ ſuper oblatam & calicem, quid ſignificent. fol. 132. b.
- Cruces duæ, cur mortem Domini deſignent, & non tres, oſtenditur, fol. 137. a.
- Cydaris, vel Thyara, Pontificis capitis ornamentum, quid ſignificet. fol. 15. a.

D.

- D**ebita quæ petimus nobis dimitti quæ ſint recenſentur. Et quomodo ſi non dimittimus, reuocâtur peccata dimiſſa. fol. 144. b.
- Dalmatica quid ſignificet. fol. 22. a. 18. b. & 24. a.
- Deus quomodo malorum ſit intentator, oſtenditur. fol. 144. a.

Deus

ALPHABETICVS.

- Deus quòd intentionis & cordis ſit inſpector. fol. 148. b.
- Deus quomodo nos dupliciter cibat, oſtenditur. folio. 123. b. & 124. a.
- Deus quare vult nos orare vocaliter. fol. 141. a.
- Deus, quòd tripliciter ſit pater, oſtenditur. folio. 142. b.
- Dei ab homine tria requiſita recenſentur, & quæ ſint. fol. 77. b.
- Dextrum & ſiniſtrum in altari quid deſignèt. folio. 43. b.
- Diaconi miniſterium quale. fol. 66. a.
- Diaconi duo, qui pontificem ducunt, quid denotent. fo. 35.
- Diaconus qualis debeat eſſe. fo. 59. a.
- Diacono euangelium lecturo cur benedicatur, & nõ ſubdiacono epistolâ lecturo. fol. 54. b.
- Diaconus qui lecturus eſt euangelium, quare dextram Pontificis oſculetur. fol. 53. b.
- Diaconus quare benedictionem ab episcopo petit & accipit. fol. 54. a. b.
- Diaconus quare præmittat cæroferarios cum cæreis & incenſo. fol. 55. a.
- Diaconus quare per vnâ partem aſcendit in pulpitu, & per aliam deſcendit. fo. 56. a.
- Diaconus quare menſam altaris & armũ Pontificis oſculetur, oſtenditur. fo. 138. b.
- Diaconorum ordo vnde tam in veteri quàm in nouo teſtamento exordium ſumpſerit.

Y 5 fo-

INDEX

- fol. quinto. a.
- Dij quomodo multi sunt, ostenditur. fol. 82. a.
- Dilectio perfecta, quod erit in patria, ostenditur. fol. 147. b.
- Dimitendum quomodo sit ei, qui veniã non perit. fol. 145. a.
- Discipulorum fuga quando signetur in missa. fol. 67. a.
- Dona cur dicantur pluraliter, munera, sacrificia. fol. 76. b.
- Dotes glorificati corporis quatuor recensentur. fol. 103. a.
- E.**
- E**cclēsia tria recensentur sacrificia in veteri testamento significata. fo. 77. a.
- E**cclēsiæ catholicæ tres partes recensent. fo. 152. a.
- E**piscopus qualiter ad altare accedat, & quid representet. fo. 34. a.
- E**piscopus oraturus; quare mitram deponat. fol. 44. b.
- E**piscopus, unde dicatur. fo. 7. a.
- E**piscopus cur incipiat Symbolum. fo. 60. a.
- E**piscopus, quare Subdiaconum & Diaconum communicet. fo. 144. a.
- E**piscopi & presbyteri in quibus conueniant, & in quibus differant. Et quod sit eorum officium. fol. 9. a.
- E**pistola, quæ præmittitur Euangelio, quid designet. fol. 48. a.

Et quo-

ALPHABETICVS.

- E**t quomodo subdiaconus Ioannem Baptistã representet. ibidem.
- E**pistola quid significet. fo. 49. a.
- E**rror negantium veritatem in sacramento, ostenditur & reprobat. fol. 18. b.
- E**st, dictio in verbis sacramentalibus (Hoc est corpus meum.) si interpretet, id est, significat, quod huiusmodi sensus sit hæreticus, ostenditur. fo. 98. b.
- E**uangelium quare, versus Aquilohem legatur. folio. 56. b.
- E**uangelium lecturus facit quatuor cruces, & quare. fo. 56. b. & 57. a.
- E**uangelij præeminentia, & laudes recensentur. 59. a.
- E**ucharistia quare à ieiunis sit accipienda. fo. 114. a.
- E**ucharistia cur non detur intincta. fo. 105. a.
- E**ucharistia quare sub alia specie sumatur. 118. a.
- E**ucharistia cur sub duplici specie consecretur. folio. 111. a. b.
- E**ucharistiæ sumptio quod non sit nimium differenda. fol. 122. b.
- E**ucharistiæ sacramentum quomodo & sub qua forma Christus consecerit triplex opinio recensetur. folio. 97. b.
- E**ucharistiæ diuersæ figuræ, quæ præcesserunt in veteri testamento recensentur. fo. 91. a.
- E**ucharistiæ virtus & effectus ostenditur. f. 125. a.
- E**ucharistiæ per sacramentum quomodo unimur Christo

INDEX

- Christo sicut membra capiti, ostenditur. folio. 26. a.
- Eucharistiam comedendi duplex modus referatur. fol. 105. a.
- Eucharistiam vtrum Iudas acceperit. folio. 103. b. & 104. a.
- Exemplum sacerdoti à Christo datum ostenditur. fol. 104. b.
- Exhortatio quædam salubris pro Episcopis & Sacerdotibus describitur. fol. 28. b.
- F.
- F**alsa opinio, quæ negat transubstantiationem, Et eiusdem reprobatio recensetur. fol. 100. b.
- Falsa opinio de aqua ex latere Christi, recensetur, Et de recta opinione de aqua in calice sacramenti. fol. 116. a. b.
- Fermentatū vtrum transubstantietur. fol. 117. b.
- Festorum in Symbolo mentio recensetur. folio. 62. b.
- Figuræ crucis ex veteri testamento referuntur. folio. 57. b.
- Figuræ diuersæ Eucharistiæ, quæ præcesserūt in veteri testamento recensentur. fol. 91. a.
- Figuræ noui testamēti de sacrificio altaris, quæ præcesserunt in veteri testamento recensentur. fol. 130. b. & 131. a.
- Forma verborum in consecratione, vtrum possit mutari. fol. 108. a. b.

Forma

ALPHABETICVS.

- Forma panis & vini, vel species accētis & veritas corporis vtrum diuisa sint sacramenta. folio. 120. a. b.
- Fractio hostiæ, quæ fit à sacerdote, quid significet? fol. 151. b.
- Fuga discipulorum, quomodo designetur per patenam sub corporali absconditam. fol. 67. a.
- Fumo fugari dæmones, ostenditur. fol. 40. a.

G.

- G**Loria in excelsis, quid denotet. Et quis illud in missa cantari cōstituerit. fol. 42. a.
- Graduale quid significet, & vnde dicatur. fol. 49. b. & 50. a.

H.

- H**Oc, quid demonstrauerit, cum Christus dixit, Hoc est corpus meum, ostenditur. fol. 107. b.
- Hora institutionis sacramenti à Christo quæ fuerit, ostenditur. fol. 113. b.
- Hymnus angelorum & hominum quis dicatur. fol. 58. aliàs. 68. b.

I.

- I**Nanis gloriæ malum ostenditur. fol. 143. b.
- Incensum, quod sacerdos repræsentat in capsula, & Episcopus apponit thuribulo, quid insinuet. fol. 38. b.
- Indumenta Pontificis veteris legis varietate operis contexta, quid designabant. Et de quatuor coloribus, purpura, cocco, bysso, hyacintho,

I N D E X

- cintho, quibus erant contexta. fol. 11. a.
- Indumenta, seu vestes euangelici sacerdotis quid in capite designet, & figurent in membris. fol. 15. a. b.
- Indumenta pontificalia secundum quod Christo conueniunt, describuntur. fol. 16. b.
- Inimicitiarum tres parietes describuntur. Et de triplici per Christum reconciliatione. fol. 42. b.
- Institutionis sacramenti corporis, & sanguinis Christi tres causæ recensentur. fo. 118. a.
- Institutionis sacramenti corporis & sanguinis Christi diuersæ causæ referuntur. fol. 124. a.
- Institutionis sacramenti Corporis & sanguinis Christi hora ostenditur. fol. 113. b.
- Inuocatio authoris pijsima recensetur. Et eiusdem humilis protestatio. fo. 2. a.
- Ioannes Baptista quomodo limes fuerit præcedentiũ & sequentiũ, medius videlicet inter ap̄stos & p̄phetas, ostenditur. f. 48. b. & 49. a.
- Ite missa est, quid representet ostenditur. folio 157. a.
- Iudæi quare versus occidentem orabatur. fo. 44. a.
- Iudas utrum acceperit eucharistiam. Et utrum affuerit in cœna. &c. fol. 103. b. & 104. a.
- Iudæ venditio, quod fuerit contraria oblationi quaerit in altari, ostenditur. fo. 86. b.

K.

Kyrice eleison, quid significet. Et quare nouies decantatur. Et quare sex vicibus dicatur

Kyrice

A L P H A B E T I C V S.

- Kyrice eleison, & tribus Christe eleison. folio. 41. b.
- L.
- L**amina aurea, quæ de Cydari pontificis à fronte dependebat, quid denotabat. Et de nomine Domini tetragrammaton in ea descriptum. fo. 15. b.
- Lapidum quatuor ordines, quos Pontifex gestabat, quid indicabatur. Et de duodecim Pontificis lapidibus in singulis ordinibus. fo. 15. a.
- Laudes Euangelij recensentur. fol. 59. a.
- Lecturus euangelium quare facit quatuor crucis. fol. 56. b. & 57. a.
- Legales vestes secundum tropologiam recensentur. fol. 13. a.
- Legalium indumentorum secundum allegoriam typus describitur. fol. 12. a. b.
- Legis Mosaicæ & Euangelicæ differentia describitur. fol. 54. b.
- Lex diuina, quod in tribus consistat, mandatis scilicet, promissis, & sacramentis. fo. 1. a.
- Liber, quod aperiat, quando Episcopus ad altare peruenit, quid denotet. fol. 35. a.
- Liber & thuribulum quare post euangelium ad Episcopum reportentur. fo. 59. b.
- Linea vestis, qua sacerdos induebatur, quid insinuet. fo. 13. a.
- Litera. T. in principio Canonis quid denotet. folio. 75. a.
- Luctus duplex innuitur. fo. 146. a.
- Magda-

INDEX

M.

- M** Agdalena, quòd ter vnxit Iesum innuitur. fol. 65. b.
- M**algranata & Tintinnabula in veste pontificis quid indicabant ostenditur. fo. 13. b.
- M**alum triplex, à quo petimus liberari, referatur. fol. 143. a.
- M**anipulus in læua sacerdotis quid denotet. folio. 19. b. & 25. a.
- M**anipulus stuppæ, cui Pontifex ignem apponere consuevit in choro, quid innuat. f. 36. b.
- M**anuū ablutio quid significet. f. 21. b. & 64. a.
- M**anuum saluatoris in cruce extensio denotatur. fol. 137. b.
- M**anuum ablutio post eucharistiæ sumptionem, quid significet. fo. 155. a.
- M**appula, quæ portatur super Pontificem quatuor baculis colligata, quid significet. Et de quatuor sensibus scripturæ, Hystoria scilicet, Allegoria, Tropologia, & Anagoge. folio. 36. a.
- M**emoranda tria de Christo, quæ sibi proponit ecclesia, recensentur. fo. 128. b.
- M**emoria pro defunctis quomodo fiat in Memento. fo. 134. a. b.
- M**emoria quorum in secreto recolitur, ostenditur. fo. 75. a.
- M**erita nostra quomodo sint Christi dona, innuitur. fo. 39. a.

Meriti

ALPHABETICVS.

- M**erita patrum, quòd filijs suffragentur. folio. 84. b.
- M**inisterium subdiaconi & Diaconi refertur. folio. 66. a.
- M**inistrorum veteris testamenti sex ordines recensentur, & qui sint. fo. 4. b.
- M**iserationes Dei multas esset ostenditur. folio. 135. a. b.
- M**issa quòd ab apostolis fuerit celebrata ostenditur. fol. 1. b.
- M**issa quòd in quatuor consistat, in personis, operibus, in verbis, & rebus. Et quomodo omnia quæ in ea fiunt, mysterijs sint plena. fol. 1. b. & 2. a.
- M**issa quomodo sit semper bona, ostenditur. folio. 79. b.
- M**issa fidelium quòd sit ab offertorio vsque ad post communionem. fo. 157. b.
- M**issa vnde dicatur. fo. 157. b.
- M**issa catechumenorum, quòd sit ab introitu vsque post offertorium. fo. 157.
- M**issa papalis qualis, ostenditur. fol. 113. b.
- M**issæ institutio quòd fuerit à Christo ostenditur. fol. 1. a.
- M**issæ officium, quòd optimè fuerit dispositum. fol. 1. b.
- M**issa, quod in quatuor consistat, & quæ sint. folio. 1. b.
- M**itra pontificis quid significet. f. 19. b. & 25. b.

Z

Nomen

INDEX

N

- N**omen patris quomodo in filiis quatuor sanctificetur modis, ostēditur. fo. 148. a.
- Nomina viuorum in quo loco recitari debeat, ostenditur. fol. 79. a. b.
- Nominis patris sanctificatio quadruplex referatur. folio. 148. a.
- Numerus senarius, quare dicat perfectus. f. 4. b.
- Numerus duodenarius quomodo multipliciter sit consecratus ostenditur. Eiusdem mysteria recensentur. fo. 61. a. b.
- Numeri. xxv. mysterium ostenditur. fol. 139. b.

O

- O**blatio Abel, Abrahę, & Melchisedech, recensetur. Et quomodo altaris sacrificium sit longē excellentius. Et qualiter offerre debemus. folio. 13. a. b.
- Oblatio sacerdotis quā nō tantūm in sua, sed i tōtius ecclesię persona fiat, ostendit. fo. 79. a.
- Oblationem pro defunctis quare suminus Pontifex manibus tangat, & nullam aliam pręter oblationem panis, ostenditur. fo. 54. a.
- Offertorium vnde dicatur, & quare cantetur in missa. fol. 63. b.
- Onychini lapides duo inferri humeris pontificis, quid denotabant. Et quid nomina duodecim filiorum in eis insculpta. fo. 14. a.
- Orę duę coniunctę in vtroq; latere pontificis, quid signabant. fo. 14. a.

Orandi

ALPHABETICVS.

- Orandi situs describitur. fo. 43. b.
- Orādū pro quibus sit bonis, ostēditur. fo. 141. a.
- Orandum quōd sit in secreto cordis. fo. 74. a.
- Orare quare debeat sacerdos versus Orientem. folio. 44. a.
- Orare quare nos velit Deus vocaliter, ostenditur. fo. 141. a.
- Oratio dominica recensetur. Et de eius dignitate. Et ad quid valeat. fo. 140. b.
- Oratio Christi quali fuerit, ostēditur. fo. 67. b.
- Oratio nouissima, seu omnium vltima, quid significet. fo. 146. a.
- Orationis finis quare fiat principium Pręfationis. fo. 58. aliās. 68. a.
- Orationes in missa quid denotent. Et de earum conclusione. fo. 45. b.
- Orationes quare dicantur Collectę. Et quot sint in missa dicendę. fo. 46. b.
- Orationum quōd fuerint varij authores, ostenditur. Et quid super his Concilium Mileuitanum statuerit. fo. 46. b.
- Ordo petitionum in oratione dominica recensetur. folio. 148. b. & 149. a.
- Ordo duplex, temporis scilicet, & dignitatis refertur. fo. 141. b.
- Ordinum distinctio innuitur. fo. 145. b.
- Osanna, dictio hebręa quid significet. Et quare bis dicatur. fo. 72. b.
- Osculū triplex, quod datur ab Episcopo, oris

INDEX

- videlicet, altaris, & pectoris, quid denotet. fol. 39. a.
- Osculum pacis, quid denotet. Et quare per omnes fideles diffunditur in ecclesia. fol. 153. b.
- Osculum quare Pontifex septies à ministro accipiat. fol. 154. b.
- Oscula diuersa, quæ dantur in missa, quid denotent. fol. 154. a.
- P.
- P**Ax quadruplex refertur. fol. 85. b.
- Pacis osculum. Et quare per vniuersos fideles diffunditur in ecclesia. fol. 153. b.
- Pallium, quo maiores vtuntur Episcopi, quid significet. Et quæ sit eius forma. fol. 26. a. b.
- Pallij vsus quid conferat. fol. 28. a.
- Panis sola materia, vtrum necessitate cogente, vel casu intercedente possit in eucharistiam consecrari, ostenditur. fol. 112. b.
- Panis vtrum transubstantietur in Christum. fol. 108. b. & 109. a.
- Panis & vini species, quomodo duabus ex causis intelligatur sacramentum. fol. 120. a.
- Panis & vini forma, vel species accidentis & veritas corporis, vtrum diuisa sint sacramenta. fol. 120. a. b.
- Panes quinque quos in oratione dominica petimus nobis dari, recensentur. fol. 146. a.
- Passio, Propassio, & Compassio quòd fuerint in Christo, ostenditur. fol. 137. b.

Patena,

ALPHABETICVS.

- Patena, super quam panis sacrificium offertur, quid denotet. fol. 67. a.
- Patene resumptio, quam sacerdos accipiens osculatur, quid representet. fol. 151. a.
- Patris nomen quomodo in filijs quatuor sanctificetur modis ostenditur. fol. 148. a.
- Peccati duplex remissio refertur. fol. 122. a. b.
- Peccatorum nouem genera describuntur, & quæ sint. fol. 41. b.
- Petitionum septem, & donorum septem adaptatio recensetur. fol. 141. b.
- Petitionum in oratione dominica duplex ordo, ostenditur. fol. 141. a.
- Petrus quomodo aliorum apostolorum fuerit caput. fol. 8. a.
- Petrus, quòd inter alios apostolos vbique præcipuus fuerit, ostenditur. fol. 8. b.
- Pœnitentia vera quæ requirat. fol. 38. a.
- Pontifex Romanus quare in communicando alium morem obseruet, ostenditur. fol. 155. b.
- Pontificis summi manus & pedes quâdo osculari debeant. fol. 53. b.
- Pontificis & sacerdotis salutatio ad populum describitur. Et de septem salutatiõibus, quæ fiunt in Missa. fol. 44. b.
- Pontificum & sacerdotum communia & specialia indumenta recensentur. Et quæ sint nouem ornamenta, & officia specialia pontificum. fol. 10. a. b.

Z 3 Ponti-

INDEX

- Pontificalia** indumenta quatuor secundum historiam recensentur. fol. 11. a.
- Post communio** quid denotet. fol. 146. a.
- Predicator**, quod bonæ opinionis esse debeat, ostenditur. fo. 55. a.
- Præfatio** in missa quid denotet. fo. 58. a. al. 68.
- Prælati** quod vitam ætiam & contemplativam exercere debeat ostenditur. fol. 27. a.
- Præputium** Christi an in eius resurrectione redierit ad veritatem humanæ substantiæ &c. folio. 116. a.
- Presbyter** unde dicatur. fol. 7. b.
- Presbyter & Diaconus**, qui hinc inde pontificum deducunt, quid significent. fol. 34. b.
- Primatus Petri** unde eliciatur. Et plura de Romano pontificis primatu. fol. 7. b. & 8. a.
- Primicerius**, qui dextrum pontificis humerum osculatur, qui denotet. fol. 37. a.
- Primicerij & Cantores** in ecclesia unde ortum habuerint. fol. 5. a.
- Processio Romani pontificis à secretario** ad altare, quid designet. Et de sex ordinibus personarum, à quibus Christus secundum carnem traxit originem. fol. 35. a. b.
- Processionis dispositio** describitur. fol. 37. b.
- Psalmi** quinque præmissi ab Episcopo missam celebraturo, qui sunt, Quam dilecta, Benedicti, Inclina, Credidi & De profundis, quid denotent, ostenditur. fo. 20. b.

Puluil-

ALPHABETICVS.

Puluillus, qui libro supponitur, quid designet. folio. 56. a.

Q.

Quæstiones curiosæ, quod sint vitandæ. fo. 102. b. & 107. a.

R.

Rationale, seu Logion Pontificis quid significabat. fo. 14. b.

Rationale quadrangulum & duplex, quid denotabat. ibidem.

Romana ecclesia quod nunquam fuerit hæretica ostenditur. fo. 96. b.

Romanus Pontifex quare post Albam Orale, & post Orale crucem assumat. fol. 23. a.

Romani Pontificis singularis ritus in missa recensetur. fol. 16. a.

Regnum Dei quomodo petimus nobis aduenire, ostenditur. Et quod regnum Dei variè accipiatur. fol. 147. b.

S.

Sacerdotalis ordinis institutio unde traxerit ortum. Et de minoribus & maioribus sacerdotibus. fo. 6. b.

Sacerdotij distinctio, quando, & à quo fuerit instituta. fo. 7. a.

Sacerdos, vtrum non minus quàm duobus præsentibus celebrare debeat. fo. 45. a.

Sacerdos quare Pontificis humerum osculatur. fo. 147. a.

Z 4

Sacer-

INDEX.

- Sacerdos** si post consecrationem inuenerit uinū prætermiſſum, qua cautela uti debeat, ostenditur. folio. 113. a.
- Sacerdotis inclinatio**, cum dicit orate pro me, &c. quid ſignet. fo. 67. b.
- Sacerdotis manuum ſuper menſam altaris extenſio** quid denotet. fo. 47. a. b. & 137. b.
- Sacerdotis ſeſſio** dum Epistoſa legitur, & Graduale cantatur, quid inſinuet. fo. 52. b.
- Sacerdotis ab vna parte altaris ad aliam mutatio** cum lecturus eſt euangelium, quid ſignificet. folio. 52. b.
- Sacerdotes tam maiores quàm minores**, quoniam in quibusdã gerant vices Chriſti. fo. 6. b. & 7. a.
- Sacerdotes diuerſi ſi ſuper eandem hoſtiam celebrauerint**, quis illorum confeciſſe dicetur. folio. 113. a.
- Sacerdotes tres**, qui Pontifici venienti coram altari reuerenter occurrunt, & inclinantes, os & pectus eius oſculantur, quid ſignant. folio. 37. a. b.
- Sacerdotum tam minorum quàm principis ſacerdotum legalia indumenta ſecundum hiſtoriam** recenſentur. fo. 11. a.
- Sacramentum altaris** quòd ſimul ſit veritas & figura, oſtenditur. fo. 118. a. b.
- Sacramentum, & res ſacramenti**, quorum tria notantur diſcreta, deſcribitur. fol. 119. a.
- Sacramentum corporis & ſanguinis** quare ſub ſpecie

ALPHABETICVS.

- ſpecie panis & vini conſtitutum fuerit**, oſtenditur. fo. 92. a.
- Sacramentum cum corroditur**, quid à mure commeditur. 101. b.
- Sacramentum**, quòd in tribus conſiſtat, in rebus, factis & verbis. fo. 122. a.
- Sacramentum altaris**, quòd ſit commemoratio mortis Chriſti. Et cur vltimo loco Chriſtus illud inſtituerit. fo. 104. alias. 114. b.
- Sacramentum quomodo dicatur actiue & paſſiue**, oſtenditur. fol. 103. alias. 113. a.
- Sacramenti Eucharistiæ virtus & effectus** oſtenditur. fo. 125. a.
- Sacrificium offerendi modus & ordo** demonstratur. folio. 66. a.
- Sacrificium altaris**, quòd toti Trinitati offeratur, oſtenditur. fo. 81. b. & 82. a.
- Sacrificium**, quibus, pro quibus, qualiter, & quare offeratur. fo. 78. b.
- Sacrificium altaris quomodo ſeptem vicibus cruce ſignatur**, oſtenditur. fo. 138. b.
- Sacrificium quòd ſoli Deo ſit offerendum**. folio. 85. a.
- Sacrificij triplicis triplex panis, triplex vinum & triplex aqua** recenſetur. fo. 77. a. b.
- Sacrificij partes** quæ ſunt de illo, quid ſignificent. folio. 152. a.
- Sacrificia eccleſiæ tria in veteri teſtamento ſignificata** referuntur. fo. 77. a.

INDEX

- Salutatio, quæ præmittitur Euangelio à Diacono, quid operetur. fo. 58. b.
- Sanctificatio nominis patris in filiis quadruplī citer fieri ostenditur. fo. 138. a.
- Sanctorum triplex commemoratio recensetur. fo. 84. a.
- Sanctorum secunda commemoratio refertur. folio. 135. a.
- Sanctis quomodo communicemus ostēditur. folio. 84. b.
- Sanguis Christi, quod dupliciter intelligatur in remissionem peccatorum effusus, palam fit. fol. 12. a. b.
- Sanguis Christi, quare dicatur nouum testamentum ostenditur. fo. 115. a.
- Saxum ad ostium monumenti fuisse aduolutum quando in missa denotetur. fo. 138. a. b.
- Secessus, aut vomitus si post solam Eucharistię perceptionem euenerit, unde accidisse credendum sit, ostenditur. fol. 106. b.
- Senarius numerus quare dicatur perfectus. folio quarto. b.
- Sepultura Christi in qua parte missæ designatur. fo. 138. a.
- Seruitutis duæ species referuntur, Latria, & Dulia. fo. 85. a.
- Sicuti, dictio quod similitudinem dicat, non qualitatem in parte illa Canonis (sicuti accepta habere dignat' es munera Abel. &c.)

ALPHABETICVS.

- ostenditur. fol. 130.
- Signum crucis quomodo fit exprimendum. folio. 58. a.
- Signa tria, quæ fiunt super oblatam & calicem referuntur, & quid denotent. fo. 75. b.
- Signa quinque, quæ fiunt secundo super oblatam & calicem recensentur. Et de Christi venditione, de persona venditoris, & venditi, & euentis. fo. 86. a.
- Signa, quæ tertio loco fiunt super oblatam & calicem, quid denotent. fo. 128. a. b.
- Signa quare post consecrationem fiant super Eucharistiā. fo. 129. a.
- Signa, quæ quarto loco fiunt super oblatam & calicem quid denotent, ostendit. fo. 129. a.
- Signa, quæ quinto loco fiunt super corpus & sanguinem, & in latere calicis, recensentur. Et quid denotent. fo. 136. a.
- Signa noui testamenti quod sint meliora, quam signa veteris testamenti, ostēditur. f. 121. a. b.
- Signorum distinctio describitur. Et quomodo sacramentum actiue & passiue dicatur. folio. 121. a.
- Silentium à sacerdote post offertorium factū quid denotet. fo. 64. a.
- Silentium post præfationem, quid signet. folio. 74. a.
- Silentium quod fit post orationem dominicam quid innuat. fo. 149. b.

INDEX

- quid innuat. fol. 149. b.
- Stola** super vtrunq; humerum sacerdotis quid designet. fol. 9. b. & 23. a. b.
- Stola**, quæ super amictum collo sacerdotis incumbit, quid significet. fol. 18. a.
- Subdiaconus**, qui præcedit Pontificē, & euangelij codicem clausum portat, quid denotet. fo. 34. b.
- Subdiaconus** quomodo Ioannem Baptistam repræsentet. fo. 48. a.
- Subdiaconus**, quod in eundo sequatur, & in redeundo præcedat, referens euangelium quid denotet. fo. 55. b.
- Subdiaconi** cum Acolyto reuerentia, quæ Episcopo post Epistolam exhibetur, quid insinuet. fo. 49. a. b.
- Subdiaconi** quomodo Nathinneorum vitam in ecclesia repræsentent. fo. 5. b.
- Subdiaconi** ministerium quale ostenditur. folio. 66. a.
- Superhumeralis**, seu Ephod Pontificis, quid denotabat. fo. 13. b.
- Symbolum** à quibus sit cantandum Romano Pontifice celebrante. fo. 63. a.
- Symbolum** quibus diebus sit in missa dicendum. fol. 62. a.
- Symbole** tam apostolici quàm Constantino-politani duodecim partes referuntur. Et plura de duodenario numero. fol. 60. b.

T. Litera

ALPHABETICVS.

T.

- T**. Litera in principio canonis posita, quid denotet. fol. 75. a.
- Templum Pantheon** à Phoca donatum ostenditur. fo. 84. b.
- Tentatio interior & exterior** recensentur. Et quomodo interior parum obficiat, & exterior multum proficiat, ostenditur. folio. 144. a.
- Tentationes diuersæ**, in quas petimus non induci, referuntur. Et de triplici tentatore, Deo videlicet, homine, & diabolo. folio. 143. b.
- Thuribuli** forma describitur. Et de duplici causa thurificandi, spiritali & literali. folio. 40. a.
- Thurificatio altaris** à Pontifice facta, & Episcopi à sacerdote, quid denotet. fol. 39. b.
- Tractus** qui dicitur in missa, quid denotet. folio. 52. a.
- Tradio Christi** triplex recensetur. fol. 75. b.
- Transsubstantiatio** quando fiat, ostenditur. folio. 107. a.
- Transsubstantiationis** modus refertur. folio. 109. a.
- Trinitas** quid. fo. 71. b.
- Trinitas substantiarum**, quod sit in vna persona Christi ostenditur. fol. 125. a.
- Trinitatis opera** quod sint indiuisa. fo. 76. a.
- T. Trini-

I N D E X

- Trinitatis vestigium, quòd in creaturis reluceat, ostenditur. fol. 71. a.
- Tunica, qua utebatur Põtifex, quid signet. fo. 18. a. & 23. b.
- Tunica poderis, quæ erat hyacinthini coloris in veteri sacerdotio, & cum tintinnabulis & malis punicis ab inferiori parte procedentibus, quid insinuabat, ostenditur. fo. 18. a. b.

V.

- V**eli scissio, quomodo per corporalis desuper calicem remotionem innuatur. folio. 138. a.
- Verborum sacramentalium, Hoc est corpus meũ quanta sit virtus, ostenditur. fo. 98. a. b.
- Veritas corporis & sanguinis sub specie panis & vini in prolatione verborum sacramentalium, Hoc est corpus meum, ostenditur. ibidem.
- Versus, qui ponitur inter bis. Alleluia, quid designet. fo. 52. a. Et detrium linguarum diuersitate. fo. 52. b.
- Vestigium trinitatis quòd in creaturis reluceat, ostenditur. fo. 71. a.
- Vestes euangelici sacerdotis quid in capite designent, & figurent in membris, ostenditur. folio. 16. a.
- Virginitati, quòd martyrium præferatur, ostenditur.

A L P H A B E T I C V S.

- ditur. fo. 30. b.
- Virtus, & effectus sacramenti Eucharistiæ refertur. fo. 125. a.
- Viuorum nomina in quo loco recitari debeãt in missa ostenditur. fol. 79. a. b.
- Vnctio manuum presbyteri ab episcopo, quid denotet. fol. 9. a.
- Vniones tres esse in Christo, & quæ sint, ostenditur. fo. 40. a.

Z.

- Z**ona, seu Baltheus sacerdotis quid significet. fo. 13. a.
- Zona, Cingulum, & Succinctorium, quid denotent. fol. 17. b.

F I N I S I N D I C I S.

¶ Errata.

Folio. 4. columna. 1. linea. 22. pufolari, le
ge pafforali.

Fol. 23. colu. 2. lin. 23. caput. lv. lege. liiiij. &
lin. 37. defcibitur, leg. defcribitur.

Fol. 28. colum. 1. linea. 23. negotiacioni, lege ne-
gotiatori.

Fol. 29. colu. 1. lin. 12. cap. lxxv. lege. lxxiiij.
Fol. 31. colu. 2. lin. 20. pontificis, leg. pontifices.

Fol. 42. col. 1. lin. 3. ad partem, lege ad patrem.
Ibi linea. 5. fed ab patrem, lege, fed ad patrē.

Fol. 44. col. 2. lin. 17. cap. xxiiij. leg. cap. xxiiij.
Eol. 48. col. 1. lin. 25. predagogus, leg. pædago-

gus. Ibi col. 2. lin. 17. duxis, leg. duxit.

Fol. 66. colu. 1. lin. 19. quod, lege quod.

Fol. 79. colu. 2. lin. 22. cap. vij. lege cap. vj.

Fol. 103. colu. 2. lin. 17. cap. xij. lege cap. xiiij.

Fol. 106. colu. 1. lin. 23. curporaliter, leg. corpora
liter.

Fol. 154. colu. 1. lin. 22. accede ab me. lege acce-
de ad me.

¶ Esta bien y fielmente imprefso, y el molde
correcto por el original por do se mado im-
primir con las erratas de arriba. En Madrid
diez de Setiembre de mil y quinientos y fe-
tenta años.

El Licenciado
Rossas.

